

การกำหนดอายุแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้ของประเทศไทย

โดย

นายอรรถสิทธิ์ สุขขำ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์

ภาควิชาโบราณคดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การกำหนดอายุแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้ของประเทศไทย

โดย

นายอัครสิทธิ์ สุขขำ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์

ภาควิชาโบราณคดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

THE DATING OF ANCIENT ROCK ARTS IN SOUTHERN THAILAND

By

Atthasit Sukkham

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of Archaeology

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2010

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การกำหนดอายุแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้ของประเทศไทย ” เสนอโดย นายอรรถสิทธิ์ สุขจำ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตั้งกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์พัชรี สาริกบุตร

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.รัศมี ชูทรงเดช)
...../...../.....

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พัชรี สาริกบุตร)
...../...../.....

..... กรรมการ
(อาจารย์ ประพิศ พงศ์มาศ)
...../...../.....

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ สุรพล นาคะพินธุ)
...../...../.....

49102205 : สาขาวิชาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์

คำสำคัญ : ภาคใต้, ประเทศไทย, การกำหนดอายุ, ศิลปกรรมบนผนังหิน, ก่อนประวัติศาสตร์, ประวัติศาสตร์

อรรถสิทธิ์ สุขขำ : การกำหนดอายุแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้ของประเทศไทย. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ผศ. พัทรี สาริกบุตร. 266 หน้า.

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2465 นักโบราณคดี กรมศิลปากร คณะอาจารย์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยต่างๆ ได้สำรวจพบแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณไม่น้อยกว่า 22 แห่ง ถึงแม้ว่าจะมีการกำหนดอายุเชิงเปรียบเทียบด้วยแนวคิดต่างๆ บ้างในบางแหล่ง แต่ทุกแหล่งยังไม่มี การกำหนดอายุแบบสัมบูรณ์ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์จากเนื้อสีที่ใช้เขียนภาพเขียนสีโดยตรง

เพื่อประมวลข้อมูลเบื้องต้นและแนวคิดในการกำหนดอายุจากการศึกษาที่ผ่านมา ทบพจนถึงปัญหาและความสับสนเกี่ยวกับการกำหนดอายุที่เกิดขึ้นกับแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน บางแหล่ง และเรียบเรียงข้อมูลศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้ของประเทศไทย เพื่อให้การกำหนดอายุและเรื่องราวของศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้ของประเทศไทย แต่ละแหล่งชัดเจนยิ่งขึ้น โดยใช้แนวคิดในการวิเคราะห์กระบวนการเกิดของแหล่งโบราณคดี โดยธรรมชาติและมนุษย์ การกำหนดอายุสัมบูรณ์ และการกำหนดอายุเปรียบเทียบ

ผลการศึกษาในครั้งนี้มีการกำหนดอายุและลำดับอายุสมัยของศิลปกรรมบนผนังหิน สมัยโบราณ มีรายละเอียดดังนี้

1. สมัยก่อนประวัติศาสตร์ อายุไม่เก่าไปกว่า 5,000 ถึง 2,000 ปีมาแล้ว
2. สมัยประวัติศาสตร์สมัยศรีวิชัย อายุไม่เก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 12 ถึง 15
3. สมัยประวัติศาสตร์สมัยทวารวดี อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 15
4. สมัยประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 24
5. สมัยประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 9 (พ.ศ. 2367 -

ปัจจุบัน)

ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2553
ลายมือชื่อนักศึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

49102205 : MAJOR : PREHISTORIC ARCHAEOLOGY

KEY WORD: SOUTHERN, THAILAND, DATING, ROCK ARTS, CAVE ARTS,
PREHISTORY, HISTORY

ATTHASIT SUKKHAM : THE DATING OF ANCIENT ROCK ARTS IN SOUTHERN
THAILAND. THESIS ADVISOR: ASST. PROF. PACHAREE SARIKABUTARA. 266 pp.

Since 1922 archaeologists of the Fine Arts Department of Thailand and archaeological academics have discovered ancient rock art in Southern Thailand at a total of 22 sites. Numerous rock art sites have been found throughout the four regions of Thailand, especially in Northeastern but also in Northern, Southern and Central Thailand.

Previous studies on ancient rock art arrived at results from comparative study and data only. Unfortunately, they did not use absolute dating techniques from color pigments. This study purposes to criticize previous dates, given clear dates, chronology and the story of ancient rock arts in Southern Thailand. The methodology of this study uses evidence from site-formation process analysis, absolute dating - indirect dating and ancient literature or inscription analysis and relative dating - rock art forms comparative, associated finds, art historical approaches and chronology.

The results of this study can be divided into;

1. Prehistoric rock arts, dating approximately to 5,000 to 2,000 years before present or about Late Neolithic to Bronze Ages and Iron Ages at *Tham Phee Hua To* (Phee Hua To Cave), *Laem Chao Lay* (Chao Lay Headland), *Tham Chao Lay* (Chao Lay Cave), *Leam Tai Raed* (Tai Raed Headland), *Leam Fi Mai* (Fi Mai Headland), *Khao Khian* (Khian Mountain), *Khao Raya* (Raya Mountain), *Tham Naga* (Naga Cave), *Khao Phra Aad Thao* (Phra Aad Thao Mountain), *Khao Jaow Mai* (Jaow Mai Mountain), *Khao Na Prao* (Na Prao Mountain), *Khao Yala* (Yala Mountain) and *Tham Silpa* (Silpa Cave).

2. *Srivijaya* rock arts in Hindu and Buddhist monuments dating to the 7th to 10th centuries A.D. at *Khao Khu-Ha* (Khu-Ha Mountain) and *Tham Silpa* (Silpa Cave).

3. *Dvaravati* rock arts in Buddhist monument dating to 10th century A.D. at *Tham Khu-Ha* (Khu-Ha Cave).

4. *Ayutthaya* rock arts in Buddhist monuments from the 15th to early 19th centuries at *Khao Rub-Ro* (Rub Ro Mountain), *Tham Phra* (Phra Cave), *Tham Singhara* (Singhara Cave), *Tham Khao Sam Baht* (Sam Baht Mountain Cave) and *Tham Viking* (Viking Cave).

5. *Rattanakosin* rock arts during the reign of King Rama III until the period of King Rama IX at *Tham Sum* (Sum Cave), *Tham Suwan Khu-Ha* (Suwan Khu-Ha Cave) and *Khao Yala* (Yala Mountain).

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ครั้งนี้ขอระลึกแต่ คุณพ่อ จิตติศักดิ์ สุขขำ บิดาผู้ล่วงลับและผู้เป็นแรงบันดาลใจคนแรกของชีวิต

ขอขอบพระคุณทุนสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์จากโครงการวิจัย “ศึกษาความเชื่อมโยงของวัฒนธรรมท้องถิ่นสมัยอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลวัฒนธรรมและอารยธรรมโบราณในพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงและคาบสมุทรมลายา” โดย พันเอก ผ.ศ.ดร.สุรัตน์ เลิศล้ำ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าฯ หัวหน้าโครงการ ร.ศ. สุรพล นาถะพินธุ มหาวิทยาลัยศิลปากร คุณ พงษ์ชันว์ สำเภางเงิน สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช กรมศิลปากร คุณ อิศราวรรณ อยู่ป้อม และคุณ ภัทร์ เวณันท์ งบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ขอขอบพระคุณทุนสนับสนุนการสำรวจทางโบราณคดีจาก Universiti Sains Malaysia (USM) Short Term Grant and Fellowship โดย Associate Professor Dr. Stephen Chia ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2552

ขอขอบพระคุณทุนสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์จากทุนอุดหนุนการวิจัยบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร งบประมาณแผ่นดิน ปีงบประมาณ 2553

ขอขอบพระคุณทุนสนับสนุนการสำรวจทางโบราณคดีจาก Griffith University - Picturing Change Research Program and ARC Discovery grant DP0877463 โดย Professor Paul S.C. Tacon ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2553

ขอขอบพระคุณ ผศ.พัชรี สาริกบุตร และ รศ. สุรพล นาถะพินธุ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาทางด้านโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ณ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร คือ รศ. สุรพล นาถะพินธุ ผศ.พัชรี สาริกบุตร รศ.ดร.รัชมี ชูทรงเดช รศ.ดร.ชนิก เลิศชาญฤทธิ (สว่าง เลิศฤทธิ) อาจารย์ ประอร ศิลาพันธุ์ ดร.ประสิทธิ์ เอื้อตระกูลวิทย์ อาจารย์ ผุสดี รอดเจริญ อาจารย์ วรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์ ผศ. ชวลิต ขาวเขียว และคุณ บัณฑิต สมประสงค์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดีด้วยการสนับสนุนจากคุณ สุพจน์ พรหมมาโนช คุณ สุวิทย์ ชัยมงคล คุณ อาณัติ บำรุงวงศ์ คุณ นวรัตน์ มงคลคำนวนเขตต์ ผู้ล่วงลับ คุณ ภูริชร์ กำภู อยู่ชยา คุณ พรทิพย์ พันธุโกวิท คุณ กษมา เก้าไสยานนท์ ร้อยเอก บุญยฤทธิ นายสุวรรณ คุณ พงษ์ชันว์ สำเภางเงิน คุณ ศิริพร ลิ้มวิจิตรวงศ์ คุณ สุวีรัตน์ บุษพา คุณ กรกฏ บุญลพ คุณ หนึ่งไพท

ติมศรีเพชร คุณ นฤพล หวังธงชัยเจริญ คุณ เดชพิรุฬห์ สีระบุตร คุณ วีระศักดิ์ แคล้วคำพูน คุณ
ชนกร เลิศอนันต์ คุณ สุภาวดี อินทรประเสริฐ คุณ ชاکริต สิทธิฤทธิ์ คุณ สารัท ชลอสันตีสกุล Dr.
Robert Mark, Assoc. Prof. Stephen Chia, Mr. Noel Hidalgo Tan, Prof. Pual S.C. Tacon,
Mr. Stephen A. Murphy และอีกหลายท่าน

ขอขอบพระคุณนักโบราณคดีรุ่นพี่ เพื่อน และน้อง ผู้ให้กำลังใจ อนุเคราะห์ อบรม
สั่งสอน ถ่ายทอด และชี้แนะแนวทางในการทำงาน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตารางและภาพ	ญ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	5
ขอบเขตการศึกษา	5
ข้อตกลงเบื้องต้น	6
2 ศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในประเทศไทยโดยสังเขป.....	7
ความหมายและความสำคัญของศิลปะ	7
ศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในประเทศไทยโดยสังเขป	8
พื้นที่ที่พบแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในประเทศไทย.....	11
ข้อมูลทั่วไปด้านภูมิศาสตร์และพัฒนาการทางด้านการศึกษาที่ผ่านมา	27
พื้นที่และศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้แต่ละแหล่ง.....	38
3 แนวคิดที่ใช้ในการศึกษารุ่นนี้	178
ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศิลปกรรมบนผนังหิน.....	178
แนวคิดที่ใช้ในการศึกษารุ่นนี้	179
4 การวิเคราะห์แปลความ.....	194
กระบวนการเกิดของแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน	194
การกำหนดอายุสัมบูรณ์	211
การกำหนดอายุเปรียบเทียบ	217
5 สรุปและเสนอแนะ	242
ผลการกำหนดอายุและสภาพสังคมวัฒนธรรมในแต่ละแหล่ง	242
ลำดับอายุสมัย	247

	หน้า
บรรณานุกรม.....	251
ประวัติผู้วิจัย	264

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	สรุปสภาพที่ตั้ง ลักษณะศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลการกำหนดอายุ ที่ได้จากการศึกษาที่ผ่านมาในช่วง ปี พ.ศ. 2465 – 2551	170
2	สรุปผลการกำหนดอายุ แนวคิด และวิธีการกำหนดอายุจากการศึกษา ที่ผ่านมาในช่วงปี พ.ศ. 2465 – 2551	190
3	สรุปโบราณวัตถุที่พบจากการสำรวจและขุดค้นบริเวณแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน....	200
4	สรุปจัดจำแนกลักษณะรูปแบบทางศิลปกรรมบนผนังหิน	218
5	สรุปผลการกำหนดอายุจากการศึกษาที่ผ่านมาในช่วงปี พ.ศ. 2465 – 2551 และการศึกษาครั้งนี้	247
6	สรุปจำนวนแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้ของประเทศไทย	249

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1	12
2	13
3	28
4	39
5	40
6	42
7	44
8	44
9	45
10	46
11	46
12	47
13	47
14	48
15	48
16	49
17	50
18	50
19	50
20	52
21	54
22	54
23	56

ภาพที่	หน้า
24 พระพุทธรูปประทับนั่งปางสมาธิ	56
25 ภาพคนยืนส่องกระจกแต่งผมมวย	57
26 ภาพบัลลังก์และกลุ่มดอกไม้ร่วง.....	57
27 ภาพคนนั่งขัดสมาธิไว้ผมเปียและคนพุงพู่ถือไม้เท้า	58
28 ภาพคนนั่งประนมมือและคนจี่ม้า.....	58
29 ภาพคนนั่งถือของและคนนั่งชันเข่าบนแท่น.....	59
30 ภาพกระถางดอกไม้ทรงปักทอง	59
31 ภาพนกขนาดใหญ่.....	59
32 ภาพนกขนาดเล็กและใหญ่บินอยู่เหนี่ยวยักษ์	60
33 ภาพเครื่องถ้วยชามเคลือบบนเพดานถ้ำใหญ่หรือถ้ำพระ	62
34 ภาพตัวอย่างพระปรมาภิไธย นามาภิไธย และนามย่อของบุคคลสำคัญ ด้วยการจารลงบนผนังถ้ำแจ้ง.....	63
35 ภาพปลาภายในมีการเขียนลวดลาย.....	65
36 ภาพกึ่งภายในมีการเขียนลวดลาย	65
37 ภาพเรขาคณิต และลายตารางสี่เหลี่ยมแบบตาข่าย ที่เขาระย้า.....	67
38 ภาพเรขาคณิต และลายตารางสี่เหลี่ยมแบบตาข่าย ที่เขาระย้า.....	67
39 ภาพเรขาคณิต ที่เขาระย้า	67
40 ภาพลายเส้นขนานกันหลายๆ เส้น ที่เขาระย้า.....	68
41 ภาพเรขาคณิต ที่เขาระย้า	68
42 ภาพปลาและเรือลักษณะต่างๆ ที่ถ้ำนาค	69
43 ภาพคน และภาพสัตว์ประเภทต่างๆ ในกลุ่มที่ 1 ของเขาเขียน.....	71
44 ภาพคน และภาพสัตว์ประเภทต่างๆ ในกลุ่มที่ 1 ของเขาเขียน.....	71
45 ภาพคน และภาพสัตว์ประเภทต่างๆ ในกลุ่มที่ 1 ของเขาเขียน.....	71
46 ภาพรูปร่างประหลาด และภาพคล้ายคนถือปลาในมือซ้าย ในกลุ่มที่ 4 เขาเขียน	72
47 ภาพคนผสมกับสัตว์ หรืออาจจะเป็นภาพหมอผีหรือผู้ประกอบพิธีกรรม ในกลุ่มที่ 3 ของถ้ำผีหัวโต	75
48 กลุ่มภาพคน 7 คน ซึ่งมีภาพคน 3 ภาพ ถือปลาหรือนกในมือซ้าย ในกลุ่มที่ 6 ของถ้ำผีหัวโต	76

ภาพที่	หน้า
49 ภาพมือสองข้าง ข้างหนึ่งมี 6 นิ้ว ภาพเรขาคณิตคล้ายสี่เหลี่ยมผืนผ้า และภาพคล้ายกุ้ง ในกลุ่มที่ 9 ของถ้ำผีหัวโต	77
50 ตัวอย่างภาพคนลักษณะต่างๆ ในกลุ่มที่ 17 ของถ้ำผีหัวโต.....	79
51 ตัวอย่างภาพปลาในกลุ่มที่ 22 ของถ้ำผีหัวโต.....	81
52 ตัวอย่างภาพกลุ่มคนลักษณะต่างๆ บางคนถือปลาหรือนกในมือซ้าย ในกลุ่มที่ 22 ของถ้ำผีหัวโต	81
53 ตัวอย่างภาพกลุ่มคนลักษณะต่างๆ ในกลุ่มที่ 22 ของถ้ำผีหัวโต.....	82
54 ภาพกลุ่มคนลักษณะต่างๆ และภาพเรขาคณิตที่มีการสันนิษฐานว่าเป็นเรือ ในกลุ่มที่ 22 ของถ้ำผีหัวโต	82
55 ตัวอย่างภาพปลาและภาพเรขาคณิตที่มีการสันนิษฐานว่าเป็นภาพเรือ ในกลุ่มที่ 22 ของถ้ำผีหัวโต	82
56 กลุ่มภาพคนลักษณะต่างๆ ภาพสัตว์ เช่น ภาพคล้ายนก ภาพคล้ายจระเข้ ภาพปลา เป็นต้น ในกลุ่มที่ 22 ของถ้ำผีหัวโต	83
57 กลุ่มภาพคนลักษณะต่างๆ ซึ่งบางคนถือปลาหรือนกไว้ในมือซ้าย ภาพสัตว์ เช่น ภาพคล้ายนก ภาพคล้ายเม่น ภาพคล้ายจระเข้ ภาพคล้ายตะกวด และภาพปลา เป็นต้น ในกลุ่มที่ 22 ของถ้ำผีหัวโต	83
58 ตัวอย่างภาพกลุ่มคนลักษณะต่างๆ บางคนถือปลาหรือนกไว้ในมือซ้าย ในกลุ่มที่ 22 ของถ้ำผีหัวโต.....	84
59 ที่ตั้งของแหล่งภาพเขียนสีถ้ำชาวล และแหลมไฟไหม้ ถ่ายจากท่าเรือตำบลแหลมสัก อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่	87
60 ภาพคนลักษณะท่าทางต่างๆ และภาพช้าง ปู และเรือ ที่แหล่งภาพเขียนสีแหลมชาวล.....	87
61 สภาพทั่วไปของถ้ำชาวล.....	88
62 ภาพคน 2 คู่หันหน้าชนกัน และภาพคนนั่งบนม้า ในมือคนถือไม้หรือมีดดาบ ที่ถ้ำชาวล.....	89
63 สภาพทั่วไปของแหลมไฟไหม้.....	90
64 ภาพคน 2 คน วาดศีรษะและลำตัวติดกันมี 2 แขน 4 ขา แขนและขาข้างหนึ่งปลูกโต ที่แหลมไฟไหม้.....	90

ภาพที่	หน้า
65 ภาพคนเขียนแบบโครงสร้างภายนอก (กลาง) ภาพปลาดุกแต่งลายเส้นและจุด (ขวา) และภาพนกตกแต่งวงกลมหลายวงซ้อนอยู่ (ซ้าย) ที่แหลมไผ่ใหม่.....	91
66 ภาพแมงกะพรุนหรือปลากระเบน 2 ตัวติดกัน เขียนแบบโครงสร้างภายนอก ที่แหลมไผ่ใหม่.....	91
67 ภาพเรขาคณิต เช่น ลายจุด ลายกากบาท และลงสีทึบ สันนิษฐานว่าเป็นภาพนามธรรม ที่แหลมไผ่ใหม่.....	92
68 สภาพทั่วไปเกาะกาโรส หรือเขากาโรส.....	93
69 สภาพทั่วไปของหน้าผาที่ตั้งของแหลมท้ายแรด.....	93
70 ภาพคนหันด้านข้าง ศิระชะคล้ายหัวสุนัข นิ้วมือและนิ้วเท้ามี 3 นิ้ว และ ภาพสีเหลี่ยมผืนผ้าภายในมีเส้นตรงขนานกัน ที่แหลมท้ายแรด	94
71 ภาพแรด ที่แหลมท้ายแรด.....	95
72 ภาพเรขาคณิตรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ที่แหลมท้ายแรด.....	95
73 ภาพปลา 2 ตัว ที่เขาเจ้าไหม.....	97
74 ตัวอย่างภาพเรือสีน้ำตาลแดง.....	99
75 ตัวอย่างภาพเรือสีแดง สีดำตัดเส้น	100
76 ตัวอย่างภาพเรือสีน้ำตาล.....	101
77 ตัวอย่างภาพเรือสีน้ำตาลดำ.....	102
78 ตัวอย่างภาพเรือสีน้ำตาลแดงตัดขอบด้วยสีน้ำตาลดำ	103
79 ตัวอย่างภาพเรือสีน้ำตาลแดงเข้ม.....	104
80 ตัวอย่างภาพเรือสีดำ.....	105
81 ตัวอย่างภาพเรือสีดำ.....	106
82 ตัวอย่างภาพเรือสีน้ำตาลดำ.....	107
83 ตัวอย่างภาพเรือสีน้ำตาลเข้ม.....	108
84 ตัวอย่างภาพเรือสีน้ำตาลเข้ม.....	109
85 กลุ่มภาพคน 3 คน ถืออาวูธ และภาพเสียงผา หรือละมั่ง หรือม้า มีฉากหลังคล้ายป่าไม้ ที่แหล่งภาพเขียนสีถ้ำไวกิ้ง หรือถ้ำพญานาค.....	109
86 ตัวอย่างภาพเรือสีน้ำตาล.....	110
87 ตัวอย่างภาพเรือสีน้ำตาลเข้ม เป็นเรือใบ ลำเรือระบายทึบ เสากระโดงหลักกลางเรือ เห็นส่วนใบเรือที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมก่อนมาทางท้ายเรือและมีเชือกโยงเสากับเรือ.....	111

ภาพที่	หน้า
88 ภาพข้างปลาย มีความอยู่บนคอข้าง.....	111
89 ภาพข้างปลาย.....	111
90 อักษรจารึกเหนือโพรงถ้ำคล้ายประตูทางเข้า ภายในมีภาพเขียนสีแดงเป็นภูเขาสามลูก ที่ถ้ำเขาสามบาท.....	114
91 ภาพเขียนสีภาพภูเขาสามลูก ที่ถ้ำเขาสามบาท.....	115
92 สภาพถ้ำขุดบนเขาควหา	117
93 ภาพสัญลักษณ์ “โอม” ภายในถ้ำขุดบนเขาควหา.....	118
94 ภาพลายเส้นสัญลักษณ์ “โอม” ภายในถ้ำขุดบนเขาควหา	118
95 ภาพชิ้นส่วนศิวิลิ่งที่เคยประดิษฐานภายในถ้ำขุดบนเขาควหา.....	119
96 พระพุทธรูปหินทรายที่ฐานจำหลักเป็นรูปครุฑแบกและสิงห์แบก.....	121
97 ภาพพระพุทธรูปปูนปั้นและหินทราย มีซุ้มเป็นปูนปั้นรูปพญานาคและ พระพุทธรูปนาคปรก.....	122
98 พระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทดินเหนียวปั้นประดับผนังเหนือปากทางเข้าถ้ำ	123
99 ภาพพระพุทธรูปประทับนั่งรอบพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาท.....	123
100 ภาพพระพุทธรูปเจ้าและซุ้มอาคารดินเหนียวปั้นประดับผนังเหนือปากทางเข้าถ้ำ	123
101 ภาพพระลำดับ 23 องค์ ที่ถ้ำพระ.....	125
102 ภาพคนคล้ายนั่งอยู่บนเรือที่ถ้ำพระ.....	126
103 ภาพยักษ์แบกเจดีย์ ยักษ์นั่งผ้าตารางหมากรุกมีงูพันอยู่รอบกายที่ถ้ำพระ.....	126
104 ภาพคนงูเด็ก 2 คน และภาพคนกำลังจับช้างหรือปราบช้างที่ถ้ำพระ	127
105 พระพุทธรูปปางไสยาสน์ที่ถ้ำพระ.....	127
106 ภาพข้างเดินหันหน้าไปทางทิศเหนือของถ้ำพระ	128
107 ภาพคน 3 คน มีวงกลมอยู่เหนือศีรษะ ที่ถ้ำพระ.....	128
108 ภาพอาคารปราสาทหลังแรกจากทั้งสิ้น 3 หลัง มีคนนั่งอยู่ภายใน ที่ถ้ำพระ.....	129
109 ภาพอาคารปราสาทหลังที่สองและสามจากทั้งสิ้น 3 หลัง มีคนนั่งอยู่ภายใน ที่ถ้ำพระ.....	129
110 ที่ตั้งของถ้ำศิลป์ (หลุมขุดค้น 1 - 3) พบภาพเขียนกลุ่มคนล่าสัตว์ พระพุทธรูปเจ้า และ พุทธรูปประวัติ และเพิงผาถ้ำศิลป์ (หลุมขุดค้น 4).....	131
111 ภาพเขียนสีดำ เป็นกลุ่มคนล่าสัตว์ด้วยธนู และเป่าไม้ซาง (เป่าลูกดอก) บริเวณผนังถ้ำด้านตะวันออก ของถ้ำศิลป์	132

ภาพที่	หน้า
112 ภาพดวงตราแปดดวงตอนบนสุด บริเวณผนังถ้ำด้านตะวันออกของถ้ำศิลป์	133
113 ภาพคนสองคนนั่งหันหน้าเข้าหากัน บริเวณผนังถ้ำด้านตะวันออกของถ้ำศิลป์	133
114 ภาพคนนั่งสามคน บริเวณผนังถ้ำด้านตะวันออกของถ้ำศิลป์	134
115 ภาพพุทธประวัติ และพระพุทธรูปปางต่างๆ บริเวณผนังถ้ำด้านตะวันตกของถ้ำศิลป์	135
116 ภาพพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย พร้อมพระสาวก 2 องค์ขนบข้างเป็นภาพที่ชัดเจนที่สุดในกลุ่มภาพทั้งสิ้น 15 ภาพ บริเวณผนังถ้ำด้านตะวันตกของถ้ำศิลป์.....	135
117 เศษภาชนะเนื้อดิน หลุมขุดค้นที่ 1 ระดับผิวดิน ถ้ำศิลป์	137
118 เศษภาชนะเนื้อดิน หลุมขุดค้นที่ 2 ระดับผิวดิน ถ้ำศิลป์	137
119 เศษภาชนะเนื้อดิน หลุมขุดค้นที่ 3 ระดับที่ 1 ถ้ำศิลป์.....	137
120 เศษภาชนะเนื้อดิน หลุมขุดค้นที่ 3 ระดับที่ 3 ถ้ำศิลป์	137
121 เศษภาชนะเนื้อดิน หลุมขุดค้นที่ 4 ระดับผิวดิน เฝิงผาถ้ำศิลป์	138
122 เศษภาชนะเนื้อดิน หลุมขุดค้นที่ 4 ระดับที่ 5 เฝิงผาถ้ำศิลป์.....	138
123 เศษภาชนะเนื้อแกร่งเคลือบ หลุมขุดค้นที่ 1 ระดับผิวดิน ถ้ำศิลป์	139
124 เศษภาชนะเนื้อแกร่งเคลือบ หลุมขุดค้นที่ 2 ระดับผิวดิน ถ้ำศิลป์.....	139
125 เศษเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาสุโขทัย หลุมขุดค้นที่ 3 ระดับที่ 1 ถ้ำศิลป์	139
126 กระจุกสัตว์ หลุมขุดค้นที่ 2 ระดับผิวดิน ถ้ำศิลป์.....	140
127 เครื่องมือกระจุกสัตว์ปลายแหลม หลุมขุดค้นที่ 4 ระดับที่ 7 เฝิงผาถ้ำศิลป์	140
128 ชิ้นส่วนเขากวาง หลุมขุดค้นที่ 4 ระดับที่ 9 เฝิงผาถ้ำศิลป์.....	141
129 เปลือกหอยเจาะรู หลุมขุดค้นที่ 4 ระดับ 9 เฝิงผาถ้ำศิลป์	141
130 เปลือกหอยกาบ 2 ผา หลุมขุดค้นที่ 4 ระดับที่ 8-12 เฝิงผาถ้ำศิลป์	142
131 ลูกปัดเปลือกหอย หลุมขุดค้นที่ 3 ระดับผิวดิน ถ้ำศิลป์	142
132 ชิ้นส่วนพระพิมพ์ดินดิบ หลุมขุดค้นที่ 2 ระดับที่ 1 ถ้ำศิลป์	143
133 ชิ้นส่วนปูนฉาบปิดทอง หลุมขุดค้นที่ 2 ระดับผิวดิน ถ้ำศิลป์.....	143
134 ก้อนแร่เหล็ก หลุมขุดค้นที่ 4 ระดับที่ 8 เฝิงผาถ้ำศิลป์	144
135 ขวานหินขัด หลุมขุดค้นที่ 4 ระดับที่ 7 เฝิงผาถ้ำศิลป์	144
136 ภาพเขียนสีเทคนิคลงสีแดงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เพิงผาต่อแลหรือต่อหลัง เขายะลา	150

ภาพที่	หน้า
137 ภาพเขียนสีเทคนิคลงสีแดงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เพิงผาตอแลหรือตอหลัง เขายะลา	151
138 ภาพมือทาบ เพิงผาตอแลหรือตอหลัง เขายะลา และใช้การปรับแต่ง ด้วยโปรแกรม Photoshop CS เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพภาพดิจิทัลโดยดร.โรเบิร์ต มาร์ค	151
139 ภาพเขียนสีลายเส้นบันได เพิงผาตอแลหรือตอหลัง เขายะลา.....	152
140 ตัวอย่างภาพเขียนสีลายขีดเส้นขนาน เพิงผาตอแลหรือตอหลัง เขายะลา.....	153
141 ภาพเขียนสีแดงรูปคนเป่าไม้ซาง (เป่าลูกดอก) เพิงผาด้านทิศใต้ของเขายะลา	154
142 ภาพเขียนสีเทคนิคลงสีดำในโพรงถ้ำทางทิศใต้ เขายะลา	155
143 ภาพเขียนสีเทคนิคลงสีดำในโพรงถ้ำทางทิศใต้ เขายะลา	156
144 ภาพเขียนสีเทคนิคลงสีดำในโพรงถ้ำทางทิศใต้ เขายะลา	157
145 ตัวอย่างภาพนายทหารติดอาวุธที่สันนิษฐานว่า สะพายหอกหรือง้าวสำหรับฟันในระยะห่าง และข้างมีงาดัดสับคับ มีหลังคาคลุมในกลุ่มหลัง (เชือกที่ 2).....	157
146 ตัวอย่างภาพเขียนสีภาพข้างเชือกที่หนึ่ง มีลักษณะงายาวเดินนำหน้าขบวน มีควาญข้างบนคอ ผูกสับคับมีหลังคาคลุมบนหลังข้างภายในมีคั่น.....	158
147 ตัวอย่างภาพเขียนสีภาพข้างเชือกที่สองและสาม มีลักษณะงายาว มีควาญข้างบนคอ ผูกสับคับมีหลังคาคลุมบนหลังข้างภายในมีคั่น.....	158
148 ตัวอย่างข้างมีงา สันนิษฐานเบื้องต้นว่าเป็นข้างป่า หรือข้างอาศัยตามธรรมชาติ.....	159
149 ขึ้นส่วนกะโหลกศีรษะผู้ใหญ่พบบริเวณหน้าภาพเขียนสีแดงจุดที่ 1 เพิงผาตอแลหรือตอหลัง เขายะลา	159
150 ขึ้นส่วนกระดูกไม่สามารถระบุประเภทได้พบจาก การสำรวจพื้นที่บริเวณหน้าภาพเขียนสีแดงจุดที่ 1 เพิงผาตอแลหรือตอหลัง เขายะลา..	160
151 เศษภาชนะดินเผาเนื้อดินที่พบจากการสำรวจบริเวณหน้าภาพเขียนสีแดง ที่เพิงผาตอแลหรือตอหลัง เขายะลา.....	161
152 เศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งเคลือบส่วนก้นภาชนะมีฐาน โพรงถ้ำในหุบเขาทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเขายะลา	162
153 เครื่องมือกะเทาะ หรือเครื่องมือแกนหิน โพรงถ้ำในหุบเขาทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเขายะลา	163
154 โกลนก่อนทำขวานหินขัด โพรงถ้ำในหุบเขาทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเขายะลา	163

ภาพที่	หน้า
155 ขวานหินขัดไม่มีใบ ชาวบ้านพบ บริเวณบึงน้ำธรรมชาติเชิงเขาทิศตะวันตกของเขายะลา	164
156 ดินสีแดง สันนิษฐานว่าเป็นวัตถุที่คืบที่ใช้ในการเขียนภาพเขียนสีสีแดง ภายในถ้ำกลางหุบเขาทางทิศตะวันตกของเขายะลา	165
157 กระบวนการเกิดถ้ำหน้าผา (Cliff Notch) ภูมิประเทศจากการกัดเซาะของน้ำทะเล เกิดขึ้นเฉพาะบริเวณชายฝั่งทะเล และหมู่เกาะ	197
158 ภูเขาหินปูนในเขตอำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ที่ตั้งของแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน ถ้ำชาวเล และแหลมชาวเล ถ้ำหน้าผา (Cliff notch) ที่ปรากฏภาพเขียนสี แสดงถึงระดับน้ำทะเลขึ้นสูงประมาณ 2 – 3 เมตร จาก ระดับน้ำทะเลปานกลางสมัยปัจจุบัน ในช่วงอายุประมาณ 4,000 – 6,000 ปีมาแล้ว และสันนิษฐานว่ามนุษย์จึงเข้ามาใช้งานพื้นที่ และวาดศิลปกรรมบนผนังหิน.....	199
159 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงภาพคนถือสิ่งของ โดยเฉพาะภาพปลาอยู่ในมือซ้าย ระหว่างที่ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ และเขาเขียน จังหวัดพังงา	229
160 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงภาพคนถือสิ่งของ โดยเฉพาะไม้เท้าอยู่ในมือ ระหว่างที่แหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ และถ้ำชาวเล จังหวัดกระบี่	230
161 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงภาพคนเป่าไม้ซาง (ลูกดอก) ระหว่างที่เขายะลาจุดที่ 2 จังหวัดยะลา และถ้ำศิลป์จุดที่ 1 จังหวัดยะลา.....	230
162 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงภาพมือทาบในภาคใต้เพียง 2 ภาพเท่านั้น ที่เขายะลาจุดที่ 1 จังหวัดยะลา และถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่.....	231
163 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงภาพปลา พบเฉพาะในแหล่งภาพเขียนสีพื้นที่ ชายฝั่งทะเลอันดามันเท่านั้น ประกอบด้วยแหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ เขาเจ้าไหม จังหวัดกระบี่ เขาเขียน จังหวัดพังงา ถ้ำนาค จังหวัดพังงา เขาพระอาดเฒ่า จังหวัดพังงา และถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่.....	232
164 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงภาพจระเข้ที่ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ กับภาพตะกวด ที่เขาเขียน จังหวัดพังงา.....	233
165 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงภาพนกระหว่างถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ และ แหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่	233

ภาพที่	หน้า
166 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงของภาพตาข่าย? ที่เขาระย้า จังหวัดพังงา และ เขานาพร้าว จังหวัดชุมพร.....	234
168 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงภาพเรือระหว่างถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ และ ถ้ำนาค จังหวัดพังงา.....	235
169 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงของภาพช้าง ช้างผูกสัปคับ และคนติดอาวุธ ระหว่างที่ถ้ำไวกิ้ง จังหวัดกระบี่ และเขาชะลาจุดที่ 3 จังหวัดยะลา.....	239

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา (Statements and significance of the problems)

การศึกษาเกี่ยวกับศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้ เริ่มต้นขึ้นนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2465 ได้มีการค้นพบภาพเขียนสีบนผนังหินครั้งแรกในภาคใต้ ที่ถ้ำรูปเขาเขียน อำเภอพังงา ตำบลเกาะปันหยี อำเภอเมืองพังงา จังหวัดพังงา โดยนาย ลูเน็ต เดอ ลาจองกีแยร์ (Lunet De Lajonguière) ชาวฝรั่งเศส และตีพิมพ์การค้นพบดังกล่าวในบทความเรื่อง “ความเรียงเรื่อง โบราณคดีของสยาม (Essai d’Inventaire Archaéologique du Siam)” ต่อมาในปี พ.ศ. 2522 ศาสตราจารย์ดักลาส แอนเดอร์สัน (Prof. Douglas Anderson) แห่งมหาวิทยาลัยบราวน์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ดร.วรรณิ แอนเดอร์สัน และดร.พรชัย สุจิตต์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้สำรวจแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในเขตจังหวัดกระบี่ หนึ่งในนั้นเป็นการสำรวจพบแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินที่สำคัญแห่งหนึ่งที่พบภาพเขียนสีรูปคนเป็นจำนวนมาก คือ ถ้ำผีหัวโต หรือ ถ้ำหัวกะโหลก หรือถ้ำกะโหลกผี บ้านบ่อท่อ ตำบลอ่าวลึกใต้ อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ จนทำให้แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้ของประเทศไทยได้รับความสนใจและรู้จักอย่างกว้างขวางในวงการวิชาการจากนักโบราณคดีชาวต่างชาติ กรมศิลปากร ร่วมกับคณาจารย์ นักศึกษาจากคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร สำรวจพบทั้งสิ้น 22 แหล่ง บริเวณเพิงผา หน้าผา และถ้ำบนภูเขา (ชิน อยู่ดี 2529; สุวิทย์ ชัยมงคล 2532; เพียว วัฒนาค 2539) แบ่งได้ตามสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และภูมิประเทศของแหล่งแต่ละแหล่งได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ คือ

แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินในพื้นที่แผ่นดิน (Inland) ได้แก่ วัดถ้ำเขาขุนกระทิง หรือเขานาพร้าว เขาขุนกระทิง ตำบลเขาขุนกระทิง อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร เขารับร้อ บ้านไทยเจริญ ตำบลท่าข้าม อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร ถ้ำสิงขร บ้านถ้ำ ตำบลบ้านถ้ำสิงขร อำเภอศรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ถ้ำสำ บ้านถ้ำน้ำผุด ตำบลถ้ำน้ำผุด อำเภอเมืองพังงา จังหวัดพังงา ถ้ำสุวรรณคูหา บ้านถ้ำ ตำบลกระโสม อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา ถ้ำเขาสามบาท บ้านป่าหมาก ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ถ้ำคูหา บ้านคูหา ตำบลช้างขวา อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ถ้ำพระ เขากลาง บ้านเขากลาง ตำบลปันแต อำเภอกวนขนุน

จังหวัดพัทลุง เขาควหา บ้านเขาควหา ตำบลชุมพล อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา ถ้าศิลป์
บ้านนังลูวา ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา เขายะลา ตำบลลิคิลและตำบลหน้าถ้ำ
อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา

แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินในพื้นที่ใกล้ชายฝั่งทะเล-หมู่เกาะ (Coastal and Island)
ได้แก่ เขาพระอาดเฒ่า บ้านปากคลอง ตำบลคลองเคียน อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา เขาชะง่า
ตำบลเกาะป็นหยี อำเภอเมืองพังงา จังหวัดพังงา ถ้ำน้ำค เกาะสองพี่น้อง อ่าวพังงา ตำบล
กระโสม อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา เขาเจียน ตำบลเกาะป็นหยี อำเภอเมืองพังงา จังหวัดพังงา
ถ้ำผีหัวโต หรือถ้ำหัวกะโหลก หรือถ้ำกะโหลกผี บ้านบ่อท่อ ตำบลอ่าวลึกใต้ อำเภออ่าวลึก
จังหวัดกระบี่ แหลมชาวเล ตำบลแหลมสัก อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ถ้ำชาวเล ตำบลแหลมสัก
อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ แหลมไฟไหม้ ตำบลไสโต๊ะคำ อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่
แหลมท้ายแรด ตำบลกาโรส อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ถ้ำไวกิ่ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล
ตำบลอ่าวนาง อำเภอเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่ เขาเจ้าไหม อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง (สุวิทย์
ชัยมงคล 2532; พเยาว์ เขื่อนาค, ประพิศ ชุศิริ, และโสสมสุดา รัตนิน 2533; อมรา ศรีสุชาติ 2534 ;
พัชรีย์ สาริกบุตร 2544 ; กุณัณคันดิน 2549)

การกำหนดอายุแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน ถือเป็นแหล่งโบราณคดีประเภทหนึ่งที่ไม่
สามารถกำหนดอายุได้แน่ชัด (Undated site) เนื่องจากยังไม่มีกำหนดอายุแบบสัมบูรณ์
(Absolute date) ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์โดยตรงจากตัวอย่างเนื้อสีที่ใช้เขียนภาพบนผนังหิน แต่
นักวิชาการจากกรมศิลปากรได้พยายามกำหนดอายุด้วยวิธีวิทยาศาสตร์จากเนื้อสีที่ใช้เขียนภาพด้วย
การทดลองกะเทาะสีจากแหล่งภาพเขียนสีถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ เพื่อนำไปกำหนดอายุด้วยวิธี
วิทยาศาสตร์แต่ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากตัวอย่างสีมีน้อยเกินไป และนักวิชาการส่วนมากไม่
เห็นด้วยกับการกะเทาะสีมากำหนดอายุเพราะถือเป็นการทำลาย ปัจจุบันจึงไม่มีค่าอายุทาง
วิทยาศาสตร์จากภาพเขียนสีที่เผยแพร่ออกมาอย่างชัดเจน และจำเป็นต้องวิเคราะห์และแปลความ
โดยนักวิชาการตามประสบการณ์ของแต่ละท่าน บ่อยครั้งอาจมีความคิดเห็นหลากหลายทรศนะที่
ตรงกันบ้าง หรือแตกต่างกันบ้าง

แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินบางแหล่งมีการกำหนดอายุบ้างแล้ว โดยกรมศิลปากรได้
ศึกษาวิจัยและเผยแพร่ไว้ มีจำนวนเพียง 5 แหล่งเท่านั้นที่มีความชัดเจน และแสดงถึงการกำหนด
อายุแบบสัมพัทธ์หรือเทียบเคียง จากการเปรียบเทียบโบราณวัตถุที่พบใกล้กับภาพเขียนสี การ
เปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมของศิลปกรรมบนผนังหิน และการเปรียบเทียบกับหลักฐานเอกสาร
ลายลักษณ์อักษรหรือจารึก ดังนี้

1.1 ถ้ำผีหัวโต หรือถ้ำหัวกะโหลก หรือถ้ำกะโหลกผี บ้านบ่อท่อ ตำบลอ่าวลึกใต้ อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ พบภาพเขียนสีแดง สีน้ำตาล และสีดำรวมทั้งสิ้น 237 ภาพ แบ่งเป็นรูปคนจำนวนประมาณ 163 ภาพ รูปสัตว์จำนวนประมาณ 33 ภาพ รูปมือจำนวน 2 ภาพ และรูปเรขาคณิตหรือรูปนามธรรมจำนวนประมาณ 39 ภาพ ด้วยการกำหนดอายุจากกระบวนการเกิดทางธรรมชาติของถ้ำและเพิงผาจากการกัดเซาะครั้งหลังสุด และการพบร่องรอยของกองเปลือกหอยทับถมบนพื้นผิวดินบริเวณถ้ำและเพิงผา ระดับการขึ้น-ลงของน้ำทะเลในสมัยทางธรณีวิทยาสมัยโฮโลซีน (Holocene) ช่วง 7,000-5,000 ปีมาแล้ว น้ำทะเลลดระดับลงเรื่อยๆ จนเห็นร่องรอยกองเปลือกหอยทับถม ดังนั้นการเขียนศิลปะกรรมบนผนังหินบริเวณผนัง เพดานถ้ำ และเพิงผาที่ถ้ำผีหัวโต จึงน่าจะอยู่ในช่วงเวลาประมาณ 5,700-5,000 ปีมาแล้ว ร่วมกับการกำหนดอายุด้วยวิธีเรดิโอคาร์บอน (Radiocarbon dating) จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเขาเต่า จังหวัดพังงา ซึ่งเป็นแหล่งที่พักอาศัยสมัยก่อนประวัติศาสตร์ใกล้เคียง และตั้งอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลระดับเดียวกัน ได้ค่าอายุประมาณ $4,750 \pm 90$ และ $5,230 \pm 100$ ปีมาแล้ว (อมรา ศรีสุชาติ 2532 : 59 ; สุวิทย์ ชัยมงคล และ ยุภาวดี ชูเทียนธรรม 2533 : 83) ซึ่งถือเป็นการกำหนดอายุควบคู่กับแหล่งโบราณคดีประเภทแหล่งที่อยู่อาศัยพักพิงชั่วคราว และแหล่งฝังศพสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงบริเวณเดียวกัน โดยเฉพาะบริเวณอ่าวลึกอ่าวพังงา ในเขตจังหวัดกระบี่ และจังหวัดพังงา เป็นพื้นที่หนึ่งที่สำรวจพบแหล่งโบราณคดีทั้ง 3 ลักษณะในบริเวณเดียวกันมากที่สุดพื้นที่หนึ่ง

1.2 เขายะลา อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา พบภาพเขียนสีแดงทั้งสิ้น 14 ภาพ แบ่งเป็นรูปมือทาบ 1 ภาพ รูปเส้นขนานระหว่างเส้นมีจุดตามแนวตั้ง 3 ภาพ รูปเส้นขนาน 9 ภาพ และรูปเส้นบันได 1 ภาพ บริเวณลานหน้าเพิงผาสำรวจพบเศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน (Earthenware sherd) ส่วนปากและส่วนลำตัวขึ้นรูปด้วยเป็นหมุนและมือ เนื้อภาชนะเห็นเม็ดกรวดชัดเจน กดประทับลายเชือกทาบและผิวเรียบเคลือบผิวด้วยน้ำดินและขัดมันผิวนอก สันนิษฐานว่าใช้ในวิถีชีวิตประจำวันของคน เช่น การบรรจุหรือการหุงหาอาหารหรือน้ำอุปโภคบริโภค เป็นต้น ภาชนะดินเผาลักษณะนี้เปรียบเทียบกับได้กับแหล่งโบราณคดีอีกหลายแหล่งทั่วภาคใต้ จึงกำหนดอายุเทียบเคียงได้ประมาณ 3,000 – 2,000 ปีมาแล้ว หรือสมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคหินใหม่ (Neolithic) (ศิริพร ลิมวิจิตรวงศ์ 2543 : 23 ; สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา ม.ป.ป.)

1.3 ถ้ำไวกิ้ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล ตำบลอ่าวนาง อำเภอเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่ พบภาพเขียนสีแดง สีน้ำตาล และสีดำรวมทั้งสิ้น 74 ภาพ แบ่งเป็นรูปเรือจำนวนประมาณ 70 ภาพ รูปกลุ่มคนและสัตว์จำนวน 1 ภาพ รูปโขลงช้างจำนวน 2 ภาพ และรูปเรขาคณิตคล้ายรูปตัวเลขจำนวน 1 ภาพ ด้วยการศึกษาเปรียบเทียบภาพซึ่งพอจะแยกได้ว่าเป็นเรือสำเภาจีน เรือกำปั่น เรือยุโรป เรือใบอาหรับ หรือเรือท้องถิ่น ภาพเรือเหล่านี้เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์พาณิชย์นาวี

ชัดเจน จึงทำให้กำหนดอายุเทียบเคียงกับการเริ่มเดินทางเข้ามาในประเทศไทยของเรือสำเภาจีน ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 5 เรือกำปั่นยุโรปตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18-19 และเรือกลไฟตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 24 (สุวิทย์ ชัยมงคล และขวัญใจ พิกเพ็ญ 2533 : 85)

1.4 ถ้าเขาสามบาท บ้านป่าหมาก ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง อักขระจารึก พบการเขียนด้วยตัวหนังสือไทยโบราณสีแดงบนพื้นลงสีขาว โดยจารึกนี้มีระบุงศ์กราชในข้อความว่าเขียนขึ้นในปี พ.ศ. 2150 ซึ่งตรงกับช่วงรัชสมัยของสมเด็จพระเอกาทศรถแห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2148-2163) เป็นจารึกเพื่อการประกอบพิธีอย่างหนึ่ง

1.5 ถ้าสุวรรณคูหา บ้านถ้ำ ตำบลกระโสม อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา บนผนังด้านซ้ายมีการกะเทาะหินปูนแล้วขีดให้เรียบเพื่อสลักหรือจารพระปรมาภิไธย นามภิไธย และนามย่อของบุคคลสำคัญ ประกอบด้วย พระนามพระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นสูงแห่งราชจักรีวงศ์ 14 พระนาม ที่สำคัญได้แก่ “จ.ป.ร.” ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 “ม.ว.” ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เมื่อครั้งเป็นพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ “ป.ป.ร.” ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 “ภ.ป.ร.” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 “ส.ก.” ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ รัชกาลที่ 9 และ “ร.พ.” ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ฯลฯ ซึ่งเป็นเริ่มขึ้นตั้งแต่การดำเนินรอยตามพระราชนิยมในรัชกาลที่ 5 (อมรา ศรีสุชาติ 2534)

ดังนั้น การกำหนดอายุศิลปกรรมบนผนังหินทั้งสิ้น 22 แห่ง ในครั้งนี้ ใช้การกำหนดอายุแบบสัมพันธ์หรือเทียบเคียงโดยแนวคิดต่างๆ เพื่อให้การกำหนดอายุและเรื่องราวของศิลปกรรมบนผนังหินในภาคใต้ของประเทศไทยแต่ละแห่งมีความชัดเจนยิ่งขึ้น โดยใช้การเปรียบเทียบความเห็นกับข้อมูลการกำหนดอายุที่มีการศึกษาไว้ก่อนหน้านี้ และการวิเคราะห์เปรียบเทียบและแปลความลวดลายที่พบในแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินในภาคใต้เอง ระหว่างภูมิภาค และระหว่างประเทศในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ร่วมกับในทวีปอื่นๆ ควบคู่กับแหล่งโบราณคดีประเภทต่างๆ ใหม่อีกครั้งในการศึกษารุ่นนี้ เพื่อทราบถึงช่วงเวลาที่คนทำศิลปกรรมบนผนังหินแต่ละแห่งขึ้น รวมไปถึงลำดับอายุสมัยหรือพัฒนาการทางวัฒนธรรมของศิลปกรรมบนผนังหิน ซึ่งในปัจจุบันยังไม่มีการศึกษาในประเด็นดังกล่าวอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังทำให้ทราบถึงเรื่องราวต่างๆ อันได้แก่ สภาพสิ่งแวดล้อม การดำเนินชีวิต เทคโนโลยี การแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจ พิธีกรรมความเชื่อ บทบาทและหน้าที่ เพศสถานะ เป็นต้น ที่ได้จากการวิเคราะห์แปลความแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินแต่ละแห่งให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การเป็นฐานข้อมูลศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ภาคใต้ที่ดี

สำหรับเผยแพร่สู่สาธารณะ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการที่ให้ความสนใจ และบุคคลทั่วไป ได้นำไปใช้ในการวางแผนงานในการอนุรักษ์ตามวัตถุประสงค์ต่างๆ ต่อไปในอนาคต

2. ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา (Goal and objective)

2.1 เพื่อประมวลข้อมูลเบื้องต้นและแนวคิดในการกำหนดอายุจากการศึกษาที่ผ่านมา ทบถ้วนถึงปัญหาและความสับสนเกี่ยวกับการกำหนดอายุที่เกิดขึ้นกับแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน บางแหล่ง และเรียบเรียงข้อมูลศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้ของประเทศไทย

2.2 เพื่อให้การกำหนดอายุและเรื่องราวของศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้ของประเทศไทยแต่ละแหล่งชัดเจนยิ่งขึ้น

3. ขอบเขตการศึกษา (Scope or delimitation of the study)

กำหนดอายุแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณทั้งสิ้น 22 แหล่ง

3.1 แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินในพื้นที่แผ่นดิน (Inland) ได้แก่ เขานาพร้าว หรือ วัดถ้ำเขาขุนกระทิง ตำบลเขาขุนกระทิง อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร เขารับร่อ บ้านไทยเจริญ ตำบลท่าข้าม อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร ถ้ำสิงขร บ้านถ้ำ ตำบลบ้านถ้ำสิงขร อำเภอศรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ถ้ำสำ บ้านถ้ำน้ำผุด ตำบลถ้ำน้ำผุด อำเภอเมืองพังงา จังหวัดพังงา ถ้ำสุวรรณคูหา บ้านถ้ำ ตำบลกระโสม อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา ถ้ำคูหา บ้านคูหา ตำบลช้างขวา อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ถ้ำพระ เขากลาง บ้านเขากลาง ตำบลปันแต อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เขาคูหา บ้านเขาคูหา ตำบลชุมพล อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา ถ้ำศิลป์ บ้านนังลูวา ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา เขายะลา ตำบลลิคิลและตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา

3.2 แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินในพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเล-หมู่เกาะ (Coastal and Island) ได้แก่ เขาพระอาดเต่า บ้านปากคลอง ตำบลคลองเคียน อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา เขาระยะ ตำบลเกาะปันหยี อำเภอเมืองพังงา จังหวัดพังงา ถ้ำนาค เกาะสองพี่น้อง อ่าวพังงา ตำบลกระโสม อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา เขาเจ็ยน ตำบลเกาะปันหยี อำเภอเมืองพังงา จังหวัดพังงา ถ้ำผีหัวโต หรือถ้ำหัวกะโหลก หรือถ้ำกะโหลกผี บ้านบ่อท่อ ตำบลอ่าวลึกใต้ อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ แหลมชาวเล ตำบลแหลมสัก อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ถ้ำชาวเล ตำบลแหลมสัก อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ แหลมไฟไหม้ ตำบลไสไต่ะดำ อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ แหลมท้ายแรด ตำบลกาโรส อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ เขาเจ้าไหม อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ถ้ำไวกิ้ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล ตำบลอ่าวนาง อำเภอเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่ และถ้ำเขาสามบาท บ้านป่าหมาก ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง

4. ข้อตกลงเบื้องต้น

แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภูมิภาคต่างๆ และภาคใต้ของประเทศไทย ถึงแม้จะมีการกำหนดอายุบ้างแล้วจากแนวคิดและได้ค่าอายุหลากหลาย ซึ่งกำหนดอายุจากการเปรียบเทียบรูปแบบลักษณะของลวดลายระหว่างแหล่ง ระหว่างภูมิภาค ระหว่างประเทศ หรือระหว่างทวีป และการวิเคราะห์แปลความหลักฐานทางโบราณคดีที่พบบริเวณหน้าเพิงผา หน้าผา และถ้ำ ที่พบศิลปกรรมบนผนังหิน ซึ่งทำให้ทราบในเบื้องต้นว่าศิลปกรรมบนผนังหินสามารถแบ่งย่อยช่วงเวลาที่สามารถสร้างขึ้นได้เป็น

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เป็นช่วงเวลาก่อนที่จะมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

สมัยประวัติศาสตร์ เป็นช่วงเวลาที่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 5 เป็นต้นมา หรือประมาณ 2,000 ปีมาแล้ว (อมรา ศรีสุชาติ 2533 ; 2534 ; พัทธสาริกบุตร 2544)

ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้ ที่เน้นการกำหนดอายุแหล่งศิลปกรรมสมัยโบราณในภาคใต้ของประเทศไทย จึงให้ความสำคัญต่อผลการกำหนดอายุว่าเป็นสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ เพื่อที่จะวิเคราะห์วิจารณ์ความน่าเชื่อถือเป็นไปได้ และเทียบเคียงกับแหล่งภาพเขียนสีที่ยังไม่ได้กำหนดอายุ และจะกำหนดอายุสมัยเป็นระยะสมัยย่อยตามช่วงเวลา เพื่อให้การกำหนดอายุแต่ละแหล่งเกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น

บทที่ 2

ศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณทั่วประเทศไทยและภาคใต้ประเทศไทย

1. ความหมายและความสำคัญของศิลปะ

ศิลปะ เกิดจากการคิดค้นสร้างสรรค์ของมนุษย์ทุกชาติ ทุกภาษา ทุกสังคม ทุกคนใน บทบาทหน้าที่และสาขาอาชีพต่างๆ ล้วนมีศิลปะ โดยใช้พื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์หรือ พฤติกรรมที่มีต้นกำเนิดมาจากการใช้สัญลักษณ์สื่อความหมายถึงกัน ทั้งที่ตัวเองเข้าใจและไม่เข้าใจ ศิลปะ เป็นการแสดงออกถึงอารมณ์สุนทรีย์ จินตนาการ ความงาม ความรู้ และภูมิปัญญาของ มนุษย์ ไม่จำกัดยุคสมัย มนุษย์ในอดีตสร้างงานศิลปะให้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน งานศิลปะนั้น เป็นส่วนหนึ่งของจิตวิญญาณของมนุษย์มาตั้งแต่เกิดและตั้งแต่เริ่มมีมนุษย์มา ศิลปะ คือ ความคิด ร่วม และการคิดค้นสร้างสรรค์ ร่วมทั้งเป็นค่านิยมของมนุษย์แต่ละกลุ่ม นั่นก็คือ ศิลปะกลุ่มหนึ่ง เกิดก่อนอีกกลุ่มหนึ่ง ที่ทำให้เกิดกระบวนการรับรู้และพิจารณางานศิลปะของอีกกลุ่มหนึ่ง จนเกิด ความคิดสร้างสรรค์และพัฒนางานศิลปะให้เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง หรือเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน หรืออาจเรียกได้ว่า เป็นพัฒนาการทางรูปแบบศิลปะของแต่ละวัฒนธรรมหรือกลุ่มคน (เพียว เจ็มนาค 2539 : 8 ; ยศ สันตสมบัติ 2544 : 12-13)

ความหมายและความสำคัญของศิลปะมีความหมายที่กว้างมากเกินกว่าจะให้คำนิยาม หรือคำจำกัดความหมายออกมาสั้นๆ และยากที่ทบทวนจากเอกสารต่างๆ ได้ครบถ้วน ศิลปกรรม บนผนังหินมีความหมายและความสำคัญเช่นเดียวกันกับที่แสดงไว้ทั้งหมด และถือว่าเป็นศิลปะมา ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์อีกประเภทหนึ่งที่พบในทวีปต่างๆ ทั่วโลก อันได้แก่ ทวีปยุโรป บริเวณเทือกเขาปิเรเนส ทางตะวันตกเฉียงใต้ของฝรั่งเศสและตะวันตกเฉียงเหนือของสเปน ที่พบ ภาพเขียนสีซึ่งถูกขนานนามว่า “ภาพเขียนผนังฟรองโกกองตาเบรียง (Frano Cantabrian rock art)” บริเวณแถบเมดิเตอร์เรเนียน (Ebbou, Le Colombier) และบริเวณเทือกเขามิเรเนส ฝั่งตรงข้ามกับ ทะเลไปจนถึงเวียรานเวาดาในประเทศสเปน ที่รู้จักกันในชื่อ “ภาพเขียนสีเลวันต์ แอสปานนอน (El arte dale Levante espanal หรือภาษาอังกฤษเรียกว่า Spanish Levant art)” ทวีปอเมริกา บริเวณ ทางตะวันตกเฉียงใต้ ทางตะวันออกเฉียงใต้ของอเมริกาเหนือ และรัฐออริโซนาทางตอนกลางของ สหรัฐอเมริกา บริเวณเทือกเขาเวเนซุเอลา ปาเตโกเนีย ในโอเจนดินาตอนเหนือ ชิลี ในอเมริกาใต้ ที่ มีชื่อเรียกกันว่า “ภาพเขียนสีปาเตโกเนีย” ทวีปแอฟริกา บริเวณทุ่งสะฮารา ประเทศมอโรคโค อัล จีเรีย คูนิเซีย ที่รู้จักกันในชื่อ “ภาพเขียนผนังในแมกอรับและสะฮารา” และบริเวณดินแดน

ที่อยู่อาศัยของพวกชนเผ่าบุชแมน ฮอทเตนมอท บันตู ในแอฟริกาใต้ รู้จักกันในชื่อ “ภาพเขียนผนังในแอฟริกาใต้ (The Rock of South Africa)” ทวีปออสเตรเลีย ภาพเขียนสีของพวกชนเผ่าอโบริจิน (Aborigine) และทวีปเอเชีย ประเทศตุรกี บริเวณทางตะวันตกของแม่น้ำแคมเบล (Chambal river) ทางตะวันออกของพาราณสี (Babaras) และทางใต้ใกล้กับเมืองเมซอร์ (Mysore city) ประเทศอินเดีย ที่ถ้ำนือฮาห์ เกาะบอร์เนียว ประเทศอินโดนีเซีย ในเมืองอิโป (Ipoh) ประเทศมาเลเซีย และประเทศไทย (อมรา ขันติสิทธิ์ 2521)

2. ศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในประเทศไทยโดยสังเขป

ศิลปกรรมบนผนังหิน หรือเรียกว่า “ศิลปะถ้ำ (Cave art)” และ “ศิลปะบนหิน (Rock art)” ปรากฏตามเพิงผา หน้าผา และถ้ำ บนภูเขาในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทยไม่น้อยกว่า 170 แห่ง ถือว่าเป็น “ศิลปะดั้งเดิม (Primitive art)” ที่มีความหมายทางด้านเวลาเข้ามาเกี่ยวข้อง ก็คืองานศิลปะที่ทำขึ้น เป็นปรากฏการณ์ส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ผลผลิตจากการผสมผสานทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ และเป็นตัวเชื่อมโยงประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ และถือว่าศิลปกรรมบนผนังหินเป็นสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากอารมณ์สุนทรีย์ จินตนาการ ความงาม ความรู้ และภูมิปัญญาของมนุษย์อย่างหนึ่งที่ใช้ในการสื่อสารและพฤติกรรมแสดงออก โดยมีกระบวนการ คือ ผู้ผลิต ผู้สร้าง และศิลปิน อาจเป็นปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคน ได้สร้างสรรค์หรือผลิตเพื่อวัตถุประสงค์ในการสื่อสารถ่ายทอดให้กับ ผู้รับ และกลุ่มคนผู้รับในบทบาทหน้าที่และสาขาอาชีพต่างๆ ในสังคมวัฒนธรรม โดยผู้รับหรือกลุ่มคนผู้รับเข้าใจได้และไม่เข้าใจก็ตาม ซึ่งกระบวนการเช่นนี้จึงเป็นลักษณะของ “ศิลปะเพื่อชุมชน (Communal art)”

2.1 ศิลปะเพื่อชุมชน มีวัตถุประสงค์ของการผลิตทั่วไป 2 ประการ คือ

2.1.1 ศิลปะเพื่อพิธีการ (Ritualistic หรือ Ceremonial art) หรือศิลปะที่เกิดจากสิ่งเร้าภายนอกตัวศิลปิน ผลิตตามความเชื่อทางศาสนาขนบธรรมเนียมประเพณี มีแบบบังคับเป็นแบบแผน หรือผู้มีอำนาจทางสังคมสั่งให้ทำ จึงมีข้อจำกัดเกี่ยวกับรูปแบบ สี หรือวัสดุเฉพาะ

2.1.2 ศิลปะทั่วไป (Secular art) หรือศิลปะที่เกิดจากสิ่งเร้าภายในตัวและรอบๆ ตัวของศิลปิน โดยไม่เกี่ยวกับศาสนา ผลิตศิลปะที่มีรูปแบบและเนื้อเรื่องที่หลากหลาย ก่อนข้างมีอิสระทางความคิดจินตนาการตามที่ปัจเจกบุคคล หรือพวกพ้องกลุ่มคนต้องการ เช่น การแสดงออกทางเพศ ภาพเล่าเรื่อง เครื่องประดับ เครื่องมือใช้สอย (อมรา ขันติสิทธิ์ 2521 ; พิสิฐ เจริญวงศ์ 2531 : 3-4 ; พเยาว์ เข็มมาศ 2539 : 9)

สำหรับการศึกษาทางโบราณคดี ศิลปกรรมบนผนังหินถือเป็นภาพบันทึกเหตุการณ์สำคัญ หรือพิธีกรรมตามความเชื่อที่เกิดขึ้นในชุมชน เกิดขึ้นจากการนำลวดลายภาพคน

ภาพสัตว์ และภาพเรขาคณิต มาประกอบเข้าด้วยกันเป็นเนื้อหาหลากหลาย เช่น ภาพวิถีชีวิต ลักษณะต่างๆ ได้แก่ ภาพการล่าสัตว์ ภาพการจับสัตว์น้ำ ภาพการหาของป่า ภาพการทำนาหรือ การเพาะปลูก ภาพการเลี้ยงสัตว์ ภาพการร่วมเพศ เป็นต้น และภาพพิธีกรรมความเชื่อ ได้แก่ ภาพพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย ภาพพิธีกรรมเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์เพื่อสร้างความขวัญ กำลังใจและตอบแทนสิ่งเหนือธรรมชาติ ให้ผลิตอาหารโดยเฉพาะสัตว์จากการล่าสัตว์ และการ เกษตรกรรมได้ตามที่ชุมชนต้องการ รวมถึงอาจแปลความถึงเพศสภาพ และสถานะทางสังคม ภาพงานรื่นเริง ภาพงานเดินรำฟ้อนรำ เป็นต้น ภาพบันทึกเหตุการณ์เหล่านี้ช่วยอธิบายและสร้าง ภาพให้ทราบถึงวัฒนธรรมด้านต่างๆ ในเบื้องต้น คือ สภาพสิ่งแวดล้อม การดำเนินชีวิต เทคโนโลยี การแลกเปลี่ยนหรือเศรษฐกิจ พิธีกรรมความเชื่อ บทบาทและหน้าที่ เพศสถานะ เป็นต้น ไม่สามารถวิเคราะห์แปลความจากหลักฐานทางโบราณคดี เช่น โบราณวัตถุจากวัสดุต่างๆ ร่องผิวดิน และบริบททางโบราณคดี เป็นต้น ที่พบจากการสำรวจหรือขุดค้นแหล่งโบราณคดี ประเภทแหล่งที่อยู่อาศัยพักพิงชั่วคราว แหล่งที่อยู่อาศัยถาวร แหล่งฝังศพ แหล่งประกอบกิจกรรม ต่างๆ ได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ศิลปกรรมบนผนังหินถือเป็นหลักฐานที่จำเป็นต้องวิเคราะห์และแปล ความโดยนักวิชาการและผู้ที่มีความสนใจ ตามประสบการณ์ของแต่ละท่าน บ่อยครั้งอาจมีความ คิดเห็นหลากหลาย ซึ่งตรงกันบ้าง หรือแตกต่างกันบ้าง

2.2 รูปแบบลักษณะของศิลปกรรมบนผนังหินทั่วประเทศไทย สามารถจัดแบ่งตาม แนวคิดที่ยอมรับแล้วได้ 3 รูปแบบ คือ

2.2.1 ภาพเขียนสี (Pictograph) คือ รูปภาพที่สร้างด้วยการลงสี ด้วยสีที่มีต้น กำเนิดจากวัสดุธรรมชาติ เช่น แร่ธาตุ ฟีช ดินไม้ ผลไม้ เป็นต้น มาวาด (drawing) ระบาย (painting) ฟัน (stenciling) ทาบหรือประทับ (imprinting) และสาด (splatting) ลงบนพื้นหิน และหมายรวมถึง ภาพจิตรกรรม

2.2.2 ภาพสลัก (Petroglyph) คือ รูปภาพที่ทำรูปรอยจากสิ่งของมีคมจากวัสดุ ต่างๆ เช่น ไม้ สำริด เหล็ก เป็นต้น ด้วยการฝน (abrading) ขูดขีด (scratching) แกะหรือตอก (pecking) และการจาร (engraving)

2.2.3 ประติมากรรม คือ งานปั้นที่สร้างด้วยปูนประเภทต่างๆ หิน หรือแร่ ด้วยการ ทำเป็นประติมากรรมนูนต่ำ ประติมากรรมนูนสูง และประติมากรรมลอยตัว

2.3 ลักษณะรูปร่างของภาพตามแนวคิดเจตนาของผู้ผลิต ผู้สร้าง หรือศิลปิน ที่ พยายามจะถ่ายทอดไปสู่ผู้รับ หรือกลุ่มคนผู้รับ แยกได้เป็น 2 รูปแบบใหญ่ๆ คือ

2.3.1 ภาพธรรมชาติ (Naturalistic) หรือภาพสัจนิยม (Realistic) หรือภาพ รูปลักษณะ (Figure) ภาพที่เลียนแบบวัตถุต่างๆ ที่พบเห็นในสิ่งแวดล้อมรอบตัวคนและเขียนได้

เสมือนจริง เช่น ภาพคน ไม้เท้า ผู้ชาย ผู้หญิง เด็ก ที่แสดงเครื่องเพศ บ้างมีการแต่งกายบริเวณเอว และศีรษะ มือและเท้าคนที่ทำทั้งซ้ายและขวาด้วยเทคนิคต่างๆ เป็นต้น สัตว์ ไม้เท้า วัณษุณัษ ปลา เต่า กบ นก ไก่ เป็นต้น แมลง ไม้เท้า แมลงปอง ผีเสื้อ เป็นต้น พืชพันธุ์ไม้ ไม้เท้า ใบไม้ ต้นไม้ ไม้เลื้อย ดอกไม้ เป็นต้น เครื่องมือเครื่องใช้ ไม้เท้า อาวุธ เครื่องดนตรี เครื่องประดับ เป็นต้น

2.3.2 ภาพสัญลักษณ์ (Symbolic) หรือภาพคตินิยม (Idealistic) หรือภาพอรูปลักษณ์ (Non-figure) ภาพที่ผสมลวดลายต่างๆ เข้าด้วยกันโดยเฉพาะลวดลายเรขาคณิต เช่น เส้นตรง เส้นโค้ง เส้นซิกแซก เส้นคดโค้งลายคลื่น รูปสามเหลี่ยม รูปสี่เหลี่ยม วงกลม วงรี เป็นต้น ที่มีลักษณะคล้ายวัตถุแต่ไม่เสมือนจริง

2.4 เทคนิคการเขียนภาพหรือการลงสีภาพคนและสัตว์ มีด้วยกัน 5 แบบ คือ แบบเงาทึบ (silhouette) แสดงสัดส่วนกล้ามเนื้อใกล้เคียงของจริง และไม่ได้แสดงสัดส่วนกล้ามเนื้อ แบบโครงร่างภายนอก (outline) ลักษณะคล้ายภาพเอกซเรย์ (X-ray) มองเห็นทะลุภายใน แบบเงาทึบบางส่วน (partial silhouette) เขียนโครงร่างภายนอกและภายใน แบบคนกึ่งไม้ (stick man) เขียนเส้นแกนลำตัว และแขนขา และแบบรูปทรงเรขาคณิตหรือสัญลักษณ์

2.5 เทคนิคการเขียนภาพมือ โดยทั่วไปจะพบภาพมือที่ทำกันเพียง 2 แบบ คือ มือทาบ (positive) และมือพ่น (negative) แต่ในประเทศไทยภาพมือมี 3 แบบด้วยกัน คือ ภาพมือทาบ (positive) มี 4 วิธีย่อย คือ วิธีทาบฝ่ามือที่ทาสิบนบน้งห็น วิธีทาบฝ่ามือที่ทาสิบนบน้งห็น แล้วเติมสีในส่วนอุ้งมือที่สีหายไปให้เต็มหรือเขียนเป็นลายเส้น วิธีเขียนรอบมือที่ทาบบนบน้ง แล้วระบายสีให้ทึบเต็ม และวิธีทาสีข้บน้ง บนฝ่ามือ แล้วขุดสีบางส่วนออกจกน้บน้งและอุ้งมือ แล้วทาบบนบน้ง ภาพมือพ่น (stencil) มี 4 วิธีย่อย คือ วิธีทาบบนบน้ง แล้วพ่นสีผ่านท่อหรืออมสีในปากพ่นบนหลังมือที่ทาบ วิธีพ่นสิบนหลังมือที่ทาบบน้ง แล้วระบายสีให้ทึบด้วยมือ วิธีใช้ข้บน้ง ยางไม้ หรือดินเหนียว ดัดเป็นรูปมือบนบน้งห็น แล้วพ่นสีลงไป วิธีพ่นสิบนมือที่ทาบบนบน้ง แล้วเขียนลวดลายบนน้บน้งและฝ่ามือ และภาพมือเขียนแบบอิสระ ด้วยการเขียนรอบมือที่ทาบบนบน้ง อาจมีการเขียนลวดลายเพิ่มเติมภายในฝ่ามือหรือระบายสีทึบ (อมรา ศรีสุชาติ 2533 : 44-62 ; พัชรี สาริกบุตร 2544)

2.4 เรื่องราว จากการศึกษาเกี่ยวกับศิลปกรรมบนบน้งห็นทั่วประเทศไทย มีการเสนอว่าน่าจะเกี่ยวเนื่องกับเรื่องราวอย่างน้อย 7 เรื่องราว ไม้เท้า

2.4.1 ภาพการล่าสัตว์ จับสัตว์น้ำ หรือหาของป่า ภาพการร่นเรึง

2.4.2 ภาพงานร่นเรึง งานเดินรำ

2.4.3 ภาพการทำนา หรือทำการเพาะปลูก

2.4.4 ภาพพิธีกรรมหรือเกี่ยวเนื่องกับศาสนา

2.4.5 ภาพการร่วมเพศ รวมถึงการแสดงอวัยวะเพศ

2.4.6 ภาพวิถีการดำรงชีวิตทั่วไป

2.4.7 ภาพประเพณีราชสำนัก

3. พื้นที่ที่พบแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในประเทศไทย

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2465 จนถึงปัจจุบัน มีการสำรวจและคัดลอกภาพข้อมูลแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินปรากฏไม่น้อยกว่า 170 แหล่ง กระจายตามพื้นที่ตามเทือกเขาและภูเขาในเขตอำเภอและจังหวัดในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย ได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นภาคที่พบแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินมากที่สุด ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคกลาง (หมายรวมถึงภาคตะวันตก) ตามลำดับจากภาคที่ปรากฏจำนวนมากที่สุดไปยังภาคที่มีจำนวนน้อยที่สุด ดังนี้

ภาพที่ 1 แผนที่แหล่งภาพเขียนสีและภาพสลักบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่สำคัญตามพื้นที่
 ภูเขาในภาคต่างๆ ของประเทศไทย
 ที่มา : พิสิฐ เจริญวงศ์, ศิลปะถ้ำในอีสาน (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2532); เพียวว์ เข็มมณ, ศิลปะถ้ำ
 สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
 กรมศิลปากร, 2539); คุณ้ำคันดิน, รายงานการสำรวจทางโบราณคดีภูเขาเยลา ตำบลลิคด อำเภอเมือง
 จังหวัดยะลา (เสนอจังหวัดยะลาและสำนักงานศิลปากรที่ 13 สงขลา, 2549).

ภาพที่ 2 แผนที่แหล่งภาพเขียนสีและภาพสลักบนผนังหินสมัยประวัติศาสตร์ที่สำคัญตามพื้นที่ภูเขาในภาคต่างๆ ของประเทศไทย
 ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534); ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (กรุงเทพฯ: เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 2/2535 กรมศิลปากร, 2535).

แผนที่แหล่งภาพเขียนสีและภาพสลักบนผนังหินสมัยโบราณในพื้นที่ภูเขาภาคต่างๆ (ภาพที่ 1 และ 2) แสดงถึงที่ตั้งและขอบเขตการกระจายตัวของแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินเป็นกลุ่ม แต่ในบางพื้นที่ชาวบ้านได้รายงานถึงการค้นพบแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินเพิ่มเติมและยังไม่มี การสำรวจคัดลอกภาพเพื่อเผยแพร่อย่างเป็นทางการ

3.1 การสำรวจและคัดลอกภาพในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.1.1 พื้นที่เทือกเขาเพชรบูรณ์ขอบแอ่งสกลนครทางตะวันตกเฉียงเหนือของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ภูกระดึง จังหวัดเลย เป็นแหล่งภาพเขียนสีแดงบนผนังหินทั้งสิ้น นิยมเขียนลวดลายสัญลักษณ์และภาพเสมือนจริงเป็นภาพคน สัตว์ และภาพเรขาคณิต รวมถึงภาพมือทาบเทคนิคต่างๆ ซึ่งอาจเป็นการบันทึกภาพกิจกรรมโดยเฉพาะการล่าสัตว์ หางของป่า หรือประกอบพิธีกรรมความอุดมสมบูรณ์

สำรวจพบ 10 แหล่ง ได้แก่ ถ้ำผาม่อง 1 และ 2 จังหวัดเลย ถ้ำมโหฬาร จังหวัดเลย ถ้ำสูง จังหวัดเลย ถ้ำลายแทง จังหวัดเลย ถ้ำพระ 2 จังหวัดเลย ถ้ำคิ้ววิ จังหวัดเลย ถ้ำฝ่ามือ จังหวัดเลย ถ้ำผาปู่ จังหวัดเลย และถ้ำพระ จังหวัดเลย (อำพัน กิจงาม 2524 ก : 1-6 ; พิสิฐ เจริญวงศ์ 2532) (ภาพที่ 1)

3.1.2 พื้นที่เทือกเขาเพชรบูรณ์ขอบแอ่งสกลนครทางตะวันตกของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บริเวณภูพระบาท อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี จากการศึกษาที่ผ่านมาในพื้นที่บริเวณนี้ปรากฏแหล่งศิลปกรรมที่มีรูปแบบลักษณะของภาพแต่ละภาพ (Stylistic) แตกต่างกัน และสามารถจัดแบ่งได้เป็น 2 สมัยกว้างๆ คือ แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยประวัติศาสตร์

แหล่งศิลปกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ พบทั้งแหล่งภาพเขียนสีและภาพสลักบนผนังหิน ซึ่งนิยมลวดลายที่พบทั้งภาพเสมือนจริงโดยเฉพาะภาพคน และภาพสัตว์ รวมถึงภาพมือทาบ และภาพสัญลักษณ์โดยเฉพาะภาพเรขาคณิต และถือว่าการกลุ่มพื้นที่นี้เป็นกลุ่มที่นิยมภาพเรขาคณิตมากกว่ากลุ่มอื่นๆ

สำรวจพบ 63 แหล่ง ได้แก่ ถ้ำพระนาหลวง 1, 2, 3, 4, และ 5 จังหวัดอุดรธานี ถ้ำผุสวกหรือภูตุม จังหวัดอุดรธานี ถ้ำไก่อหรือคาย จังหวัดอุดรธานี ถ้ำลายหรือภูผาผึ้ง จังหวัดอุดรธานี ถ้ำเต่า 1, 2, 3 และ 4 จังหวัดอุดรธานี ถ้ำโนนหินเกลี้ยง 1 และ 2 จังหวัดอุดรธานี ถ้ำนายอัมพร จังหวัดอุดรธานี ถ้ำสูง จังหวัดอุดรธานี เเพงหินด้านทิศตะวันออกของวัดลูกเขย วัดพระพุทธรบาทบัวบก จังหวัดอุดรธานี ถ้ำนายอัมพร 2 และ 3 จังหวัดอุดรธานี เเพงหินข้างคอกม้า น้อย จังหวัดอุดรธานี เเพงหินใกล้ห้วยถ้ำช้าง จังหวัดอุดรธานี ถ้ำนายดวงจิต จังหวัดอุดรธานี วัดพ้อตา จังหวัดอุดรธานี เเพงหินด้านทิศตะวันออกของวัดพ้อตา วัดพระพุทธรบาทบัวบก จังหวัด

อุดรธานี เฟิงหินด้านทิศใต้ของวัดพ้อตา จังหวัดอุดรธานี ถ้ำมือแดง จังหวัดอุดรธานี ถ้ำข้างวัด
 พระพุทธบาทบัวบก จังหวัดอุดรธานี หอนางอุษาวัดพระพุทธบาทบัวบก จังหวัดอุดรธานี เฟิงหิน
 ข้างบ่อน้ำนางอุษา วัดพระพุทธบาทบัวบก จังหวัดอุดรธานี ถ้ำคน จังหวัดอุดรธานี ถ้ำวัว จังหวัด
 อุดรธานี ถ้ำพระอาจารย์คำห่วย จังหวัดอุดรธานี เฟิงหินเหนือคอกม้าทำวบารสวัดพระพุทธบาท
 บัวบก จังหวัดอุดรธานี เฟิงหินที่ห้วยหินลาด จังหวัดอุดรธานี ถ้ำโนนสาวเอ้ 1 และ 2 จังหวัด
 อุดรธานี ถ้ำแก้งหรือถ้ำกวาง จังหวัดอุดรธานี ถ้ำชำเม็กหรือถ้ำนาย จังหวัดอุดรธานี เฟิงหินข้างถ้ำ
 พระยานาค จังหวัดอุดรธานี ถ้ำปูน จังหวัดอุดรธานี เฟิงหินด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของวัด
 พระพุทธบาทบัวบาน จังหวัดอุดรธานี หอนางอุษา จังหวัดอุดรธานี เฟิงหินดินเพียง 1, 2, 3, 4
 และ 5 จังหวัดอุดรธานี เฟิงหินกลางวัดพระพุทธบาทบัวบก 1 และ 2 จังหวัดอุดรธานี เฟิงหินลาน
 สาวเอ้ จังหวัดอุดรธานี เฟิงหินด้านใหญ่ 1, 2, 3, 4, 5, และ 6 จังหวัดอุดรธานี เฟิงหินหินร่อง 1, 2,
 และ 3 จังหวัดอุดรธานี เฟิงหินใกล้วัดพระพุทธบาทหลังเต่า 1, 2, และ 3 จังหวัดอุดรธานี และเฟิง
 หินใกล้อ่างน้ำพระพุทธบาทบัวบก จังหวัดอุดรธานี (พิสิฐ เจริญวงศ์ 2532 ; เพยาว์ เข็มมณ และ
 มนต์จันทร์ น้าทิพย์ 2533)

แหล่งศิลปกรรมสมัยประวัติศาสตร์ พบทั้งแหล่งภาพเขียนสี เป็นภาพลงสี
 แดงหรือสีชาบบนผนัง ในบางแหล่งมีการเขียนทับบนภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และ
 แหล่งภาพสลักบนผนังหิน เป็นลักษณะภาพนูน (Relief) ขึ้นมาจากผนังหิน หรือเอาเนื้อหิน
 ออกเป็นรูปสลักลงไปบนหิน โดยการลงสีและการสลักบนผนังหิน จะนิยมทำภาพเนื่องใน
 พระพุทธศาสนาเท่านั้น เป็นภาพพระพุทธรูป หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวพุทธประวัติ
 ลักษณะต่างๆ เช่น พระพุทธรูปมีประภามณฑลรอบเศียรพระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ พระพุทธรูป
 ประทับนั่งปางสมาธิ พระพุทธรูปประทับยืน รอยพระบาท ฯลฯ

นอกจากนี้มีการสกัดหินออกบางส่วนเพื่อให้ได้รูปร่างรับกับโครงสร้าง
 อาคารเป็นลักษณะหนึ่งของงานสถาปัตยกรรม เพื่อบ่งบอกถึงการใช้งานและประโยชน์หน้าที่ใน
 พิธีกรรมความเชื่อลักษณะต่างๆ ที่หลากหลายและซับซ้อน เช่น การสกัดหินเป็นขอบบ่อน้ำ สกัด
 พื้นเป็นหลุม ใบเสมาเพื่อแสดงเขตสังฆกรรมหรือพุทธสถาน รางสร้งน้ำ แทนฐานลอยขึ้นมา
 อาคารจำลอง เฟิงพักพระสงฆ์หรือกุฏิ ฯลฯ ลักษณะการสร้างสรรคทั้ง 3 ลักษณะ จึงทำให้เข้าใจ
 ได้ว่าในบริเวณภูพระบาท จังหวัดอุดรธานีแห่งนี้ มีการทำศิลปกรรมบนผนังหินที่เริ่มขึ้นตั้งแต่
 สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ต่อมาจึงมีการปรับสถานที่ให้เป็นศาสนสถานโดยเฉพาะวัดหรือพุทธ
 สถานในประวัติศาสตร์ สำหรับการกำหนดอายุมีการสันนิษฐานจากรูปแบบศิลปกรรม โดย
 สันนิษฐานว่ามีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 ซึ่งตรงกับสมัยลพบุรี ที่แสดงถึงความเป็น

ศิลปกรรมสมัยทวารวดีผสมผสานกับสมัยลพบุรี และภาพลงสีบางแห่งคงมีการสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา

สำรวจพบแหล่งศิลปกรรมสมัยประวัติศาสตร์จำนวนมากซึ่งมีแหล่งที่สำคัญ ได้แก่ วัดลูกเขย จังหวัดอุดรธานี วัดพ่อตา จังหวัดอุดรธานี ถ้าพระวัดพ่อตา จังหวัดอุดรธานี ถ้าช้าง จังหวัดอุดรธานี ถู๋นางอุสา เป็นเพิงพักพระสงฆ์ จังหวัดอุดรธานี หีบศพนางอุสา-หีบศพท้าวบารส จังหวัดอุดรธานี หอนางอุสา มีใบเสมาล้อมรอบแสดงเขตพุทธสถาน จังหวัดอุดรธานี บ่อน้ำนางอุสา จังหวัดอุดรธานี คอกม้าท้าวบารส จังหวัดอุดรธานี โนนสาวเอ้ 1 จังหวัดอุดรธานี พระพุทธบาทบัวบาน เป็นรอยพระพุทธบาท จังหวัดอุดรธานี และพระบาทหลังเต่า เป็นรอยพระพุทธบาท จังหวัดอุดรธานี (อมรา ศรีสุชาติ 2535 : 42-53) (ภาพที่ 1 และ 2)

3.1.3 พื้นที่เทือกเขาเพชรบูรณ์และภูเขาโคกกลางแอ่งสกลนครทางตะวันตกของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะพื้นที่เขาภูเก้า-ภูเวียง บริเวณจังหวัดขอนแก่น บางส่วนของจังหวัดหนองบัวลำภู (เดิมอยู่ในเขตปกครองจังหวัดอุดรธานี) จากการศึกษาที่ผ่านมาในพื้นที่บริเวณนี้ปรากฏแหล่งศิลปกรรมที่มีรูปแบบลักษณะของภาพแต่ละภาพ (Stylistic) แตกต่างกันและสามารถจัดแบ่งได้เป็น 2 สมัยกว้างๆ คือ แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยประวัติศาสตร์

แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ บนภูเก้า-ภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เป็นแหล่งภาพเขียนจากสีแดงบนผนังหินที่เขียนเป็นลวดลายเรขาคณิตเป็นภาพสัญลักษณ์แทนภาพคน ภาพสัตว์ ภาพมือทาบ และภาพสลักบนผนังหินที่นิยมเขียนเป็นลวดลายเรขาคณิต

สำรวจพบ 17 แหล่ง ได้แก่ ถ้าเสียดก 1 และ 2 จังหวัดอุดรธานี ถ้าจันได จังหวัดอุดรธานี ถ้าพลานไฮ จังหวัดอุดรธานี ถ้าอาจารย์สิม จังหวัดอุดรธานี ถ้ามีมวัดพระพุทธบาทบัวบก จังหวัดอุดรธานี ถ้าสุวรรณคูหา จังหวัดอุดรธานี ถ้าภูผายา ถ้าฝ่ามือ จังหวัดอุดรธานี ถ้าหินลาดหัวเมย จังหวัดขอนแก่น ถ้าคนนอน จังหวัดขอนแก่น ผาคันธง 1 และ 2 จังหวัดขอนแก่น ถ้าลายมือ 1 และ 2 จังหวัดขอนแก่น และถ้าเงิบ 1 และ 2 จังหวัดชัยภูมิ (พิสิฐ เจริญวงศ์ 2532)

แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยประวัติศาสตร์ พบเพียงแหล่งเดียว คือ พระนอนหรือพระพุทธไสยาสน์ บนภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เป็นศิลปกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนา มีลักษณะนอนตะแคงข้างขวาแบบสีหไสยา (ท่านอนคจพญาราชสีห์) หันสู่ทิศเหนือ มีลักษณะเป็นภาพสลักบนผนังตั้งรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าซึ่งอยู่บนหน้าผา โดยมีลักษณะพุทธศิลป์ตามแบบศิลปกรรมสมัยทวารวดี นอกจากนี้มีการพบหลักฐานอักษรจารึกอักษรหลังปัลลวะ

บริเวณใกล้เศียรพระพุทธรูป กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 14 (อมรา ศรีสุชาติ 2535 : 54-59) (ภาพที่ 1 และ 2)

3.1.4 พื้นที่ภูเขาทางตะวันตกเฉียงใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากการศึกษามาก่อนในพื้นที่บริเวณนี้ปรากฏแหล่งศิลปกรรมที่มีรูปแบบลักษณะของภาพแต่ละภาพ (Stylistic) แตกต่างกันและสามารถจัดแบ่งได้เป็น 2 สมัยกว้างๆ คือ แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยประวัติศาสตร์

แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ พบเฉพาะบริเวณเขาจันทร์งาม จังหวัดนครราชสีมา เป็นแหล่งภาพเขียนสีแดงบนผนังหินซึ่งพบเพียงแหล่งเดียวเท่านั้น คือ แหล่งภาพเขียนสีเขาจันทร์งาม เขียนเป็นลวดลายภาพคน สัตว์ และเครื่องมือเครื่องใช้หรืออาวุธเป็นภาพเสมือนจริง ที่นำมาจัดวางเป็นเรื่องราวที่อาจเกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมความเชื่อ นอกจากนี้ภาพในกลุ่มนี้จะเห็นถึงการประดับศีรษะและเอวที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับภาพเขียนสีกลุ่มภาคกลางในเขตจังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดอุทัยธานี อย่างไรก็ตามก็ตีภาพเขียนสีในกลุ่มนี้ตั้งอยู่ห่างจากกลุ่มภาพเขียนสีแดงในบริเวณอื่นๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (พิสิฐ เจริญวงศ์ 2532)

แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยประวัติศาสตร์ พบเพียง 2 แหล่งเท่านั้น คือ พระเจ้าดื้อหรือพระเจ้าองค์ดื้อ ภูพระ จังหวัดชัยภูมิ และถ้ำวัวแดง จังหวัดนครราชสีมา

พระเจ้าดื้อหรือพระเจ้าองค์ดื้อ ภูพระ จังหวัดชัยภูมิ เป็นแหล่งภาพสลักนูนบนผนังเพิงหินทรายรูปร่างคล้ายเห็ด 2 เพิงคู่กัน ภาพมีลักษณะเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิเพชร จำนวน 7 องค์ แสดงปางสมาธิ 5 องค์ ปางมารวิชัย 2 องค์ หนึ่งในสององค์ที่แสดงปางมารวิชัยเป็นองค์ขนาดใหญ่เพียงองค์เดียวและใหญ่กว่าทั้งเจ็ดองค์ จากลักษณะศิลปกรรมจึงสันนิษฐานว่ามีเค้าตามแบบศิลปกรรมสมัยลพบุรี-อุททองสกุลช่างพื้นเมืองภาคอีสาน น่าจะสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 18-19 เพื่อเป็นพุทธสถานประจำท้องถิ่นแถบนี้

ถ้ำวัวแดง จังหวัดนครราชสีมา เป็นแหล่งภาพสลักนูนสูงบนผนังหินเพิงหินทรายเนื่องในศาสนาฮินดูลัทธิไศวะนิกาย ประกอบด้วยภาพพระศิวะ (อิศวร) และพระนางปารวตี (อุมา) ซึ่งเป็นชายา ประทับนั่งบนหลังโคนนทิหรือโคอุสุภราช (พาหนะของพระศิวะ) มีฤๅษี เทพบริวารในกิริยาต่างๆ ล้อมรอบ เช่น นั่ง พนมมือ ถือเครื่องสูง และหေးอยู่เบื้องหน้า เป็นต้น การจัดวางภาพจัดเป็นขอบเขตสี่เหลี่ยมผืนผ้า ประติมากรรมของภาพลักษณะเช่นนี้ เรียกว่า ภาพอุมาเหศวร (Uma-mahesawara) และมีการสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเพื่อเป็นศาสนสถานสำหรับกระทำพิธีกรรมบูชาหรือบำเพ็ญพรตภาวนาของนักพรต ฤๅษี เนื่องในศาสนาฮินดู ทั้งยังสอดคล้องสัมพันธ์กับเทวาลัยหรือปราสาทนครบุรี โดยสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 (อมรา ศรีสุชาติ 2535 : 74-77) (ภาพที่ 1 และ 2)

3.1.5 พื้นที่เทือกเขาภูพานหรือทางตะวันออกและพาดเฉียงตามแนวทิศตะวันตกเฉียงเหนือของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากการศึกษาที่ผ่านมาในพื้นที่บริเวณนี้ปรากฏแหล่งศิลปกรรมที่มีรูปแบบลักษณะของภาพแต่ละภาพ (Stylistic) แตกต่างกันและสามารถจัดแบ่งได้เป็น 2 สมัยกว้างๆ คือ แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยประวัติศาสตร์

แหล่งศิลปกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ พบบริเวณเทือกเขาภูพานในเขตจังหวัดสกลนครและจังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบไปด้วยแหล่งภาพเขียนสีแดงและภาพสลักบนผนังหิน นิยมวาดลายภาพเรขาคณิตที่เป็นสัญลักษณ์แทนคน และสัตว์ ภาพคนเสมือนจริง ภาพสัตว์เสมือนจริง รวมไปถึงภาพมือทาบด้วยเทคนิคต่างๆ

สำรวจพบ 6 แหล่ง ได้แก่ ถ้ำผาลาย ภูผายนต์ จังหวัดสกลนคร ถ้ำม่วง จังหวัดสกลนคร ถ้ำพระด่านแร่ จังหวัดสกลนคร ถ้ำผาคอกหวาน จังหวัดสกลนคร ถ้ำลายมือ จังหวัดกาฬสินธุ์ และถ้ำเซ่งเม้ง จังหวัดกาฬสินธุ์ (พิสิฐ เจริญวงศ์ 2532)

แหล่งศิลปกรรมสมัยประวัติศาสตร์ พบเพียง 2 แหล่ง คือ ภูค้ำว และภูป้อ ภูค้ำว ภูเขาโคดหินทราย ในอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นภาพสลักบนด้าบนแผ่นหินยาวมีลักษณะเป็นภาพสลักปางไสยาสน์ นอนตะแคงข้างขวาแบบสีหไสยา (ท่านอนคุดพญาราชสีห์) ซึ่งทำให้แตกต่างไปจากคติการทำรูปปางไสยาสน์ทั่วไป เนื่องจากช่างจะสลักให้นอนตะแคงข้างซ้าย รองรับด้วยแท่นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้มีการสันนิษฐานว่าเป็นพระพุทธรูปทรงประทับบนเตียงเพื่อบรรทม หรือตอนเสด็จดับขันธปรินิพพาน ด้วยลักษณะพุทธศิลป์จึงกำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-14 ตามแบบศิลปกรรมสมัยทวารวดีสกุลช่างภาคอีสาน และภูป้อ ภูเขาโคดหินทราย ในอำเภอสหัสขันธ์และอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ภาพสลักรูปพระนอนแบบสีหไสยา (ท่านอนคุดพญาราชสีห์) นอนตะแคงข้างขวา ปรากฏ 2 ตำแหน่ง ซึ่งตำแหน่งแรกเป็นภาพสลักบนแผ่นหินใต้เพิงผาเชิงเขา ประทับนอนบนผ้าปูลาดรองและผ้ารองหนุน (หมอน) พระเศียร และตำแหน่งที่สองเป็นภาพสลักบนแผ่นหินใต้เพิงผาบนก้อนหิน ประทับนอนบนเตียง ด้วยลักษณะพุทธศิลป์ภาพทั้ง 2 ตำแหน่ง จึงกำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-14 หรือศิลปกรรมสมัยทวารวดีสกุลช่างภาคอีสาน (อมรา ศรีสุชาติ 2535 : 60-65) (ภาพที่ 1 และ 2)

3.1.6 พื้นที่เทือกเขาภูพานหรือทางตะวันออกและพาดเฉียงตามแนวทิศตะวันตกเฉียงเหนือของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะบริเวณเทือกเขาภูพานในเขตจังหวัดมุกดาหาร เป็นแหล่งภาพเขียนสีแดงบนผนังหินทั้งสิ้น นิยมเขียนเป็นลวดลายภาพเรขาคณิตเป็นภาพ

สัญลักษณ์แทนเครื่องมือเครื่องใช้หรืออาวุธ ภาพคนและสัตว์เป็นภาพเสมือนจริง รวมถึงภาพมือ
 ทาบด้วยเทคนิควิธีต่างๆ และภาพเท้าทาบซึ่งพบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น

สำรวจพบ 3 แหล่ง ได้แก่ ถ้ำฝ่ามือแดง จังหวัดมุกดาหาร ถ้ำดินแดง
 จังหวัดมุกดาหาร และถ้ำผาแต้ม จังหวัดมุกดาหาร (ภาพที่ 1)

3.1.7 พื้นที่เทือกเขาภูพานหรือทางตะวันออกเฉียงเหนือตามแนวทิศตะวันตก
 เหนือของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บริเวณเทือกเขาภูพานในเขตจังหวัดอุบลราชธานี โดยเฉพาะที่ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม และบริเวณใกล้เคียง เป็นแหล่งภาพเขียนสีแดงบนผนังหินเป็น
 หลัก ที่มีทั้งลวดลายภาพคนและสัตว์เป็นภาพเสมือนจริง ภาพเรขาคณิตเป็นภาพสัญลักษณ์ และ
 สิ่งของเครื่องใช้ ซึ่งภาพทั้งหมดประกอบกันเป็นเรื่องราว และอาจเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมความเชื่อ
 รวมถึงภาพมือทาบด้วยเทคนิคต่างๆ แต่ก็มีแหล่งภาพสลักบนผนังหินเป็นภาพเรขาคณิตลาย
 เส้นตรงในแหล่งเดียวกันกับแหล่งภาพเขียนสีแดงบนผนังหิน

สำรวจพบ 32 แหล่ง ได้แก่ ผาขาม จังหวัดอุบลราชธานี ผาแต้ม จังหวัด
 อุบลราชธานี ผาหมอนน้อย จังหวัดอุบลราชธานี ผาหมอน จังหวัดอุบลราชธานี ถ้ำกูโป๊ะ
 จังหวัดอุบลราชธานี เพ็งหินหลังถ้ำมืด จังหวัดอุบลราชธานี ถ้ำผาบ่อง จังหวัดอุบลราชธานี ถ้ำ
 แต้มโงะจะพะ จังหวัดอุบลราชธานี ผาฝ่ามือ จังหวัดอุบลราชธานี ถ้ำพระอานนท์ จังหวัด
 อุบลราชธานี ถ้ำพระบด จังหวัดอุบลราชธานี ถ้ำวัดเก่าหรือวัดปู่เกษ จังหวัดอุบลราชธานี ถ้ำ
 ลายมือ จังหวัดอุบลราชธานี ผานางเงินฝ้าย จังหวัดอุบลราชธานี ถ้ำโลง 1, 2, และ 3 จังหวัด
 อุบลราชธานี ถ้ำเค็ม จังหวัดอุบลราชธานี ถ้ำผักหนาม จังหวัดอุบลราชธานี ถ้ำโนนหินตั้ง
 จังหวัดอุบลราชธานี ถ้ำแต้ม 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, และ 9 จังหวัดอุบลราชธานี ถ้ำแต้ม จังหวัด
 อุบลราชธานี ปะถ้ำแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี และถ้ำโลง จังหวัดอุบลราชธานี (พิสิฐ เจริญวงศ์
 2532) (ภาพที่ 1)

3.1.8 พื้นที่เทือกเขาพนมดงรักขอบแอ่งโคราชทางใต้ของภาค
 ตะวันออกเฉียงเหนือ บริเวณเทือกเขาพนมดงรักในเขตจังหวัดศรีสะเกษ โดยพื้นที่บริเวณนี้พบ
 เพียงแหล่งศิลปกรรมสมัยประวัติศาสตร์เพียงแห่งเดียว คือ ผามออีแดง ตำบลบึงมะลู อำเภอกันทรลักษ์
 จังหวัดศรีสะเกษ ตั้งอยู่บนยอดเขาพระวิหาร ซึ่งมีลักษณะเป็นแหล่งสลักแบบสกัด
 (Engraved) รูปบุคคลบนหน้าผาที่มีหินยื่นออกมาคล้ายเป็นเพิงหลังคา 2 กลุ่ม ได้แก่ ภาพสลักนูน
 ต่ำ 4 ภาพ และภาพลงเส้น 1 ภาพ

ภาพสลักนูนต่ำ 4 ภาพ เป็นรูปบุคคล 3 ภาพ และรูปสัตว์ 1 ภาพ กลุ่มรูป
 บุคคลประกอบด้วยรูปสตรี 2 นาง นั่งขนานบุรุษเรียงกัน บุรุษนั่งกลางนั่งชันเข่าขาขึ้น กระจก
 ข้อมือขึ้น ในมือถือพู่คล้ายเส้ สวมเครื่องประดับศีรษะแบบกระบังหน้า และเป็นจอมแบบหมวก

ทรงกระบอกอยู่เหนือศีรษะ กรอบหน้าตัดดอกไม้ สวมตุ้มหูตุ้มห้อยสลักบากเป็นรอยแสดงหมวด
 เกราะที่กาง ใต้เครื่องประดับรอบคอและแขน นุ่งกางเกงสั้น สตรีช้ายมือ นั่งท่าชันเข่าแบบเดียวกับ
 บุรุษ มือถือแส้ เห็นทรวงอก ใบหน้ารูปไข่จมูกโด่ง ยิ้มน้อย สวมเครื่องประดับศีรษะรัดเกล้าผม
 สูง และตุ้มหูแบบตุ้มห้อย สตรีชวามือ นั่งชันเข้ามาทางบุรุษนั่ง ยกแขน งอข้อศอก มีกรอบหน้า
 เป็นเครื่องประดับ ผมขมวดเป็นมวยขึ้นไปสองชั้น สวมตุ้มหูแบบตุ้มห้อย มือถือแส้ ริมฝีปากคว่ำ
 ลงดูบึ้งตึง มีรูปคล้ายเรดคันกลางระหว่างบุรุษและสตรี

ภาพลงเส้น 1 ภาพ เป็นลักษณะเส้นรอบรูปบุคคลในท่านั่งได้นาคปรก
 ขนาบข้างด้วยรูปสัตว์ 2 ตัว เห็นส่วนหัว โดยสันนิษฐานว่าเป็นเทพวรุณ เทพแห่งฝนและเทพ
 ประจำทิศตะวันตกของศาสนาฮินดู และนาคปรก มีลักษณะศิลปกรรมแบบสมัยบาปวน ศิลปะ
 เขมร ภาพทั้งหมดเมื่อวิเคราะห์ถึงประติมาณวิทยาและลักษณะศิลปกรรมจึงสันนิษฐานว่าสร้างขึ้น
 ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 ตามแบบสมัยบาปวนของศิลปะเขมร (ภาพที่ 2)

3.2 การสำรวจและคัดลอกภาพในภาคเหนือ

3.2.1 พื้นที่ที่ถือภูเขาแดนลาวและถือภูเขาถนนธงชัยพาดตามแนวทิศตะวันตก
 เฉียงเหนือของภาคเหนือ บริเวณจังหวัดแม่ฮ่องสอน ภาพในกลุ่มนี้เป็นภาพเขียนสีบนผนังหิน
 นิยมเขียนสีแดงเป็นลวดลายกลุ่มเรขาคณิต คน และสัตว์ มีทั้งภาพเสมือนธรรมชาติและภาพ
 สัญลักษณ์

สำรวจพบเพียง 1 แหล่งเท่านั้น ได้แก่ แหล่งภาพเขียนสีเพิงผาบ้านไร่
 จังหวัดแม่ฮ่องสอน (ภาพที่ 1)

3.2.2 พื้นที่ที่ถือเขาผีปันน้ำกลางภาคเหนือ บริเวณจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัด
 ลำปาง จังหวัดอุดรดิตถ์ ภาพในกลุ่มนี้เป็นภาพเขียนสีบนผนังหินทั้งหมด นิยมเขียนสีแดงเป็น
 ลวดลายกลุ่มเรขาคณิต คน และสัตว์ รวมไปถึงภาพมือทาบ มีทั้งภาพเสมือนธรรมชาติและภาพ
 สัญลักษณ์

สำรวจพบ 7 แหล่ง ได้แก่ แหล่งภาพเขียนสีผาคันนา จังหวัดเชียงใหม่
 แหล่งภาพเขียนสีผาหมาย จังหวัดเชียงใหม่ แหล่งภาพเขียนสีผาช้าง จังหวัดเชียงใหม่ แหล่ง
 ภาพเขียนสีผาแว่นแก้ว จังหวัดเชียงใหม่ แหล่งภาพเขียนสีผาเยี่ยมช้าง จังหวัดลำปาง แหล่ง
 ภาพเขียนสีถ้ำเกาะเกาะ จังหวัดลำปาง และแหล่งภาพเขียนสีประตู่ผา จังหวัดลำปาง (ภาพที่ 1)

3.2.3 พื้นที่ที่ถือภูเขาและภูเขาโคดทางใต้ของภาคเหนือ บริเวณจังหวัดพิจนุโลก
 และจังหวัดอุดรดิตถ์ ซึ่งในกลุ่มนี้เป็นแหล่งภาพสลักบนผนังหินและภาพเขียนสี นิยมลวดลายภาพ
 เรขาคณิตเกือบทั้งสิ้นที่เป็นภาพสัญลักษณ์แทนคนและเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ แต่ก็พบแหล่ง
 ภาพเขียนสีเป็นภาพมือทาบ

สำรวจพบ 6 แห่ง ได้แก่ แหล่งภาพสลักบนผนังหินถ้ำกาใหญ่ จังหวัด พิษณุโลก แหล่งภาพสลักบนผนังหินถ้ำกาเล็ก จังหวัดพิษณุโลก แหล่งภาพสลักบนผนังหินถ้ำเขา หวดเขานม จังหวัดพิษณุโลก แหล่งภาพสลักบนผนังหินถ้ำผาแดง เขากระดานเลข จังหวัด พิษณุโลก แหล่งภาพเขียนสีผาฝ่ามือแดง เขาผาท่าพล จังหวัดพิษณุโลก และแหล่งภาพเขียนสีผา เขียน จังหวัดอุตรดิตถ์ (พเยาว์ เข็มนาม 2539 ; อมรา ศรีสุชาติ และรักชนก โดสุพันธ์ 2531 ; รัศมี ชูทรงเดช 2546 ; วลัยลักษณ์ ทรงศิริ และวิวรรณ แสงจันทร์ 2545) (ภาพที่ 1)

3.3 การสำรวจและคัดลอกภาพในภาคกลาง

3.3.1 พื้นที่ที่เทือกเขาตะนาวศรีหรือทางตะวันตกของภาคกลาง จากการศึกษาที่ ผ่านมาในพื้นที่บริเวณนี้ปรากฏแหล่งศิลปกรรมที่มีรูปแบบลักษณะของภาพแต่ละภาพ (Stylistic) แตกต่างกันและสามารถจัดแบ่งได้เป็น 2 สมัยกว้างๆ คือ แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อน ประวัติศาสตร์ และแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยประวัติศาสตร์

แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ บริเวณจังหวัด อุทัยธานี และจังหวัดกาญจนบุรี เรื่อยไปจนถึงภาคใต้ทางเหนือ บริเวณจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นแหล่งภาพเขียนสีแดงบนผนังหิน ที่นิยมทำลวดลายภาพคนตกแต่งส่วนศีรษะและเอว และ ภาพสัตว์ เป็นภาพเสมือนจริงบันทึกเหตุการณ์ และเล่าเรื่องราวพิธีกรรม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ บริเวณจังหวัดอุทัยธานี และจังหวัดกาญจนบุรี แต่ก็มีภาพสัญลักษณ์ภาพเรขาคณิตประกอบด้วย เช่น รูปสี่เหลี่ยมมีเส้นกากบาทอยู่ภายใน เส้นหยักฟันปลา ที่อาจเป็นภาพสัญลักษณ์แทนสัตว์บก สัตว์น้ำ เครื่องมือเครื่องใช้ หรือบ้านเรือนซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะบริเวณจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และบางส่วนของจังหวัดกาญจนบุรี

สำรวจพบ 5 แห่ง ได้แก่ แหล่งภาพเขียนสีภูปลาร้า จังหวัดอุทัยธานี แหล่งภาพเขียนสีถ้ำตาด้วง จังหวัดกาญจนบุรี แหล่งภาพเขียนสีถ้ำผาแดง จังหวัดกาญจนบุรี แหล่งภาพเขียนสีถ้ำรูปเขาเขียว จังหวัดกาญจนบุรี และแหล่งภาพเขียนสีเขาสามร้อยยอด จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์

แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยประวัติศาสตร์ ปรากฏบริเวณจังหวัด ราชบุรี มีลักษณะเป็นภาพสลักนูนสูง และภาพสลักลอยตัว เนื่องในพระพุทธศาสนา เป็นรูป พระพุทธรูปปางต่างๆ จำนวนมาก เช่น พระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทปางแสดงธรรม พระพุทธรูปประทับยืนปางแสดงประภาวดีรูปวงรีรอบพระเศียรมีรอยลงสีแดง ฯลฯ ประกอบกับ จารึกอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต ซึ่งประติมากรวิทยาของพระพุทธรูปทั้งหมดและอักษรวิทยา ของจารึก จึงทำให้ทราบอายุของแหล่งศิลปกรรมแห่งนี้ว่ามีอายุในช่วงสมัยทวารวดี เมื่อประมาณ

พุทธศตวรรษที่ 12 เพื่อใช้เป็นศาสนสถาน หรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมสำคัญ รวมทั้งมีการใช้งานและบูรณะซ่อมแซมเรื่อยมาจนถึงสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์

สำรวจพบ 4 แห่ง ได้แก่ แหล่งภาพสลักถ้ำฤๅษี เขามู ตำบลเกาะพลับพลา อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี แหล่งภาพสลักถ้ำฝาโถ เขามู ตำบลเกาะพลับพลา อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี แหล่งภาพสลักถ้ำจัน เขามู ตำบลเกาะพลับพลา อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี และแหล่งภาพสลักถ้ำจาม เขามู ตำบลเกาะพลับพลา อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี (ภาพที่ 1 และ 2)

3.3.2 พื้นที่ภูเขาโคดตอนกลางของภาคกลาง จากการศึกษาที่ผ่านมาในพื้นที่บริเวณนี้ปรากฏแหล่งศิลปกรรมที่มีรูปแบบลักษณะของภาพแต่ละภาพ (Stylistic) แตกต่างกันและสามารถจัดแบ่งได้เป็น 2 สมัยกว้างๆ คือ แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยประวัติศาสตร์

แหล่งศิลปกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ บริเวณจังหวัดลพบุรี และจังหวัดสระบุรี เป็นแหล่งภาพเขียนสีแดงบนผนังหิน นิยมวาดลายภาพเรขาคณิตเป็นภาพสัญลักษณ์แทนคนและสัตว์เป็นหลัก รวมทั้งภาพมือทาบ

สำรวจพบเพียง 2 แห่ง ได้แก่ แหล่งภาพเขียนสีเขาสลักไต่ จังหวัดลพบุรี และแหล่งภาพเขียนสีพระพุทธราย จังหวัดสระบุรี

แหล่งศิลปกรรมสมัยประวัติศาสตร์ บริเวณจังหวัดลพบุรี จังหวัดสระบุรี และบางบริเวณของจังหวัดเพชรบูรณ์ และจังหวัดปราจีนบุรี มีลักษณะเป็นภาพสลักนูนต่ำ และการจารเนื่องในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ร่วมกับศาสนาฮินดู เป็นภาพพระพุทธรูปปางต่างๆ ภาพพุทธประวัติ และสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องหลายสมัย คือ สมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 เช่น ภาพเล่าเรื่องตอนพระพุทธเจ้าแสดงธรรมเหล่าเทพยดามาเฝ้าแหนสดับพระธรรม มีพระพุทธเจ้าประทับนั่งบนบัลลังก์ห้อยพระบาทสองข้างเป็นองค์ประธาน เหล่าเทพยดาเฝ้าแหนสดับพระธรรม มีเทพเจ้าศาสนาฮินดูปรากฏพระองค์ในเหตุการณ์นี้ด้วย เป็นต้น สมัยลพบุรี ราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 และสมัยอยุธยา เช่น พระพุทธรูปปางสมาธิ พระพุทธรูปปางประทับยืนคล้ายปางลีลา พระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย พระนอน พุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าเสด็จออกมหาภิเนษกรรมมีนายฉันทะและมัททันฑ์กะเสด็จส่งพระพุทธองค์ รอยพระพุทธรบาท ฯลฯ

สำรวจพบ 6 แห่ง ได้แก่ แหล่งภาพสลักเขาสมอรัตน เป็นเนื่องในพระพุทธศาสนา พระพุทธรูปประทับยืน ไม่มีการกำหนดอายุชัดเจน จังหวัดเพชรบูรณ์ ภาพสลักที่สระแก้ว เมืองโบราณศรีมหาโพธิ์ เป็นภาพสลักรูปสัตว์บนศิลาแลงรอบสระหรือบ่อตัดศิลาแลงเนื่องในพุทธศาสนา ไม่มีการกำหนดอายุชัดเจน จังหวัดปราจีนบุรี ภาพสลักที่สระมรกต

โบราณสถานสระมรกต เป็นรอยพระพุทธรูปบาทและธรรมจักรเนื่องในพระพุทธศาสนา ลัทธิเถรวาทหรือนิกายหินยาน บนพื้นศิลาแลง สมัยทวารวดี จังหวัดปราจีนบุรี แหล่งภาพเขียนสีพระพุทธรูป เป็นภาพพระพุทธรูปเจ้า สมัยประวัติศาสตร์ไม่มีการกำหนดอายุชัดเจน ร่วมกับภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในบริเวณเดียวกัน จังหวัดสระบุรี แหล่งภาพสลักเขาตะเกียบ เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา สมัยลพบุรี ราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 และสมัยอยุธยา จังหวัดลพบุรี และแหล่งภาพสลักถ้ำพระโพธิสัตว์ เนื่องในพระพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู สมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 จังหวัดสระบุรี (อมรา ศรีสุชาติ 2534 : 24-45 ; พเยาว์ เข็มนาถ 2539 ; สุดแสงวิเชียร, วัฒนา สุภวัน และสมศักดิ์ ประมาณกิจ 2532 ; อมรา ศรีสุชาติ และจุฑารัตน์ ขุนทอง 2532 ; พยุง วงษ์น้อย, เดชา สุดสวาท, และสุริยา สุดสวาท 2547) (ภาพที่ 1 และ 2)

3.4 การขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน

แหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน สำหรับการศึกษาด้านโบราณคดีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีการสำรวจศึกษาตลอดมา ที่ทำให้ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้ง ภาพคัดลอกภาพถ่าย และการวิเคราะห์แปลความทั้งเบื้องต้นและเชิงลึก แต่มีการขุดค้นทางโบราณคดีเพียง 5 แห่งเท่านั้น และเป็นการขุดค้นในแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ทั้งสิ้น ยกเว้นที่ถ้ำศิลป์ จังหวัดยะลาที่มีการพบศิลปกรรมบนผนังหินสมัยประวัติศาสตร์ (ภาพที่ 1 และ 2) ได้แก่

พ.ศ. 2523 การขุดค้นทางโบราณคดีโดยโครงการโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรมศิลปากร บริเวณแหล่งภาพเขียนสีถ้ำผาซ้อง 1 และ 2 อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย ซึ่งเป็นแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ รูปคน และรูปสัตว์ ผลการขุดค้นทางโบราณคดี พบกระดูกสัตว์ประเภทต่างๆ และมีการกำหนดอายุจากตัวอย่างถ่านไม้ด้วยวิธีคาร์บอน 14 (C-14) ที่ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์เวลลิตัน ประเทศนิวซีแลนด์ ได้ค่าอายุ cal 644±50 ปีมาแล้ว ดังนั้นจึงกำหนดอายุภาพเขียนสีแดงว่าน่าจะทำขึ้นในช่วงเวลาประมาณ 600-700 ปีมาแล้ว (อำพัน กิจงาม 2524ก ; 2537)

พ.ศ. 2535 การขุดค้นทางโบราณคดีโดยสำนักศิลปากรที่ 12 นครราชสีมา กรมศิลปากร บริเวณแหล่งภาพเขียนสีผาขาม ผาแต้ม และผาหมอน อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ รูปคน รูปสัตว์ และสัญลักษณ์เรขาคณิตรูปเครื่องมือสิ่งของ ผลการขุดค้นทางโบราณคดี พบกระดูกสัตว์ประเภทต่างๆ เศษภาชนะดินเผาที่ไม่มีเคลือบขาวผสม ก้อนดินสีแดงที่มีแร่เฮมาไตน์ (Haematite) สันนิษฐานว่าเป็นวัตถุที่ใช้ในการเขียนสีแดง และการกำหนดอายุจากตัวอย่างถ่านไม้จำนวน 4 ตัวอย่าง ด้วยวิธีคาร์บอน 14 (C-14) ที่ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยไวคาโต ประเทศ

นิวซีแลนด์ ได้ค่าอายุเพียงตัวอย่างเดียว คือ cal 1,110±50 ปีมาแล้ว ดังนั้นจึงกำหนดอายุภาพเขียนสีว่าน่าจะทำขึ้นในช่วง 1,060-1,160 ปีมาแล้ว (อำพัน กิจงาม 2537 ; สำนักพิมพ์เมืองโบราณ 2538 : 365-368)

พ.ศ. 2541 การขุดค้นทางโบราณคดีโดยโครงการศึกษาและเผยแพร่แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ กรมศิลปากร บริเวณแหล่งภาพเขียนสีประตูผา อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ รูปคนรูปสัตว์ และรูปเรขาคณิต การขุดค้นทางโบราณคดี พบหลักฐานการฝังศพครั้งแรก (Primary burial) เป็นหลัก อาจมีการห่อศพด้วยผ้าเส้นใยพืชคล้ายปอที่ถูกไฟเผาจนไหม้ดำ และอาจมีการสร้างหลุมจากไม้ไผ่คลุมหลุมฝังศพ มีวัตถุอุทิศฝังร่วมกับโบราณวัตถุ ได้แก่ ฟากไม้ไผ่ ข้าวเปลือก เครื่องจักสาน ภาชนะดินเผา ชิ้นส่วนหอยทะเล ? ตะเกียงดินเผา ? ก้อนหิน โกลน เครื่องมือหินขัด แต่มี 1 ศพที่เป็นการปลงศพด้วยการเผา (Cremation) ในโลงไม้ประกอบ นอกจากนี้ยังพบหลักฐานที่ไม่เป็นวัตถุอุทิศร่วมกับการฝังศพ ได้แก่ เศษภาชนะดินเผารูปทรงหลากหลาย เครื่องประดับ เช่น หินแปรสีเขียว หินควอร์ต (Quartz) จี้เปลือกหอยทะเลเจาะรูเพื่อห้อยคอ และเปลือกหอยทะเลเจาะรูมีรอยการเผาไฟ เป็นต้น ข้าว พืช เมล็ดพืช เสื้อ เครื่องจักสาน เครื่องไม้ เส้นใยพืช ผ้า ดินเทศ ดินสีแดง รวมทั้งมีการกำหนดอายุจากตัวอย่างหลักฐานประเภทข้าว เส้นใย ไม้ไผ่ ไม้ กระดูกซี่โครงมนุษย์ที่น่าจะเป็นหลักฐานที่มีอายุร่วมกับภาพเขียนสีแดง โดยกำหนดอายุด้วยวิธี Accelerator Mass Spectrometer (AMS) ที่ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์เองสตอม เมืองอับซารา ประเทศสวีเดน ได้ค่าอายุ cal 3,085±70, 3,125±55, 3,015±55, 3,195±55, 2,975±65, 3,080±60, 3,060±60 ปีมาแล้ว ซึ่งทำให้กำหนดอายุภาพเขียนสีแดงได้ราว 2,900 - 3,300 ปีมาแล้ว (สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ 2541 ; วลัยลักษณ์ ทรงศิริ และ วิวรรณ แสงจันทร์ 2545)

พ.ศ. 2544-2549 การขุดค้นทางโบราณคดีโดยโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน นำโดยอาจารย์ ร.ศ.ดร.รัศมี ชูทรงเดช ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร และคณะ บริเวณแหล่งภาพเขียนสีเพิงผาบ้านไร่ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ รูปคนรูปสัตว์ และรูปเรขาคณิตแทนสัญลักษณ์ที่อาจเป็นเรื่องราวหรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อบางประการ การสำรวจบนพื้นผิวดิน พบโลงไม้จำนวนหนึ่ง ส่วนผลการขุดค้นทางโบราณคดีพบหลักฐานทางโบราณคดีประเภทต่างๆ จำนวนมาก และมีการพบหินปูนที่มีลักษณะเป็นเบ้ามีคราบสีแดงติดอยู่ด้านบนที่สันนิษฐานว่าเป็น จานสี น่าจะเกี่ยวข้องกับภาพเขียนสี ซึ่งพบรวมอยู่ในชั้นดินทับถมสมัยเดียวกันกับตัวอย่างถ่านไม้ที่กำหนดอายุด้วยวิธีคาร์บอน 14 (C-14) ที่ห้องปฏิบัติการทาง

วิทยาศาสตร์เบต้า อนาลิติก อิงค์ ได้ค่าอายุ cal $9,720 \pm 50$, $9,400 \pm 120$, $8,850 \pm 50$, $8,190 \pm 50$ ปีมาแล้ว จึงกำหนดอายุภาพเขียนสีว่าน่าจะวาดขึ้นในช่วงเวลาราว 8,000-9,000 ปีมาแล้ว (รัศมี ชูทรงเดช และคณะ 2546 ; 2549)

พ.ศ. 2548 การขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณแหล่งภาพเขียนสีถ้ำศิลป์ วัดถ้ำคูหาภิมุข อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ในแหล่งเดียวกัน โดยสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา และบริษัท ชาญรุ่งโรจน์ จำกัด (ชาญรุ่งโรจน์ 2548)

สรุปแล้ว การสำรวจและการคัดลอกภาพข้อมูลแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทยแล้วไม่น้อยกว่า 170 แห่ง ซึ่งพบมากที่สุดใภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคกลาง (หมายรวมถึงภาคตะวันตก) ตามลำดับกระจายตัวตามพื้นที่เทือกเขาและภูเขาหินไรโอไลต์ หินแอนดีไซต์ หินทราย และหินปูน (เพยาว์ เข็มมาศ 2539) ภูเขาหินเหล่านี้มีกระบวนการก่อตัวทางธรรมชาติเป็นภูมิประเทศแบบหน้าผา (rock shelter) เพิงผา (cliff) และถ้ำ (cave) ที่เอื้ออำนวยต่อการสร้างสรรค์ศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณ โดยหินไรโอไลต์และหินแอนดีไซต์ จัดเป็นหินอัคนีผุพัง หรือหินภูเขาไฟ (Extrusive igneous rocks) เกิดจากลาวาเย็นตัวอย่างรวดเร็วบนพื้นผิวโลก มีผลให้เกิดเป็นภูมิประเทศแบบหน้าผา และเพิงผา บริเวณสันเขา หุบเขา และเชิงเขา ส่วนหินทรายและหินปูน จัดเป็นหินตะกอน หรือหินชั้น (Sedimentary rocks) เกิดการกร่อน (Erosion) จากตัวการทางธรรมชาติ ได้แก่ ลมฟ้าอากาศ กระแสน้ำ ธารน้ำแข็ง การครูดถู มีผลให้เกิดเป็นภูมิประเทศแบบหน้าผา และเพิงผา บริเวณสันเขา หุบเขา และเชิงเขา ทั้งนี้หินปูนมีกระบวนการก่อตัวทางธรรมชาติเฉพาะที่เรียกว่า ภูมิประเทศแบบคารสต์ (Karst topography) ที่เกิดจากระเบิดแคลไซต์ถูกร่อนและละลายโดยน้ำจนเกิดเป็นถ้ำ หินงอกหินย้อยภายในถ้ำ และหลุมยุบหรือหุบเขา (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2534)

3.5 แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ในแหล่งเดียวกัน บางแหล่งปรากฏทั้งลักษณะลวดลายและหลักฐานทางโบราณคดีประเภทต่างๆ ทั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ร่วมกันในแหล่งเดียวกัน ได้แก่

3.5.1 แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินภูเขาพระบาท จังหวัดอุดรธานี พื้นที่เทือกเขาเพชรบูรณ์ขอบแอ่งสกลนครทางตะวันตกของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปรากฏภาพเขียนสีแดงและภาพสลักบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ลวดลายรูปคน รูปสัตว์ รูปมือทาบ และรูปสัญลักษณ์เรขาคณิตแทนเครื่องมือสิ่งของ ซึ่งบางลวดลายมีความคล้ายคลึงและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ได้กับแหล่งวัฒนธรรมบ้านเชียง ที่กำหนดอายุได้ราว 5,600-1,800 ปีมาแล้ว (เพยาว์

เข็มนาฬิก 2539 ; อัมพัน กิจงาม 2545 : 57-60) ร่วมกับภาพเขียนสีแดง เป็นรูปสัตว์ และภาพสลัก เป็นรูปพระพุทธรูปเจ้าลักษณะปางต่างๆ รอยพระพุทธรูปบาท และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเนื่อง ในพระพุทธรูปศาสนา ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 16 ตามแบบศิลปกรรมสมัยทวารวดี-ลพบุรี และ สมัยอยุธยา (อมรา ศรีสุชาติ 2535 : 52)

3.5.2 แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินพระพุทธรูป จังหวัดสระบุรี พื้นที่ภูเขาโคด ตอนกลางของภาคกลาง ปรากฏภาพเขียนสีแดง สีน้ำตาลอ่อน รูปคน รูปสัตว์ รูปมือทาบ และรูป สัตว์ลักษณะเรขาคณิตแทนเครื่องมือสิ่งของและบ้าน ร่วมกับภาพเขียนสีแดง รูปพระพุทธรูปเนื่อง ในพระพุทธรูปศาสนา ซึ่งไม่มีการกำหนดอายุชัดเจนแต่สันนิษฐานว่ามีอายุในช่วงสมัยประวัติศาสตร์ (อมรา ศรีสุชาติ 2534 ; เพียว เข็มนาฬิก 2539 : 39-41)

แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินพระบาท จังหวัดอุดรธานี และพระพุทธรูป จังหวัดสระบุรี จึงทำให้ทราบได้ว่าในพื้นที่เพิงผา หน้าผา และถ้ำ บนภูเขา มีการเข้าใช้งานพื้นที่ หรือประกอบกิจกรรมการสร้างสรรคภาพศิลปกรรม พิธีกรรมความเชื่อร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งเมื่อพิจารณาลักษณะลวดลายของภาพสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ในเชิงลึก พบว่าภาพทั้ง 2 สมัย ไม่น่าจะมีความสืบเนื่องกันทางวัฒนธรรม หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ภาพถูกสร้าง ขึ้นจากกลุ่มคน 2 กลุ่ม อย่างชัดเจน ก็คือ กลุ่มคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และอาจจะมีการเข้ามา ใหม่อีกครั้งในภายหลังของกลุ่มคนสมัยประวัติศาสตร์เนื่องในพระพุทธรูปศาสนา (เพียว เข็มนาฬิก และมนต์จันทร์ นันทิพย์ 2532 ; อมรา ศรีสุชาติ 2535 ; เพียว เข็มนาฬิก 2539)

การขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน ที่มีการขุดค้นเพียง 5 ครั้งเท่านั้น ได้แก่ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการขุดค้น 2 ครั้ง ที่ถ้ำผาฆ้อง 1 และ 2 ภูกระดึง จังหวัดเลย และผาแต้มโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งขุดค้นที่ผาฆ้อง ผาแต้ม และผาหมอน ภาคเหนือมีการขุดค้น 2 ครั้ง ที่เพิงผาบ้านไร่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน และประตูผา จังหวัดลำปาง และในภาคใต้มีการขุดค้น 1 ครั้ง ที่ถ้ำศิลป์ จังหวัดยะลา ซึ่งทั้งหมดเป็นการขุดค้นโบราณสำนัก โบราณคดี กรมศิลปากร เกือบทั้งสิ้น ยกเว้นที่เพิงผาบ้านไร่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ขุดค้นทาง โบราณคดีโดยคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร และเป็นแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน สมัยก่อนประวัติศาสตร์ทั้งสิ้น โดยทำให้ทราบถึงข้อมูลทางโบราณคดี การใช้งานพื้นที่ และ กิจกรรมของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นบริเวณหน้าเพิงผา หน้าผา และถ้ำ ที่ปรากฏ ศิลปกรรมบนผนังหิน ทั้งนี้ทั้งนั้นในภาคกลางที่หมายรวมถึงภาคตะวันตก รวมถึงแหล่งศิลปกรรม สมัยประวัติศาสตร์ในแต่ละภาคยังไม่มีการขุดค้นทางโบราณคดี ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการขุดค้น ทางโบราณคดีต่อไปในอนาคต เพื่อให้ข้อมูลทางโบราณคดี การใช้งานพื้นที่ และกิจกรรมของ คนในสมัยโบราณเกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

4. ข้อมูลทั่วไปด้านภูมิศาสตร์และพัฒนาการทางการศึกษาผ่านมา

4.1 ภูมิศาสตร์ภาคใต้โดยสังเขป

ภาคใต้ ประกอบด้วย 14 จังหวัด ได้แก่ ฝั่งตะวันออก ติดต่อกับอ่าวไทย (Gulf of Thailand) จังหวัดชุมพร จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง จังหวัดสงขลา จังหวัดปัตตานี จังหวัดนราธิวาส และจังหวัดยะลา และฝั่งตะวันตก ติดต่อกับทะเลอันดามัน (Andaman Sea) จังหวัดระนอง จังหวัดพังงา จังหวัดกระบี่ จังหวัดภูเก็ต จังหวัดตรัง และจังหวัดสตูล

ภาคใต้ มีเนื้อที่ประมาณ 70,715.2 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 45 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 13.78 ของพื้นที่ทั้งประเทศไทย (จากพื้นที่ประเทศไทยทั้งหมดประมาณ 513,114.5 ตารางกิโลเมตร) โดยภาคใต้เป็นภาคที่มีขนาดเล็กที่สุด

ทัศนคติของคนไทยแต่ดั้งเดิม มองเห็นรูปร่างของประเทศจากแผนที่เป็นรูปขวาน ดังนั้นภาคใต้จึงเป็นค้ำของขวาน ซึ่งมีส่วนยาวมากกว่าส่วนกว้าง โดยมีความยาวตั้งแต่เส้นแบ่งเขตระหว่างจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ – จังหวัดชุมพร หรือ ประมาณละติจูด $11^{\circ} 42'$ เหนือ มาถึงเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างประเทศไทย – ประเทศมาเลเซีย ประมาณ $5^{\circ} 37'$ เหนือ จังหวัดที่มีเขตแดนใต้สุดที่จังหวัดยะลา จึงมีความยาวรวม 750 กิโลเมตร ส่วนที่แคบที่สุดคือบริเวณคอคอดกระที่จังหวัดชุมพร และจังหวัดระนอง 48 กิโลเมตร และกว้างที่สุดที่อำเภอละงู จังหวัดสตูล ฝั่งตะวันตก ถึง อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ฝั่งตะวันออก ไม่เกิน 200 กิโลเมตร

ภาคใต้ เป็นรู้จักกันในหมู่นักวิชาการด้านวัฒนธรรมและด้านภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ซึ่งเรียกพื้นที่แห่งนี้ว่า “คาบสมุทรไทย-มาเลย์” ที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า “Malay Peninsula” หรือ “Peninsular Thailand” หรือในบางครั้งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของ “คาบสมุทรมะละกา (Malacca Peninsula)” ทางเหนือเริ่มจากเส้นแบ่งเขตระหว่างจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ – จังหวัดชุมพร ทางใต้ติดกับประเทศมาเลเซีย มีเส้นกั้นเขตแดนอยู่ใน 4 จังหวัด คือ จังหวัดสตูล จังหวัดสงขลา จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส ทางตะวันออกติดกับอ่าวไทย และทางตะวันตกติดกับทะเลอันดามัน และทางเหนือที่จังหวัดระนอง มีเส้นกั้นเขตแดนระหว่างประเทศไทยและพม่า (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 แผนที่ตั้งของจังหวัดต่างๆ และสภาพภูมิประเทศในภาคใต้

ที่มา : กวี วรรณวิณ, แผนที่ความรู้ท้องถิ่นไทยภาคใต้ (กรุงเทพฯ: บริษัท พัฒนาคุณภาพวิชาการ, 2547),

13.

4.1.1 ภูมิประเทศ

ภาคใต้ มีภูมิประเทศที่เป็นเอกลักษณ์ที่ต่างจากภูมิภาคอื่นๆ คือ มีชายฝั่งประกบเทือกเขาสูงที่อยู่ตรงกลาง ซึ่งไม่มีในภูมิภาคอื่นๆ ภูมิประเทศหลักจึงเป็นเทือกเขา และชายฝั่ง ส่วนที่ราบจะมีอยู่เป็นแนวแคบๆ แถบชายฝั่งทะเล และสองฝั่งลำน้ำ ส่วนที่สูง ที่ค่อนข้างกระจายอยู่ทั่วๆ โดยรอบเทือกเขาที่เป็นแกนกลางของภูมิภาค ภูมิประเทศที่สำคัญของภาคใต้ คือ

4.1.1.1 เทือกเขา ประกอบด้วย 3 เทือกเขา ได้แก่

4.1.1.1.1 เทือกเขาภูเก็ต เป็นสันประเทสจากเหนือลงใต้ สลับด้วยที่ราบทอดไปยังฝั่งทะเลเทือกเขาใหญ่ทางด้านตะวันตก คือ เทือกเขาภูเก็ต ที่เชื่อมต่อมาจากเทือกเขาตะนาวศรี ทางด้านตะวันตกในภาคภาคตะวันตกของประเทศไทย ซึ่งเป็นเทือกเขายุคเดียวกัน เทือกเขาภูเก็ตตั้งอยู่ทางเหนือของภาคใต้พาดผ่านฝั่งทิศตะวันตกในแนวแกนทิศเหนือ –

ทิสใต้ มีความยาวเริ่มต้นจากบริเวณคอคอดกระลงมาถึงทางใต้ผ่านจังหวัดพังงาต่อเนื่องไปจนถึงจังหวัดภูเก็ตประมาณ 292 กิโลเมตร มียอดสูงที่สุดคือ เขาหลังคาตึก สูงประมาณ 1,395 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ด้วยระดับสูงและการวางตัวของเทือกเขาภูเก็ตในแนวแกนทิศเหนือ – ทิศใต้ ซึ่งขวางทิศทางลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดความชุ่มชื้นมาจากมหาสมุทรอินเดีย เกิดเป็นฝนปะทะภูเขา ตลอดความยาวของพื้นที่หน้าเขาโดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา พบว่าวัดปริมาณน้ำฝนได้มากที่สุด และการที่เทือกเขาภูเก็ตมีลักษณะทางธรณีที่มีหินแกรนิตเป็นหินฐานล่าง ทำให้พบแร่ดีบุกและพลูมในปริมาณที่มาก

ธรณีวิทยาของเทือกเขาภูเก็ต มีหินฐานเป็นหินแกรนิต ส่วนบนปกปิดด้วยหินตะกอนยุคคาร์บอนิเฟอรัส-เพอร์เมียน ของกลุ่มหินแก่กระเจานที่เป็นหินทรายและหินโคลนปนกรวด หินดินดาน หินทราย หินทรายแป้ง หินโคลน และหินเชิร์ต เมื่อหินตะกอนของกลุ่มแก่กระเจานถูกชะกร่อนออกไป จะปรากฏหินแกรนิตให้เห็นเป็นบริเวณๆ ไป และมีหินปูนยุคเพอร์เมียน ของกลุ่มหินราชบุรีโผล่ให้เห็นเป็นหย่อมๆ ที่สำคัญ เช่น บริเวณเขื่อนรัชชประภา จังหวัดสุราษฎร์ธานี บริเวณอำเภอสวีและอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร (ภาพที่ 3 และ 4)

4.1.1.1.2 เทือกเขานครศรีธรรมราช เป็นเทือกเขาพาดผ่านลงมาทางตะวันออกเฉียงใต้ในแนวแกนทิศเหนือ – ทิศใต้ เริ่มจากจังหวัดสุราษฎร์ธานีลงมาจนถึงเส้นแบ่งเขตแดนประเทศไทย – ประเทศมาเลเซีย ที่จังหวัดสตูล รวมความยาวประมาณ 319 กิโลเมตร แบ่งได้เป็น 2 ตอน โดยตอนบนเรียกว่า เทือกเขาหลวง และตอนล่างเรียกว่า เทือกเขาบรรทัด มียอดเขาที่สูงที่สุด คือ เขาหลวง สูงประมาณ 1,835 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง สภาพป่าไม้เป็นป่าดิบชื้น รวมทั้งป่าชนิดอื่นๆ ที่ขึ้นปะปนอยู่ ความสูงของเทือกเขานครศรีธรรมราชช่วยให้เกิดฝนปะทะภูเขา จากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้พื้นที่บริเวณหน้าเขาได้รับความชื้นจากฝนที่ตกทั้งด้านตะวันตก และด้านตะวันออก นอกจากนี้เทือกเขานครศรีธรรมราชเป็นเทือกเขาที่แบ่งภาคใต้ออกเป็นสองส่วน คือ ตะวันออก และตะวันตก ทั้งยังเป็นเทือกเขาพรมแดนธรรมชาติ ซึ่งมีผลกระทบต่อการพัฒนาของภาค และวิถีชีวิตของประชากรในภาค ภูมิประเทศที่ต่างกันของสองฝั่งนี้มีอิทธิพลต่อลมฟ้าอากาศตามฤดูกาล ตั้งอยู่กลางภาคใต้ พาดผ่านตั้งแต่ชายฝั่งอ่าวไทยเรื่อยไปยังชายฝั่งทะเลอันดามัน

ธรณีวิทยาของเทือกเขานครศรีธรรมราช มีหินแกรนิตเป็นหินฐานแกนกลาง แต่ส่วนบนจะมีหินตะกอนและหินแปรปกปิดน้อยกว่า จึงเปิดเผยให้เห็นหินแกรนิตค่อนข้างมาก หินปกปิดด้านบนที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มหินทุ่งสงที่เป็นหินปูนเนื้อดิน หินปูน หินปูนเนื้อโคลโลไมต์ หินอ่อนและหินดินดาน ปรากฏอยู่เป็นหย่อมๆ ทั้งสองด้านของ

เทือกเขามีหินปูนกลุ่มราชบุรีปรากฏให้เห็นเป็นแนวตอนเหนือในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และมีหินในกลุ่มหินตะรุเตากับหินฟิลไลต์เนื้อต่างๆ หลงเหลือให้เห็นเป็นหย่อมๆ อยู่ตามเชิงขอบเทือกเขา (ภาพที่ 3 และ 4)

4.1.1.1.3 เทือกเขาสันกาลาคีรี เป็นพรมแดนธรรมชาติกั้นแบ่งเขตแดนระหว่างประเทศมาเลเซียกับประเทศไทย วางตัวในแนวแกนทิศตะวันออก – ทิศตะวันตก ทางตะวันออกติดอ่าวไทย ทางตะวันตกจดทะเลอันดามัน ตั้งอยู่ใน 4 จังหวัด คือ จังหวัดสตูล จังหวัดสงขลา จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส รวมความยาวประมาณ 428 กิโลเมตร มียอดสูงสุดชื่อ สุลตีดิปาซา สูงประมาณ 1,535 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง เทือกเขาสันกาลาคีรีเป็นต้นน้ำของแม่น้ำสำคัญหลายสาย เช่น แม่น้ำโกลก แม่น้ำปัตตานี แม่น้ำสายบุรี ฯลฯ ซึ่งมีทิศทางการไหลจากใต้ขึ้นเหนือออกสู่อ่าวไทยตอนใต้ นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญ ทั้งป่าดิบชื้น และป่าชนิดอื่นๆ ขึ้นปะปนกัน ความสูงของเทือกเขาได้ช่วยสกัดกั้นเอาความชื้นจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดผ่านทะเลอ่าวไทย ทำให้ฝนตกบริเวณหน้าเขาซึ่งได้แก่ พื้นที่ลาดเชิงเขาที่ราบชายฝั่งในพื้นที่จังหวัดสงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นต้น

ธรณีวิทยาของเทือกเขาสันกาลาคีรี มีหินฐานเป็นหินแกรนิต โดยพื้นที่ในจังหวัดสงขลาจะประกบและปกปิดด้วยหินตะกอนกลุ่มหินลำปางที่เป็นหินโคลน หินปูน หินทราย หินทรายแป้ง และหินกรวดมน ในจังหวัดยะลาปกปิดด้วยหินตะกอน และหินแปร ชนิดหินกรวดมน หินทราย หินทรายแป้ง หินดินดาน และหินฟิลไลต์เนื้อต่างๆ มีหินปูนกลุ่มราชบุรีปรากฏให้เห็นเป็นหย่อม บริเวณอำเภอบันนังสตา และอำเภอธารโต ในจังหวัดยะลา และบางส่วนของจังหวัดนราธิวาส โดยปกคลุมไปด้วยหินแปรชนิดหินฟิลไลต์เนื้อต่างๆ เป็นส่วนน้อย และมีหินแกรนิตปรากฏให้เห็นเป็นส่วนใหญ่ (ภาพที่ 3 และ 4)

เทือกเขาทั้ง 3 เทือกเขา ยังมีทิวเขาย่อยๆ อีก 2 – 3 ทิวเขา ในเขตจังหวัดยะลา และจังหวัดสงขลา โดยวางตัวในแนวแกนทิศเหนือ – ทิศใต้ และยังปรากฏภูเขาโดดอยู่ท่ามกลางที่ราบโดยรอบ เช่น เขาพนมเบญจา จังหวัดกระบี่ เขาหินปูนโดด จังหวัดพัทลุง เป็นต้น เทือกเขาทั้งหมดนี้เป็นต้นน้ำที่สำคัญของแม่น้ำและลำคลองหลายสายในภาคใต้ ที่จะไหลไปสู่ทะเลทั้งสองฝั่ง พื้นราบใต้ท้องทะเลฝั่งตะวันออกหรืออ่าวไทยเป็นแบบยกตัว แต่ชายฝั่งทะเลด้านกว่าทางตะวันตกหรือทะเลอันดามัน ซึ่งมีพื้นราบใต้ท้องทะเลเป็นแบบจมตัวหรือคล้ายหน้าผา และมีเกาะทะเลมากมาย มีชายหาดเล็กๆ จำนวนไม่มากนัก แต่มีป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์

4.1.1.2 ภูมิประเทศแบบลาดเชิงเขา ลูกเนิน และเขาเตี้ย เป็นลักษณะภูมิประเทศที่ลดระดับจากพื้นที่ภูเขาลงมา มีระดับความสูงตั้งแต่ 200 – 300 เมตร โดยมีพื้นที่สำคัญได้แก่

บริเวณเขาสามจอม จังหวัดกระบี่ จังหวัดตรัง และจังหวัด นครศรีธรรมราช

บริเวณโดยรอบเขาพนมเบญจา จังหวัดกระบี่

บริเวณพื้นที่ระหว่างปลายพระยา – บ้านตาขุน จังหวัดกระบี่ – จังหวัดสุราษฎร์ธานี

บริเวณพื้นที่ระหว่างลำทับ – บางขัน จังหวัดกระบี่ – จังหวัด นครศรีธรรมราช

บริเวณพื้นที่ระหว่างนาหม่อม – นาทวี – สะเดา จังหวัดสงขลา

บริเวณพื้นที่ระหว่างนาทวี – สะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา (ภาพที่ 3)

4.1.1.3 ภูมิประเทศชายฝั่งและกลุ่มเกาะ ที่ราบชายฝั่งทะเลของคาบสมุทร ทั้ง 2 ด้าน มีลักษณะที่แตกต่างกันค่อนข้างมาก โดยแยกพิจารณาได้ดังนี้

4.1.1.3.1 ชายฝั่งด้านตะวันออกหรือชายฝั่งอ่าวไทย อยู่ในเขต จังหวัดชุมพร จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง จังหวัดสงขลา จังหวัด ปัตตานี จังหวัดนราธิวาส และจังหวัดยะลา เป็นชายฝั่งทับถมที่เป็นอิทธิพลของทะเล ทำให้ ชายหาดสันทรายเก่าใหม่ และที่ลุ่มระหว่างสันทรายมากมาย พื้นที่ราบชายฝั่งมีพื้นที่มากกว่า ชายฝั่งด้านตะวันตก โดยในเขตที่ราบดอนจะเป็นพื้นที่สวนยางพารา ที่เป็นสวนผลไม้ และที่นา ตามชายฝั่งหาดทรายเป็นสวนมะพร้าว มีป่าพรุน้ำกร่อยขึ้นโดยทั่วไป สลับด้วยป่าชายเลนบ้างใน บางช่วง ระบบแม่น้ำเป็นสายที่มีความยาวมากกว่าชายฝั่งด้านตะวันตก วางตัวเกือบตั้งฉากกับ ชายฝั่ง มีแนวสันทรายทั้งใหม่และเก่าปรากฏอยู่ มีสันดอนทราย (Sand spit) บริเวณแหลม ตะลุมพุก จังหวัดนครศรีธรรมราช และแหลมโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีอ่าวที่สำคัญ คือ อ่าวสวี อ่าวนบ้านดอน และอ่าวปากพนัง มีทะเลภายในคือ ทะเลสาบสงขลา เป็นทะเลสาบน้ำกร่อยที่ เชื่อมต่อกับอ่าวไทยที่จังหวัดสงขลา มีพรมแดนติดต่อกัน 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสงขลา จังหวัด พัทลุง เกาะในทะเลภาคใต้ฝั่งตะวันออกมีจำนวนน้อย โดยเกาะที่มีขนาดใหญ่ ได้แก่ เกาะสมุย เกาะพะงัน เกาะพะลวย เกาะกระเด็น และหมู่เกาะอ่างทอง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เกาะเต่า และเกาะ นางยวน จังหวัดชุมพร

4.1.1.3.2 ที่ราบชายฝั่งตะวันตกหรือชายฝั่งทะเลอันดามัน อยู่ใน เขตจังหวัดระนอง จังหวัดพังงา จังหวัดกระบี่ จังหวัดภูเก็ต จังหวัดตรัง และจังหวัดสตูล เป็น ชายฝั่งที่มีไหล่ทวีปแคบ ภูเขาอยู่ติดกับชายฝั่งทะเล ลักษณะชายฝั่งเว้าๆ แหว่งๆ ไม่เป็นระเบียบ เป็นชายฝั่งที่สัมพันธ์กับพื้นที่หินปูนกับหินแกรนิต แม่น้ำเป็นสายสั้นๆ ปรากฏแนวของพื้นที่ป่า ชายเลนอยู่โดยทั่วไป ตามแนวชายฝั่งมีลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่งคือ เกาะ และกลุ่มเกาะต่างๆ แบ่ง

ได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ เกาะที่มีหินแกรนิตเป็นหินฐาน ตั้งแต่จังหวัดระนองถึงจังหวัดภูเก็ต และ เกาะหินปูนตั้งแต่จังหวัดพังงาถึงจังหวัดสตูล ยกเว้นตะรุเตาที่เป็นหินในกลุ่มหินตะรุเตา และเกาะอาดัง เกาะราวี เป็นเกาะหินแกรนิต ดังนั้นกลุ่มเกาะที่สำคัญของชายฝั่งตะวันตก ได้แก่ หมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดระนอง หมู่เกาะสิมิลัน จังหวัดพังงา หมู่เกาะพีพี และหมู่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ เกาะตะลิ่ง จังหวัดตรัง เกาะตะรุเตา เกาะอาดัง และเกาะราวี จังหวัดสตูล (ภาพที่ 3)

4.1.1.4 ภูมิประเทศหินแกรนิต หินหิน หินซ้อน หรือหินตั้ง เป็นลักษณะภูมิประเทศที่มีความแปลก โดดเด่น และสวยงามโดยธรรมชาติ ทั้งยังทำให้ชายหาดมีเม็ดทรายมาสะสมเป็นหาดทรายสวยงาม นอกจากนี้ภูเขาหินแกรนิตมีแร่ธาตุทางเศรษฐกิจ เช่น แร่ดีบุก และแร่ลؤلแฟรม

4.1.1.5 ภูมิประเทศหินปูน ในภาคใต้มีหลายแนว มีทั้งแนวหินปูนกลุ่มหินราชบุรี และแนวหินปูนกลุ่มหินทุ่งสง หินปูนเหล่านี้จะมีลักษณะเด่นที่เกิดเป็นหมู่เกาะหินปูนชายฝั่งทะเลภาคใต้ฝั่งตะวันตกตอนล่าง และเป็นชายฝั่งหินปูนที่สวยงามด้วยภูเขา เกาะ แก่ง แอ่ง และอ่าว ซึ่งเกาะ หมู่เกาะ หรือภูเขาหินปูน มักจะปรากฏถ้า ที่เกิดหินงอกและหินย้อย และเพิงผาที่เกิดขึ้นจากการกัดกร่อนโดยน้ำหรือที่เรียกว่า ภูมิประเทศแบบคาสต์ (Karst)

4.1.1.6 พุน้ำร้อน เป็นผลผลิตทางกระบวนการทางธรณีที่เกิดขึ้นตามแนวรอยแยก รอยแตกหรือรอยเลื่อนของโครงสร้างเปลือกโลก พุน้ำร้อนจะสัมพันธ์กับมวลหินอัคนีที่ให้ความร้อน ทำให้น้ำในโครงสร้างของหินร้อนและเดือด

4.1.1.7 ดิน จำแนกตามลักษณะภูมิประเทศในภาคใต้ได้เป็น 2 ลักษณะ

4.1.1.7.1 ดินในเขตภูมิประเทศเทือกเขา ทิวเขา และภูเขาสูง ซึ่งภาคใต้มีเทือกเขาสำคัญคือ เทือกเขาภูเก็ต เทือกเขานครศรีธรรมราช และเทือกเขาสันกาลาคีรีวางตัวเป็นแกนกลางของคาบสมุทรที่ประกบด้วยทะเล 2 ข้าง ดินบริเวณนี้จึงเป็นดินตื้น เนื่องจากถูกพัดพาให้เคลื่อนย้ายลงสู่ที่ต่ำ ไม่มีการพัฒนาชั้นดิน เนื้อดินเป็นดินร่วนและดินเหนียว มีเศษกรวดและเศษหินปูน

4.1.1.7.2 ดินในเขตภูมิประเทศที่ดอน และที่ราบ สามารถจำแนกแยกย่อยได้เป็น 5 ลักษณะ ได้แก่ ดินในเขตภูมิประเทศลาดเชิงเขา ที่ดอนเชิงเขาและที่ดอนสูง ที่ราบ ที่ลุ่มชายฝั่ง มีน้ำแช่ขัง มีการเคลื่อนไหว ทับถมใหม่ และสันทรายและเนินทราย

4.1.1.7.3 ดินในเขตภูมิประเทศลาดเชิงเขา ที่ดอนเชิงเขาและที่ดอนสูง ปรากฏอยู่ต่ำถัดจากพื้นที่ภูเขาสูง ดินมักจะเกิดจากการสะสมของวัตถุต้นกำเนิดที่เคลื่อนตัวลงมาจากพื้นที่ภูเขาสูงบางส่วนฝังอยู่กับที่ การเป็นที่ดอนสูงทำให้มีการไหลบ่าหน้าดิน และการซึมชะของน้ำในดินสูง ส่งผลให้ดินเป็นต่างมาก

4.1.1.7.4 ดินในเขตภูมิประเทศที่ราบ มีการสะสมของตะกอนจึงทำให้เนื้อดินค่อนข้างละเอียด มีทั้งดินทราย ดินทรายร่วน ดินร่วนทราย ดินร่วน ดินร่วนเหนียว และดินเหนียว ทั้งยังมีการสะสมธาตุอาหารมากกว่าสูญเสีย เริ่มมีการพัฒนาชั้นดินล่างเป็นจุดปะสีต่างๆ ชั้นดินบนมีสีคล้ำ มีน้ำแช่ขังในช่วงฤดูน้ำหลาก

4.1.1.7.5 ดินในเขตภูมิประเทศที่ลุ่มชายฝั่ง หรือเรียกว่า ดินพรุ เป็นดินที่มีน้ำแช่ขัง มักจะเป็นดินอินทรีย์ นั่นคือ เป็นดินที่มีการพัฒนาของชั้นอินทรีย์วัตถุในชั้นดินบน เนื่องจากการสะสมซากอินทรีย์วัตถุเหล่านี้

4.1.1.7.6 ดินในเขตภูมิประเทศที่มีการเคลื่อนไหว ทับถมใหม่ จะปรากฏอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ และชายฝั่งทะเล เนื้อดินมีทั้งตะกอนหยาบถึงละเอียด เป็นดินที่มีการสะสมตะกอนใหม่ๆ จึงไม่มีการพัฒนาชั้นดิน

4.1.1.7.7 ดินในเขตภูมิประเทศสันทราย และเนินทราย เป็นดินที่ทับถมโดยตะกอนลำน้ำ หรือตะกอนทะเล จึงทำให้หน้าตัดดินเป็นเนื้อดินทราย ต่อมามีการพัฒนาชั้นดินล่าง เป็นชั้นอินทรีย์วัตถุปนเหล็ก และอะลูมิเนียมออกไซด์

4.1.1.8 แม่น้ำและลำคลอง

4.1.1.8.1 แม่น้ำลำคลองที่ไหลลงสู่อ่าวไทย ได้แก่ แม่น้ำท่ามะ และแม่น้ำหลังสวน จังหวัดชุมพร คลองพุมดวง และแม่น้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี แม่น้ำสะกอม แม่น้ำเทพา และคลองอู่ตะเภา จังหวัดสงขลา แม่น้ำสายบุรี และแม่น้ำสุโขงโกลก จังหวัดนราธิวาส แม่น้ำปัตตานี จังหวัดปัตตานี และจังหวัดยะลา

4.1.1.8.2 แม่น้ำลำคลองที่ไหลลงสู่ทะเลอันดามัน ได้แก่ แม่น้ำกระบุรี จังหวัดระนอง แม่น้ำตรัง จังหวัดตรัง

4.1.1.9 คอคอดกระ ที่จังหวัดชุมพร และจังหวัดระนอง มีความกว้างตั้งแต่อ่าวไทยไปสู่ทะเลอันดามันเพียง 48 กิโลเมตร

4.1.2 ภูมิอากาศ

ภูมิอากาศทั่วไปของภาคใต้ เป็นแบบมรสุมเขตร้อน หรือมรสุมเมืองร้อน (Tropical monsoon) หรือจำแนกเป็นรหัสสากลว่า Am (Koppen nd.) แต่ทางใต้และตะวันตกของภาคมักจะเป็นแบบป่าฝนเขตร้อน หรือเมืองร้อนตลอดปี (Tropical rainforest) หรือจำแนกเป็นรหัสสากลว่า Af (Koppen nd.) ระหว่างฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้จะมีอุณหภูมิสูง และมีฝนตกบ่อย แตกต่างจากภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันตก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออก ที่เห็นชัดเจนที่สุดในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม หรือฤดูหนาว ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ภาคใต้จะอากาศร้อนชื้นและมีฝน แต่ภาคอื่นจะมีอากาศค่อนข้างเย็น และเกือบจะไม่มี

ฝนเลย สำหรับในฤดูแล้ง ภาคลี้ไ้มไม่ค่อยแตกต่างไปจากภาคอื่น สำหรับฤดูเพาะปลูกเกษตรกรรม นั้น ภาคลี้ไ้มจะมีช่วงเวลายาวนานกว่า คือ ระหว่าง 8 – 11 เดือนในรอบปี ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มิฝนตก แต่ก็มีข้อจำกัดด้วยพื้นที่ที่ทำการเกษตรกรรม มีอยู่ไม่ถึงร้อยละ 7 ของพื้นที่เกษตรกรรมทั่วประเทศ และมีแสงแดดเพียง 4 เดือนเท่านั้นในรอบปี ลมท้องถิ่น เป็นลมที่มีอิทธิพลต่อภูมิอากาศของภาคลี้ไ้มอีกชนิดหนึ่ง คือ ลมทะเล ที่เกิดขึ้นในเวลากลางวันพัดจากทะเลเข้ามาในแผ่นดิน และลมบก ที่เกิดขึ้นในเวลากลางคืน ลมเคลื่อนที่จากแผ่นดินออกไปสู่ทะเล ซึ่งมีบทบาทต่อการเข้า – ออกฝั่งของเรือประมง และการสร้างบ้านเรือนต้องคำนึงถึงลมบกและลมทะเล

4.1.3 ป่าไม้

ภาคลี้ไ้มของประเทศไทยมีภูมิประเทศเป็นแผ่นดินเทือกเขาสูง และชายฝั่งที่ประกบข้างด้วยทะเล มีภูมิอากาศร้อนชื้นแบบศูนย์สูตร จึงปรากฏลักษณะพืชพรรณธรรมชาติเกือบทั้งหมดเป็นป่าดิบชื้น และประเภทอื่นๆ ดังนี้

4.1.3.1 ป่าดิบชื้น ครอบคลุมพื้นที่มากที่สุดของภาคลี้ไ้ม ซึ่งมากกว่าร้อยละ 90 เป็นป่าที่พบได้ในภูมิประเทศตั้งแต่ระดับทะเลปานกลางจนถึงภูเขาที่มีระดับสูงกว่า 1,000 เมตร มีภูมิอากาศร้อนชื้นแบบศูนย์สูตร ซึ่งมีฝนตกหนัก และฝนตกชุกประมาณ 8 – 11 เดือนในรอบปี ซึ่งจะทำให้ความชื้นในอากาศ และในดินสูงเกือบทั้งปี ลักษณะของป่า พบไม้ยืนต้นส่วนใหญ่อยู่ในวงศ์ยาง – ตะเคียน ที่มีลำต้นสูงใหญ่และตรง ไม้พื้นล่างจะรกทึบระเกะระกะไปด้วยเถาวัลย์ หวาย ระกำ ไม้ต่างๆ ตามลำต้นไม่มีเฟิร์นและมอสขึ้นอยู่ทั่วไป พรรณไม้ที่สำคัญ เช่น ยางมันหมู ยางยูง กระบาก เคี่ยม สะตอ ตะเคียนชนิดต่างๆ เป็นต้น ป่าดิบชื้นปรากฏตั้งแต่จังหวัดชุมพรลงไปจนตลอดจังหวัดชายแดนที่ติดต่อกับประเทศมาเลเซียทั้งที่ในคาบสมุทรม และอยู่ตามกลุ่มเกาะต่างๆ

4.1.3.2 ป่าดิบเขา เป็นป่าไม้ที่ปรากฏอยู่ในภูมิประเทศที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางตั้งแต่ 1,000 เมตรขึ้นไป จะต้องมปริมาณฝนเฉลี่ยมากกว่า 1,500 มิลลิเมตรต่อปี และในอากาศจะต้องมีความชื้นสูงตลอดปี ลักษณะของป่าจะพบมอส ฝอยลม และเฟิร์นเกาะอยู่ตามลำต้นไม้ พรรณไม้ที่สำคัญ เช่น ไม้ก่อกชนิดต่างๆ มะขามป้อมดง พญาไม้ เป็นต้น ป่าดิบเขาจะปรากฏอยู่ในพื้นที่สันเขาของเทือกเขาถนนศรีธรรมราชเป็นบริเวณแคบๆ 2 บริเวณ คือ บริเวณอุทยานแห่งชาติเขานัน และอุทยานแห่งชาติเขาหลวง

4.1.3.3 ป่าหญ้า หรือป่าละเมาะ เป็นป่าประเภทสองที่ขึ้นแทนป่าไม้ประเภทแรกที่ถูกบุกรุกตัดโค่นไป ซึ่งดินมีสภาพเสื่อมโทรม ต้นไม้ชนิดอื่นๆ ขึ้นไม่ได้ ยกเว้นพืชทนแล้ง ทนไฟ จำพวกหญ้าชนิดต่างๆ ที่สำคัญ เช่น หญ้าคา แฝก หญ้าชันอากาศ หญ้าพง เป็นต้น ในพื้นที่ภาคลี้ไ้มปรากฏป่าละเมาะเป็นหย่อมแคบๆ

4.1.3.4 ป่าชายเลน เป็นป่าที่ปรากฏอยู่ตามชายฝั่งทะเลที่เป็นดินเลน โดยเฉพาะบริเวณที่ปากแม่น้ำหรือปากคลองบรรจบชายฝั่ง พันธุ์ไม้ป่าชายเลนจะขึ้นตามฝั่งแม่น้ำ ลำคลองที่มีน้ำเค็มจนถึงน้ำกร่อยท่วมถึง พันธุ์ไม้สำคัญ เช่น แสม โกงกาง ลำพู ลำแพน เป็นต้น ป่าชายเลนจะปรากฏทั้งชายฝั่งทะเลอันดามันตั้งแต่จังหวัดระนองไปจนถึงจังหวัดสตูล และฝั่งอ่าวไทยปรากฏเป็นช่วงตอนที่สำคัญ เช่น ชายฝั่งชุมพร อ่าวบ้านดอน ชายฝั่งนครศรีธรรมราชถึงทะเลสาบสงขลา

4.1.3.5 ป่าพรุ เป็นป่าไม้ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคใกล้ชายฝั่งทะเลที่เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำขังติดต่อกันเป็นเวลานาน ซึ่งทำให้มีการสะสมอินทรีย์วัตถุ พรรณไม้สำคัญ เช่น กกนาข้าวให้ ตังหน กราตา ต้นหยงป่า เป็นต้น ป่าพรุที่สำคัญ และสมบูรณ์ที่สุดอยู่ที่จังหวัดนราธิวาส ปัจจุบันประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี หรือที่รู้จักกันในชื่อ ป่าพรุโต๊ะแดง สำหรับที่อื่นๆ เช่น บริเวณอ่าวบ้านดอน ชายฝั่งย่านนครศรีธรรมราช-พัทลุง-สงขลา-ปัตตานี เป็นต้น

4.1.3.6 ป่าบึงน้ำจืด เป็นป่าที่ปรากฏอยู่ตามที่ราบสองฝั่งแม่น้ำ และลำน้ำสายใหญ่ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการล้นเอ่อของน้ำในช่วงฤดูน้ำหลาก จึงทำให้ไม่มีการสะสมอินทรีย์วัตถุอย่างถาวร มีพรรณไม้ที่สำคัญ เช่น กรวยสวน กันเกรา สีเสื่อน้ำ ตะขบน้ำ สะแก เป็นต้น ในพื้นที่ภาคใต้ปรากฏป่าลักษณะนี้อยู่ตามสองฝั่งแม่น้ำที่สำคัญ เช่น แม่น้ำตาปี แม่น้ำตรัง คลองเทพา แม่น้ำปัตตานี แม่น้ำโก-ลก เป็นต้น

4.1.4 การเกษตรกรรม ด้วยสภาพภูมิอากาศและขนาดของพื้นที่ จึงมีความหลากหลายของพืชพันธุ์น้อยมาก โดยมีผลผลิตที่สำคัญที่สุด คือ ยางพารา ปาล์ม สวนผลไม้ประเภทต่างๆ และข้าว ซึ่งการปลูกข้าวจะมีน้อยกว่าภาคอื่นๆ ของประเทศไทย

4.1.5 ทรัพยากรหลัก หรือสินค้าทางเศรษฐกิจ เช่น ผลิตภัณฑ์ยาง แร่ธาตุ ประมง อุตสาหกรรมห้องเย็น อุตสาหกรรมปลาป่น

4.1.6 แร่ธาตุ แร่ดีบุกมีความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก และพบอยู่ทั่วไปในเขตจังหวัดต่างๆ ได้แก่

4.1.6.1 จังหวัดกระบี่ มีแร่ลิไนต์ พลวง ดีบุก เหล็ก ทราายแก้ว ยิปซัม ดินน้ำมัน ตะกั่ว แบไรท์ และฟลูออไรท์

4.1.6.2 จังหวัดตรัง มีแร่ดีบุก โคลัมไบต์-แทนทาลัม ลิกไนต์ ทราายแก้ว เลพพิโดไลต์ ซิโนไทท์ และซีไลต์

4.1.6.3 จังหวัดพังงา มีแร่ดีบุก วุลแฟรม โคลัมไบต์-แทนทาลัม โมนาไซท์ เพชร เลพพิโดไลต์ เพอร์ริวไซต์ ซิโนไทท์ ลูโคซีน รูไลต์ และทองคำ

4.1.6.4 จังหวัดภูเก็ต มีแร่ดีบุก วุลแฟรม โคลัมไบต์-แทนทาลัม เพชร ทราเยกัว และยิปโตรแทนทาลัม

4.1.6.5 จังหวัดระนอง มีแร่ดีบุก โคลัมไบต์-แทนทาลัม โมนาไซต์ ดินขาว และทองคำ

4.1.6.6 จังหวัดนครศรีธรรมราช มีแร่เหล็ก (พิสิฐ เจริญวงศ์ 2530 : 15-23 ; จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2534 ; กวี วรรกวิณ 2547)

4.2 พัฒนาการในการค้นพบและสำรวจคัดลอกศึกษา

การทำงานสำรวจและวิเคราะห์แปลความหมายทางโบราณคดีของแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้ได้สำรวจพบเป็นภาคแรกโดยนักโบราณคดีชาวต่างชาติ และถือเป็นการสร้างรากฐานทางการสำรวจศึกษาด้านโบราณคดีอย่างเป็นระบบซึ่งมีความสำคัญต่อนักโบราณคดีในกรมศิลปากร และคณาจารย์นักศึกษาคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรในเวลาต่อมา การสำรวจพบในภาคใต้เป็นจำนวนทั้งสิ้น 22 แหล่ง ในเขตจังหวัดชุมพร จังหวัดตรัง จังหวัดกระบี่ จังหวัดพังงา จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดพัทลุง จังหวัดสงขลา และจังหวัดยะลา ควบคู่กับการสำรวจศึกษาพบแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีการสำรวจพบแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินจำนวนมากที่สุด ภาคเหนือ และภาคกลางที่หมายรวมถึงภาคตะวันตก ลดลงตามลำดับ โดยการค้นพบและสำรวจศึกษาแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินภาคใต้สามารถสรุปได้ดังนี้

4.2.1 ช่วงปี พ.ศ. 2465 – 2510 ถือได้ว่าเป็นช่วงเริ่มต้นการค้นพบแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินในภาคใต้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2465 นาย แอล เดอ ลาจองกีแอร์ (L. de Lajonquiere) เป็นนักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสคนแรก ค้นพบแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินภาพเขียนสีเขาเขียน จังหวัดพังงา ภาคใต้ และได้ตีพิมพ์บทความทั้งภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส จนทำให้มีค้นหาและค้นพบในครั้งหลัง ต่อมาจึงมีการค้นหาและค้นพบแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินเรื่อยมาในพื้นที่ต่างๆ จากการค้นพบโดยข้าราชการในพื้นที่ ได้แก่ ปี พ.ศ. 2478 นายถ่อง แก้วนิสัย ค้นพบภาพเขียนสีที่ถ้ำศิลป์ จังหวัดยะลา เป็นต้น รวมไปถึงการศึกษาเรื่องราวโบราณคดีในภาพรวม อาทิเช่น ปี พ.ศ. พ.ศ. 2467 นาย เอ เอฟ แคร่ (A.F. Kerr) เผยแพร่บทความ ปี พ.ศ. 2510 นาย ชิน อยู่ดี จัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และปี พ.ศ. 2501 ศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี และอาจารย์เขียน ยิ้มศิริ เสนอบทความเกี่ยวกับภาพเขียนสีในถ้ำจังหวัด ยะลา เป็นต้น

ในช่วงเวลานี้เห็นได้ว่าเป็นการค้นพบและค้นหาแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินช่วงเริ่มต้น ได้มีการรายงานในลักษณะเบื้องต้นที่กล่าวถึงลักษณะทางศิลปกรรมโดยสังเขป

และหลักฐานทางโบราณคดีที่พบ แต่เป็นการศึกษาวิจัยที่ยังไม่ค่อยแพร่หลายมากนัก การกำหนดอายุโดยเฉพาะในรายงานของนาย แอล เดอ ลาจองกีแอร์ (L. de Lajonquiere) นาย เอเอฟ แครร์ (A.F. Kerr) นาย ชิน อยู่ดี (2510) ศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี และอาจารย์เจียน ยัมศิริ (2501) ซึ่งมีการสันนิษฐานอายุของศิลปกรรมบนผนังหินเบื้องต้นจากการศึกษาเปรียบเทียบกับลักษณะศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มีการค้นพบเช่นเดียวกันในทวีปยุโรป และการศึกษาเปรียบเทียบกับลักษณะศิลปกรรมตามความเชื่อในพุทธศาสนาและศาสนาฮินดูที่พบในอินเดีย และทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

4.2.2 ช่วงปี พ.ศ. 2516 – 2551 สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร และภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้มีการสำรวจ ค้นหา และศึกษาวิจัยในแหล่งโบราณคดีประเภทต่างๆ ร่วมกับแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน ควบคู่พร้อมกันกับการสำรวจและศึกษาวิจัยแหล่งโบราณคดีในภาคอื่นๆ ทั่วประเทศไทยอย่างจริงจัง (พะเยาว์ เข็มนาถ, ประพิศ ชูศิริ และ โสมสุดา รัตน์ 2533) จึงเห็นได้ว่าการผลิตหนังสือข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินร่วมกับแหล่งโบราณคดีประเภทต่างๆ บริเวณใกล้เคียง และวิทยานิพนธ์เพื่อจบการศึกษาหลักสูตรต่างๆ ในภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ด้วยการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบระเบียบทั้งในระดับเบื้องต้นและเชิงลึก ซึ่งทำให้ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะศิลปกรรมบนผนังหินที่มีการจัดระเบียบข้อมูลมหาศาลอย่างเป็นระบบ และนำไปสู่ประเด็นในการศึกษาแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน อาทิเช่น การเปรียบเทียบลักษณะทางศิลปกรรมและสีด้วยสมุดเทียบสี ลักษณะภาพ และลักษณะเรื่องราว เป็นต้น เพื่อการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางด้านต่างๆ ระหว่างแหล่งรวมทั้งทำให้ทราบถึงเทคโนโลยีในการทำ การวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดีประเภทต่างๆ ที่พบร่วมกับศิลปกรรมบนผนังหินในเชิงลึกและมีระบบเพื่ออธิบายเกี่ยวกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมในอดีตรวมถึงอายุสมัย และการศึกษาด้านชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดีกับกลุ่มชนต่างๆ ที่ยังคงดำรงชีวิตอยู่ทั่วภาคได้จนทำให้มีการเสนอคำถามว่า “ใครเป็นผู้ทำศิลปกรรมบนผนังหิน” ซึ่งปัจจุบันยังคงลงเอยกันอยู่ เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้การกำหนดอายุจึงสามารถศึกษาเปรียบเทียบลักษณะทางศิลปกรรมบนผนังหินภายในภูมิภาคเดียวกัน และข้ามภูมิภาค ที่มีการค้นพบเป็นจำนวนมากเพิ่มขึ้นจากพัฒนาการทางการศึกษาช่วงแรก รวมทั้งการเสนอการกำหนดอายุจากหลักฐานโบราณคดีด้วยวิธีการศึกษาเปรียบเทียบและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่ให้ค่าอายุออกมาชัดเจน ซึ่งทำให้ทราบถึงค่าอายุของศิลปกรรมบนผนังหินโดยสังเขป

การกำหนดอายุแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินรวมไปถึงแหล่งโบราณคดีประเภทต่างๆ ในช่วงเวลานี้ เห็นได้ว่าเป็นการศึกษาวิจัยเฉพาะแหล่งโบราณคดีหรือพื้นที่เฉพาะ

ต่างๆ ในภาคใต้ อาทิเช่น พื้นที่ชายฝั่งทะเลอันดามัน บริเวณอ่าวลึก จังหวัดกระบี่ และอ่าวพังงา จังหวัดพังงา (ดักลาส ดี แอนเดอร์สัน 2529 ; สุวิทย์ ชัยมงคล และขวัญใจ พิกเพ็ญ 2533 ; สุวิทย์ ชัยมงคล และยุภาวดี ชูเทียนธรรม 2533 ; จุริกมล อ่อนสุวรรณ 2537) พื้นที่เทือกเขาและที่ราบทางทิศตะวันออกของภาคใต้ (สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช 2551) พื้นที่เทือกเขาและที่ราบทางทิศใต้ของภาคใต้ (สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา ม.ป.ป.) ถึงแม้จะมีการศึกษาวิจัยในภาพรวมระดับภูมิภาคซึ่งมีไม่มากนักที่เห็นได้จากการศึกษาแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ในภาคต่างๆ รวมทั้งเสนอหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญ และการกำหนดอายุ (อมรา ศรีสุชาติ 2534 ; 2535 ; พเยาว์ เข็มนาถ 2539) สรุปแล้ว จึงทำให้ผลการกำหนดอายุมีความหลากหลายและผลการกำหนดอายุส่วนใหญ่ออกมาในทิศทางเดียวกัน แต่ก็เป็นการใช้แนวคิดการกำหนดอายุที่มีความแตกต่างหลากหลาย

5. พื้นที่และศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้แต่ละแหล่ง

5.1 พื้นที่ภูเขาบริเวณเทือกเขาภูเก็ตในพื้นที่แผ่นดิน (Inland)

5.1.1 ถ้าเขานาพร้าว หรือวัดถ้ำเขาขุนกระทิง หมู่ที่ 8 ตำบลเขาขุนกระทิง อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร มีการสำรวจและเผยแพร่ข้อมูลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 นาง อมรา ศรีสุชาติ กรมศิลปากร ได้เสนอบทความที่กล่าวถึงที่ตั้งของเขานาพร้าว หรือถ้ำเขานาพร้าว ปี พ.ศ. 2533 นาย พเยาว์ เข็มนาถ นาง ประพิศ ชูศิริ และนาง โสมสุดา รัตนิน กรมศิลปากร จัดทำแผนที่แหล่งโบราณคดีประเภทต่างๆ ในภาคใต้ และระบุตำแหน่งที่ตั้งของเขานาพร้าวหรือถ้ำเขานาพร้าว และปี พ.ศ. 2539 นาง พเยาว์ เข็มนาถ กรมศิลปากร ได้กล่าวถึงลักษณะศิลปกรรมและการวิเคราะห์แปลความเบื้องต้น

สภาพที่ตั้ง เขานาพร้าว หรือถ้ำเขานาพร้าว ตั้งอยู่กลางป่าดิบ ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า เขานาพร้าว เป็นภูเขาหินปูนลูกโดดอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดชุมพร ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 1 กิโลเมตร รูปร่างภูเขาคล้ายวงรี มีความยาวตามแนวทิศเหนือ – ทิศใต้ ประมาณ 1 กิโลเมตร และมีความกว้างตามแนวทิศตะวันออก – ทิศตะวันตก ประมาณ 450 เมตร ยอดเขาสูงสุดอยู่ทางตอนใต้ของภูเขาสูงประมาณ 148 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีถ้ำประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์อยู่ 1 ถ้ำ ต่อมาเมื่อมีถนนสายเอเชียตัดผ่านหน้าเขา ตั้งเป็นสำนักสงฆ์อยู่หลายปี และได้จัดทะเบียนตั้งเป็นวัดเมื่อปี พ.ศ. 2522 ให้ชื่อว่า วัดถ้ำเขาขุนกระทิง และได้รับวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 2 เมษายน 2530 มีโบราณสถานสำคัญได้แก่ ถ้ำพระ เป็นถ้ำอยู่สูงจากระดับพื้นประมาณ 10 – 15 เมตร ถ้ำมีกว้างประมาณ 6.20 เมตร ยาวประมาณ 11.60 เมตร หันหน้าไปทางทิศตะวันออก รอยพระพุทธรูป เป็นแผ่นหินปูนกว้าง 8.30 เมตร ยาวประมาณ 132 เมตร

หนา 0.80 เมตร ประดิษฐานอยู่บนแท่นหินจากปากถ้ำประมาณ 15 เมตร และภาพเขียนสีแดง อยู่บริเวณแนวเพิงผาหินก่อนขึ้นถ้ำพระ

ภาพที่ 4 สภาพทั่วไปเขาขุนกระทิง ที่ตั้งของถ้ำพระ รอยพระพุทธรบาท และแหล่งภาพเขียนสี สมัยก่อนประวัติศาสตร์

ที่มา : กรมศิลปากร, ระบบฐานข้อมูลแหล่งมรดกทางศิลปกรรมวัฒนธรรม และระบบสารสนเทศ โครงการสำรวจแหล่งมรดกทางศิลปวัฒนธรรม [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2552, เข้าถึงได้จาก <http://gis.finearts.go.th/login.asp>.

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน ภาพเขียนสีสีแดงด้วยการลงสีสีแดงเป็นลายเส้นลักษณะต่างๆ ได้แก่ เส้นตรง เส้นหยัก และวงกลม เขียนต่อกันหรือเป็นส่วนของภาพเดียวกัน บางส่วนของภาพถูกน้ำหินปูนเคลือบทับจึงไม่สามารถแปลความได้ว่าเป็นภาพอะไร

ภาพที่ 5 ภาพสัญลักษณ์ลงสีแดงที่เขาคูขี้หอม

ที่มา : กรมศิลปากร, ระบบฐานข้อมูลแหล่งมรดกทางศิลปกรรมวัฒนธรรม และระบบสารสนเทศ
โครงการสำรวจแหล่งมรดกทางศิลปวัฒนธรรม [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2552,
เข้าถึงได้จาก <http://gis.finearts.go.th/login.asp>.

หลักฐานทางโบราณคดีจากการสำรวจ ซึ่งมีการค้นพบโบราณสถานสำคัญ
ที่ไม่ปรากฏภาพเขียนสี ได้แก่

ถ้ำพระ เป็นถ้ำอยู่สูงจากระดับพื้นประมาณ 10 – 15 เมตร ถ้ำมีกว้าง
ประมาณ 6.20 เมตร ยาวประมาณ 11.60 เมตร หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ภายในถ้ำประดิษฐาน
พระพุทธรูปประธานพระพุทธรูปไสยาสน์

รอยพระพุทธรูป เป็นแผ่นหินปูนกว้าง 8.30 เมตร ยาวประมาณ 132 เมตร
หนา 0.80 เมตร ประดิษฐานอยู่บนแท่นหินจากปากถ้ำประมาณ 15 เมตร

การแปลความศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลกำหนดอายุ
เบื้องต้น

ศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ บริเวณเพิงผาหินก่อนขึ้นถ้ำ
พระ เป็นการเขียนภาพสีแดงแบบคตินิยม (Idealism) หรือภาพสัญลักษณ์ (Symbolism) หรือภาพ
อรูปสัญลักษณ์ (Non-figures) ภาพบางส่วนถูกน้ำหินปูนเคลือบทับ แต่บางภาพมีการวิเคราะห์
เปรียบเทียบกับสิ่งของเครื่องใช้ในปัจจุบันสันนิษฐานว่าเป็นภาพเรือใบ และมีการกำหนดอายุ
เบื้องต้นว่าเป็นภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ (เพยาว์ เข็ม นาค 2539)

หลักฐานทางโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ทำให้ทราบถึงการใช้งานพื้นที่
ถ้ำเป็นศาสนสถานเนื่องในพุทธศาสนา ซึ่งมีการเข้าใช้งานหลังจากการเขียนภาพเขียนสีสมัย
ประวัติศาสตร์ ศาสนสถานในถ้ำแห่งนี้ประกอบด้วย ถ้ำพระ ประดิษฐานพระพุทธรูปประธานพระ

พุทธไสยาสน์ วัดจากพระบาทถึงพระเศียรยาวประมาณ 4.60 เมตร หันพระเศียรไปทางทิศใต้ หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก (หน้าถ้ำ) พระหัตถ์ขวาวางหนุนพระเศียร มีแท่นทำเป็นหมอนรองรับครองจีวรห่มเฉียง สร้างด้วยดินดิบผสมและลงรักปิดทอง ประชาชนทั่วไปถือว่าเป็นหลักเมืองของชุมพร ภายในถ้ำยังประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยอีก 13 องค์ เป็นพระพุทธรูปสมัยหลังลงมา ส่วนพระพุทธรูปไสยาสน์ น่าจะเป็นศิลปกรรมสมัยอยุธยา รอยพระพุทธรูปบาทสลักนูนต่ำด้านนอกเป็นขอบพระพุทธรูป ตรงกลางฝ่าพระบาทเป็นรูปธรรมจักรมีกงล้อ 7 ล้อ ล้อมรอบด้วยช่องสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก 42 ช่อง ส่วนบนเป็นรอยนิ้วพระบาท 5 นิ้ว ไม่มีการกำหนดอายุชัดเจน (สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช ม.ป.ป.)

5.1.2 เขารับร่อ หมู่ 10 บ้านไทยเจริญ ตำบลท่าข้าม อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร มีการสำรวจและเผยแพร่ข้อมูลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 นาย สมพงษ์ นาควิเชียร กล่าวถึงถ้ำอ้ายเตี้ย เขารับร่อ จังหวัดชุมพร ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา และปี พ.ศ. 2534 นาง อมรา ศรีสุชาติ และคณะ กรมศิลปากร ได้รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ทั่วประเทศไทย

สภาพที่ตั้ง เขารับร่อ เป็นภูเขาหินปูนลูกโดด สูงประมาณ 181 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของภูเขามีความสูงประมาณ 10 เมตร จากพื้นราบเบื้องล่างมีถ้ำ 2 ถ้ำ ตั้งอยู่ห่างกันประมาณ 50 เมตร ได้แก่ ถ้ำอ้ายเตี้ย มีหินงอกและหินย้อยผนังด้านตะวันตกเฉียงเหนือมีภาพลงสีรูปพระนอนหรือพระพุทธรูปปางไสยาสน์ และถ้ำพระประดิษฐานพระพุทธรูปลอยตัวทำด้วยปูนและสำริดปางต่างๆ

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน

ถ้ำอ้ายเตี้ย เป็นภาพลงสีรูปพระนอนหรือพระพุทธรูปไสยาสน์ อยู่เหนือพื้นถ้ำ 40 เซนติเมตร กว้าง 2 เมตร องค์พระทอดพระองค์ตามแนวตะวันตกเฉียงใต้ – ตะวันออกเฉียงเหนือ พระเศียรหันสู่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ พระพักตร์หันไปทางตะวันออก ตัดเส้นสีแดง – ดำเป็นโครงร่างรอบองค์พระ ลงสีเป็นส่วนๆ พระเศียรและพระเกศลงสีแดง พระพักตร์พระกรลงสีขาว พระวรกายครองผ้าลงสีส้มเหลืองแบบเดียวกับสีผ้าครองของสงฆ์ไม่เขียนพระเนตร พระนาสิก พระโอษฐ์ วงพระพักตร์เป็นรูปค่อนข้างเหลี่ยม มีพระอุษณิษะนูนสูง ต่อด้วยเปลวซึ่งลงสีขาวตัดเส้นสีดำ ส่วนปลายพระบาทไม่ชัดเจน

ภาพที่ 6 ภาพพระพุทธรูปไสยาสน์ลงสีดำ สีแดง และสีขาว ที่ถ้ำอ้ายเตย เขารับร่อ
ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534), 48.

หลักฐานทางโบราณคดีจากการสำรวจ ได้แก่ พระพุทธรูปลอยตัวทำด้วย
ปูนและสำริดปางต่างๆ ในถ้ำพระ บนเขารับร่อ

การแปลความศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลกำหนดอายุ
เบื้องต้น

ศิลปกรรมบนผนังหินภาพพระพุทธรูปไสยาสน์ที่ถ้ำอ้ายเตย เป็นภาพลงสีซึ่ง
มีการสันนิษฐานว่าเป็นงานจิตรกรรมที่ไม่เสร็จสมบูรณ์ แต่จากเค้าโครงภาพที่มีอยู่ สันนิษฐานว่า
น่าจะสร้างขึ้นในประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา ซึ่งอาจจะสืบทอดคติการสร้างภาพพระพุทธรูปไสยาสน์
มาจากสมัยประวัติศาสตร์สมัยทวารวดีที่ถ้ำฝาโถและถ้ำจาม จังหวัดราชบุรี

หลักฐานทางโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะที่ถ้ำพระ
ประดิษฐานพระพุทธรูปลอยตัวทำด้วยปูนและสำริดปางต่างๆ มีการกำหนดอายุจากรูปแบบ
ศิลปกรรมอยู่ในสมัยประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์

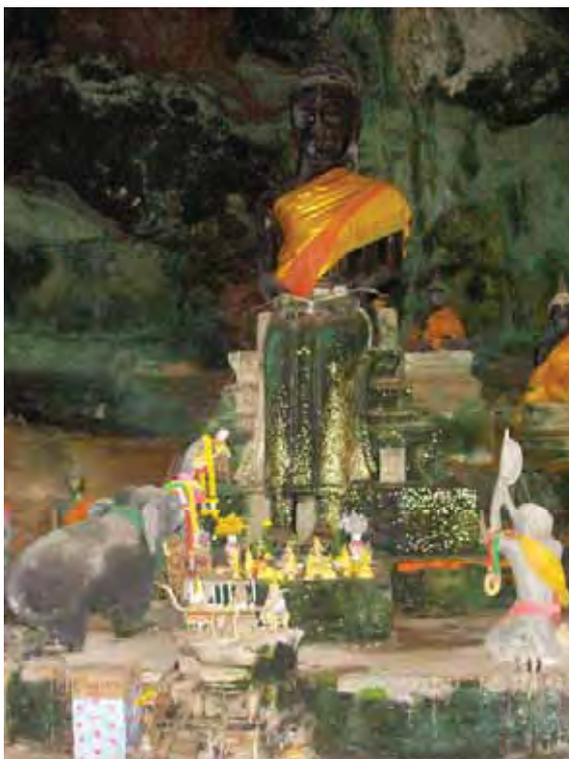
5.1.3 ถ้ำสิงขร หมู่ 3 บ้านถ้ำ ตำบลบ้านถ้ำสิงขร อำเภอศรีรัตนนิคม จังหวัด
สุราษฎร์ธานี มีการสำรวจและเผยแพร่ข้อมูลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 โครงการโบราณคดีเชิงหวลาน ได้
สำรวจเพื่อประเมินและกู้ภัยแหล่งโบราณคดีในการก่อสร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนเชี่ยวหลาน
จังหวัดสุราษฎร์ธานี และในปีเดียวกันสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา
จัดทำสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ซึ่งมีการกล่าวถึงถ้ำสิงขร และปี พ.ศ. 2534 นาง อมรา ศรีสุชาติ

และคณะ กรมศิลปากร ได้รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ทั่วประเทศไทย

สภาพที่ตั้ง ถ้ำสิงขร เป็นถ้ำในภูเขาหินปูนโดคอยู่ห่างจากแม่น้ำพุมดวงไปทางทิศตะวันตกประมาณ 100 เมตร ปากถ้ำสูงจากพื้นราบเบื้องล่าง 3 เมตร ส่วนที่เป็นโพรงถ้ำแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ปากถ้ำเป็นที่ตั้งวัดเจดีย์ 1 องค์ คูหาโพรงถ้ำ ประกอบด้วยคูหาย่อย 3 คูหา เป็นคูหากว้างลึกมีชอกน้อย อาศัยแสงสว่างจากช่องแสงที่เพดานเป็นบางตอน จึงมีส่วนที่สว่างบ้างมืดบ้าง ในคูหาที่ 1 ใช้งานเป็นวิหาร ภายในมีงานประติมากรรมลอยตัว งานประติมากรรมนูนสูง งานจิตรกรรม และภาพลงสีภาพปูนปั้นบนผนัง คูหาที่ 2 ใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย คูหาที่ 3 เคยพบประติมากรรมรูปพระนารายณ์สี่กร และเพดานคูหาที่ 1 และ 2 มีภาพด้วยขามประดับบนเพดานของคูหาทั้งสองในบางส่วน

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน

คูหาที่ 1 เป็นคูหาใหญ่ที่สุด ใช้งานเป็นที่ประดิษฐานพระประธานของวิหารประกอบด้วยงานประติมากรรมลอยตัว และงานประติมากรรมนูนสูง ได้แก่ กลางคูหาประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นลงรัก ปางป่าลิไลย์ มีซ่างและสิงห์หมอบเบื้องหน้าสองข้าง เบื้องหน้าพระประธานมีเจดีย์ 2 องค์ เบื้องซ้ายพระประธานเอียงไปทางหลังตามแนวขอบผนังมีพระพุทธรูปประทับนั่งเรียงกัน 8 องค์ และช่วงต่อระหว่างคูหา 1 และ 2 ก่ออิฐถือปูน เป็นแท่นฐานประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่ง 2 องค์ ผนังตรงข้ามหรือผนังทางด้านเหนือก่ออิฐถือปูนเป็นแนวสันกำแพง เจาะเป็นช่องแบบซุ้มพระหรือซุ้มประทีป ตอนล่างทำเป็นรูปซ่างโผล่ออกมาครึ่งตัวเรียงต่อกันจำนวน 9 ตัว หันหน้าไปทางพระประธาน เปรียบเสมือนเป็นขบวนซ่างล้อมรอบกำแพงและยังรับกับซ่างที่เข้ามาถวายน้ำผึ้งพระพุทธรเจ้าที่ทำเป็นภาพพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาท (ปางป่าลิไลย์)

ภาพที่ 7 พระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปางป่าลิไลย์ ในคูหาที่ 1 ถ้ำสิงขร
 ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช, “รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีภาคใต้ จังหวัด
 ชุมพร นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และพัทลุง”, เอกสารสำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช
 กรมศิลปากร, 2551. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 8 ซ้างปูนปั้นล้อมรอบกำแพงในถ้ำสิงขร คูหาที่ 1
 ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช, “รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีภาคใต้ จังหวัด
 ชุมพร นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และพัทลุง”, เอกสารสำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช
 กรมศิลปากร, 2551. (อัดสำเนา)

บนชะวากเพดานกลางคูหาเป็นขอบโค้งต่ำลงมาสูงจากพื้น 2.90 เมตร ตกแต่งลายปูนปั้นลายก้านขดพันธุ์พุกษาหรือกนกคลายไทย ปลายก้านดอกมีรูปเทพพนม รูปสัตว์สี่เท้า กลางดวงดอกติดชามลายคราม

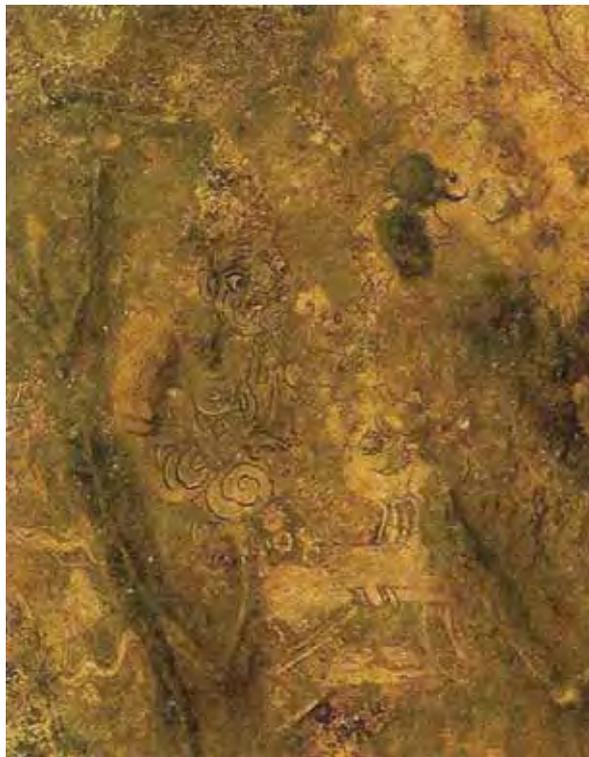
ภาพที่ 9 ลายก้านขดพันธุ์พุกษาและเทพพนมปูนปั้น มีชามลายครามประดับแทนดอกไม้คูหาที่ 1 ถ้ำสิงขร

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช, “รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีภาคใต้ จังหวัดชุมพร นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และพัทลุง”, เอกสารสำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช กรมศิลปากร, 2551. (อัดสำเนา)

เพดานตอนกลางเป็นภาพลงสีประกอบด้วยภาพภิกษุ เทวดา ยักษ์ พนมมือ บูชาพระธาตุ มีทั้งมนุษย์และเทวดา พระธาตุ ในภาพหนึ่งอาจเป็นพระเจดีย์จุฬามณีบนดาวดึงส์ซึ่งพระอินทร์นำพระแม่ฟ้าพระพุทธรเจ้าบรรจไว้

ภาพที่ 10 ภาพการบูชาพระธาตุ บริเวณเพดานตอนกลาง คูหาที่ 1 ถ้ำสิงขร
ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534).

ภาพที่ 11 ภาพยักษ์ เทวดา ภิกษุ มานูชาพระธาตุ และพระพุทธเจ้า คูหาที่ 1 ถ้ำสิงขร
ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534).

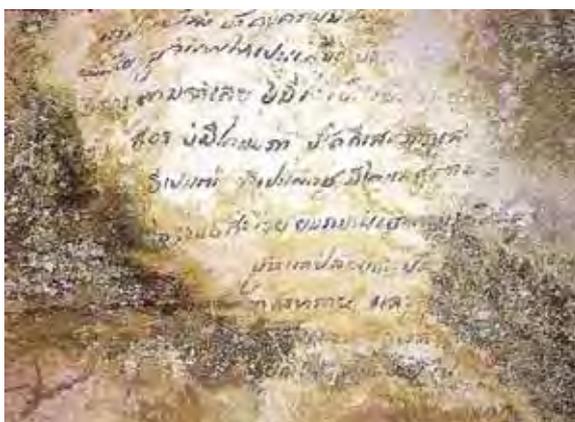

ภาพที่ 12 ภาพพระสงฆ์สาวกมาชุมนุมกัน คูหาที่ 1 ถ้ำสิงขร
 ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
 โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534).

ภาพที่ 13 ภาพคนตกรอก โคนนกจิกและงูกัด คูหาที่ 1 ถ้ำสิงขร
 ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
 โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534).

บนผนังติดทางขึ้นด้านซ้ายมือ หรือเบื้องขวาพระประธาน เป็นตัวอักษรไทยโบราณเป็นภาษาไทยเขียนมองเห็นได้ 12 บรรทัด บรรยายเรื่องแปรทรรักกับภาพประกอบบริเวณโดยรอบ และที่อยู่เหนือขึ้นไปเป็นภาพเขียนเส้นด้วยสีแสดงคนกำลังขึ้นต้นไม้ มีเทวดาเอาไม้กระทุ้งกันอยู่เบื้องล่าง ยังมีภาพแสดงเรื่องนรกอีกหลายภาพ เช่น ภาพโคจรกระดูก มีคำบรรยายตัวอักษรสีดำเขียนว่านรก - เปรต มีภาพคนขึ้นต้นไม้ อีกอีกอยู่เบื้องบนเหนือขึ้นไป เป็นรูปอาคารทรงปราสาท

ภาพที่ 14 ตัวอักษรไทยโบราณบรรยายเรื่องแปรทรรักที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534).

ภาพที่ 15 เครื่องถ้วยเคลือบประดับเพดานที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534).

บนเพดานตรงปากถ้ำตอนกลางมีภาพเขียนสีแดงเข้มรูปเทวดาหะระดับเครื่องถ้วยชามมากกว่าบริเวณอื่น ดูคล้ายดวงดาวบนท้องฟ้า (สวรรค์) คงใช้แทนดาวเพดานและให้เข้ากับการแสดงภาพเทวดา มีถ้วยชามประดับแทนดวงดารบนสวรรค์

ระหว่างคูหาที่ 1 และ 2 มีหินย้อยรูปทรงกระบอกคั่น เนื่องจากพื้นหินย้อยราบเรียบข้างจึงลงพื้นด้วยปูนขาวเพื่อเขียนภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติต่อเนื่องกันไป ภาพที่เห็นชัดได้แก่ ภาพเสด็จออกมหาภิเนษกรรมณ์ แสดงภาพเจ้าชายสิทธัตถะประทับมาบนหลังม้ากัณฐกะ มีทวยเทพนำเสด็จพระราชดำเนิน บางองค์รองรับเท้าน้ำเพื่อพาหะเห็นอัญเชิญผ้าครองมาถวาย มีเทวดาเสด็จออกมารับพระมหาโพธิ์เชิญไปประดิษฐาน ณ ดาวดึงส์ภพ (จุฬามณีเจดีย์) ถัดไปเป็นภาพเสวยวิมุตติมุข ณ คงไม้มัจฉลินที่ฝนตกพรำพญานาคแผ่พังพานปกป้องฝนให้พระพุทธรองค์ปางนาคปรก มีรูปอาคารคล้ายปราสาทงดงามมีคนอยู่ภายใน มีคนแก่คล้ายพราหมณ์เฝ้ายืนหลังคู้งอยู่

ข้างนอก เนื่องจากภาพลบเลื่อนเห็นได้ไม่ครบจึงสันนิษฐานว่า เป็นภาพแสดงตอนเจ้าชายสิทธัตถะเห็นนิมิต 4 อย่าง (คนเกิด แก่ เจ็บ ตาย) อันเป็นสาเหตุหนึ่งผลักดันให้ทรงออกบรรพชา ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด หรือเหตุการณ์ในนครราชคฤห์ เมื่อเสด็จโปรดพระราชา ชาวเมือง และพราหมณ์ หรืออาจเป็นภาพเล่าเรื่องพระเวสสันดร พระชาติสุดท้ายของพระพุทธองค์

ภาพที่ 16 ภาพพระพุทธรูปตัดพระเมาฬี ครองผ้า เทวดามารับพระเมาฬีอัญเชิญไปประดิษฐาน ณ ดาวดึงส์ภพ ภายในคูหาที่ 1 ถ้ำสิงขร

ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534).

ภาพที่ 17 ภาพพระพุทธรองค์ทรงลอยบาตร ในคูหาที่ 1 ถ้ำสิงขร
 ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
 โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534).

ภาพที่ 18 ภาพพระพุทธรเจ้าตรีสรู ในคูหาที่ 1 ถ้ำสิงขร
 ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
 โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534).

ภาพที่ 19 ภาพอาคารราชวัง แสดงนิมิต 5 ประการ? คูหาที่ 1 ถ้ำสิงขร

ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534).

คูหาที่ 2 ก่ออิฐถือปูนเป็นแท่นฐานติดผนังประดิษฐานพระพุทธรูปปางมาวิชัยลงรักคำฐานสี่ชั้น ฐานตกแต่งเป็นลายบัวและกระจัง ตอนล่างฐานเป็นภาพปูนปั้นรูปลักษณะสันนิษฐานว่าเป็นพระพุทธรูปประวัติ เช่น ตอนพิชิตมาร มีพระแม่ธรณีบีบมวยผม พุทธบริษัท พระราหูลุลุราชสมบัติ ภาพปูนปั้นตอนบนข้างๆ องค์พระพุทธรูปเป็นภาพเทพชุมนุมมาฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ มีพระพรหม (ท้าวสหัมบดีพรหม) และเทพจตุรหาราชิกพิภพ คือ ท้าวธตรฐ (ผู้เป็นเจ้าของเทพนคร) ท้าววิพูหก (ผู้เป็นเจ้าของเทพกุ่มภัณฑ์) ท้าววิรูปักษ์ (ผู้เป็นเจ้าของมุนาค) ท้าวเวสสวัณ (ผู้เป็นเจ้าของมุกข์) นอกจากนี้ก็ยังมีภาพปูนปั้นรูปสัตว์ในเทพนิยาย เช่น มกร เป็นต้น บนเพดานของคูหานี้ประดับเครื่องถ้วยชามเปรียบเสมือนดาวบนเพดาน มีภาพลงสีเป็นลายกลีบดอกไม้อัน ลายริ้วผ้าเป็นสีเทา อาจเป็นริ้วผ้าของรูปเทวดาที่ลบลือนไปแล้ว

คูหาที่ 3 เป็นชอกเล็กๆ อยู่สุดถ้ำ เคยพบประติมากรรมรูปพระนารายณ์สี่กร สลักติดไว้ในถ้ำ

หลักฐานทางโบราณคดีจากการสำรวจ

๑ เศษภาชนะดินเผาแบบหม้อสามขา หม้อลายเชือกทาบ

- ๑ เครื่องมือหิน
- ๑ เทวรูปพระนารายณ์สี่กร ในถ้ำคูหาที่ 3
- ๑ หีบหินทรายสีเหลี่ยมขนาดกว้างและยาว 35 เซนติเมตร พบข้างพระพุทธรูปปางป่าเลไลย์ซึ่งเป็นพระประธาน
- ๑ เจดีย์ก่ออิฐถือปูนรูปทรงเลียนแบบทรงเจดีย์พระบรมธาตุไชยา ประดับเครื่องถ้วยชามโดยรอบ คล้ายคลึงกับที่วัดเขาพระอานันท์ อำเภอพนมพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี (อมราศรีสุชาติ 2534 : 54-63 ; สำนักศิลปากรที่ 15 นครศรีธรรมราช 2551)

ภาพที่ 20 เจดีย์หน้าถ้ำสิงขร ก่ออิฐถือปูน ประดับเครื่องถ้วยชามโดยรอบ
ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช, รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีภาคใต้ จังหวัดชุมพร
นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และพัทลุง, เอกสารสำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช กรม
ศิลปากร, 2551. (อค์สำเนา)

การแปลความศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลกำหนดอายุเบื้องต้น

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหินของภาพที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ในคูหาที่ 1
สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อประดับตกแต่งคูหาเพื่อใช้งานเป็นศาสนสถานเนื่องในพระพุทธศาสนาสมัย

อยุธยา ได้แก่ ลายปูนปั้นรูปลายก้านขดพันธุ์พุกกษา แถวข้างปูนปั้นที่ผนัง และลายเขียนรูป เทวดาบนเพดาน งานศิลปกรรมเหล่านี้ส่วนมากได้รับการบูรณะซ่อมแซมในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2367 - 2394) มีการนำถวายนามลายครามและเบญจรงค์มาประดับติดบนเพดาน ภาพจิตรกรรมโดยเฉพาะภาพอาคารปราสาทแสดงลักษณะสถาปัตยกรรมที่มีอิทธิพลจีนตามแบบนิยมในจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 3 อักษรระแสดงข้อความพรรณนาเรื่องนรกบนฝาผนังประกอบภาพเล่าเรื่องนรก และมีเนื้อหาคล้ายคลึงกับพระมาลัยกลอนสวดบางตอนที่เขียนขึ้นในรัชกาลที่ 3 ในคูหาที่ 2 เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมาวิชัย ฐานตกแต่งลายบัวและกระจัง ตอนล่างฐานเป็นภาพปูนปั้นรูปพระพุทธรูปประวัติ บนเพดานมีการประดับเครื่องถ้วยชามมีภาพลงสีเป็นลายกลีบดอกไม้ ลายริ้วเป็นสีเทา คูหาที่ 3 เคยพบประติมากรรมรูปพระนารายณ์สี่กร ไม่มีการทำศิลปกรรมบนผนังหิน

หลักฐานทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ นาง อมรา ศรีสุชาติ (2534) กล่าวว่า ภายในถ้ำมีการค้นพบเศษภาชนะดินเผาแบบหม้อสามขา หม้อลายเชือกทาบ เครื่องมือหิน สันนิษฐานว่าเป็นที่อยู่อาศัยของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ อายุเชิงเปรียบเทียบประมาณ 6,000 – 3,000 ปีมาแล้ว

หลักฐานทางโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ปากถ้ำเป็นที่ตั้งวัดเจติยภูมิแบบพระบรมธาตุไชยาประดับถ้วยชามโดยรอบอิทธิพลศิลปะสมัยศรีวิชัย เทวรูปพระนารายณ์สี่กร ลักษณะทางประติมากรรมกำหนดได้ว่ามีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 10 หีบหินทรายไม่ทราบหน้าที่การใช้งานแต่มีการกำหนดอายุในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลาย (อมรา ศรีสุชาติ 2534 ; สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช 2551)

5.1.4 ถ้ำสำ หมู่ 3 บ้านถ้ำน้ำผุด ตำบลถ้ำน้ำผุด อำเภอเมืองพังงา จังหวัดพังงา มีการสำรวจและเผยแพร่ข้อมูลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดทำคู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทถ้ำ และปี พ.ศ. 2534 นาง อมรา ศรีสุชาติ และคณะ กรมศิลปากร ได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ในภาคกลาง และภาคใต้ ซึ่งมีการกล่าวถึงถ้ำสำ จังหวัดพังงา แห่งนี้ด้วย

สภาพที่ตั้ง ถ้ำสำ เป็นโพรงถ้ำด้านตะวันตกเฉียงเหนือของเขาทอย ภูเขาหินปูนทอดตัวตามแนวเหนือ – ใต้ และต่อกับเขาพังทางตอนเหนือ ทางด้านตะวันตกมีถ้ำน้ำสาย แยกของคลองพังงาไหลผ่าน บนผนังและเพดานถ้ำคูหาแรก หรือปากทางเข้าถ้ำ มีแสงสว่างส่องถึง ปรากฏภาพลงสีหลายรูปโดยเฉพาะภาพนกกต สัตว์ ต้นไม้ และดอกไม้ ทางด้านตะวันออกเป็นเขาเต่า ซึ่งเป็นเพิงผาแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ (สุวิทย์ ชัยมงคล 2532)

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน เป็นภาพลงสีแบบการเขียนหรือระบายภาพบนผนังคูหาสองส่วน คือ

บนผนังและเพดานด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ เป็นภาพนก 17 ตัว ผีเสื้อ 1 ตัว สัตว์สี่เท้า 1 ตัว และดอกไม้และกิ่งใบ 30 ดอก ดอกไม้สีขาวจะมากที่สุด สีแดง และสีดำตามลำดับ

ภาพที่ 21 ภาพนกและดอกไม้บนผนังและเพดานด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของถ้ำสำ
ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534).

ภาพที่ 22 ภาพนกบนผนังและเพดานด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของถ้ำสำ
ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534).

บนผนังและเพดานด้านเหนือและใต้ ประกอบด้วยภาพเขียนสีแดง ดำ และขาว มีทั้งภาพลงสีเดียว สองสี และสามสี แต่ละภาพมีรายละเอียด ได้แก่ ภาพพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย ทรงชฎามงกุฎและผ้าครอง เขียนด้วยสีดำและสีแดง ภาพพระพุทธรูปประทับนั่งปางสมาธิสวมชฎามงกุฎคล้ายพระพุทธรูปทรงเครื่องและครองผ้า เขียนด้วยสีดำและสีส้ม ภาพคนยืนส่องกระจกแต่งผมมวย สวมชุดคลุมยาว (คล้ายชุดกิ๊พ้าของจีน) สีขาว ขลิบแถบแดงตอนหน้า เก้าผมมวย มือข้างหนึ่งยกขึ้นแตะผม มีอีกข้างยกขึ้นคล้ายส่องกระจกหรือจับหวีเสียบผมหรือปิ่นปักผม มีความหมายเป็นผู้หญิงจีนกำลังแต่งตัว ภาพคนยืนถือดอกไม้ ลำตัวหันตรง แต่ด้านหน้าหันข้าง มองดูดอกไม้ที่ถือชูขึ้นในมือขวา สวมชุดสีขาวขลิบแดง ภาพบัลลังก์หรือฐานปัทม์ เขียนด้วยลายเส้นและเงาทึบสีขาว ภาพกลุ่มดอกไม้ร่วง เขียนใบและกลีบดอกด้วยสีขาว กลางดอกระบายสีแดง ภาพนก มีขนาดใหญ่ ลงสีขาวทั้งตัว แต่มีจุดสีแดงเพื่อแสดงลวดลายบนตัวนก ภาพกระถางดอกไม้ เขียนเป็นเส้นกรอบรูปด้วยสีแดง ก้านดอกไม้เขียนสีดำ แต่งระบายดอกไม้ด้วยสีขาวและสีแดง ภาพคนจับนิ้ว เขียนด้วยสีแดงและสีขาว มองเห็นชัดเจนเฉพาะส่วนหัวและด้วยมือขึ้นจับ ภาพแขนคน เขียนด้วยสีขาว ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรูปคนที่ลบลื่นไป ภาพนกยูง มีขนาดใหญ่ระบายสีขาว แต่งลายสีแดง ส่วนตัวใกล้หางลบลื่น แต่ยังเห็นแพนหาง ภาพคนนั่งขัดสมาธิไว้ผมเปีย หันหน้าด้านข้าง ตัดเส้นเป็นโครงร่างด้วยสีดำ ระบายสีบางส่วนในส่วนผ้านุ่ง ภาพคนถือไม้เท้า พุงพลุ้ย เขียนด้วยเส้นสีขาวและสีดำ ภาพคนนั่งประนมมือ นั่งพับขาไปข้างหลัง มือประสานกัน และคล้ายภาพมืออีกคู่หนึ่งซ่อนอยู่ข้างหน้า อาจเป็นรอยเขียนเดิมและมีการเขียนใหม่ หรืออาจจะเป็นเจตนาเขียนซ้อนเพื่อแสดงการเคลื่อนไหวของมือคล้ายพลิกแผ่นกระดาษ เขียนด้วยสีดำ และไว้ผมเปียแบบคนจีนเขียนเส้นรอบรูปด้วยสีดำ ระบายสีขาวและแดงบางส่วน ภาพคนขี่ม้า เป็นภาพซ้อนทับส่วนล่างของภาพคนนั่งประนมมือ เขียนเป็นเส้นรอบรูปสีดำ ระบายสีขาว และแต่งบางส่วนด้วยสีแดง ภาพกระถางดอกไม้ มีดอกไม้ชูช่อ เขียนด้วยสีขาว ภาพคนนั่งถือของ เป็นภาพคนนั่งคุกเข่าข้างหนึ่งและงอเข่าอีกข้าง แสดงหน้าและลำตัวด้านข้าง ไว้ผมเปียแบบคนจีนสวมรองเท้าหุ้มข้อ เสื้อแขนยาวปลายบาน มือถือของยื่นไปข้างหน้า ตรงหน้าคนที่นั่งบนแท่น เขียนเป็นเส้นรอบรูปสีขาว ดำ และแดง ระบายสีที่บริเวณเสื้อผ้าและผม ภาพคนนั่งชันเข่าบนแท่น ทำนั่งชันเข่าคล้ายท่ามหาชลีลา สวมหมวกสีแดง ใส่เสื้อสีแดงมีสาบ (กุ้น) คอและหน้าอกมีสีขาว นุ่งกางเกงสีขาว หันหน้าไปทางภาพคนนั่งถือของ ในกรอบจั่วคล้ายเก๋งจีนหรือศาลา เขียนเพียงเส้นโครงรูปสีขาว ภาพชาย-หญิง กับพุ่มพาน ซ้ายเป็นภาพผู้หญิงห่มสไบสีแดง ผมทรงดอกกระพุ่ม กำลังถือพานส่งให้ผู้ชาย ไว้ผมทรงปีกนกนั่งขัดสมาธิอยู่ด้านขวา เอื้อมมือขวาลงมาหยิบในพานกลีบบัวเขียนสีแดงสลับขาว สันนิษฐานว่าเป็นเครื่องหมากพลู ทั้งหญิงและชายระบายสีขาวเป็นพื้น ตกแต่งแถบผ้าด้วยสีแดงเป็นบางส่วน

ภาพกระถางดอกไม้แดงและนก เขียนด้วยสีแดงเป็นหลักแต่งแต้มสีขาว นกระบายสีแดง ภาพกระถางดอกไม้ใหญ่สีขาวกับนกเกาะและนกบิน ลงเส้นด้วยสีขาวตัดเส้นด้วยสีดำและแกนดอกกระบายสีแดงเป็นบางดอก กิ่งกลางของต้นไม้มีรูปนกเล็กๆ สีขาวสลับแดงเกาะอยู่ เนื้อดอกไม้เป็นนกสีขาวสลับแดงขนาดใหญ่สองตัวบินอยู่ตอนบน ตัวหนึ่งทำท่าร่อนลงเกาะกิ่งไม้ ภาพกระถางดอกไม้ทรงพีกทอง เขียนเส้นรอบรูปด้วยสีแดง รองรับต้นไม้ดอกไม้ที่มีกิ่งก้านเป็นสีแดง ดอกสีขาวแดง ใบสีขาวตัดเส้นขอบด้วยสีดำ ภาพยักษ์ถือกระบอง เขียนเส้นรอบรูปด้วยสีดำ ระบายสีพื้นเป็นสีขาวตกแต่งสีแดงเป็นบางส่วน ภาพนกเล็ก-นกใหญ่ กับดอกไม้ร่วง นกเล็กกางปีกลงโฉบดอกไม้ร่วง ปีกและลำตัวเป็นสีขาว ส่วนคอเป็นสีแดง นกใหญ่กลางปีกหาง คอตั้งเขียนสีขาว อยู่ท่ามกลางดอกไม้ร่วงสีขาวแดง 7 ดอก ภาพกลุ่มดอกไม้ร่วงและนกยักษ์สามตัว เป็นภาพดอกไม้ร่วง 12 ดอก คั่นด้วยภาพยักษ์ 3 ตัว เป็นระยะ เขียนด้วยสีแดง เป็นดวงดอกไม้ขนาดใหญ่

ภาพที่ 23 พระพุทธรูปประทับนั่ง
ปางมารวิชัย

ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำ
สมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง
ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรม
ศิลปากร, 2534).

ภาพที่ 24 พระพุทธรูปประทับนั่ง
ปางสมาธิ

ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำ
สมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง
ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรม
ศิลปากร, 2534).

ภาพที่ 25 ภาพคนยืนสองกระจกแต่งผมมวย
ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัย
ประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ:
เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรม
ศิลปากร, 2534).

ภาพที่ 26 ภาพบัลลังก์และกลุ่ม
ดอกไม้ร่วง

ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำ
สมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง
ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรม
ศิลปากร, 2534).

ภาพที่ 27 ภาพคนนั่งขัดสมาธิไว้
ผมเปียและคนพุงพู่ถือ
ไม้เท้า

ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำ
สมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง
ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรม
ศิลปากร, 2534).

ภาพที่ 28 ภาพคนนั่งประนมมือ
และคนขี่ม้า

ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำ
สมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง
ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรม
ศิลปากร, 2534).

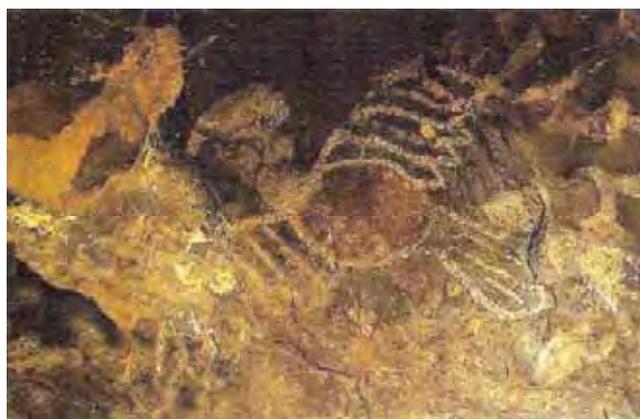
ภาพที่ 29 ภาพคนนั่งถือของและคนนั่งชัน
เข่าบนแท่น

ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัย
ประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้
(กรุงเทพฯ: เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข
12/2534 กรมศิลปากร, 2534).

ภาพที่ 30 ภาพกระถางดอกไม้ทรง
พีกทอง

ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำ
สมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง
ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรม
ศิลปากร, 2534).

ภาพที่ 31 ภาพนกขนาดใหญ่

ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534).

ภาพที่ 32 ภาพนกขนาดเล็กและใหญ่บินอยู่เหนือยักษ์
ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534).

หลักฐานทางโบราณคดี ไม่พบโบราณวัตถุ

การแปลความศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลกำหนดอายุ
เบื้องต้น

ภาพทั้งหมดเป็นภาพลงสีบนผนังและเพดาน ด้วยลักษณะลายเส้น รูปแบบ
ลักษณะ และเรื่องราวที่เป็นเอกลักษณ์ตามแบบจีน สันนิษฐานว่าวาดโดยศิลปินชาวจีน หรือมีเชื้อ
สายจีน จึงเขียนแสดงภาพชีวิตของชาวจีนที่เข้ามาอยู่ท่ามกลางชุมชนคนไทยในจังหวัดพังงาใน
อดีต ประกอบกับรูปแบบทางศิลปะที่สอดแทรกอยู่ในภาพแสดงถึงรสนิยมแบบชาวจีน ภาพ
กระดางดอกไม้และนกคล้ายลวดลายตกแต่งของจีนที่นิยมเขียนตามจิตรกรรมฝาผนังในวัด-ฝา
บ้านเรือนของชาวจีน

จากหลักฐานประวัติศาสตร์ชาวจีนเข้ามาอาศัยในเมืองพังงาเป็นจำนวนมาก
ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ซึ่งในปี พ.ศ. 2365 ชาวจีนอาศัยอยู่ 30
หลังคาเรือนจาก 70 หลังคาเรือน ชาวจีนเหล่านี้มาจากพวกพ่อค้าสำเภา กลายมาเป็นนายเหมืองแร่
และจ้างคนจีนโพ้นทะเลที่อพยพเข้ามาเป็นกรรมกร นอกจากนี้พวกชาวจีนยังแต่งงานกับคนไทย
แม้จะนับถือศาสนาอื่นมาก่อน ก็หันมานับถือพุทธศาสนา แต่ยังคงชอบแต่งตัวตามประเพณีจีน

ภาพเหล่านี้อาจมิได้เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 แต่น่าจะเขียนขึ้นระหว่างรัช
สมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 หรือช่วงระหว่าง พ.ศ. 2394 – 2453 เนื่องจากภาพคนไทยชาย-

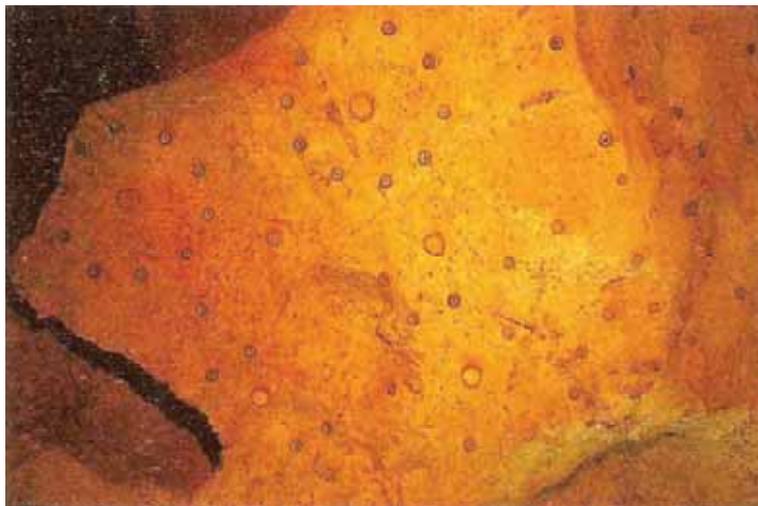
หญิง ยังคงไว้ผมทรงปีกนกหรือทรงหลักแจว ซึ่งมีการไว้มาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 และมีภาพคนไทย (เจ้านายขุนนาง) ใส่เสื้อ สวมหมวก คนจีนยังไว้เปียยาวตามแบบคนจีนสมัยราชวงศ์ชิง ส่วนลวดลายกระถางดอกไม้ ดอกไม้ร่วง เป็นรูปแบบศิลปะที่สืบทอดมาจากการวาดภาพในยุคสมัยรัชกาลที่ 3 และการที่มีคนจีนอยู่อาศัยในพังงาเป็นปีกแผ่นขณะเดียวกันชาวไทยชั้นสูงก็พัฒนาความเป็นอยู่ตามแบบอารยะประเทศ โดยการสวมเสื้อ สวมรองเท้า ซึ่งเริ่มขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 (อมรา ศรีสุชาติ 2534 : 64-73)

5.1.5 ถ้าสุวรรณคูหา หมู่ 2 บ้านถ้ำ ตำบลกระโสม อำเภอดงหลวง จังหวัดพังงา มีการสำรวจและเผยแพร่ข้อมูลตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2529 สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา ได้จัดทำสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ และมีการกล่าวถึงถ้าสุวรรณคูหา และในปี พ.ศ. 2534 นาง อมรา ศรีสุชาติ และคณะ กรมศิลปากร ได้รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะถ้าสมัยประวัติศาสตร์ในภาคใต้

สภาพที่ตั้ง ถ้าสุวรรณคูหา เป็นถ้ำในภูเขาหินปูนโคดชื่อเขาถ้ำ เป็นที่พำนักของพระรูดงค์ และสามเณร มาตั้งแต่เมื่อประมาณ 200 ปีมาแล้ว หรือก่อนการสร้างกรุงเทพฯ เป็นราชธานี และในปี พ.ศ. 2401 พระยาบริสุทธ์โหลหุมินทรราชิบดี (ถิน) ผู้สำเร็จราชการเมืองตะกั่วป่ากับพระเพชรศรีศรีพิไชยสงคราม ปลัดเมืองผู้น้อง ได้ปฏิสังขรณ์วัดและสถาปนาวัดถ้ำให้เป็นวัดโดยสมบูรณ์ คือให้มีวิหาร อาราม พระอุโบสถ และพัทธสีมา มีการสร้างพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ปางนาคปรก และพระพุทธรูปเรียงรายประกอบอีกจำนวนหนึ่ง ทั้งยังใช้เป็นประดิษฐานเจดีย์บรรจุอัฐิของบุพการี มีจารึกบนแผ่นหินกว้างถึงการปฏิสังขรณ์ ซึ่งทำให้ทราบว่าถ้ำแห่งนี้มีสภาพเป็นวัด โดยมีเจ้าอาวาสสมญาเจ้าคุณสุวรรณคูหา ซึ่งมีรูปหนึ่งที่สำคัญคือพระสุวรรณคูหาสังฆปาโมกข์ นอกจากนี้ยังเคยเป็นที่พระพาสของพระเจ้าอยู่หัว พระบรมวงศานุวงศ์และบุคคลสำคัญทางการเมืองหลายพระองค์ ที่ได้จารึกพระนามไว้จำนวนหนึ่ง

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน

ถ้ำใหญ่หรือถ้ำพระ ประดิษฐานพระพุทธรูป หรือใช้เป็นวิหารของวัด บนเพดานส่วนที่อยู่ติดกับปากถ้ำประดับด้วยขามเคลือบ

ภาพที่ 33 ภาพเครื่องถ้วยชามเคลือบบนเพดานถ้ำใหญ่หรือถ้ำพระ

ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534).

ถ้ำแจ้ง บนผนังด้านซ้ายมีการกะเทาะหินปูนแล้วขีดให้เรียบเพื่อสลักหรือจารพระปรมาภิไธย นามภิไธย และนามย่อของบุคคลสำคัญ ประกอบด้วย พระนามพระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นสูงแห่งราชจักรีวงศ์ 14 พระนาม ที่สำคัญได้แก่ จ.ป.ร. ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ม.ว. ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เมื่อครั้งเป็นพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ป.ป.ร. ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ภ.ป.ร. ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ส.ก. ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ รัชกาลที่ 9 ร.พ. ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ฯลฯ โดยบางภาพมีการระบุปีที่ได้เขียนไว้ด้วย

ภาพที่ 34 ภาพตัวอย่างพระปรมาภิไธย นามภิไธย และนามย่อของบุคคลสำคัญ ด้วยการจารลงบนผนังถ้ำแจ้ง

ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534).

หลักฐานทางโบราณคดีจากการสำรวจ โดยนักโบราณคดีจากกรมศิลปากร ชาวบ้าน และพระภิกษุสงฆ์ เคยพบโบราณวัตถุ แต่ไม่ปรากฏร่วมกับศิลปกรรมบนผนังหิน เช่น ชิ้นส่วนโครงกระดูกมนุษย์ กระดูกสัตว์ เครื่องมือหินกะเทาะ ขวานหินขัด กำไลหิน เศษภาชนะดินเผา ซากเรือสำเภา ที่ถ้ำแก้ว ถ้ำบน และบริเวณระหว่างถ้ำแจ้งและถ้ำมิด แต่ไม่พบภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์

การแปลความศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลกำหนดอายุเบื้องต้น

ศิลปกรรมบนผนังหิน มีสลักบนผนังหินด้วยการจารเป็นพระปรมาภิไธย และพระนามภิไธย ร่วมกับนามของบุคคลสำคัญ ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 9 (พ.ศ. 2411 - ปัจจุบัน)

จากประวัติและตำนานของถ้ำแห่งนี้ที่มีพระสงฆ์จำพรรษามาตั้งแต่สมัยอยุธยา การประดับด้วยขามเคลือบบนผนังถ้ำเพื่อเป็นองค์ประกอบหนึ่งของวัด เพื่อทำให้ถ้ำแห่งนี้เป็นวัดโดยสมบูรณ์ อันประกอบด้วยการสร้างวิหาร อาราม พระอุโบสถและพัทธสีมา และการสร้างพระพุทธรูป และการนิยมนำเครื่องถ้วยชามประดับโบสถ์ วิหาร เจดีย์ เป็นพระราชนิมิตในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 และเป็นแนวคิดในการก่อสร้างและการตกแต่งแบบช่างจีน สมัยราชวงศ์หมิง นอกจากนี้มีประวัติว่าในการปฏิสังขรณ์ถ้ำคูหาในปลายสมัย

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ถึงต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 มีช่างจีนร่วมดำเนินการด้วย และมีการพบซากเรือสำเภา

พระปรมาภิไธยและพระนามาภิไธย ตลอดจนนามของบุคคลสำคัญ เริ่มขึ้นตั้งแต่การดำเนินรอยตามพระราชนิยมในรัชกาลที่ 5 เมื่อทรงประพาสแหล่งถ้ำและเพิงผา ด้วยพระปรมาภิไธย (อักษรย่อพระนาม) และพระราชลัญจกร (ตราประจำพระองค์) เพื่อให้เป็นที่ระลึกว่าเคยเสด็จมา ณ ที่นี้ ด้วยการสลักด้วยการจารบนผนังหิน บางแห่งใช้สีทองหรือแผ่นทองคำปิดทับพระปรมาภิไธยและพระนามาภิไธย อย่างไรก็ตามการสร้างสรรค์ลักษณะนี้เป็นพระราชนิยมสืบเนื่องต่อไปตั้งแต่หลังสมัยรัชกาลที่ 5 สมัยรัตนโกสินทร์ เพื่อการบันทึกแต่มิใช่พิธีกรรมหรือความเชื่อ

หลักฐานทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ พบชิ้นส่วนโครงกระดูกมนุษย์ กระดูกสัตว์ เครื่องมือหินกะเทาะ ขวานหินขัด กำไลหิน เศษภาชนะดินเผา ที่ถ้ำแก้ว ถ้ำบน และบริเวณระหว่างถ้ำแจ้และถ้ำมืด แต่ไม่พบภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่แสดงถึงการเข้ามาอยู่อาศัยของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ราว 3,000 ปีมาแล้ว (อมรา ศรีสุชาติ 2534 : 74-76)

5.2 พื้นที่ชายฝั่งทะเล-หมู่เกาะทางตะวันตกของภาคใต้หรือทะเลอันดามัน (Coastal and Island) แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินในพื้นที่บริเวณนี้มีการสำรวจพบและกล่าวถึงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 นาง อมรา ศรีสุชาติ และนาย นิติ แสงวัฒน์ กรมศิลปากร ได้เสนอบทความเกี่ยวกับที่ตั้งของแหล่งภาพเขียนสีในบริเวณทะเลอันดามัน บริเวณจังหวัดกระบี่ และจังหวัดพังงา ต่อมาปี พ.ศ. 2532 นาย สุวิทย์ ชัยมงคล และคณะ กรมศิลปากร ได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “โบราณคดีภาคใต้ อ่าวลึก อ่าวพังงา” กล่าวถึงผลการสำรวจและขุดค้น รวมทั้งการกำหนดอายุแหล่งโบราณคดีประเภทต่างๆ ในจังหวัดกระบี่ และจังหวัดพังงา ปี พ.ศ. 2533 นาย เพียว เข็มมาคนาง ประพิศ ชูศิริ และ นาง โสมสุดา รัตนิน กรมศิลปากร ได้จัดทำแผนที่แหล่งโบราณคดีภาคใต้ ปี พ.ศ. 2537 นางสาว จุริกมล อ่อนสุวรรณ ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้จัดทำสารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ปี พ.ศ. 2539 นาย เพียว เข็มมาคนาง กรมศิลปากร ได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “ศิลปะถ้ำสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย” ปี พ.ศ. 2543 นางสาว ศิริลักษณ์ กัญจาศรี ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร จัดทำสารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ปี พ.ศ. 2540 นาย ต่อสกุล ธิรพัฒน์ นาย ภาวิทย์ มัทธนาสิงห์ และนาย สมภพ พงษ์พัฒน์ ได้จัดทำสารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต และปี พ.ศ. 2547 นาย สุวิทย์ ชัยมงคล ได้เสนอบทความเกี่ยวกับภาพเขียนสีในบริเวณชายฝั่งตะวันตกหรือทะเลอันดามันในภาคใต้ของประเทศไทย

5.2.1 เขาพระอาคเฒ่า บ้านปากคลอง ตำบลคลองเคียน อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา

สภาพที่ตั้ง เขาพระอาคเฒ่า หรือเกาะพระอาคเฒ่า เป็นเขาหินปูนที่อยู่ไม่ไกลจากชายฝั่งมากนัก พบภาพลงสีอยู่บนเพิงผาทางตะวันตกของภูเขา ที่เห็นได้จากถ้ำคลองซึ่งอยู่ติดกัน

ลักษณะของศิลปกรรมบนผนังหิน ภาพเขียนด้วยสีแดง และสีขาวปนเหลือง มีภาพคนเขียนแบบโครงร่างภายนอก แบบเงาทึบ ภาพสัตว์มีภาพปลา และภาพคล้ายกิ้งก่าบางภาพมีขนาดใหญ่มาก การเขียนจะเขียนเป็นรูปโครงร่างภายนอกก่อนแล้วตกแต่งภายใน

ภาพที่ 35 ภาพปลาภายในมีการเขียนลวดลาย

ที่มา : สุวิทย์ ชัยมงคล, โบราณคดีภาคใต้ อ่าวลึก อ่าวพังงา (กรุงเทพฯ: โครงการสำรวจแหล่งโบราณคดี ฝ่ายวิชาการ กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2532), 47.

ภาพที่ 36 ภาพกิ้งก่าภายในมีการเขียนลวดลาย

ที่มา : สุวิทย์ ชัยมงคล, โบราณคดีภาคใต้ อ่าวลึก อ่าวพังงา (กรุงเทพฯ: โครงการสำรวจแหล่งโบราณคดี ฝ่ายวิชาการ กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2532), 47.

หลักฐานทางโบราณคดีจากการสำรวจ มีการสำรวจโดยโครงการโบราณคดีประเทศไทย (ภาคใต้) กรมศิลปากร ซึ่งพบโบราณวัตถุดังนี้

- ๑ เศษภาชนะดินเผาเนื้อหยาบ ผิวเรียบ หรือตกแต่งลายเชือกทาบ
- ๑ ชิ้นส่วนขวานหินขัด (Polished adze)
- ๑ เครื่องมือสะเก็ดหิน (Flake)
- ๑ กระจุกปลา มีรอยฝนขัด (สุวิทย์ ชัยมงคล 2532)

การแปลความศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลกำหนดอายุเบื้องต้น

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน พบบริเวณเพิงผาทางตะวันตกของภูเขา มีการแปลความภาพเขียนสีว่าเป็นภาพปลา ที่มีการสันนิษฐานว่าเป็นปลาหู โลมา ฉลาม และปลาประพง และภาพกึ่งขนาดใหญ่ ด้วยการใช้สี 2 วิธี คือ ใช้สีเดียวหรือ Monochrome กับ Bichrome ในภาพเดียวกัน คือ เขียนรูปปลาและกึ่งด้วยสีแดง และตัดเส้นด้วยสีเหลืองปนขาวภาพปลาและกึ่งเป็นลวดลายให้สวยงาม การกำหนดอายุจากลักษณะศิลปกรรมเหล่านี้ มีการกำหนดอายุอยู่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ราว 5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว (ต่อสกุล ถิรพัฒน์ ภาวิทย์ มัทธนาสิงห์ และสมภพ พงษ์พัฒน์ 2540 ; จุริกมล อ่อนสุวรรณ 2537 : 3)

หลักฐานทางโบราณคดี มีการสำรวจพบเศษภาชนะดินเผาเนื้อหยาบ ผิวเรียบ หรือตกแต่งลายเชือกทาบ ชิ้นส่วนขวานหินขัด เครื่องมือสะเก็ดหิน และกระจุกปลามีรอยฝนขัด ซึ่งโบราณวัตถุเหล่านี้สามารถแปลความหมายว่าน่าจะเป็นการใช้ประโยชน์พื้นที่เป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เนื่องจากความเหมาะสมของที่ตั้งที่ตั้งอยู่ไม่ห่างจากชายฝั่งทะเลมากนัก และมีลำคลองไหลผ่าน และจากการกำหนดอายุเปรียบเทียบกำหนดอายุได้ไม่เกิน 6,000 ปีมาแล้ว (จุริกมล อ่อนสุวรรณ 2537 ; ศิริลักษณ์ กัณฑศรี 2543 : 58)

5.2.2 เขาระยะยาว ตำบลเกาะปันหยี อำเภอเมืองพังงา จังหวัดพังงา

สภาพที่ตั้ง เขาระยะยาว อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา เป็นภูเขาหินปูนสูงชัน มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 401 เมตร เพิงผาด้านทิศตะวันออกของภูเขาติดกับลำคลอง บริเวณเพิงผาพบภาพเขียนสี 1 แห่ง

ลักษณะของศิลปกรรมบนผนังหิน เป็นภาพเขียนด้วยสีแดง เป็นลวดลายเรขาคณิต ลายเส้นขนานกันหลายๆ เส้น เส้นตรงตัดกัน ลายตารางสี่เหลี่ยมแบบตาข่าย

ภาพที่ 37 ภาพเรขาคณิต และลายตารางสี่เหลี่ยมแบบตาข่าย ที่เขาระย้า

ภาพที่ 38 ภาพเรขาคณิต และลายตารางสี่เหลี่ยมแบบตาข่าย ที่เขาระย้า

ภาพที่ 39 ภาพเรขาคณิต ที่เขาระย้า

ภาพที่ 40 ภาพลายเส้นขนานกันหลายๆ เส้น ที่เขาระย้า

ภาพที่ 41 ภาพเรขาคณิต ที่เขาระย้า

หลักฐานทางโบราณคดี ไม่พบโบราณวัตถุ
การแปลความศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลกำหนดอายุ
เบื้องต้น

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน บริเวณเพิงผาด้านตะวันออกของเขาระย้าติด
กับลำคลอง พบภาพเขียนสีแดง เป็นลายเรขาคณิต ลายเส้นขนานกันหลายๆ เส้น เส้นตรงตัดกัน
ลายสี่เหลี่ยมแบบตาข่าย มีการสันนิษฐานว่าเป็นเครื่องมือจับสัตว์น้ำ อย่างไรก็ตามก็ตีลวดลายเรขาคณิต
ลายเส้นขนาน ลายแบบตาข่าย มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับแหล่งภาพเขียนสีเขาสามร้อยยอด
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จากการกำหนดอายุเปรียบเทียบลักษณะศิลปกรรมและความสัมพันธ์กับ

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบในแหล่งโบราณคดีใกล้เคียง มีการกำหนดอายุว่ามีการวาดขึ้นในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ราว 5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว (จूरिकมล อ่อนสุวรรณ 2537)

5.2.3 ถ้ำนาค เกาะสองพี่น้อง อ่าวพังงา ตำบลกระโสม อำเภอดงทับทิม จังหวัดพังงา

สภาพที่ตั้ง ถ้ำนาค อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา เป็นถ้ำขนาดใหญ่ อยู่บนหน้าผาทางด้านตะวันตกของภูเขาหินปูนที่เรียกกันว่า เกาะสองพี่น้อง ตัวถ้ำตั้งอยู่ปลายเกาะก่อนไปทางทิศเหนือ มีคูหาขนาดใหญ่ 2 คูหา มีช่องเขาทะลุขนาดใหญ่ ทำให้แสงสว่างส่องเข้าไปเกือบทั่วพื้นที่ พื้นถ้ำมีกองเปลือกหอยอยู่มากมาย บริเวณเพิงผาฝั่งทิศเหนือของปากถ้ำ พบภาพเขียนสีแดง

ลักษณะของศิลปกรรมบนผนังหิน ประกอบด้วยภาพเรือ ภาพส่วนหัวของเรือ ภาพปลา ด้วยเทคนิคการเขียนสีแดง (10R 3/6 dark red, 10R 4/6 4/8 red) แบบลายเส้น โครงร่างภายนอก ระบายสีทึบเป็นบางส่วนหรือระบายสีเป็นจุดๆ (Outline and Silhouette)

ภาพที่ 42 ภาพปลาและเรือลักษณะต่างๆ ที่ถ้ำนาค

หลักฐานทางโบราณคดีจากการสำรวจ แต่พบในบริเวณถ้ำหลักซึ่งไม่พบภาพเขียนสี ตั้งอยู่ทางทิศใต้ ได้แก่

- ๑) กระดุกมนุษย์ มีทั้งที่เผาไฟและไม่เผาไฟ
- ๒) กระดุกสัตว์ ประเภทสัตว์บกสี่เท้า ประเภทวัว ควาย
- ๓) เศษภาชนะดินเผาเนื้อหยาบ เผาไฟแรงต่ำ สันนิษฐานว่าเป็นภาชนะ

พื้นเมือง

๑ เครื่องมือกระดุกปลายแหลม 1 ชิ้น (จूरिगमल ओनसुवररुठ 2537, หน้า 74)
การแปลความคิดโปรแกรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลกำหนดอายุ
เบื้องต้น

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน บริเวณเพิงผาฝั่งทิศเหนือของปากถ้ำ พบ
ภาพเขียนสีแดง (10R 3/6 dark red, 10R 4/6 4/8 red) ภาพหันไปทางทิศตะวันตก ที่มีการ
สันนิษฐานว่าเป็นภาพขบวนเรือ และมีปลาแทรกอยู่ระหว่างแถวเรือ ซึ่งบางตัวมีลักษณะคล้ายปลา
แป้น (Pony fish) หรือปลากะพง (Snapper) จากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่าภาพเรือมีลักษณะ
คล้ายคลึงกันกับภาพเรือที่พบที่เพิงผาเขาเขียน อ่าวพังงา ซึ่งอยู่ห่างออกไปทางทิศ
ตะวันออกเฉียงเหนือ และที่ถ้ำผีหัวโต อ่าวกระบี่ จึงทำให้มีการกำหนดอายุว่ามีการเขียนภาพ
ระหว่างสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ราว 5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว (จूरिगमल ओनसुवररुठ 2537)

หลักฐานทางโบราณคดี อย่างไรก็ดีโบราณวัตถุที่พบอาจจะเป็นของคน
เข้ามาใช้พื้นที่ในลักษณะอื่นนอกเหนือจากการทำภาพเขียนสี สำหรับกระดุกมนุษย์คงจะมีการ
นำมาทิ้งในภายหลัง และไม่มีการทับถมที่ชัดเจนพบที่จะบอกได้ว่า เป็นกระดุกคนที่เคยอยู่อาศัยมา
ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ (ศิริลักษณ์ กัฒาศรี 2543 : 57)

5.2.4 เขาเขียน ตำบลเกาะปันหยี อำเภอเมืองพังงา จังหวัดพังงา

สภาพที่ตั้ง เขาเขียน อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา มีลักษณะเป็น
เกาะเขาหินปูนเนื่องจากมีน้ำล้อมรอบ ตั้งอยู่ถัดจากเกาะปันหยีขึ้นไปทางทิศเหนือ วางตัวตามแนว
เหนือ-ใต้ ยาวประมาณ 2.3 กิโลเมตร ทางด้านตะวันออกของภูเขา มีเพิงผาหรือรอยปากที่เว้า
(notch) เป็นร่องยาวตามแนวของภูเขาขนานกับน้ำทะเล ภาพเขียนสีที่พบจะอยู่บริเวณรอยเว้าเข้าไป
ในชั้นล่างสุด สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 3 – 5 เมตร เป็นเพิงผาที่สามารถป้องกัน
แดดฝน นอกจากนี้ยังไม่ตำแหน่งไม่สูงจนเกินไปสามารถปีนขึ้นไปเขียนภาพหรือพักพิงได้

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน สามารถแบ่งตามการกระจายตัวและลักษณะ
เด่นได้ 7 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มภาพเขียนสีที่หนาแน่นที่สุด ภาพหันไปทางทิศตะวันออก
มีลักษณะเขียนภาพอย่างน้อย 2 – 3 ครั้ง เนื่องจากมีการซ้อนทับและรูปแบบการเขียนที่แตกต่างกัน
สีที่ใช้เขียนคือ สีแดง สีส้ม สีเหลือง มีการเขียนแบบระบายสีทึบ (Silhouette) ด้วยสีแดงกับภาพ
คน ภาพตะกวด แบบเขียนโครงร่างภายนอก (Linear outline) กับภาพคน ถ้าง นก ปลา เต่า และ
ปู มีการตกแต่งภายในเพื่อแสดงอวัยวะ เช่น ปาก ตา หรือเขียนแสดงลวดลายภายนอก เช่น ภาพ
ปลา มีลายเส้นตัดขวางลำตัวหลายเส้น ส่วนภาพนกที่ลำตัวมีลายเส้นและจุดเรียงกัน

ภาพที่ 43 ภาพคน และภาพสัตว์ประเภทต่างๆ ในกลุ่มที่ 1 ของเขาเจ็ยน

ภาพที่ 44 ภาพคน และภาพสัตว์ประเภทต่างๆ ในกลุ่มที่ 1 ของเขาเจ็ยน

ภาพที่ 45 ภาพคน และภาพสัตว์ประเภทต่างๆ ในกลุ่มที่ 1 ของเขาเจ็ยน

กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มภาพเขียนที่เพิงผาด้านทิศใต้ของภาพกลุ่มที่ 1 ห่างออกไป 110 เมตร พบภาพเขียนสีแดง 3 ภาพ เป็นภาพแนวยาวต่อเนื่องกันบนเพดานของเพิงผา ภาพเขียนโครงร่างภายนอกด้านในมีลายตกแต่งเป็นเส้น ไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นภาพอะไร มีภาพหนึ่งดูคล้ายหัวใจ ถัดไปพบภาพเขียนสีเหลืองลักษณะคล้ายลูกศร

กลุ่มที่ 3 เป็นภาพที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นภาพเขียนสีบนเพิงผาทิศเหนือของกลุ่มที่ 1 ห่างออกไปประมาณ 1,250 เมตร เป็นภาพเขียน 3 ภาพ ภาพหนึ่งเขียนแบบโครงร่างมีลายภายในคล้ายภาพปลา ส่วนอีก 2 ภาพ ภาพหนึ่งมีลักษณะคล้ายตัวอักษรลายเส้นขดมีหัว ส่วนอีกภาพเป็นลายเส้นไม่รู้ว่าเป็นภาพอะไร

กลุ่มที่ 4 เป็นกลุ่มภาพที่เขียนสียาวที่สุดมีความยาวประมาณ 60 เมตร แต่กระจัดกระจายออกไป ไม่หนาแน่นเท่ากลุ่มที่ 1 เพิงผาของภาพเขียนสีกลุ่มที่ 4 อยู่ห่างจากภาพกลุ่มที่ 3 มาทางเหนือประมาณ 44 เมตร ภาพกลุ่มนี้มีการเขียนซ้อนทับหลายครั้ง ด้วยสีเหลือง สีส้ม และสีแดง มีการเขียนแบบระบายสีทึบ เป็นภาพคน ภาพสัตว์ และภาพคล้ายคนถือปลาในมือซ้าย ภาพคนแสดงอวัยวะเพศชาย และภาพรูปร่างแปลกประหลาด ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นภาพอะไร

ภาพที่ 46 ภาพรูปร่างประหลาด และภาพคล้ายคนถือปลาในมือซ้าย ในกลุ่มที่ 4 เขาเขียน

กลุ่มที่ 5 เป็นภาพเขียนบนเพิงผา ห่างจากกลุ่มที่ 4 ไปทางทิศเหนือประมาณ 14 เมตร ภาพเขียนด้วยสีแดงมีภาพเส้นลู่ขนานค่อนข้างกลม มีการตกแต่งภายในภาพเป็นเส้นรอบนอกคล้ายรูปหัวใจ สภาพค่อนข้างเลอะเลือน

กลุ่มที่ 6 เป็นภาพเขียนสีบนเพิงผาที่มีทางเป็นช่องเล็กๆ เนื่องจากมีหินปูนปิดเกือบหมด อยู่ห่างจากกลุ่มที่ 5 มาทางเหนือประมาณ 95 เมตร มีภาพเขียนสีแดง 3 ภาพ

กลุ่มที่ 7 เป็นภาพเขียนบนเพิงผา อยู่ทางตอนเหนือสุดของภาพเขียนทั้งหมด โดยห่างจากกลุ่มที่ 6 ประมาณ 12 เมตร ภาพเขียนด้วยสีแดงส่วนใหญ่มีสภาพเลอะเลือน มีภาพเป็นเส้นคล้ายอักษรภาษาอังกฤษตัวเอ็ม (M)

หลักฐานทางโบราณคดี ไม่พบโบราณวัตถุ

การแปลความศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลกำหนดอายุเบื้องต้น

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน เขาเขียน ตั้งอยู่ด้านตรงกันข้ามกับถ้ำผีหัวโต บริเวณอ่าวลึก ห่างออกมาทางทิศตะวันตกประมาณ 20 กิโลเมตร ภาพเขียนสีเขาเขียนพบมากรองจากถ้ำผีหัวโต เขียนด้วยสีแดงหรือสีน้ำตาลแดง แต่บางภาพเขียนด้วยสีเหลืองหรือสีส้ม เขียนแบบเงาทึบ แบบโครงร่าง แบบแสดงโครงร่างภายใน (X-ray style) เขียนภาพรูปลักษณะเป็นภาพคน ภาพสัตว์ ได้แก่ ปลา ช้าง ลิง นก ตะกวด ร่วมกับภาพสัญลักษณ์หรือภาพนามธรรม มีการกำหนดอายุว่ามีการเขียนภาพระหว่างสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ราว 5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว (สุวิทย์ ชัยมงคล 2530 ; สุวิทย์ ชัยมงคล 2532 ; จุริกมล อ่อนสุวรรณ 2537)

5.2.5 ถ้ำผีหัวโต หรือถ้ำหัวกะโหลก หรือถ้ำกะโหลกผี บ้านบ่อท่อ ตำบลอ่าวลึกใต้ อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่

สภาพที่ตั้ง ถ้ำผีหัวโต เป็นถ้ำในภูเขาหินปูนของกลุ่มเขาถ้ำลอดใต้ มีลักษณะเป็นถ้ำโปร่ง ภายในถ้ำมีหินงอกหินย้อย และแท่งหิน ทางเข้าถ้ำผีหัวโตมีหลายทาง มีความลาดชัน ทางขึ้นที่ง่ายและสะดวกที่สุดคือปากถ้ำทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ภายในถ้ำมี 2 คูหาใหญ่ แต่ละคูหา มีทางเข้า 2 ทาง คูหา มีทางเดินเชื่อมต่อกัน ภาพเขียนสีจะมีหลายกลุ่มด้วยกัน กระจัดกระจายทั้ง 2 คูหา

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน กระจัดกระจายทั้ง 2 คูหา ทั้งระดับสูงและส่วนมากจะอยู่ในระดับต่ำ และเขียนบนผนังและเพดานถ้ำที่มีผนังค่อนข้างเรียบ มีแสงสว่างส่องถึง ยกเว้นภาพเขียนบางภาพหรือบางกลุ่มจะอยู่ในที่ค่อนข้างมืดมองไม่ชัดเจน สามารถแบ่งได้เป็น 23 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มภาพอยู่ใกล้ปากถ้ำด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ บริเวณผนังด้านทิศตะวันออกของคูหา 1 บริเวณนี้เป็นหลืบโค้งเข้าไปเล็กน้อย และไม่สว่างมากนัก ผนังที่เขียนภาพต่างระดับกันสองชั้นแต่ภาพอยู่ใกล้เคียงกันจึงจัดเป็นกลุ่มเดียวกัน มีทั้งหมด 8 ภาพ ส่วนใหญ่เป็นภาพคน นอกนั้นเป็นกลุ่มสีที่ไม่ชัดเจนไม่อาจจะระบุได้ว่าเป็นส่วนของภาพอะไร ภาพกลุ่ม

บนเป็นภาพคน 5 คน จำนวน 4 คน เขียนเป็นแบบโครงร่างแล้วระบายสีที่บภายในเป็นภาพแสดง การเคลื่อนไหว แต่สีหลุคร้อนเกือบหมดทุกภาพเห็นเพียงร่องรอยของสีที่ยังเป็นรูปร่างอยู่ มีภาพ หนึ่งด้านขวาสุดภายในมีการตกแต่งลายเรขาคณิต และแขนซ้ายถือสิ่งของอยู่แต่ไม่ชัดเจนว่าเป็นรูป อะไร ภาพคนอีกภาพหนึ่งเขียนเฉพาะเส้นโครงร่างครึ่งตัว ภาพซ้ายเป็นวงกลมหยักเป็นเส้น ภาพ ทั้งหมดเขียนด้วยสีแดง ส่วนภาพกลุ่มล่างเป็นภาพคน 2 ภาพ ภาพขวามือเป็นภาพคนเพียงครึ่ง ตัวเขียนเป็นโครงร่างแล้วตกแต่งร่างกายด้วยเสื้อผ้า และเครื่องประดับศีรษะ เขียนรายละเอียดบน ใบหน้า มือมี 4 นิ้ว แสดงการเคลื่อนไหว เขียนด้วยสีแดง ซ้ายมือเป็นภาพคนสีดำ แต่ไม่ชัดเจน เป็นภาพคนแสดงลำตัว แขน ขา แสดงการเคลื่อนไหว เขียนแบบโครงร่างภายนอก ตกแต่งเป็น ลายเส้นภายใน

กลุ่มที่ 2 เป็นภาพบริเวณผนังด้านตะวันออกของคูหา 1 ใกล้กับปากถ้ำด้าน ทิศตะวันตกเฉียงเหนือเช่นเดียวกัน แต่อยู่บนผนังสูงกว่ากลุ่มที่ 1 กลุ่มนี้มีภาพ 1 ภาพ เป็นลาย เรขาคณิต รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ใช้สีเขียนสองสีคือสีแดงและสีดำ เป็นช่องสลับกัน โดยมีสีแดงเป็น นกรอบนอกอีกชั้นหนึ่ง ภาพนี้อาจจะเป็นภาพสัญลักษณ์ หรือภาพเครื่องมืออย่างใดอย่างหนึ่ง มี ลักษณะปลายด้านล่างมีลักษณะคล้ายค้ำหรือที่จับ

กลุ่มที่ 3 เป็นภาพบนเพดานสูง บริเวณหลังหรือคูหาเล็กๆ บนเพดานถัดมา จากปากถ้ำด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ มีขนาดกว้างพอที่คนสามารถจะนั่งหรือยืนได้ 1-2 คน กลุ่ม นี้มี 2 ภาพ คือ ภาพเขียนสีแดงมีลักษณะพิเศษและเป็นภาพเด่น ที่มีลักษณะเป็นภาพคนผสมกับ สัตว์ หรืออาจจะเป็นภาพหมอผีหรือผู้ประกอบพิธีกรรม ทำยืนลักษณะเหมือนคนและมีเขาเหมือน สัตว์ แต่มือและเท้าไม่เหมือนของคนและสัตว์ สวมเสื้อคลุมยาวตลอดจนถึงข้อเท้า ทำยื่นหั้นข้าง คล้ายการเดินหรือแสดงอาการเคลื่อนไหว แสดงส่วนมือและเท้า เขียนภาพเป็นแบบโครงร่างแล้ว ตกแต่งลวดลายของภาพเป็นลายเส้น อีกภาพหนึ่งเป็นภาพปลา เขียนเป็นลายเส้นโครงร่างเฉพาะ เส้นรอบนอกด้วยสีดำ ไม่แสดงรายละเอียดส่วนอื่น

ภาพที่ 47 ภาพคนผสมกับสัตว์ หรืออาจจะเป็นภาพหมอผีหรือผู้ประกอบพิธีกรรมในกลุ่มที่ 3 ของ ถ้ำผีหัวโต

กลุ่มที่ 4 เป็นกลุ่มภาพบริเวณปากถ้ำด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของช่องคูหาที่ 1 บริเวณผนังถ้ำระดับสูง เขียนด้วยสีแดงและสีดำ มีภาพคน 1 ภาพ เป็นภาพลายเส้นโครงร่างภายนอกด้วยสีแดง และภาพคล้ายสุนัขเขียนด้วยสีดำ 1 ภาพ อีกภาพหนึ่งเป็นภาพเรขาคณิตเป็นรูปเกลียววงกลมสีแดงค่อนข้างจาง อีกภาพหนึ่งเป็นภาพไม่ค่อยชัดเจน ลักษณะเป็นลายเส้นแดงเฉพะโครงร่างภายนอก ภาพสุดท้ายเป็นภาพปลาเขียนด้วยลายเส้นสีแดงแสดงโครงร่างภายนอก ตกแต่งด้วยลายเส้นภายในเป็นลายขวาง มีลักษณะเสมือนจริง ที่หางระบายสีทึบมีครีบบาง

กลุ่มที่ 5 เป็นภาพบนเพดานสูงใกล้กับกลุ่มที่ 3 อยู่ในหลืบเล็กๆ มีภาพที่ชัดเจน 1 ภาพ เป็นภาพปลาเขียนด้วยสีแดง แต่สีค่อนข้างจาง เขียนแบบโครงร่างภายนอก และภายในด้วยลายเรขาคณิตตกแต่งภายในด้วยสีทึบบางส่วน บริเวณต่ำกว่าภาพปลาเป็นภาพลายเส้นสีแดงจางเป็นกลุ่มคล้ายภาพเรขาคณิตรูปลักษณะ

กลุ่มที่ 6 เป็นกลุ่มภาพบริเวณเพดานระดับต่ำ กลางคูหาที่ 1 กลุ่มภาพนี้มีทั้งหมด 9 ภาพ เป็นภาพคน 7 ภาพ เป็นภาพเรขาคณิต 2 ภาพ ภาพคนที่มีลักษณะเด่นที่สุดเขียนด้วยสีแดงเป็นลายเส้นโครงร่างภายนอก และตกแต่งภายในลำตัวเป็นลายเส้นตามยาว แสดงการเคลื่อนไหวด้วยการยกแขนและเอียงตัว แขนข้างขวามี 2 แขน รวม 5 นิ้ว ไม่แสดงรายละเอียดบนใบหน้ามีเส้นผมสั้นๆ รอบศีรษะ แสดงอวัยวะเพศชาย ภาพคนอีก 6 คน เขียนด้วยสีดำ ทั้งหมดเขียนเป็นภาพโครงร่างทับลายเรขาคณิตสีแดงหนึ่งภาพ เขียนเป็นโครงร่างและแสดงรายละเอียดบนหน้า มือซ้ายถือปลาหรือนกจำนวน 3 ภาพ เขียนเป็นแบบโครงร่างระบายสีทึบ มือซ้ายถือปลา

หรือนก 1 ภาพ ส่วนอีกภาพเป็นภาพโครงร่างแล้วระบายสีทึบเพียงบางส่วนคือเว้นลำตัวบางส่วน และใบหน้าไว้ในภาพแสดงอาการเคลื่อนไหว โดยยืนเอียงและยกแขน แสดงเส้นผม อวัยวะเพศ ชาย เท้า มือซ้าย ถือปลาหรือนก ส่วนภาพเรขาคณิต 2 ภาพ เขียนด้วยสีแดง ภาพหนึ่งเป็นลายเส้นสามเหลี่ยม แต่มีเพียงสองด้าน อีกภาพหนึ่งเป็นลายเส้น 2 เส้นคู่กัน ภายในเขียนเป็นสามเหลี่ยม

ภาพที่ 48 กลุ่มภาพคน 7 คน ซึ่งมีภาพคน 3 ภาพ ถือปลาหรือนกในมือซ้ายในกลุ่มที่ 6 ของถ้ำผีหัวโต

กลุ่มที่ 7 เป็นภาพบริเวณเพดานระดับต่ำเช่นเดียวกับกลุ่มที่ 6 มีแสงสว่างส่องถึง กลุ่มนี้มีทั้งหมด 3 ภาพ แต่ละภาพอยู่ใกล้เคียง แต่ไม่อยู่ในระดับเดียวกัน เป็นภาพคน 2 ภาพ อีกภาพชำรุดไม่สามารถระบุได้ ภาพคนหนึ่งเขียนด้วยสีน้ำตาลเข้ม เขียนเป็นลายเส้นโครงร่างและตกแต่งภายใน ภาพแสดงส่วนศีรษะ ลำตัว แขน ขา มือซ้ายถือปลาหรือนก มี 3 นิ้ว มือขวาถือของบางอย่างอยู่ สีหลุคร่อนไม่ทราบว่าเป็นอะไรแน่ชัด มีการแสดงอวัยวะเพศชายยื่นออกมาจากลำตัวข้างซ้าย ตกแต่งลำตัวเป็นลายขวางลำตัว อีกภาพหนึ่งเป็นภาพคนเขียนแบบโครงร่างภายนอกด้วยสีแดงระบายภายในด้วยสีน้ำตาลตลอดลำตัว เว้นช่องว่างบริเวณหน้าอก ส่วนศีรษะไม่ค่อยชัดเจน

กลุ่มที่ 8 เป็นภาพกลุ่มเล็กๆ อยู่ในซอกหินทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของคูหาที่ 1 หรือปากถ้ำด้านหลัง เป็นภาพคน 3 คน และภาพอื่นๆ เป็นสีค่อนข้างเลอะเลือนและไม่ชัดเจน บางภาพแสดงการเคลื่อนไหว เขียนแบบโครงร่างภายนอกไม่แสดงรายละเอียดในส่วนอื่น

กลุ่มที่ 9 เป็นกลุ่มภาพบนเพดานถ้ำในคูหาที่ 1 กลุ่มนี้มีภาพ 4 ภาพ ภาพทั้งหมดเขียนด้วยสีแดง เป็นภาพมือ 2 ภาพ มือข้างหนึ่งมีนิ้ว 5 นิ้ว สีแดงเข้มกว่า และส่วนแขน

ยาวกว่ากัน ภาพคล้ายกันเป็นภาพเขียนโครงร่างภายนอกและระบายสีที่บภายในทั้งสองภาพนี้อาจมีความหมายหรือเป็นสัญลักษณ์ และรูปเรขาคณิตคล้ายสี่เหลี่ยมผืนผ้าเขียนเส้นเป็นโครงร่างภายนอก

ภาพที่ 49 ภาพมือสองข้าง ข้างหนึ่งมี 6 นิ้ว ภาพเรขาคณิตคล้ายสี่เหลี่ยมผืนผ้า และภาพคล้ายกิ้งใน
กลุ่มที่ 9 ของถ้ำผีหัวโต

กลุ่มที่ 10 กลุ่มภาพนี้อยู่บริเวณเพดานระดับต่ำ เพดานเดียวกับกลุ่มที่ 6 แต่ห่างราว 3 เมตร บริเวณทางเชื่อมระหว่างคูหาที่ 1 กับ 2 กลุ่มนี้มีภาพทั้งหมด 4 ภาพ เป็นภาพคนทั้งหมด ภาพหนึ่งเป็นภาพคนมีขนาดใหญ่ แต่อาจยังเขียนไม่เสร็จ เขียนด้วยสีน้ำตาลเป็นลายเส้นโครงร่างภายนอก ไม่แสดงรายละเอียดในส่วนอื่นๆ มีแต่ศีรษะและลำตัว อีก 3 ภาพ เป็นภาพคนที่มีขนาดเล็กกว่าภาพดังกล่าวมาก ภาพทั้งสามอยู่เหนือศีรษะของภาพใหญ่ สองภาพมีลักษณะคล้ายกัน คือ ลายเส้นโครงร่างภายนอก และมีการตกแต่งศีรษะเป็นผม ภาพหนึ่งลักษณะคล้ายที่คาดผมบนหน้าผาก แสดงตา ปาก มือ เท้า ตกแต่งเสื้อผ้า เป็นลายเรขาคณิต เขียนด้วยสีแดงเข้ม อีกภาพหนึ่งไม่แสดงหน้าตา มือ และเท้า แต่แสดงอาการเคลื่อนไหว เขียนด้วยสีน้ำตาลเข้ม อีกภาพหนึ่งมีขนาดเล็กเขียนด้วยโครงสร้างลำตัวด้วยเส้นเดียว มีแขน 2 ข้างคล้ายรากไม้ มีศีรษะกลมแสดงหน้าตาและเส้นผมเขียนด้วยสีแดงเข้ม

กลุ่มที่ 11 เป็นภาพบนผนังด้านทิศตะวันตกของคูหา 1 อยู่ระดับต่ำจากกลุ่มที่ 9 ลงมา กลุ่มนี้มีภาพเพียงภาพเดียวเป็นภาพคนเขียนด้วยสีแดงค่อนข้างจาง ลักษณะภาพแสดงศีรษะ ลำตัว แขน ขา เขียนเฉพาะโครงร่างภายนอกเป็นลายเส้นหนา และระบายที่บที่ศีรษะ แขน ซ้ายมีนิ้วมือ 3 นิ้ว ไม่มีการแสดงรายละเอียดในส่วนอื่น

กลุ่มที่ 12 เป็นกลุ่มที่อยู่ระหว่างคูลา 1 กับ 2 มี 2 ภาพ ภาพแรกเขียนด้วยสีน้ำตาลแดงคล้ายภาพปลาในแนวตั้งเขียนเป็นโครงร่าง แล้วระบายสีทึบซึ่งภายในเว้นช่องว่างโปร่งเป็นลายเรขาคณิตลักษณะเป็นวงรี เขียนโครงร่างแล้วระบายสีทึบหมด

กลุ่มที่ 13 เป็นภาพโคคอยู่บริเวณผนังระดับสูงระหว่างคูลา 1 และ 2 โดยอยู่ถัดจากกลุ่มที่ 10 เข้าไปข้างในและอยู่ตรงข้ามกับกลุ่มที่ 12 ภาพนี้เป็นภาพคนสีแดงเหลือให้เห็นเพียงส่วนลำตัว ศีรษะหลุดหล่นออกมาหมด เขียนเป็นแบบโครงร่างและระบายสีทึบที่ลำตัว เว้นช่องว่างโปร่งเป็นลายเรขาคณิตไว้เป็นช่องภายใน ภาพคล้ายสวมเสื้อคลุมยาวที่มีมือซ้ายถือปลายหรืออก

กลุ่มที่ 14 เป็นกลุ่มภาพอยู่บนเพดานถ้ำบริเวณปากถ้ำทางทิศใต้ บริเวณนี้เป็นเพดานถ้ำที่อยู่ในระดับสูงมาก การวาดและการคัดลอกต้องอาศัยปีนเสาหินขึ้นไป ภาพเป็นภาพโคคมีทั้งหมด 5 ภาพ เป็นภาพคน 2 ภาพ อยู่ใกล้เคียงกัน ภาพบนเป็นภาพคนเขียนเป็นลายเส้นสีแดงเข้มแสดงเฉพาะโครงร่างภายนอก แสดงการเคลื่อนไหวไม่แสดงรายละเอียดบนใบหน้า มือซ้ายถือปลายหรืออก ภาพอีกภาพหนึ่งเขียนโครงร่างแล้วระบายสีเข้ม เว้นช่องว่างตรงกลางลำตัวไว้ ส่วนอื่นระบายสีทึบ ด้านขวามีเส้นสีแดงเข้ม ภาพปลาของกลุ่มนี้เป็นปลานขนาดใหญ่เขียนโครงร่างเป็นภาพเรขาคณิต เป็นรูปสี่เหลี่ยมด้านไม่ กับสามเหลี่ยมที่ด้านข้างเป็นเส้นตรง 3 เส้น

กลุ่มที่ 15 เป็นกลุ่มภาพอยู่บริเวณคูลาที่ 2 กลุ่มนี้มีภาพ 9 ภาพเป็นภาพคน 7 ภาพ มีความแตกต่างกันทุกภาพ ทั้งรูปร่างและการตกแต่ง ภาพ 2 ภาพด้านบนเป็นภาพคนแบบโครงร่างเรขาคณิตยื่นตรงหน้าหน้าตรง คือ ภาพหนึ่งเขียนเป็นสีดำแบบโครงร่างภายนอก อีกภาพหนึ่งอยู่ติดกัน เขียนด้วยสีแดงเฉพาะโครงร่างภายนอก ภาพคนอีกภาพอยู่ต่ำลงมา เป็นภาพสีแดงแต่หลุดหล่นเกือบหมดเป็นภาพคนเขียนเป็นโครงร่างภายนอก ทางด้านซ้ายมือมีภาพเรขาคณิตเป็นลายตาราง ส่วนภาพคนอีก 4 ภาพ เป็นภาพคนเขียนลายเส้นสีดำ เขียนเฉพาะโครงร่างภายนอกไม่แสดงรายละเอียด ต่ำลงมาเป็นภาพคนเขียนสีดำสีเข้มกว่าภาพบน เป็นภาพคนเขียนเส้นโครงร่างภายนอก อีกภาพหนึ่งเป็นรูปคนเขียนสีแดง เขียนเป็นเส้นโครงร่างภายนอกตกแต่งร่างกาย และศีรษะคล้ายเอาผ้าพันรอบหน้า สำหรับภาพที่เหลืออีก 2 ภาพ ภาพหนึ่งเป็นภาพเรขาคณิตรูปห้าเหลี่ยมและมีเส้นขนานที่ด้านหนึ่ง อีกภาพหนึ่งเป็นภาพคล้ายภาพเรือ

กลุ่มที่ 16 ภาพอยู่ในบริเวณมืด เป็นภาพคนทั้งหมด 3 ภาพ ภาพแรกเป็นภาพโคคๆ อยู่บนเพดานเดียวกับกลุ่มที่เป็นภาพคน 2 คน เขียนเฉพาะโครงร่างภายนอกด้วยสีแดงแสดงส่วนศีรษะ ลำตัว แขน อีกกลุ่มหนึ่งอยู่บริเวณผนังใกล้เพดานเป็นภาพคน 2 คน เขียนด้วยสีแดง ภาพบนเป็นรูปคนเขียนเส้นโครงร่างภายนอก แสดงอวัยวะเพศ อีกภาพอยู่ด้านล่างเป็นภาพ

คนที่มีขนาดเล็กกว่าภาพบน เขียนด้วยสีแดงแสดงโครงร่างภายนอกเช่นกัน แต่สีระยะตกต่างเป็นรูปค่อนข้างรี

กลุ่มที่ 17 เป็นกลุ่มที่อยู่บริเวณเพดานระดับต่ำ มีภาพเขียนหลายภาพ มีทั้งภาพคน สัตว์ และเรขาคณิต ภาพคนทั้งหมดมี 12 ภาพ ส่วนใหญ่เป็นการเขียนแบบเส้นโครงร่างภายนอก มีการตกแต่งเรขาคณิตแบบต่าง นอกจากนี้มีภาพคนเขียนสีดำ 1 ภาพ ลำตัวยาว ระบายสีทึบตลอดภาพ มีภาพสัตว์ 1 ภาพ เป็นภาพที่มีรูปร่างคล้ายปลาหมึกเขียนสีแดง ส่วนภาพเรขาคณิตมักเขียนเป็นลายเส้นแดงและดำ

ภาพที่ 50 ตัวอย่างภาพคนลักษณะต่างๆ ในกลุ่มที่ 17 ของถ้ำผีหัวโต

กลุ่มที่ 18 เป็นกลุ่มภาพที่อยู่ถัดจากภาพกลุ่มที่ 17 ตั้งอยู่บริเวณนอกถ้ำ เป็นภาพคน 4 ภาพ เขียนโครงร่างภายนอกด้วยลายเส้นสีแดงทั้งหมด แสดงส่วนศีรษะ ลำตัว แขน ขา มีการตกแต่งทั้งศีรษะและลำตัวเป็นลายเส้นเรขาคณิต แขนซ้ายถือปลาหรือนก ส่วนอีก 2 ภาพเป็นภาพลายเส้นโครงร่างภายนอก ศีรษะและลำตัวเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีแขนขาต่อออกมาจากลำตัว ภาพหนึ่งติดอยู่กับภาพที่มีการตกแต่ง และมีขนาดเล็กกว่า ภาพนี้ไม่แสดงรายละเอียดในส่วนอื่นและไม่มีการตกแต่ง อีกภาพหนึ่งอยู่โดดๆ มีการตกแต่งที่ลำตัวเป็นลายเส้นแบบเรขาคณิต แต่ไม่มีรายละเอียดส่วนอื่น

กลุ่มที่ 19 เป็นกลุ่มภาพอยู่ในแนวผนังบริเวณเดียวกับกลุ่มที่ 18 มีภาพคน 3 ภาพ ภาพคน 2 ภาพ ภาพบนเรียงซ้อนกันในแนวตั้ง เขียนด้วยสีแดงทั้ง 2 ภาพ ภาพบนเขียนแสดงโครงร่างภายนอก ลำตัวเป็นภาพสี่เหลี่ยมแสดงแขนขา นิ้วมือ 3 นิ้ว แสดงอวัยวะเพศ มือซ้ายถือปลาหรือนก ลำตัวไม่มีการตกแต่ง ภาพล่างเป็นรูปเขียนแสดงโครงร่างภายนอก แต่เส้นโครงร่างลำตัวเป็นลายเส้นคู่ตามแนวนาว แสดงแขนขา มือซ้ายถือปลาหรือนก ภาพคนอีกภาพหนึ่งเป็นภาพขนาดเล็ก เขียนแสดงโครงร่างภายนอกตกแต่งภายใน

กลุ่มที่ 20 มีภาพ 11 ภาพ เป็นภาพคน 8 ภาพ แสดงส่วนศีรษะ ลำตัว แขนขา และภาพคนที่มีแต่ศีรษะกับลำตัวช่วงบน เขียนด้วยสีแดง 7 ภาพ สีดำ 1 ภาพ ภาพคนทุกภาพเขียนแบบโครงร่างภายนอก มีอยู่เพียง 1 ภาพที่แสดงรายละเอียดบนใบหน้า เท้า และอวัยวะเพศชาย มือซ้ายถือปลาและอีกภาพหนึ่งสีค่อนข้างหลุดจนเห็นไม่ชัดเจน อาจเป็นภาพคน 2 คน ติดกัน ภาพปลา 2 ภาพ เห็นชัดเจน 1 ภาพ เขียนด้วยสีแดง อีกภาพหนึ่งไม่ค่อยชัดเจนแต่เป็นสีดำทับซ้อนสีแดงคล้ายปลา เรขาคณิต 1 ภาพ มีลักษณะเป็นรูปวงกลมสองวงซ้อนกัน เขียนด้วยสีแดง ทั้งสองวง วงนอกเป็นเส้น วงในทึบ

กลุ่มที่ 21 มีภาพทั้งหมด 6 ภาพ ภาพคน 3 ภาพ ภาพหนึ่งเขียนด้วยสีแดงเข้ม เป็นลายเส้นโครงร่างภายนอก ลำตัวเป็นรูปสี่เหลี่ยม ที่ด้านบนกว้างด้านล่างสอบเข้า ศีรษะคล้ายสามเหลี่ยม มีการตกแต่งลำตัวเป็นลายเรขาคณิต มีเส้นผมสั้นๆ ซึ่้ออก ถัดจากภาพนี้เป็นภาพคนเขียนด้วยสีแดง ลำตัวเป็นรูปสี่เหลี่ยมยาวและแคบ ตกแต่งลำตัวเป็นลายเรขาคณิตแสดงแขนขา ภาพปลา 3 ภาพ ภาพหนึ่งเขียนสีแดงโดยเขียนเป็นลายเส้นโครงร่างภายนอก และตกแต่งลำตัวเป็นลายตาราง อีกภาพหนึ่งเขียนด้วยสีดำเขียนเฉพาะโครงร่างภายนอก

กลุ่มที่ 22 เป็นกลุ่มที่อยู่บริเวณผนังด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของคูหาที่ 2 เป็นกลุ่มภาพที่ใหญ่ที่สุด การวางภาพเป็นแนวยาวตลอดผนัง ภาพมีหลายรูปลักษณะหลายกลุ่มต่อเนื่องกันไปตลอดแนวบางภาพอยู่ระดับต่ำคนยืนถึง บางภาพอยู่ในระดับสูง บางภาพอยู่บนเพดาน ภาพกลุ่มนี้มีจำนวนมากไม่ต่ำกว่า 100 ภาพ ภาพทั้งหมดมีหลายรูปลักษณะ คือ คน สัตว์ และภาพเรขาคณิต มีทั้งที่วาดโดดๆ และภาพที่อยู่กันเป็นกลุ่ม สีที่ใช้เขียนเป็นสีแดง ดำ เหลือง ส้ม

ภาพที่ 51 ตัวอย่างภาพปลาในกลุ่มที่ 22 ของถ้ำผีหัวโต

ภาพที่ 52 ตัวอย่างภาพกลุ่มคนลักษณะต่างๆ บางคนถือปลาหรือนกในมือซ้ายในกลุ่มที่ 22 ของถ้ำผีหัวโต

ภาพที่ 53 ตัวอย่างภาพกลุ่มคนลักษณะต่างๆ ในกลุ่มที่ 22 ของถ้ำผีหัวโต

ภาพที่ 54 ภาพกลุ่มคนลักษณะต่างๆ และภาพเรขาคณิตที่มีการสันนิษฐานว่าเป็นเรือในกลุ่มที่ 22 ของถ้ำผีหัวโต

ภาพที่ 55 ตัวอย่างภาพปลาและภาพเรขาคณิตที่มีการสันนิษฐานว่าเป็นภาพเรือในกลุ่มที่ 22 ของถ้ำผีหัวโต

ภาพที่ 56 กลุ่มภาพคนลักษณะต่างๆ ภาพสัตว์ เช่น ภาพคัลยานก ภาพคัลยจระเข้ ภาพปลา เป็นต้น
ในกลุ่มที่ 22 ของถ้ำผีหัวโต

ภาพที่ 57 กลุ่มภาพคนลักษณะต่างๆ ซึ่งบางคนถือปลาหรือนกไว้ในมือซ้าย ภาพสัตว์ เช่น ภาพคัลยานก ภาพคัลยเม่น ภาพคัลยจระเข้ ภาพคัลยตะกวด และภาพปลา เป็นต้น ในกลุ่มที่ 22
ของถ้ำผีหัวโต

ภาพที่ 58 ตัวอย่างภาพกลุ่มคนลักษณะต่างๆ บางคนถือปลาหรือนกไว้ในมือซ้าย ในกลุ่มที่ 22 ของถ้ำผีหัวโต

กลุ่มที่ 23 เป็นกลุ่มภาพที่อยู่บริเวณที่ห่างและแตกต่างเป็นจากกลุ่มอื่นๆ โดยไม่ได้อยู่ในคูหาที่ 1 และ 2 กลุ่มภาพนี้อยู่บริเวณเพดานของเพิงผา ส่วนล่างของภูเขาทิศใต้ เพิงผาแห่งนี้อยู่ในระดับต่ำกว่าถ้ำ ภาพกลุ่มนี้เป็นภาพเรขาคณิต เป็นภาพวงกลมและในวงกลมเป็นเส้นหยักๆ ขอบภายใน ระหว่างวงกลมและเส้นหยักระบายสีแดงทึบ ตรงกลางว่างเปล่า ด้านล่างเป็นลายเส้นเรขาคณิตสีดำหลายรูปแบบทั้งเป็นตารางสี่เหลี่ยม แต่ไม่ชัดเจนว่าเป็นรูปอะไร (ต่อสกุล อธิพัฒน์, ภาวิทย์ มหัทธนาสิงห์ และสมภพ พงษ์พัฒน์ 2540 ; สุวิทย์ ชัยมงคล และยุภาวดี ชูเทียนธรรม 2533)

หลักฐานทางโบราณคดีจากการสำรวจ

- ๑ กะโหลกศีรษะมนุษย์ ส่วน Post-cranial
- ๑ เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน
- ๑ เปลือกหอยทะเล ประเภทหอยแครง (ประวัติ โสภานนท์ 2523 ;

Pacharee Sarikabutara 1987)

การแปลความศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลกำหนดอายุเบื้องต้น

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน ภาพเขียนสีที่ถ้ำผีหัวโตมีจำนวนมากที่สุดในกลุ่มแหล่งภาพเขียนสีอ่าวลึก อ่าวพังงา และนักวิชาการรวมทั้งนักโบราณคดีให้ความสนใจทำการศึกษาเป็นจำนวนมาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พัชรี สาริกบุตร คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร (1987) ได้จัดแบ่งองค์ประกอบภาพเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ แบบรูปลักษณะแยกกัน ซึ่งเห็น

จากการเขียนภาพคนเดี่ยวหรือสัตว์เดี่ยว แบบกลุ่มต่อเนื่อง และแบบกลุ่มคนแบ่งด้วยการเว้นที่ว่างระหว่างภาพ อาจมีการนำเสนอด้วยขนาดและความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งของลวดลาย และบ่อยครั้งมีการเขียนซ้อนกันในบริเวณเดียวกัน ซึ่งน่าจะถูกทำขึ้นโดยกลุ่มคนที่อาศัยอย่างชั่วคราวในบริเวณนั้นหรือกลุ่มคนที่อยู่อาศัยอย่างถาวรในบริเวณถ้ำ ซึ่งเลือกใช้การเขียนภาพเขียนสีบนผนังถ้ำในโอกาสพิเศษเพื่อสร้างความหมายต่อกลุ่มคนหรือชุมชน อย่างไรก็ตามก็มีความเป็นไปได้ที่ภาพเหล่านี้ถูกทำขึ้นโดยคนในอดีตที่อาศัยอยู่ร่วมกับปลา ซึ่งมันสามารถพิจารณาได้จากหลักฐานเกี่ยวกับรูปสัตว์และเรือซึ่งแสดงถึงการอาศัยอยู่และได้ประโยชน์จากทะเลรวมไปถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ลวดลายรูปคนแสดงให้เห็นถึงคนมีการแต่งกาย เสื้อผ้า และการตกแต่งศีรษะ ซึ่งน่าจะเป็นไปได้ว่าเป็นสัตว์มีปีก นกชนิดต่างๆ ที่กินได้ หรือสัตว์อื่นๆ ในท้องถิ่น และน่าจะเป็นได้ว่าภาพเขียนสีเหล่านี้มีหน้าที่สำหรับการติดต่อสื่อสารของประเพณีและระบบความเชื่อ ภาพนก ปลา และเรือ ในกลุ่มที่ 22 ถือเป็นภาพที่มีลักษณะโดดเด่น และได้มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์และเปรียบเทียบกับหลักฐานทางโบราณคดีประเภทต่างๆ ที่พบในแหล่งโบราณคดีภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ ภาพนก บนกลองมโหระทึกสำริดแบบดองซอน และภาพชายและหญิงใส่เครื่องประดับศีรษะด้วยขนไก่อะหว่างการล่าสัตว์ ภาพเรือ ที่เห็นได้จากเรือไม้หรือโลงไม้ และมีการสลักลวดลายลักษณะต่างๆ บนหัวโลงไม้ เพื่อเป็นโลงศพ ทั้งนี้คนและเรืออาจมีความสัมพันธ์กัน เนื่องจากการขุดค้นพบโลงไม้ และกลองมโหระทึกสำริดแบบเฮเกอร์ I (Heger I) มีการกำหนดอายุอยู่ในช่วงยุคโลหะ หรือที่เข้าใจกันในปัจจุบันว่าเป็นยุคสำริด และยุคเหล็ก เป็นต้น การเชื่อมโยงความสัมพันธ์และเปรียบเทียบกับข้อมูลทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชนเผ่าดั้งเดิมต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ พวกคารเรน (Karens) ในพม่า พวกข่าระเมด ในพม่า พวกบาวอมาตาลอ (Bawomatalua) ในอินโดนีเซีย และกลุ่มคนเร่ร่อนในทะเล หรือเรียกว่า “ชาวเล” ในภาคใต้ของไทย เป็นต้น จากหลักฐานทางโบราณคดีและตัวอย่างกลุ่มชนเผ่าดั้งเดิมจึงทำให้มีการตั้งสมมติฐานว่าอาจเป็นไปได้ว่าภาพเขียนที่ถ้ำผีหัวโตอาจเขียนโดยกลุ่มชาวเล ซึ่งมีความเชื่อประเพณีดั้งเดิมเกี่ยวกับนก และแนวคิดชาวเลอาจจะสืบเชื้อสายมาจากกลุ่มออสโตรเนเซียน (Austronesian) (Pacharee Sarikabutara 1987)

นาย สุวิทย์ ชัยมงคล และนางสาว युภาวดี ชูเทียนธรรม กรมศิลปากร (2533) ถือว่าเป็นแหล่งที่พบศิลปกรรมบนผนังถ้ำแบบดั้งเดิมจำนวนมาก และหนาแน่นที่สุดเมื่อเทียบกับแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินในบริเวณใกล้เคียงในเขตอ่าวลึก จังหวัดกระบี่ และอ่าวพังงา จังหวัดพังงา และเมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งโบราณคดีประเภทต่างๆ ในภาคใต้ของประเทศไทย เรื่องราวโดยรวมของศิลปะถ้ำผีหัวโต จัดเป็นศิลปะของกลุ่มชนในสมัยสังคมล่าสัตว์ กลุ่มชนในสังคมที่อยู่ติดทะเลการพัฒนาจากสังคมล่าสัตว์ซึ่งเป็นสังคมของชาวน้ำที่อาศัยและดำรงชีวิตใน

ทะเล นอกจากนี้ยังเห็นได้ว่ามีทรัพยากรจากทะเลที่มีความอุดมสมบูรณ์มากเพียงพอ และอาจจะมี การพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงรูปแบบและเทคโนโลยีการทำเครื่องมือเครื่องใช้

การกำหนดอายุของศิลปกรรมบนผนังหินได้มีการกำหนดอายุจากการศึกษา เชื่อมโยงและศึกษาเปรียบเทียบหลักฐานทางโบราณคดีประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ที่พบในแหล่ง โบราณคดีที่อยู่อาศัยในถ้ำและเพิงผาในบริเวณใกล้เคียงในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มีการขุดค้น และกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์จากหลักฐานทางโบราณคดีต่างๆ นอกจากนี้ถ้ำและเพิงผา ที่ ได้รับผลกระทบจากการขึ้น-ลงของระดับน้ำทะเลในบางพื้นที่ซึ่งสามารถบอกอายุได้ในเบื้องต้น จึงพอที่จะกำหนดอายุแหล่งภาพเขียนสีถ้ำผีหัวโต และแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินในบริเวณอ่าว ลึก อ่าวพังงา ซึ่งน่าจะมีอายุหรือวาดขึ้นตั้งแต่ 5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว ซึ่งถ้ำและเพิงผาควรจะ เกิดขึ้นหรือเกิดการกัดเซาะครั้งหลังสุดของน้ำทะเลตั้งแต่ 7,000 – 5,000 ปีมาแล้ว โดยใช้ระดับการ ขึ้น-ลงของน้ำทะเลทางธรณีวิทยาในช่วงสมัยโฮโลซีน (Holocene) เป็นเกณฑ์ในการกำหนดอายุ อีกประการหนึ่งมีผลการกำหนดอายุด้วยวิธีเรดิโอคาร์บอน (Radiocarbon dating) จากการขุดค้นที่ แหล่งโบราณคดีเขาเต่า ตำบลบางเตย อำเภอเมืองพังงา จังหวัดพังงา ซึ่งเป็นแหล่งที่พักอาศัย สมัยก่อนประวัติศาสตร์บริเวณใกล้เคียงและอยู่ในระดับความสูงใกล้เคียงกับแหล่งศิลปกรรมบน ผนังหินบริเวณนี้ ได้ค่าอายุของชั้นวัฒนธรรมที่มีอยู่ 2 ชั้นดินที่ 2 และชั้นดินที่ 3 คือ $4,750 \pm 90$ ปีมาแล้ว และ $5,230 \pm 100$ ปีมาแล้ว (สุวิทย์ ชัยมงคล และยุภาวดี ชูเทียนธรรม 2533 : 83)

5.2.6 แหลมชาวลี ตำบลแหลมสัก อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่

สภาพที่ตั้ง แหลมชาวลี เป็นเพิงผาหินเขาปลายแหลมของภูเขาหินปูนสูง อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของแหล่งภาพเขียนสีแหลมไฟไหม้มาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ 2.6 กิโลเมตร พบภาพเขียนสีแดง

ภาพที่ 59 ที่ตั้งของแหล่งภาพเขียนสีถ้ำชาวเล และแหลมไฟไหม้ ถ่ายจากท่าเรือตำบลแหลมสัก อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน กลุ่มภาพเขียนสีแดง และสีส้ม ภาพเขียนสีเขียนแบบเงาที่บ เป็นภาพคนแสดงท่าทางเคลื่อนไหวด้วยส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น แขนยกขึ้น กางขา ก้าวขา เป็นต้น และมีภาพสัตว์และสิ่งของเครื่องใช้ ได้แก่ ภาพช้าง ภาพปู และภาพเรือ

ภาพที่ 60 ภาพคนลักษณะท่าทางต่างๆ และภาพช้าง ปู และเรือ ที่แหล่งภาพเขียนสีแหลมชาวเล

หลักฐานทางโบราณคดี ไม่พบโบราณวัตถุ

การแปลความศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลกำหนดอายุเบื้องต้น

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน แหล่มชาวล ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับถ้ำผีหัวโต บริเวณอ่าวลึก เขียนด้วยสีแดงหรือสีส้มแบบเงาทึบ เป็นภาพคนลักษณะท่าทางต่างๆ เช่น ยกแขน กางขา ก้าวขา เป็นต้น อย่างไรก็ตามโดยเฉพาะภาพคนยกแขน 2 ข้าง มีลักษณะคล้ายคลึงกับแหล่งภาพเขียนสีถ้ำประทุน เขาปลาร้า จังหวัดอุทัยธานี และแหล่งภาพเขียนสีถ้ำผาแดง จังหวัดกาญจนบุรี รวมไปถึงแหล่งภาพเขียนสีฮุชาน (Huashan) ภาพคนกางแขนและขา และภาพเรขาคณิตรูปวงกลมมีดาวเป็นศูนย์กลาง สันนิษฐานว่าเป็นภาพกลองมโหระทึก ที่มณฑลกว่างซี (Guangxi) สาธารณรัฐประชาชนจีน มีการกำหนดอายุ 2,370 – 2,115 ปีมาแล้ว (years ago) (Mohen 2002 : 88-89) และภาพสัตว์และสิ่งของเครื่องใช้ ได้แก่ ภาพช้าง ปู และเรือ ซึ่งภาพเหล่านี้เป็นภาพธรรมชาติ หรือภาพเสมือนจริง หรือภาพรูปสัญลักษณ์ มีการกำหนดอายุว่ามีการเขียนภาพระหว่างสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ราว 5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว (สุวิทย์ ชัยมงคล 2532 ; จุริกมล อ่อนสุวรรณ 2537)

5.2.7 ถ้ำชาวล ตำบลแหลมสัก อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่

สภาพที่ตั้ง ถ้ำชาวล เป็นถ้ำโถงเว้าดินเขาภูเขาหินปูนสูง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของแหลมชาวลประมาณ 200 เมตร ลักษณะเป็นรอยบากก่อนข้างลึกและมีลักษณะเป็นห้อง ชาวบ้านเรียกว่าถ้ำชาวล บริเวณปลายสุดของผนังถ้ำด้านทิศเหนือ มีภาพเขียนสีแดงและสีน้ำตาล

ภาพที่ 61 สภาพทั่วไปของถ้ำชาวล

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน ภาพเขียนสีแดงและสีน้ำตาล เป็นภาพกลุ่มเล็กๆ ประกอบด้วยภาพคนสองคู่หันหน้าชนกันแสดงภาพด้านข้างแบบเงาทึบ โดยเว้นบางส่วนของใบหน้า ในมือคนหนึ่งของแต่ละคู่ถือสิ่งของบางอย่างอยู่ และภาพคนขี่สัตว์สี่เท้าจำพวกม้า-ล่อ-ลา แสดงท่าทางเดินโดยยกหน้าขึ้น ลักษณะคนจะยกแขนซ้ายในมือสันนิษฐานว่าถือไม้หรือมีดดาบ

ภาพที่ 62 ภาพคน 2 คู่หันหน้าชนกัน และภาพคนนั่งบนม้า ในมือคนถือไม้หรือมีดดาบ ที่ถ้ำชาวล

หลักฐานทางโบราณคดี ไม่พบโบราณวัตถุ

การแปลความศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลกำหนดอายุเบื้องต้น

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน ภาพเขียนสีที่ถ้ำชาวล เขียนด้วยสีแดงและสีน้ำตาลแบบเงาทึบ เป็นภาพคนคู่ 2 คู่ หันหน้าชนกัน ภาพคน 2 คู่ มีสีไม่เหมือนกัน อาจวาดขึ้นไม่พร้อมกัน และวาดลอกแบบกัน และภาพคนนั่งบนม้า ในมือคนถือไม้หรือมีดดาบ ซึ่งเป็นภาพแบบธรรมชาติ เสมือนจริง หรือภาพรูปลักษณ์ มีการกำหนดอายุว่ามีการเขียนภาพระหว่างสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ราว 5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว (สุวิทย์ ชัยมงคล 2532 ; จุริกมล อ่อนสุวรรณ 2537)

5.2.8 แหลมไฟไหม้ ตำบลไสโตะคำ อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่

สภาพที่ตั้ง แหลมไฟไหม้ มีลักษณะเป็นเพิงผาหรือรอยบากของภูเขาหินปูนในระดับเดียวกับเขาเขียน เขาระย้า จังหวัดพังงา แหลมชาวล และถ้ำชาวล จังหวัดกระบี่ พื้นด้านหน้าภาพเขียนสีเป็นพื้นหินปูน

ภาพที่ 63 สภาพทั่วไปของแหล่งไฟไหม้

ลักษณะศิลปะกรรมบนผนังหิน ภาพเขียนสีที่เป็นของเดิมเป็นสีแดง (10R 4/8 red) และมีการเขียนภาพทับซ้อนด้วยสีดำซึ่งมองเห็นไม่ค่อยชัดเจน โดยเฉพาะภาพใกล้เคียงกับภาพคนสองคนที่มีลำตัวติดกัน ภาพทั้งหมดหันไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีความยาวประมาณ 5 เมตร ภาพเขียนสีประกอบด้วย

ภาพคนสองคนแบบเงาที่บริเวณศีรษะและลำตัวติดกันแสดงให้เห็น 2 แขน 4 ขา ลักษณะคล้ายคนหนึ่งกำลังพุงอีกคนหนึ่งซึ่งร่างกายผิดปกติ แขนและขาข้างหนึ่งงอผิดปกติ

ภาพที่ 64 ภาพคน 2 คน วดศีรษะและลำตัวติดกันมี 2 แขน 4 ขา แขนและขาข้างหนึ่งงอผิดปกติที่แหล่งไฟไหม้

ภาพคนเขียนโครงร่างภายนอก ศีรษะค่อนข้างกลมลำตัวติดกับศีรษะสอบลงด้านล่าง มีแขนเป็นเส้นตรงออกจากลำตัว ด้านข้างเป็นภาพนกเขียนแบบโครงร่างภายนอก ภายในตกแต่งเป็นวงกลมหลายวงซ้อนกันอยู่ ด้านล่างเป็นภาพแมงกะพรุนหรือปลากระเบน 2 ภาพอยู่ใกล้กันเขียนแบบโครงร่างของลำตัวค่อนข้างกลม และวาดส่วนหางต่อลงมา ภาพปลา 2 ภาพเขียนเป็นแบบโครงร่างภายนอก ตกแต่งภายในด้วยลายเส้นและลายจุด นอกนั้นเป็นลายเส้นเรขาคณิต เช่น ลายจุด ลายกากบาท และลงสีทึบ สันนิษฐานว่าเป็นภาพนามธรรม

ภาพที่ 65 ภาพคนเขียนแบบโครงร่างภายนอก (กลาง) ภาพปลาตกแต่งลายเส้นและจุด (ขวา) และภาพนกตกแต่งวงกลมหลายวงซ้อนอยู่ (ซ้าย) ที่แหลมไฟไหม้

ภาพที่ 66 ภาพแมงกะพรุนหรือปลากระเบน 2 ตัวติดกัน เขียนแบบโครงร่างภายนอก ที่แหลมไฟไหม้

ภาพที่ 67 ภาพเรขาคณิต เช่น ลายจุด ลายกากบาท และลงสีทึบ สันนิษฐานว่าเป็นภาพนามธรรม
ที่แหลมไฟไหม้

หลักฐานทางโบราณคดี ไม่พบโบราณวัตถุ

การแปลความศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลกำหนดอายุ
เบื้องต้น

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน ภาพเขียนสีแหลมไฟไหม้ เขียนด้วยสีแดง เป็นหลักซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นภาพเขียนสีเดิมซึ่งมีอายุเก่ากว่า และมีการเขียนสีดำซ้อนทับที่มีอายุใหม่กว่า ซึ่งภาพสีดำมองเห็นไม่ชัดเจนและไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นภาพอะไร ภาพเขียนสีแดง เป็นภาพคน 2 คน เขียนแบบเงาทึบและโครงร่างภายนอก ภาพแมงกะพรุนหรือปลากระเบน 2 ภาพ เป็นแบบโครงร่างภายนอก ภาพนก 1 ภาพ มีการตกแต่งภายในด้วยลายเส้นวงกลมหลายวง ซ้อนกัน และภาพปลา 2 ภาพ ภาพหนึ่งตกแต่งภายในด้วยลายเส้นตรงและจุดปะ ซึ่งภาพเหล่านี้ เป็นภาพแบบธรรมชาติ หรือภาพเสมือนจริง หรือภาพรูปสัญลักษณ์ และมีลายจุดปะ ลายกากบาท และลงสีทึบ เป็นกลุ่มภาพนามธรรม หรือภาพสัญลักษณ์ หรือภาพคตินิยม หรือภาพอุปลักษณ์ ซึ่งไม่ทราบความหมายของภาพได้ มีการกำหนดอายุว่ามีการเขียนภาพระหว่างสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ราว 5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว (สุวิทย์ ชัยมงคล 2532 ; จุริกมล อ่อนสุวรรณ 2537)

5.2.9 แหลมท้ายแรด ตำบลกาโรส อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่

สภาพที่ตั้ง แหลมท้ายแรด ตั้งอยู่บนเกาะกาโรส หรือเขากาโรส ซึ่งเป็นภูเขาหินปูนลูกใหญ่ต่อจากเขาอ่าวลึกน้อย อยู่ติดกับแผ่นดินทางด้านทิศเหนือ เป็นแนวยาวลงมาทางใต้ประมาณ 8 กิโลเมตร ผ่านป่าชายเลนยื่นออกสู่ทะเล มีความกว้างประมาณ 1 กิโลเมตร

ปลายสุดของเกาะถูกนี้เรียกว่า แหลมท้ายแรด เนื้อส่วนแหลมนี้ไม่ไกลปรากฏภาพเขียนสีบริเวณผนังในระดับที่ไม่สูงนัก

ภาพที่ 68 สภาพทั่วไปเกาะกาโรส หรือเขากาโรส

ที่มา : กรมศิลปากร, ระบบฐานข้อมูลแหล่งมรดกทางศิลปกรรมวัฒนธรรม และระบบสารสนเทศ
โครงการสำรวจแหล่งมรดกทางศิลปวัฒนธรรม [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2552,
เข้าถึงได้จาก <http://gis.finearts.go.th/login.asp>.

ภาพที่ 69 สภาพทั่วไปของหน้าผาที่ตั้งของแหลมท้ายแรด

ที่มา : กรมศิลปากร, ระบบฐานข้อมูลแหล่งมรดกทางศิลปกรรมวัฒนธรรม และระบบสารสนเทศ
โครงการสำรวจแหล่งมรดกทางศิลปวัฒนธรรม [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2552,
เข้าถึงได้จาก <http://gis.finearts.go.th/login.asp>.

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน ภาพเขียนสีแดงตั้งอยู่บนหน้าผา ซึ่งไม่พื้นที่สำหรับอยู่อาศัยได้ ภาพเขียนสีแดงเขียนด้วยสีแดง เป็นภาพคนหันด้านข้าง ศีรษะคล้ายสุนัข มีนิ้วมือและนิ้วเท้าข้างละ 3 นิ้ว ภาพคนอีก 2 ภาพมีลักษณะเป็นภาพคนไม้สมบุรณ์ คนหนึ่งหันหน้าตรงมือข้างหนึ่งยาวกว่าปกติ และอีกคนหนึ่งเป็นคนเขียนแบบกึ่งไม้ (Stick man) แสดงอาการเคลื่อนไหวคล้ายเดินร่า? ภาพสัตว์สี่เท้าแสดงอาการเคลื่อนไหวที่ปลายจมูกมีนอ ชาวบ้านจึงนำมาตั้งเป็นชื่อว่า แหลมท้ายแรด และภาพเรขาคณิตเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า 2 ภาพ ภาพหนึ่งภายในมีลายเส้นตรงขนานกัน (สุวิทย์ ชัยมงคล 2532 : 55)

ภาพที่ 70 ภาพคนหันด้านข้าง ศีรษะคล้ายหัวสุนัข นิ้วมือและนิ้วเท้ามี 3 นิ้ว และภาพสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในมีเส้นตรงขนานกัน ที่แหลมท้ายแรด

ที่มา : กรมศิลปากร, ระบบฐานข้อมูลแหล่งมรดกทางศิลปกรรมวัฒนธรรม และระบบสารสนเทศ
โครงการสำรวจแหล่งมรดกทางศิลปวัฒนธรรม [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2552,
เข้าถึงได้จาก <http://gis.finearts.go.th/login.asp>.

ภาพที่ 71 ภาพแรด ที่แหลมท้ายแรด

ที่มา : กรมศิลปากร, ระบบฐานข้อมูลแหล่งมรดกทางศิลปกรรมวัฒนธรรม และระบบสารสนเทศ
โครงการสำรวจแหล่งมรดกทางศิลปวัฒนธรรม [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2552,
เข้าถึงได้จาก <http://gis.finearts.go.th/login.asp>.

ภาพที่ 72 ภาพเรขาคณิตรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ที่แหลมท้ายแรด

ที่มา : กรมศิลปากร, ระบบฐานข้อมูลแหล่งมรดกทางศิลปกรรมวัฒนธรรม และระบบสารสนเทศ
โครงการสำรวจแหล่งมรดกทางศิลปวัฒนธรรม [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2552,
เข้าถึงได้จาก <http://gis.finearts.go.th/login.asp>.

หลักฐานทางโบราณคดี ไม่พบโบราณวัตถุ

การแปลความศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลการกำหนดอายุเบื้องต้น

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน ภาพเขียนสีแหลมท้ายแรด เขียนด้วยสีแดง ภาพประกอบด้วยภาพคน 3 คน โดยคนหนึ่งมีลักษณะเด่นคือ มีศีรษะเป็นหัวสุนัข นิ้วมือและนิ้วเท้ามี 3 นิ้ว และภาพแรด ซึ่งภาพกลุ่มนี้เป็นภาพแบบธรรมชาติ หรือภาพเสมือนจริง หรือภาพรูปสัญลักษณ์ และภาพเรขาคณิตรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าซึ่งเป็นภาพนามธรรม หรือภาพสัญลักษณ์ หรือภาพคตินิยม หรือภาพอรูปสัญลักษณ์ ซึ่งไม่ทราบความหมายของภาพได้ มีการกำหนดอายุว่ามีการเขียนภาพระหว่างสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ราว 5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว (สุวิทย์ ชัยมงคล 2532 ; จุริกมล อ่อนสุวรรณ 2537)

5.2.10 เขาเจ้าไหม อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

สภาพที่ตั้ง เขาเจ้าไหม เป็นภูเขาหินปูนลูกโดดอยู่บริเวณปลายแหลมเจ้าไหม ความยาวของภูเขาตามแนวเหนือ – ใต้ ประมาณ 400 เมตร และมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 100 เมตร เขาเจ้าไหมในช่วงเวลาที่น้ำขึ้นจะมีสภาพเป็นเกาะพื้นที่โดยรอบภูเขาเป็นทะเล หาดทรายและป่าชายเลน ทางทิศเหนือห่างประมาณ 800 เมตร เป็นเขาโต๊ะแนะทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ เกาะตะลิ่งห่างประมาณ 3 กิโลเมตร และมีเกาะเจ้าไหมเป็นเกาะขนาดเล็กห่างประมาณ 400 เมตร ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของภูเขาเป็นปากคลองเจ้าไหมห่างประมาณ 1 กิโลเมตร ไหลมาจากทางเหนือผ่านป่าชายเลนและเลียบบเขาโต๊ะแนะ ส่วนทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือห่างประมาณ 1 กิโลเมตร มีเขาหินปูนลูกโดดขนาดเล็กอีกลูกหนึ่งชื่อว่า เขาขิงลิ่งอยู่ติดชายทะเลเช่นกัน ระหว่างเขาเจ้าไหมและเขาขิงลิ่ง มีหาดทรายเป็นแนวสวยงาม เรียกว่า หาดยาว แหล่งภาพเขียนสีเขาเจ้าไหมมีลักษณะเป็นเพิงผาอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเขาเจ้าไหม เพิงผาหันหน้าออกสู่ทะเล พื้นเพิงผาอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 7 – 15 เมตร มีความลาดเอียงจากทิศใต้ลงสู่ทิศเหนือ พบหลักฐานโบราณวัตถุตลอดแนวเพิงผา ขนาดความยาวของเพิงผาประมาณ 35 เมตร กว้างประมาณ 3 – 7 เมตร มีการขุดรบกวน เพื่อเอาดินไปใช้ประโยชน์ ส่วนที่ถูกขุดทำให้ชั้นดินทางโบราณคดี มีชั้นส่วนของภาชนะดินเผาฝังดินตามหน้าตัดชั้นดิน และมีการทับถมของเปลือกหอยทะเลหนาประมาณ 30 – 50 เซนติเมตร บริเวณพื้นเพิงผามีก้อนหินปูนขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ เพิงภาพปรากฏภาพเขียนสีด้วยสีแดง แต่ภาพค่อนข้างลบเลือนมากแล้ว

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน เป็นภาพปลา 2 ตัว ส่วนหัวและครีบหางเขียนลงสีทึบ ลำตัวเขียนแบบลายเส้นโครงร่างภายในมีการตกแต่งเป็นลาย

ภาพที่ 73 ภาพปลา 2 ตัว ที่เขาเจ้าไหม

ที่มา : กรมศิลปากร, ระบบฐานข้อมูลแหล่งมรดกทางศิลปกรรมวัฒนธรรม และระบบสารสนเทศ
โครงการสำรวจแหล่งมรดกทางศิลปวัฒนธรรม [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2552,
เข้าถึงได้จาก <http://gis.finearts.go.th/login.asp>.

หลักฐานทางโบราณคดี พบเพียงเศษภาชนะดินเผาจำนวน 4 ชิ้น ได้แก่ ส่วนปากภาชนะ 2 ชิ้น มีความหนา 0.6 – 0.9 เซนติเมตร ด้านนอกผิวเรียบ ด้านในขัดมัน ขอบปากผายออก เนื้อหยาบมีกรวดปน เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 10 เซนติเมตร จำนวน 1 ชิ้น อีกชิ้นหนึ่งผิวขัดมันทั้งด้านนอกและด้านใน ขอบปากกลมหนาผายออก เนื้อหยาบ ไม่มีกรวดปน และส่วนลำตัวภาชนะ 2 ชิ้น มีความหนา 0.5 เซนติเมตร เนื้อหยาบมีกรวดปน ใ้ในคำทั้งสองชิ้น ชิ้นหนึ่งผิวเรียบธรรมดา อีกชิ้นหนึ่งขัดมันทั้งด้านนอกและด้านใน

การแปลความศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลการกำหนดอายุเบื้องต้น

แหล่งภาพเขียนสีเขาเจ้าไหม ยังไม่มีการวิเคราะห์แปลความหมาย ที่หมายรวมถึงการแปลความหลักฐานทางโบราณคดี การก่อตัวของแหล่งโบราณคดี ศิลปกรรมบนผนังหิน และการกำหนดอายุ อย่างไรก็ตามก็ตีศิลปกรรมบนผนังหินมีลักษณะเป็นภาพปลา 2 ตัว โดยส่วน

หัวและครีบหางเขียนลงสีทึบ และส่วนลำตัวเขียนแบบลายเส้น โครงร่างภายในมีการตกแต่งเป็นลาย ซึ่งเป็นภาพแบบเสมือนจริง หรือภาพแบบธรรมชาติ หรือภาพสัญลักษณ์ เนื่องจากเห็นได้ชัดเจนว่าเป็นภาพปลา (สุวิทย์ ชัยมงคล ยุภาวดี ชูเทียนธรรม และสุวิมล วัลย์เครือ 2534 ; กรมศิลปากร 2552)

5.2.11 ถ้ำไวกิ้ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล ตำบลอ่าวนาง อำเภอเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่

สภาพที่ตั้ง เกาะพีพีเล ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเกาะพีพีดอน วางตัวตามแนวทิศเหนือ-ใต้ ยาวประมาณ 3 กิโลเมตร กว้างประมาณ 1 กิโลเมตร มีลักษณะเกาะเป็นภูเขาหินปูนมีหน้าผาสูงชัน ยอดเขาสูงสุดตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันออกของเกาะสูงประมาณ 374 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง บริเวณด้านทิศตะวันออกของเกาะมีอ่าว 2 อ่าว คือ อ่าวปีละ และอ่าวโนนชวามะ ส่วนด้านทิศตะวันตกเป็นอ่าวมาหยง

ถ้ำไวกิ้ง หรือถ้ำพญานาค ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะ มีลักษณะเป็นถ้ำขนาดใหญ่ เกิดจากการกัดเซาะของน้ำทะเล และน้ำฝน โดยพื้นถ้ำอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 3 – 6 เมตร ปากถ้ำหันไปทางทิศตะวันออก ภายในถ้ำมีลักษณะเป็นรูปไข่ มีหินงอกหินย้อยจำนวนมาก พื้นถ้ำบางบริเวณมีการขุดหลุมโดยคนปัจจุบัน และมีการเก็บรังนกนางแอ่นเพื่อนำไปขาย มีภาพเขียนสีลักษณะต่างๆ บริเวณผนังถ้ำด้านทิศใต้ และด้านทิศตะวันออก และภายในคูหาเล็กด้านทิศใต้

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน ภาพเขียนสีที่ถ้ำไวกิ้ง หรือถ้ำพญานาค ปรากฏภาพเขียนสีมากถึง 76 ภาพ เป็นภาพเขียนสีแดง สีน้ำตาล และสีดำ เขียนแบบระบายสีทึบ และโครงร่างลายเส้น ภาพเขียนสีกระจายใน 3 พื้นที่ คือ

ภาพเขียนสีบนผนังถ้ำด้านทิศตะวันออก มีภาพทั้งสิ้น 66 ภาพ ประกอบด้วยภาพเรื่อรูปแบบลักษณะต่างๆ 65 ภาพ และภาพกลุ่มอีก 1 กลุ่มภาพ เป็นภาพคน 3 คน แสดงอวัยวะเพศชาย 2 คนถืออาวุธคล้ายมีดดาบกำลังต่อสู้กันอยู่ และอีกคนหนึ่งเป็นภาพคนถืออาวุธลักษณะโค้ง ฉากหลังเขียนเป็นต้นไม้จำนวนหนึ่ง มีสัตว์สี่ขา หางยาว มีหัวลักษณะปลายแหลม สันนิษฐานว่าเป็นสัตว์จำพวกเสือดาว หรือละมั่ง หรือม้า นอกจากนี้ยังมีภาพตัวเลขอารบิกเขียนหมายเลข 1318 และภาษาเขียนเป็นภาษามลายูโบราณ?

ภาพที่ 74 ตัวอย่างภาพเรือสีน้ำตาลแดง

หัวเรือหันไปทางทิศใต้ ส่วนบนของเรือมีเสากระโดง (Masts) 2 ต้น มีใบหน้า (Jib sail) และไม้ยื่นรับใบหน้า (Bumpkin) มีหางเสือ (Rudder) เป็นเรือแบบท้องแบน (Flat bottom) ระบายสีทึบ

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต, “แหล่งภาพเขียนสีถ้ำไวกิ้ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล จังหวัดกระบี่”, ภาพถ่ายดิจิทัลของกลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต กรมศิลปากร, 2552.

ภาพที่ 75 ตัวอย่างภาพเรือสีแดง สีดำตัดเส้น

เรือใบหัวเรือหันไปทางทิศใต้มีเสากระโดง 2 ต้น ส่วนของใบเรือสังเกตุได้ชัดเจน ส่วนใหญ่เป็นพื้นสีมีรอยขีดหรือขีดผนังเป็นร่อง แสดงโครงร่างของเสาและเชือกยึดใบเรือ รอยขีดหรือขีดผนังเป็นร่องนี้คงมาทำภายหลัง เพราะเป็นส่วนที่ลึกลงถึงผนังหิน สีหลุดออกไปเห็นสีของผนัง บริเวณท้ายเรือเขียนเป็นรูปคนยืนอยู่บนเรือ ซึ่งเขียนด้วยสีดำทับสีแดง เข้าใจว่าเดิมส่วนนี้ไม่ใช่รูปคน เพราะเป็นสีทึบโดยทั่วไป หัวเรือมีใบหน้า ท้ายเรือมีหางเสือ มีคนคาบฟ้าเรือ (Deck beam) เป็นเรือท้องแบน (Flat bottom)

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต, “แหล่งภาพเขียนสีถ้ำไวกิ้ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล จังหวัดกระบี่”, ภาพถ่ายดิจิทัลของกลุ่มวิชาการ โบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต กรมศิลปากร, 2552.

ภาพที่ 76 ตัวอย่างภาพเรือสีน้ำตาล

เรือใช้กัณฑ์และใช้ใบ ประกอบด้วยกัณฑ์ เสา ปล่องไฟ ใต้ท้องเรือมีกัณฑ์อีก 1 อัน หัวเรือหันไปทางทิศเหนือ ลำเรือระบายสีทึบ ส่วนบนของเรือเป็น โครงร่างของเสาและเชือกขึงใบเรือ มีรูปคนระบายสีทึบอยู่กลางเรือ

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต, “แหล่งภาพเขียนสีถ้ำไวกิ้ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล จังหวัดกระบี่”, ภาพถ่ายดิจิทัลของกลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต กรมศิลปากร, 2552.

ภาพที่ 77 ตัวอย่างภาพเรือสีน้ำตาดำ

เรือสำเภากัน หัวเรือหันไปทางทิศเหนือ ลำเรือระบายสีทึบยกเว้นบริเวณหัวเรือ เป็นลายโค้งงอขึ้นและมีรูปตาอย่างเช่นเรือสำเภากันทั้งหลาย ส่วนประกอบบนเรือมี เสากระโดง 3 ต้น เสด้านท้ายเรือเล็กและสั้นทั้ง 3 เสาเป็นส่วนประกอบใช้ติดใบเรือ ที่มีลักษณะเป็นชั้นๆ ได้แก่ เสาที่ 1 เสาที่ 2 คือเสาหลักกลางเรือและสูงที่สุด ขนาดใหญ่กว่าใบที่เสาแรก ที่ยอดเสามีส่วนคล้ายใบเรือรูปสี่เหลี่ยมอีก 1 ใบ หรืออาจจะเป็นที่สำหรับเผ่ายาม หรือที่เรียกว่า “รังกา” และเสาที่ 3 คือ เสาท้ายเรือ และทางท้ายเรือมีส่วนที่ระบายสีทึบยาวออกมา คงเป็นหางเสือ

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต, “แหล่งภาพเขียนสีถ้ำไวกิ่ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล จังหวัดกระบี่”, ภาพถ่ายดิจิทัลของกลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต กรมศิลปากร, 2552.

ภาพที่ 78 ตัวอย่างภาพเรือสีน้ำตาลแดงตัดขอบด้วยสีน้ำตาลดำ

เรือสำเภาจิน หัวเรือหันไปทางทิศเหนือ ส่วนบนของเรือประกอบด้วยเสากระโดง 3 ต้น เสาที่ 1 และ 2 อยู่บริเวณส่วน 1 ใน 3 และ 2 ใน 3 ของเรือ ส่วนเสาที่ 3 อยู่ท้ายเรือ แต่ละเสามีเส้นเชือกโยงประกอบใบเรือ เสาที่ 1 มียอดเสามีธงติดอยู่ เสาที่ 2 เป็นเสาสูงสุด และเสาที่ 3 เป็นเสาสั้นๆ บริเวณหัวเรือ เขียนเป็นรูปตา ถัดมาส่วนกลางเขียนเป็นรูปสี่เหลี่ยมเรียงกัน อาจเป็นช่องใส่ปืน ท้ายเรือมีหางเสือ

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต, “แหล่งภาพเขียนสีถ้ำไวเก็ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล จังหวัดกระบี่”, ภาพถ่ายดิจิทัลของกลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต กรมศิลปากร, 2552.

ภาพที่ 79 ตัวอย่างภาพเรือสีน้ำตาลแดงเข้ม

เรือกำปั่นยุโรป หัวเรือหันไปทางทิศเหนือ ส่วนลำเรือและใบเรือระบายทึบ ด้านท้ายเรือมีหางเสือเห็นได้ชัดเจน ส่วนบนของเรือมีเสากระโดงสูงเท่าๆ กัน 3 ต้น มีคานต่อถึงกันทั้ง 3 เสา ท้ายเรือมีเสานขนาดเล็กกว่าอีก 1 เสา แต่ละเสามีใบเรือซึ่งมีลักษณะเป็นชั้น ใบละ 3 ชั้น เสาละใบ เสาที่ 3 มีเชือกโยงกับเสาที่ 4 ที่ท้ายเรือ มีใบเรือรูปสี่เหลี่ยมระบายสีทึบ ส่วนเสากระโดงหน้ามีใบหน้ารูปสามเหลี่ยม (Jib sail) 2 ใบ ลักษณะของเรือที่มีใบหน้ารูปสามเหลี่ยมเป็นลักษณะของเรือตะวันตก บริเวณกลางเรือมีชั้นระเบียงคาค้ำทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมเรียงกัน

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต, “แหล่งภาพเขียนสีถ้ำไวกิ้ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล จังหวัดกระบี่”, ภาพถ่ายดิจิทัลของกลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต กรมศิลปากร, 2552.

ภาพที่ 80 ตัวอย่างภาพเรือสีดำ

เรือใบและใช้พาย เขียนเป็นรูปโครงร่างเรือ หัวเรือหันไปทางทิศเหนือ พายเอียงไปทางทิศใต้ ส่วนบนเรือมีคน 5 คน ส่วนประกอบบนเรือมีเสากระโดง 2 ต้น เชือกโยงใบเรือ กานดาตฟ้าเรือ และไม้ยื่นรับใบหน้า

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต, “แหล่งภาพเขียนสีถ้ำไวเก็ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล จังหวัดกระบี่”, ภาพถ่ายดิจิทัลของกลุ่มวิชาการ โบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต กรมศิลปากร, 2552.

ภาพที่ 81 ตัวอย่างภาพเรือสีดำ

เรือใบ ระบายสีทึบและใช้สีเข้มกว่าตัดขอบ เขียนทับภาพเดิมซึ่งเป็นสีน้ำตาล หัวเรือหันไปทางทิศเหนือ ท้ายเรือมีกึ่งและหางเสือ ส่วนระเบียงเรือทำเป็นช่องสี่เหลี่ยมเล็กๆ 29 ช่อง และที่กึ่งก็ทำเป็นช่องเล็กๆ 4 ช่อง ส่วนประกอบบนเรือมีเสากระโดง 3 ต้น มีใบเรือรูปสี่เหลี่ยมระบายสีทึบเสาะใบ ยกเว้นเสากระโดงหน้าที่มีใบเรือรูป 3 เหลี่ยมระบายสีทึบอีก 1 ใบ มีเชือกขึงกับเสาและโยงเสากับเรือ ระหว่างใบเรือของเสากระโดงหน้าและเสากระโดงหลักมีกลุ่มสี่อยู่ อาจเป็นร่องรอยของเรืออีกลำหนึ่ง แต่ว่าสีหลุดร่อนออกเกือบหมดแล้ว หรืออาจจะถูกเรือลำนี้เขียนซ้อนทับจนไม่เห็นร่องรอยเดิม

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต, “แหล่งภาพเขียนสีถ้ำไวกิ่ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล จังหวัดกระบี่”, ภาพถ่ายดิจิทัลของกลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต กรมศิลปากร, 2552.

ภาพที่ 82 ตัวอย่างภาพเรือสำเภา

เรือใบระบายสี่ทิว ทั้งส่วนตัวเรือและใบเรือ ตัดเส้นด้วยสีเข้มกว่า หัวเรือหันไปทางทิศใต้ ส่วนท้ายเรือมีแก่งรูปสี่เหลี่ยมไม่ระบายสี่ทิว มีหางเสือ ส่วนประกอบบนเรือมีเสากระโดง 2 ต้น ยอดเสามีธง เสาแต่ละเสามีใบเรือรูปสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ประกอบอยู่เสาละใบ หัวเรือมีใบหน้ารูปสามเหลี่ยมอีก 2 ใบ ผูกโยงกับเสาหน้าและมีไม้ยื่นรับใบหน้าด้วย ระหว่างเสากระโดงหน้าและใบหน้ามีบันไดอยู่ คงเป็นบันไดเชือก

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต, “แหล่งภาพเขียนสีถ้ำไวกิ้ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล จังหวัดกระบี่”, ภาพถ่ายดิจิทัลของกลุ่มวิชาการ โบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต กรมศิลปากร, 2552.

ภาพที่ 83 ตัวอย่างภาพเรือสีน้ำตาลเข้ม

เรือใบ หัวเรือหันไปทางทิศใต้ท้ายเรือมีเก๋งรูปสี่เหลี่ยมระบายสีทึบอยู่ 1 หลัง ส่วนประกอบบนเรือมีเสากระโดง 3 ต้น แต่ละเสามีใบเรือระบายทึบเสาะใบ ยกเว้นเสาด้านหน้าเรือมี 2 ใบ มีเชือกโยงเสากับเรือ ที่ระเบียงทำเป็นช่องสี่เหลี่ยม อาจเป็นช่องใส่ปืน ที่เก๋งทำเป็นช่องเช่นกัน แต่มีเพียง 1 ช่อง มิได้ยื่นรับใบหน้าที่หัวเรือ

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต, “แหล่งภาพเขียนสีถ้ำไวเก็ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล จังหวัดกระบี่”, ภาพถ่ายดิจิทัลของกลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต กรมศิลปากร, 2552.

ภาพที่ 84 ตัวอย่างภาพเรือสีน้ำตาลเข้ม

เรือใบ ลำเรือระบายสีทึบ มีรอยขีดสีออก แต่ยังเห็นร่องรอยของตัวเรืออยู่ หัวเรือหันไปทางทิศใต้ มีแก่งที่ทำยเรือ ส่วนบนของเรือมีเสากระโดง 2 ต้น และใบเรือระบายสีทึบ 2 ใบ และเชือกโยงเสากับเรือ

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต, “แหล่งภาพเขียนสีถ้ำไวกิ่ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล จังหวัดกระบี่”, ภาพถ่ายดิจิทัลของกลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต กรมศิลปากร, 2552.

ภาพที่ 85 กลุ่มภาพคน 3 คน ถืออาวูธ และภาพเสียดผา หรือละมั่ง หรือม้า มีฉากหลังคล้ายป่าไม้ ที่แหล่งภาพเขียนสีถ้ำไวกิ่ง หรือถ้ำพญานาค

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต, “แหล่งภาพเขียนสีถ้ำไวกิ่ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล จังหวัดกระบี่”, ภาพถ่ายดิจิทัลของกลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต กรมศิลปากร, 2552.

ภาพเขียนสีบนผนังถ้ำด้านทิศใต้ มีภาพเรือทั้งสิ้น 2 ภาพ

ภาพที่ 86 ตัวอย่างภาพเรือสีน้ำตาล

เรือใบ หัวเรือหันไปทางทิศตะวันออก ลำเรือระบายทึบ มีเสากระโดง 3 ต้น มีใบเรือรูปสามเหลี่ยมระบายทึบ มีไม้ยื่นรับใบหน้าผูกติดกับเสากระโดงหน้า ที่ยอดเสามีธง ที่เสากระโดงหน้าและเสากระโดงหลักเห็นเพียงส่วนเชือกผูกโยงใบเรือและไม้ประกบบนและล่างใบเรือ คงจะม้วนไว้ จึงไม่เห็นที่ท้ายเรือมีเสากระโดงเล็กๆ และมีใบเรือรูปสี่เหลี่ยมระบายทึบเล็กๆ 1 ใบ และเชือกขึงใบประกอบอยู่

ที่มา: สุวิทย์ ชัยมงคล และขวัญใจ พิกพันธ์, ศิลปะถ้ำพญานาค กระบี่ (กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2533).

ภาพเขียนสีบนผนังถ้ำในอุทยานแห่งชาติศรีสะเกษ มีทั้งสิ้น 5 ภาพ แบ่งเป็นภาพเรือ 3 ภาพ และภาพช้าง 2 ภาพ ช้างเชือกหนึ่งมีความสมบูรณ์อย่าง

ภาพที่ 87 ตัวอย่างภาพเรือสีน้ำตาลเข้ม เป็นเรือใบ ลำเรือระบายทึบ เสากระโคงหลักกลางเรือ เห็นส่วนใบเรือที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมค้อนมาทางท้ายเรือและมีเชือกโยงเสากับเรือ
ที่มา : สุวิทย์ ชัยมงคล และขวัญใจ พิกพันธ์, ศิลปะถ้ำพญานาค กระบี่ (กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2533).

ภาพที่ 88 ภาพช้างหลาย มีความสมบูรณ์อย่าง
ที่มา : สุวิทย์ ชัยมงคล และขวัญใจ พิกพันธ์, ศิลปะถ้ำพญานาค กระบี่ (กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2533).

ภาพที่ 89 ภาพช้างหลาย
ที่มา : สุวิทย์ ชัยมงคล และขวัญใจ พิกพันธ์, ศิลปะถ้ำพญานาค กระบี่ (กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2533).

หลักฐานทางโบราณคดี ไม่พบโบราณวัตถุ

การแปลความศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลการกำหนดอายุเบื้องต้น

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน ภาพเขียนสีที่ถ้ำไวกิ้ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล ทั้งหมดเป็นภาพธรรมชาติ หรือภาพเสมือนจริง หรือภาพรูปลักษณะ ประกอบด้วยภาพเรือ 68 ภาพ ภาพช้าง 2 ภาพ ภาพกลุ่มคนและสัตว์ 1 ภาพ (คน 3 ภาพ และสัตว์ 1 ภาพ) และภาพตัวอักษร 2 ภาพ ภาพเรือมีลักษณะสี ฟ้า แปร และรูปแบบของเรือแตกต่างกัน ทำให้สันนิษฐานว่ามีการเขียนหลายครั้งหลายสมัย บางภาพมีความชัดเจนพอจะจัดจำแนกได้ว่าเป็นเรืออะไร เช่น เรือสำเภาจีน เรือกำปั่นยุโรป เรือใบอาหรับ หรือเรือท้องถิ่น เรือเหล่านี้มีประวัติในเรื่องของพาณิชย์นาวีสยามโบราณ ระหว่างภูมิภาคตะวันตกกับภูมิภาคตะวันออกมาเป็นเวลาช้านาน เช่น เรือสำเภาจีน มีการเดินทางเข้ามาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 5 เรือกำปั่นยุโรปตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 – 19 และเรือกลไฟ ซึ่งมีประวัติเริ่มเข้ามาในเมืองไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้น จุดเริ่มต้นของการเดินเรือบริเวณภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของเรือแต่ละประเภท มีอายุย้อนหลังไปได้มากน้อยต่างกัน และภาพเขียนที่ปรากฏบนผนังถ้ำก็มีหลายสมัยหลายฝีมือ จึงไม่สามารถบอกได้ชัดเจนว่าภาพใดเขียนขึ้นเมื่อใด

ภาพตัวอักษรและตัวเลข ซึ่งเขียนเหมือนกัน สีเดียวกัน อาจเขียนขึ้นพร้อมกันหรือลอกแบบกัน ตัวอักษรเป็นภาษามลายูโบราณ ส่วนตัวเลขเป็นเลขอารบิกเป็นเลข 1318 สันนิษฐานว่าเป็นศักราชของศาสนาอิสลาม คือ ฮิจเราะห์ศักราช ซึ่งตรงกับ 93 ปีมาแล้ว (นับจากปี พ.ศ. 2533) และจากการสังเกตภาพเขียนรูปเรือสีดำ ที่ใช้สีเหมือนตัวอักษรและตัวเลขนี้ ก็ดูค่อนข้างเก่าอยู่มาก เมื่อเทียบกับภาพเรืออื่นๆ ดังนั้น อาจเป็นไปได้ว่าภาพเขียนส่วนใหญ่เขียนขึ้นในช่วงเวลาประมาณ 100 ปีมาแล้ว

ถ้ำไวกิ้ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล จึงอาจเป็นทางผ่านของเส้นทางเดินเรือหรือจุดแวะพักเรือ เพื่อหลบลมหรือพายุชั่วคราวได้เป็นอย่างดี เพราะถ้ำมีขนาดใหญ่ กว้างขวาง และมีน้ำจืด ลูกเรือที่แวะพักอาจจะเป็นคนเขียนภาพเหล่านี้ และมีการเขียนต่อกันมาหลายครั้ง เนื่องจากเรือบางภาพมีรายละเอียดต่างๆ และเขียนอย่างได้สัดส่วน คงเป็นฝีมือของคนที่มีความรู้ความชำนาญกับเรือชนิดนั้นเป็นอย่างดี อีกประการหนึ่ง ถ้ำแห่งนี้มีนกนางแอ่นอาศัยอยู่มาก และมีการขึ้นเก็บรังนก เพื่อนำไปบริโภคและค้าขายมาหลายชั่วอายุคน คนที่เก็บรังนกอาจจะเขียนขึ้นหรือเขียนเพิ่มขึ้นจากประสบการณ์ที่ได้เห็นเรือเหล่านั้น แต่คงเป็นภาพเรือแบบง่ายๆ (สุวิทย์ ชัยมงคล และขวัญใจ พิกเพ็ญ 2533 : 84 – 85)

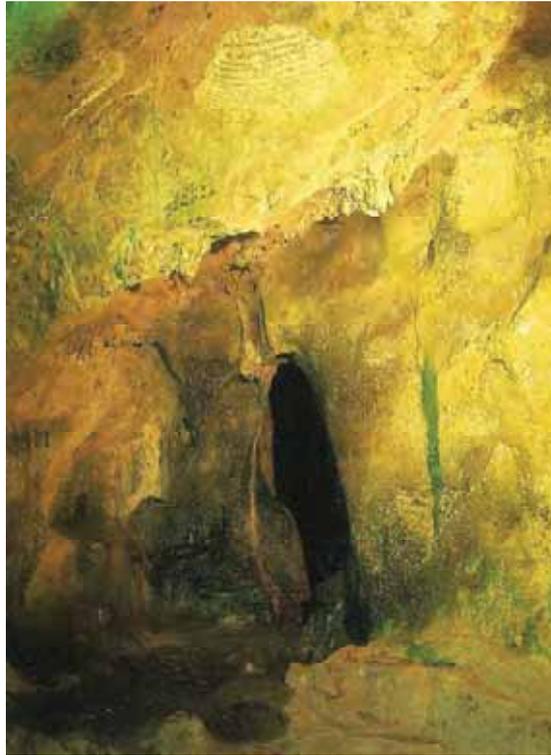
5.2.12 ถ้ำเขาสამบาท หมู่ 4 บ้านป่าหมาก ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง มีการกล่าวถึงถ้ำเขาสามบาทตั้งแต่ปี พ.ศ. 2445 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เมื่อครั้งตรวจราชการแหลมมลายู ร.ศ. 121 ต่อมาปี พ.ศ. 2529 สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา ได้จัดทำสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ ซึ่งมีการกล่าวถึงถ้ำเขาสามบาท ปี พ.ศ. 2533 นาย สุวัฒน์ ทองหอม ได้เสนอบทความเรื่อง “เขาสามบาทที่จังหวัดตรัง” จนกระทั่งปี พ.ศ. 2534 นาง อมรา ศรีสุชาติ ได้รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ภาคใต้

สภาพที่ตั้ง ถ้ำเขาสามบาท เป็นถ้ำในภูเขาหินปูนลูกโดดชื่อเดียวกัน สูงประมาณ 40 เมตร ตั้งอยู่ห่างจากแม่น้ำตรังประมาณ 120 เมตร ถ้ำสูงจากพื้นดินโดยรอบ 10 เมตร ปากถ้ำหันไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ แสงสว่างส่องถึงเฉพาะปากถ้ำ แบ่งเป็น 3 คูหา คือ คูหาตอนหน้าหรือคูหาสว่าง คูหากลางแสงสว่างส่องถึงบางส่วน และคูหาตอนใน เป็นโพรงถ้ำส่วนที่มีคมิแสงจากโพรงตอนบนเพียงเล็กน้อย บริเวณลิ้นโค้งของผนังด้านตะวันออกเฉียงใต้ของคูหาตอนหน้ามีอักษรจารึก และได้จารึกลงมาเป็นช่องคูหากลายประตุ ภายในที่ผนังด้านซ้ายมือมีภาพลงสีปรากฏอยู่

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน

อักษรจารึก เขียนด้วยตัวหนังสือไทยโบราณสีแดงบนพื้นลงสีขาว ขนาดกว้าง 50 เซนติเมตร ยาว 63 เซนติเมตร บางตอนมีสภาพลบเลือน เมื่อปี พ.ศ. 2445 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้คัดลอกไว้โดยมีเนื้อหาดังนี้

กำไว้เพื่อพระบาทเจ้าพระเพด พระศรีคังพระพรมพระพุทริก ษาแลเจาเนนทั้งหลาย-
มาเลิกสาด สนาพระเจ้าในเขาละบาปแลพระเจานั้น ธรรมาณรายมา...แลวแลพระบา-
เจ้ามาเปน พระ...แก...ขุนนางกรมการทั้ง...เมือง แลสัปรุสชายญ...ให้เลิกลาสนาพระ-
พุทท์เจ้ากับบริขุน แลวแลสัปรุส...ชวนกันฉลองกุสลบุญแลเพื่อวาจะปรา ถนาพันจากทุก-
...หาสุกกราชได้สองพันร้อยห้าสิบ เจดปีเจดวันนั้นแล...สุกกราชใด...ปีเมื่อญกพระเจา-
วัน สุกเดือนเจดขึ้นสองค่า...นักสัตร์รสบอกไวไหเปน..... สิน...และหูจ...นาไปเมื่อ-
หน้า (อมรา ศรีสุชาติ 2534 : 88)

ภาพที่ 90 อักษรจารึกเหนือโพรงถ้ำคล้ายประตูทางเข้า ภายในมีภาพเขียนสีแดงเป็นภูเขาสามลูกที่ถ้ำ
เขาสามบาท

ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534), 88.

ภาพลงสีแดงเป็นภาพภูเขาสามลูกติดต่อกัน มีขนาดกว้างที่สุด 80 เซนติเมตร สูงประมาณ 25 เซนติเมตร ช่วงห่างระหว่างยอดเขาแต่ละลูกประมาณ 10 เซนติเมตร เป็นภาพลงสีเงาทึบ (Silhouette)

ภาพที่ 91 ภาพเขียนสีภาพภูเขาสามลูก ที่ถ้ำเขาสามบาท
ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534), 89.

หลักฐานทางโบราณคดีจากการสำรวจ ได้แก่ เครื่องมือสะเก็ดหิน เศษภาชนะดินเผาหลายเชือกทาบและแบบหม้อสามขา ชามเตี้ย ภาชนะปากผาย ชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ เปลือกหอยแครงเจาะรู (เพื่อเป็นเครื่องประดับ) กระจดองเต่า หอยน้ำจืด เศษภาชนะดินเผาเนื้อดินขาวเป็นชิ้นส่วนกุ่มท์ (กาน้ำ) คนโท ชามมีเชิง

การแปลความศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลกำหนดอายุเบื้องต้น

ศิลปกรรมบนผนังหิน แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ อักษรจารึก ที่สะท้อนถึงการจารึกซึ่งมีระบุศักราชในข้อความว่าเขียนขึ้นในปี พ.ศ. 2150 ซึ่งตรงกับช่วงรัชสมัยของสมเด็จพระเอกาทศรถแห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2148-2163) เป็นจารึกเพื่อการประกอบพิธีอย่างหนึ่ง รวมไปถึงการประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ในถ้ำ และเศษพระปูนปั้นที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชประดิษฐานไว้ ณ ถ้ำหลวงพระบาง จังหวัดบึงกาฬ โดยลงสีผนังให้เป็นซุ้มหรือประภาวดี ซึ่งในภายหลังอาจมีการเคลื่อนย้ายพระพุทธรูปลอยตัวออกไป จึง

คงเหลือแต่ภาพลงสีติดอยู่ที่ผนังถ้ำ และภาพเขียนสีลงสีเงาที่รูปเขาสามลูกติดกัน ซึ่งศิลปกรรม ทั้ง 2 ลักษณะ มีการกำหนดอายุว่าเป็นการสร้างสรรค์ขึ้นพร้อมกับการใช้ถ้ำเป็นสถานที่ประกอบ พิธีบางอย่างในสมัยประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา

หลักฐานทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ได้แก่ เครื่องมือสะเก็ดหิน เศษภาชนะดินเผาหลายเชือกทาบและแบบหม้อสามขา ขามเตี้ย ภาชนะปากผาย ชิ้นส่วนกระดูก สัตว์ เปลือกหอยแครงเจาะรู (เพื่อเป็นเครื่องประดับ) กระจดงเต่า หอยน้ำจืด ที่สะท้อนถึงการ ใช้ ถ้ำแห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยในช่วงอายุไม่น้อยกว่า 3,000 ปีมาแล้ว

หลักฐานทางโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ได้แก่ เศษภาชนะดินเผาเนื้อ ดินขาวเป็นชิ้นส่วนกุ่มที่ (กาน้ำ) คนโท ขามมีเชิง สันนิษฐานว่าเป็นโบราณวัตถุในสมัยอยุธยา (อมรา ศรีสุชาติ 2534 : 86-89)

5.3 พื้นที่ภูเขาบริเวณเทือกเขานครศรีธรรมราชในพื้นที่แผ่นดิน (Inland)

5.3.1 เขาคูหา หมู่ 5 บ้านเขาคูหา ตำบลชุมพล อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา มีการกล่าวถึงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา ได้ จัดพิมพ์สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ ซึ่งมีการกล่าวถึงเขาคูหา และปี พ.ศ. 2534 นาง อมรา ศรีสุ ชาติ กรมศิลปากร ได้จัดพิมพ์หนังสือศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ภาคกลาง และภาคใต้ ต่อมาปี พ.ศ. 2548 นาง ก่องแก้ว วีระประจักษ์ กรมศิลปากร ได้แปลความหมายสัญลักษณ์ภาพโอม

สภาพที่ตั้ง เขาคูหา เป็นเขาหินทรายผสมหินกรวดมนในบางบริเวณ สูง จากพื้นราบโดยรอบประมาณ 10 – 15 เมตร บริเวณเชิงเขาทางด้านตะวันออก สูงจากพื้นดิน 1 – 3 เมตร มีถ้ำขุดโดยมนุษย์ 2 ถ้ำ คือ ถ้ำขุดทางทิศเหนือ เจาะเป็นช่องกรอบคล้ายซุ้มพระและแท่น ฐานคล้ายที่ตั้งปูชนียวัตถุ ถ้ำขุดทางทิศเหนือมีภาพลงสีบนผนังด้านในถ้ำ

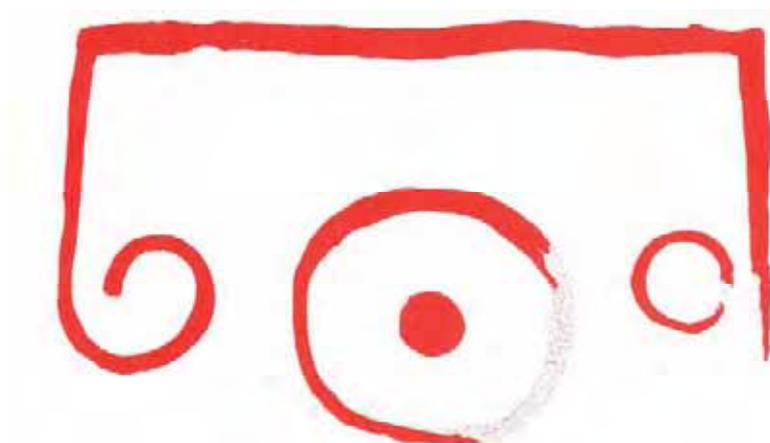
ภาพที่ 92 สภาพถ้ำขุดบนเขาคูหา

ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534), 82.

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน บนผนังด้านในสุด ตรงข้ามปากทางเข้าของถ้ำทิศใต้ ปรากฏภาพลงสีบนผนังที่สกัดไว้เป็นกรอบขนาดกว้าง 1.50 เมตร ยาว 2.30 เมตร เขียนด้วยสีแดงหรือสีส้ม (10R 6/8 Light Red) ภาพสูงชันมาจากพื้นแท่นตอนในสุด 60 เซนติเมตร มีขอบเขตกว้าง 75 เซนติเมตร ยาว 140 เซนติเมตร เขียนเป็นเส้นตามแนวนอนขนานกับพื้น ยาว 140 เมตร ที่ปลายเส้นทั้งสองข้างต่อด้วยเส้นแนวตั้งเป็นฉาก ด้านซ้ายมียาว 75 เซนติเมตร เส้นตั้งด้านขวายาว 62 เซนติเมตร ปลายเส้นตั้งทั้งสองข้างม้วนเข้าเชื่อมวงโค้งภายใน ระหว่างวงโค้งทั้งสองมีวงกลมใหญ่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 50 เซนติเมตร ซึ่งมีวงกลมเล็กขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 12 เซนติเมตร ซ่อนอยู่ภายใน

ภาพที่ 93 ภาพสัญลักษณ์ “โอม” ภายในถ้ำขุดบนเขาควหา
 ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
 โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534), 83.

ภาพที่ 94 ภาพลายเส้นสัญลักษณ์ “โอม” ภายในถ้ำขุดบนเขาควหา
 ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
 โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534), 80.

หลักฐานทางโบราณคดี

๑ หลักฐานทางสถาปัตยกรรมภายในถ้ำ ได้แก่ บริเวณลานหน้าถ้ำทั้งสอง ถ้ำ ขนาด 30×12 เมตร มีแท่นหินทรายรูปแท่งสี่เหลี่ยม ขนาด 1×1 เมตร สูง 50 เซนติเมตร แท่นหนึ่ง แท่นฐานรูปเคารพ หรือแท่นฐานศิวลึงค์ (สมานโทรมี) ขนาดสูง 45 เซนติเมตร ยาว 1.60×1.60 เมตร ตอนกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาด 55×55 เซนติเมตร ซึ่งเดิมมีศิวลึงค์เสียบอยู่ที่รูปสี่เหลี่ยมบนแท่นฐานนี้ ก่อนที่ชาวบ้านจะเคลื่อนย้ายศิวลึงค์ไปตั้งไว้ใต้ต้นข่อยใกล้ปากถ้ำแล้วจึงยกไปไว้ที่วัดพะโคะ

ภาพที่ 95 ภาพชิ้นส่วนศิวลึงค์ที่เคยประดิษฐานภายในถ้ำขุดบนเขาคูหา

ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534), 83.

๑ ห่างจากเขาควหาไปทางตะวันออกระยะทาง 200 เมตร เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีสระน้ำรูปสี่เหลี่ยม เรียก พังพระ ขนาด 180×170 เมตร ตอนกลางพังพระเป็นเนินดินเรียกว่า เกาะกลาง ขนาด 110×170 เมตร เคยพบรูปพระอัครตยะสำริด ซึ่งเป็นรูปเคารพในศาสนาฮินดู สูง 22.5 เซนติเมตร บริเวณกลางเกาะของพังพระ เป็นของสมัยพุทธศตวรรษที่ 15 ในแผนที่ภาพสมัยอยุธยาแสดงวัดต่างๆ ในคาบสมุทรสทิงพระซึ่งขึ้นต่อเมืองพัทลุง ปรากฏชื่อพังพระว่า ตำพังพระ แสดงรูปวิหารหรือศาลา มีพระพุทธรูปปางสมาธิ ประดิษฐานอยู่ภายในตรงกลางน้ำล้อมรอบ ด้วยดอกบัวซึ่งขึ้นอยู่เต็มสระ

การแปลความคิดโปรแกรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลกำหนดอายุเบื้องต้น

ถ้าขุดทั้งสองในเขาควหาน่าจะเป็นงานสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อใช้เป็นศาสนสถาน หรือเป็นที่ใช้ประกอบพิธีกรรมของศาสนาฮินดูสืบเนื่องกันมาหลายสมัย เริ่มจากการเป็นเทวาลัย ใช้ประกอบพิธีกรรม มีการสร้างรูปเคารพและอาจใช้สืบเนื่องมาถึงสมัยการสร้างศาลพระอัครตยะ (รูปเคารพปางหนึ่งของพระศิวะ เสวยพระชาติเป็นพระเทพครู) ขึ้นกลางสระน้ำ (พังพระ) ในพุทธศตวรรษที่ 15 หลังจากนั้นไม่พบหลักฐานสืบเนื่อง จนกระทั่งสมัยประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ บริเวณกลางเกาะพังพระและถ้าขุด ณ เขาควหาถูกใช้เป็นพุทธสถานเป็นครั้งคราว ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นการขุดเจาะถ้ำเข้าไปในภูเขา มีการทำภาพสัญลักษณ์ลายเส้นสีแดงที่ปรากฏบนผนังตอนในสุดของถ้ำที่ขุดได้และการสกัดผนังเป็นช่องกรอบแบบซุ้มพระ เพื่อประดิษฐานรูปเคารพ สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 – 14 ภาพลายเส้นสีแดงอาจตีความได้ว่าเป็นรูปสัญลักษณ์ที่มาจากการประสมอักขระที่หนึ่งในภาษาสันสกฤตเข้าใจด้วยกันเป็นคำว่า “โอม” ซึ่งเป็นคำสำคัญหรือสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาฮินดู นอกจากนี้เป็นเครื่องแสดงนามของพระคณปติ (พระกณেশ্বর) เป็นเครื่องหมายแห่งสรรพสิ่งทั้งหลายในสากลโลก หรือหมายถึงการรวมเข้าไว้ด้วยอักขระ 3 ตัว คือ อะ-อุ-มะ อะ หมายถึง พระศิวะ (หรือพระอิศวร) อุ หมายถึง พระวิษณุ และมะ หมายถึง พระพรหม อยู่ในลักษณะตรีมูรติ คือ เทพเจ้าสำคัญในศาสนาฮินดู 3 องค์ แทนด้วยการรวมเข้าไว้ในสัญลักษณ์ของ “โอม” อันหมายถึงการรวมจักรวาลไว้เป็นหนึ่งเดียว (อมรา ศรีสุชาติ 2534 : 80-85 ; ก่องแก้ว วีระประจักษ์ 2548 : 108-109)

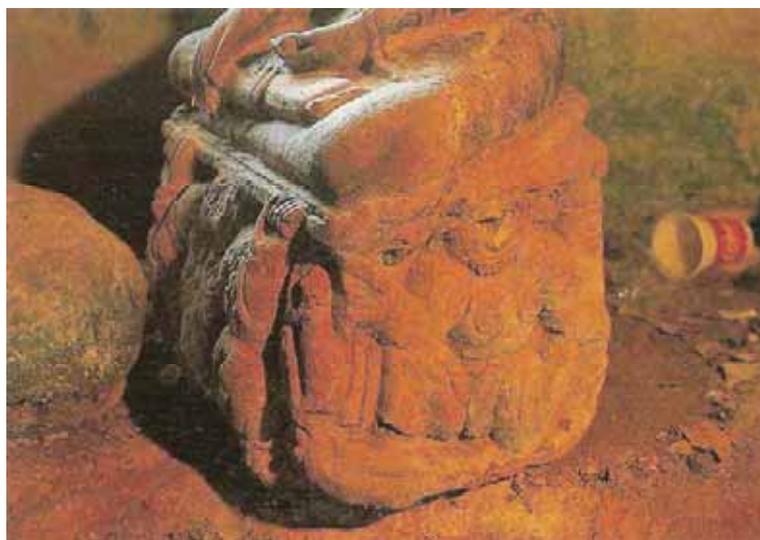
5.3.2 ถ้าควหา หมู่ 1 บ้านควหา ตำบลช้างขวา อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีการสำรวจและเผยแพร่ข้อมูลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ ได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย ฉบับคู่มือนักศึกษา” และปี พ.ศ. 2523 ได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “ศิลปะทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่ 19” ต่อมาปี พ.ศ. 2529 สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา ได้จัดทำสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ และปี พ.ศ.

2534 นาง อมรา ศรีสุชาติ และคณะ กรมศิลปากร ได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้”

สภาพที่ตั้ง ถ้ำคูหา เป็นถ้ำบนภูเขาหินปูนลูกโดดขนาดเล็ก ชาวบ้านจะเรียกว่า เขาวัดคูหา เนื่องจากถ้ำนี้ใช้เป็นพุทธสถานมาเป็นเวลานานจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นวิหารสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญประจำวัด ถ้ำเป็นคูหาขนาดยาว 16.77 เมตร กว้าง 8 เมตร ปากถ้ำหันไปทางทิศตะวันออก

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน

พระพุทธรูปปูนปั้นและหินทรายลอยตัว มีพระพุทธรูปปูนปั้นปิดทองปางไสยาสน์ประดิษฐานไว้ชิดผนังตอนในสุดตรงข้ามกับปากทางเข้า และพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัยและปางสมาธิ ประดิษฐานเรียงไว้เป็นแถวชิด ผนังด้านเหนือ, ใต้, ตะวันออกเฉียงเหนือ และตะวันออกเฉียงใต้ รวม 51 องค์ มีการซ่อมแซมในสมัยปัจจุบันหลายองค์ องค์ที่มีลักษณะพิเศษคือ พระพุทธรูปหินทรายขนาดเล็กทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยประทับบนฐานครุฑแบกและสิงแบก ซึ่งมีอยู่เพียงองค์เดียวในถ้ำนี้

ภาพที่ 96 พระพุทธรูปหินทรายที่ฐานจำหลักเป็นรูปครุฑแบกและสิงแบก

ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534), 51.

พระพุทธรูปสามองค์ขนาดใหญ่ทางด้านเหนือ ผิวนอกเป็นปูนฉาบซ่อมแซมภายหลัง แต่ยังคงเค้าพุทธศิลป์ดั้งเดิม บนผนังเหนือพระเศียรของพระพุทธรูปสามองค์นี้เป็นปูนปั้นติดผนังเป็นซุ้ม

ชุ้มพญานาคและพระพุทธรูปนาคปรกปูนปั้นติดกับผนังเหนือเศียรพระพุทธรูปสามองค์ทางผนังด้านเหนือ ทำเป็นรูปชุ้มพระสามชุ้มที่ปลายชุ้มเชื่อมต่อกันทำเป็นรูปพญานาคเจ็ดเศียร ตอนกลางเป็นพระพุทธรูปองค์เล็กๆ ปางมาวิชัย จึงทำให้ดูเป็นพระพุทธรูปปางนาคปรก

ภาพที่ 97 ภาพพระพุทธรูปปูนปั้นและหินทราย มีชุ้มเป็นปูนปั้นรูปพญานาคและพระพุทธรูปนาคปรก

ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534), 51.

ภาพพระพุทธรูปและพุทธประวัติ ทำด้วยดินเหนียวปั้นติดบนผนังและเพดานถ้ำบริเวณปากทางเข้าถ้ำ 2 ตำแหน่ง คือ ตำแหน่งแรก อยู่มุมซอกเพดานด้านตะวันออกเฉียงใต้ เป็นภาพพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทองค์ใหญ่ 1 องค์ นูนสูง พระหัตถ์ซ้ายวางอยู่เหนือพระชานุ พระหัตถ์ขวาหักหายไป ครองผ้าห่มเฉียง แสดงสังฆาฏิพาดอยู่ด้านหน้า วงพระพักตร์รูปเหลี่ยม พระกรรณยาว เม็ดพระศกใหญ่ แสดงพระอุษณิষะชัดเจน นั่งอยู่บนพนักแทนประทับ และมีพระพุทธรูปประทับนั่งอีกหลายองค์อยู่รอบ ตำแหน่งที่สอง อยู่บนผนังและเพดานด้านตะวันออกตรงปากทางเข้า เป็นแผ่นลาดตัดตรงขอบผนังตอนบน ภาพหลุดร่วงไปมากที่เหลืออยู่มองเห็นเป็นสามระดับลดหลั่นกัน ระดับแรกสูงจากพื้น 5.20 เมตร เป็นชุ้มพระและจั่วอาคารถัดขึ้นไปเป็นภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งปางมารวิชัยบนบัลลังก์ฐานบัวอยู่ในชุ้ม แสดงผ้าครองแบบห่มเฉียง แถบสังฆาฏิและพระอุษณิষะสูง ถัดขึ้นไปเป็นภาพพระเจดีย์ทรงกลม มีพระพุทธรูปประทับนั่งขนาดเจดีย์สองข้างองค์หนึ่งเศียรหักหาย อีกองค์ประทับนั่งในชุ้มบนฐานบัว แสดงขอบเขตภาพชัดเจน

ภาพที่ 98 พระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทดินเหนียวปั้นประดับผนังเหนือปากทางเข้าถ้ำ
ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534), 52.

ภาพที่ 99 ภาพพระพุทธรูป
ประทับนั่งรอบ
พระพุทธรูปนั่งห้อย
พระบาท
ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำ
สมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง
ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: เอกสารกอง
โบราณคดีหมายเลข 12/2534 กรม
ศิลปากร, 2534), 50.

ภาพที่ 100 ภาพพระพุทธรเจ้าและซุ้มอาคาร
ดินเหนียวปั้นประดับผนังเหนือ
ปากทางเข้าถ้ำ
ที่มา : อมรา ศรีสุชาติ, ศิลปะถ้ำสมัย
ประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้
(กรุงเทพฯ: เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข
12/2534 กรมศิลปากร, 2534), 52.

หลักฐานทางโบราณคดี ไม่พบโบราณวัตถุ

การแปลความศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลกำหนดอายุเบื้องต้น

ถ้าดูหา เป็นศาสนสถานสืบต่อมาหลายยุคสมัย จากลักษณะศิลปกรรมบนผนังเพดานถ้ำ แสดงให้เห็นว่าเริ่มใช้งานตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 14-15 เป็นภาพดินปั้นขึ้นบนเพดาน และผนังถ้ำด้านตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ มีลักษณะพุทธศิลป์สมัยประวัติศาสตร์สมัยทวารวดี และพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทดินปั้นมีความคล้ายคลึงกับศิลปะจามแบบดองดวง ซึ่งมีอายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 15

ต่อมาในสมัยพุทธศตวรรษที่ 18 มีหลักฐานการฟื้นฟูถ้ำแห่งนี้เป็นพุทธสถานอีกครั้ง โดยสร้างภาพปูนปั้นรูปชุ่มพญานาคและพระพุทธรูปปางนาคปรกตามแบบศิลปะสมัยประวัติศาสตร์สมัยเขมร หรือสมัยเขมรร่วมในประเทศไทย หรือสมัยลพบุรี

ตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา มีการสร้างพระพุทธรูปตามแบบศิลปะสมัยประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาขึ้นอีกหลายองค์ ที่ทำจากปูนปั้นและหินทรายแดงประดิษฐานไว้ในถ้ำ (อมรา ศรีสุชาติ 2534 : 50-53)

5.3.3 ถ้ำพระ เขากลาง บ้านเขากลาง ตำบลปิ่นแต อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง มีการสำรวจเพื่อจัดทำรายงานเบื้องต้นในปี พ.ศ. 2551 โดยกลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช กรมศิลปากร

สภาพที่ตั้ง ถ้ำพระ เขากลาง เป็นถ้ำหินปูนขนาดเล็ก ลักษณะเป็นเพิงผาธรรมชาติ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเขากลาง เพิงผาหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ความยาวตามแนวทิศเหนือ – ใต้ ประมาณ 35 เมตร บริเวณด้านหน้าเพิงผามีสภาพเป็นลานดินกว้างประมาณ 7 เมตร บนเพิงผาหินมีภาพจิตรกรรมบนเพิงหินเป็นภาพพุทธประวัติและเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา

ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหิน ภาพจิตรกรรมฝาผนังบนเพิงหินเรื่องพุทธประวัติและเรื่องราวในพุทธศาสนา สีที่ใช้ในการวาด ได้แก่ สีแดงและสีดำ ทางด้านทางทิศใต้ของผนังเพิงผา เขียนภาพพระพุทธรูปเรียงกันเป็นแนวเรียกว่า พระอันดับ จำนวน 23 องค์ ภาพเขียนกลุ่มนี้มี สภาพลบเลือนมาก ด้านล่างของภาพพระอันดับปรากฏคล้ายรูปบุคคล 2 คน นั่งอยู่บนเรือ ภาพเขียนบริเวณตรงกลางผนังเป็นภาพที่เด่นที่สุดเขียนเป็นรูปยักษ์แบกเจดีย์ ยักษ์นุ่งผ้าตารางหมากรุกมีงูพันอยู่รอบกาย ทางด้านซ้ายและขวาของยักษ์เขียนรูปเจดีย์ขนาดเล็ก ด้านบนของเจดีย์องค์ซ้ายเขียนรูปนกเกาะอยู่บนกิ่งไม้ ถัดออกไปทางด้านซ้ายของภาพกลุ่มนี้เขียนรูปบุคคลกำลังจูบเด็ก 2 คน สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นรูปชุกกัณหาและชาติในเรื่องพระเวสสันดร

ขาดก ด้านกลางผนังหินไปทางทิศเหนือ มีภาพเขียนเรียงรายกันไป ลำดับภาพไปทางทิศใต้ไปทางทิศเหนือเริ่มจากบุคคลกำลังจับช้างหรือปราบช้าง ถัดไปเป็นรูปพระพุทธไสยาสน์หันปลายพระบาทไปทางทิศเหนือหันเศียรไปทางทิศใต้ ด้านล่างของภาพเป็นรูปช้างกำลังเดินหันหน้าไปทางทิศเหนือ ต่อมาเป็นรูปบุคคล 3 คน มีเส้นโค้งเป็นรูปวงกลมอยู่เหนือศีรษะ ถัดมาเป็นรูปอาคารลักษณะคล้ายอาคารปราสาท 3 หลัง ภายในปราสาทหลังกลางเขียนเป็นรูปบุคคลนั่งอยู่ ลักษณะเขียนเป็นแบบลายเส้น และภาพด้านเหนือสุดเป็นรูปธรรมจักร ดอกไม้ดอกบัว ทั้งสามภาพเขียนเป็นแบบลายเส้น

ภาพที่ 101 ภาพพระลำดับ 23 องค์ ที่ถ้ำพระ

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช, “รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีภาคใต้ จังหวัดชุมพร นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และพัทลุง”, เอกสารสำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช กรมศิลปากร, 2551. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 102 ภาพคนคล้ายนั่งอยู่บนเรือที่ถ้ำพระ

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช, “รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีภาคใต้ จังหวัด ชุมพร นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และพัทลุง”, เอกสารสำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช กรมศิลปากร, 2551. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 103 ภาพยักษ์แบกเจดีย์ ยักษ์นุ่งผ้าตารางหมากรุกมีงูพันอยู่รอบกายที่ถ้ำพระ

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช, “รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีภาคใต้ จังหวัด ชุมพร นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และพัทลุง”, เอกสารสำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช กรมศิลปากร, 2551. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 104 ภาพคนจูงเด็ก 2 คน และภาพคนกำลังจับช้างหรือปราบช้างที่ถ้ำพระ
 ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช, “รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีภาคใต้ จังหวัด
 ชุมพร นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และพัทลุง”, เอกสารสำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช
 กรมศิลปากร, 2551. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 105 พระพุทธรูปปางไสยาสน์ที่ถ้ำพระ
 ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช, “รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีภาคใต้ จังหวัด
 ชุมพร นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และพัทลุง”, เอกสารสำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช
 กรมศิลปากร, 2551. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 106 ภาพข้างเดินหันหน้าไปทางทิศเหนือของถ้ำพระ

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช, “รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีภาคใต้ จังหวัด ชุมพร นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และพัทลุง”, เอกสารสำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช กรมศิลปากร, 2551. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 107 ภาพคน 3 คน มีวงกลมอยู่เหนือศีรษะ ที่ถ้ำพระ

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช, “รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีภาคใต้ จังหวัด ชุมพร นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และพัทลุง”, เอกสารสำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช กรมศิลปากร, 2551. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 108 ภาพอาคารปราสาทหลังแรกจากทั้งสิ้น 3 หลัง มีคนนั่งอยู่ภายใน ที่ถ้ำพระ
 ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช, “รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีภาคใต้ จังหวัด
 ชุมพร นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และพัทลุง”, เอกสารสำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช
 กรมศิลปากร, 2551. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 109 ภาพอาคารปราสาทหลังที่สองและสามจากทั้งสิ้น 3 หลัง มีคนนั่งอยู่ภายใน ที่ถ้ำพระ
 ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช, “รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีภาคใต้ จังหวัด
 ชุมพร นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และพัทลุง”, เอกสารสำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช
 กรมศิลปากร, 2551. (อัดสำเนา)

หลักฐานทางโบราณคดีจากการสำรวจ มีการกล่าวถึงในเอกสารของสำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช ว่ามีการค้นพบพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย พระพุทธรูปไสยาสน์ และพระพุทธรูปหล่อสำริดปางมารวิชัยและปางเปิดโลก

การแปลความศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลกำหนดอายุเบื้องต้น

การกำหนดอายุจากรูปแบบศิลปะของพระพุทธรูปที่ปรากฏในศิลปกรรมบนผนังหิน และพระพุทธรูปจึงมีการกำหนดอายุแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ว่ามีอายุอยู่ในช่วงสมัยประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา (สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช 2551)

5.4 พื้นที่ภูเขาบริเวณเทือกเขาสันกาลาศิริในพื้นที่แผ่นดิน (Inland)

5.4.1 ถ้ำศิลป์ บ้านนังลัว ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา มีการสำรวจและเผยแพร่ข้อมูลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2478 นาย ถ่อง แก้วนิคย์ สำรวจพบเป็นครั้งแรก พ.ศ. 2500 นาย ธนิตย์ อยู่โพธิ์ กรมศิลปากร ถ่ายภาพเขียนสีไว้ ต่อมาปี พ.ศ. 2501 ศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี และนาย เขียน ยิ้มศิริ มหาวิทยาลัยศิลปากร รวมทั้งศาสตราจารย์ ชิน อยู่ดี และนาย จำรัส เกียรติก้อง กรมศิลปากร วิเคราะห์แปลความภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยประวัติศาสตร์ หลังจากนั้นปี พ.ศ. 2532 นาง อมรา ศรีสุชาติ กรมศิลปากร วิเคราะห์แปลความสภาพสังคมในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และปี พ.ศ. 2540 นาย ต่อสกุล ธีระพัฒน์ นายภาวิทย์ มหัทธนาสิงห์ และนาย สมภพ พงษ์พัฒน์ ได้จัดทำเอกสารประกอบการสัมมนาปริญาศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร และมีการขุดค้นเพียงครั้งเดียวในปี พ.ศ. 2548 โดยบริษัท ชาญรุ่งโรจน์ จำกัด ภายใต้การควบคุมดูแลของสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา ในโครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลป์ จังหวัดยะลา ซึ่งมีการขุดค้นที่ถ้ำศิลป์ ซึ่งเป็นถ้ำที่พบภาพเขียนสี จำนวนทั้งสิ้น 3 หลุมขุดค้น และเพิงผาถ้ำศิลป์ จำนวน 1 หลุมขุดค้น รวมเป็นพื้นที่ 31 ตารางเมตร

สภาพที่ตั้ง ถ้ำศิลป์ ตั้งอยู่บนภูเขาหินปูนซึ่งชาวบ้านเรียกว่าเขาถ้ำพระนอน อยู่สูงจากพื้นดินเชิงเขาประมาณ 28.20 เมตร ปากถ้ำหันไปทางทิศตะวันตก โถงถ้ำจะอยู่ในแนวแกนทิศเหนือ – ใต้ เพดานถ้ำด้านใต้ช่วงที่สูงสุดมีช่องค่อนข้างใหญ่ ทำให้แสงสว่างสามารถส่องเข้ามาให้ความสว่างในถ้ำได้บางช่วง ถัดขึ้นไปด้านทิศเหนือจะเป็นโถงถ้ำที่ต่ำกว่าเล็กน้อยมีภาพเขียนสีบนผนังทั้ง 2 ด้าน คือ ผนังถ้ำด้านตะวันออกเป็นภาพเขียนสีดำเป็นกลุ่มคนเป่าลูกดอกและยิงธนู และมีภาพเขียนสีสภาพค่อนข้างลบเลือนอย่างมากเป็นภาพสัญลักษณ์และรูปลักษณะ และผนังถ้ำด้านตะวันตกเป็นภาพเขียนสีแสดงภาพพระพุทธเจ้าและพระพุทธประวัติบางตอน แหล่งโบราณคดีใกล้เคียง ได้แก่ เพิงผาถ้ำศิลป์ ที่พบหลักฐานการอยู่อาศัยและประกอบกิจกรรมในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาด้านล่างถัดลงมาจากถ้ำศิลป์ เขายะลา ที่พบ

หลักฐานการอาศัยพักพิงชั่วคราว ประกอบกิจกรรมต่างๆ และทำภาพเขียนสี ซึ่งตั้งอยู่ห่างไปทางทิศตะวันออกประมาณ 4 กิโลเมตร (ชาญรุ่งโรจน์ 2548)

ภาพที่ 110 ที่ตั้งของถ้ำศิลป์ (หลุมขุดค้น 1 – 3) พบภาพเขียนกลุ่มคนล่าสัตว์ พระพุทธเจ้า และพุทธประวัติและเพิงผาถ้ำศิลป์ (หลุมขุดค้น 4)

ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้น โครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลป์ : งานขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำศิลป์และแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำศิลป์ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, 2548. (อัดสำเนา)

ลักษณะของศิลปกรรมบนผนังหิน

จุดที่ 1 ภาพเขียนสีดำเป็นภาพกลุ่มคนประมาณ 8 คน ขอบเขตของภาพขนาด 65 เซนติเมตร และ 60 เซนติเมตร วางตำแหน่งของภาพแบบสามเหลี่ยม บริเวณผนังถ้ำด้านทิศตะวันออก ภาพคนสันนิษฐานว่าเป็นนักล่าสัตว์ด้วยไม้ซางเป่าลูกดอก ที่ใช้ในการล่าสัตว์จากระยะไกล สูงประมาณ 30 เซนติเมตร ตอนเหนือคนเป่าลูกดอกเป็นภาพคนยืนสูงประมาณ 24 เซนติเมตร ด้านหน้าคนเป่าลูกดอกเป็นคนยืนแอ่นท้องสูงประมาณ 16 เซนติเมตร ด้านหลังคนเป่าลูกดอกเป็นคนยืนโก่งคันทนสูงประมาณ 19 เซนติเมตร ด้านล่างคนเป่าลูกดอกเป็นภาพคนนั่งหรือคนขนาดเล็กย่อส่วนสูงประมาณ 12 เซนติเมตร 15 เซนติเมตร และ 16 เซนติเมตร ด้านหลังริมสุดของภาพคนยืนมีสภาพเลอะเลือน โดยภาพคนทั้งหมดเป็นภาพหันหน้าตรงและหันหน้าข้างในภาพเดียวกัน (Half-profile style) ทำภาพด้วยเทคนิคเซาะร่อง (Engraving) เป็นเส้นโครงร่างก่อนแล้ว

จึงระบายสีที่บภายในโครงร่างนั้น ปรากฏอยู่ที่ผนังถ้ำด้านตะวันออก (อมรา ศรีสุชาติ 2532 : 49 ; ต่อสกุล ธีรพัฒน์ ภาวิทย์ มหัทธนาสิงห์ และสมภพ พงษ์พัฒน์ 2540)

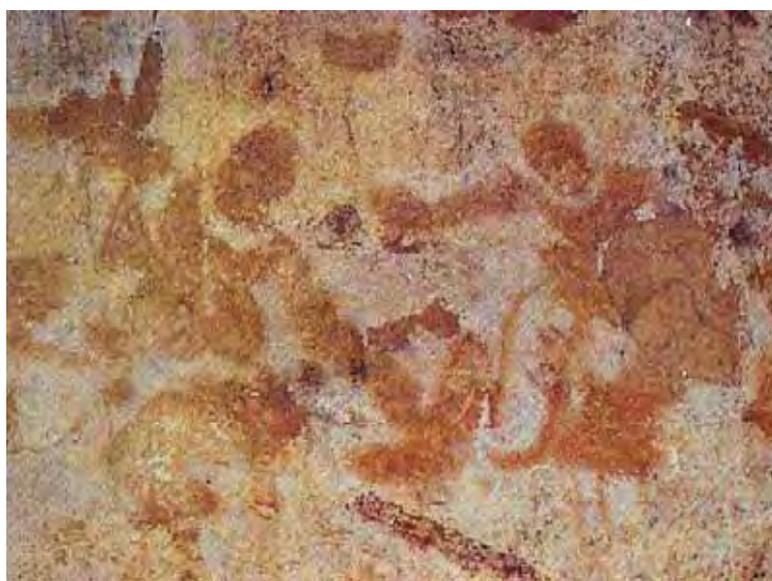
ภาพที่ 111 ภาพเขียนสีดำ เป็นกลุ่มคนล่าสัตว์ด้วยธนู และเป่าไม้ซาง (เป่าลูกดอก) บริเวณผนังถ้ำด้านตะวันออก ของถ้ำศิลป์

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา, “แหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีเขาชะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, เอกสารกลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, ม.ป.ป. (อัคราเสนา)

จุดที่ 2 ภาพเขียนสีแดงเป็นภาพสัญลักษณ์และพุทธประวัติ สีได้ลบเลือนเห็นเพียงรอยสีน้ำตาล อยู่ทางผนังด้านตะวันออกเฉียงเหนือถัดจากภาพกลุ่มคนเป่าลูกดอก และจากรอยที่เหลืออยู่พอจะมองเห็นเป็นภาพต่าง ๆ คือ บนสุดเป็นภาพดวงตราแปดดวง ถัดมาเป็นภาพคนสองคนนั่งหันหน้าเข้าหากัน ภาพล่างสุดตอนกลางเป็นภาพคนนั่งสามคน

ภาพที่ 112 ภาพดวงตราแปดดวงตอนบนสุด บริเวณผนังถ้ำด้านตะวันออกของถ้ำศิลป์
ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา, “แหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีเขาชะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”,
เอกสารกลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, ม.ป.ป. (อ็ดสำเนา)

ภาพที่ 113 ภาพคนสองคนนั่งหันหน้าเข้าหากัน บริเวณผนังถ้ำด้านตะวันออกของถ้ำศิลป์
ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา, “แหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีเขาชะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”,
เอกสารกลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, ม.ป.ป. (อ็ดสำเนา)

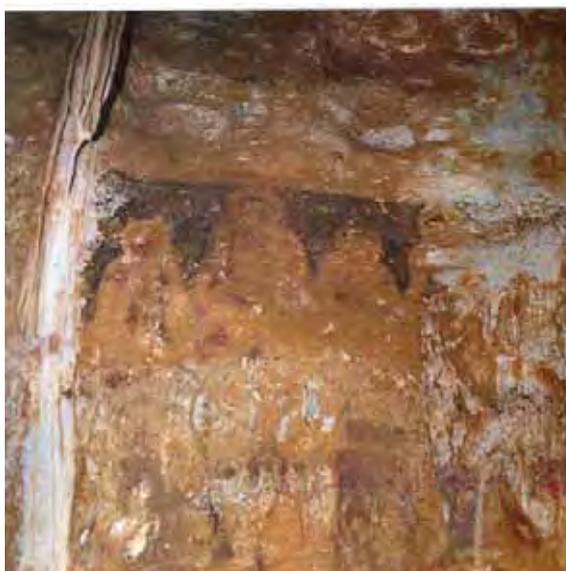

ภาพที่ 114 ภาพคนนั่งสามคน บริเวณผนังถ้ำด้านตะวันออกของถ้ำศิลป์
ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา, “แหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีเขาชะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”,
เอกสารกลุ่มวิชาการ โบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, ม.ป.ป. (อัคราเสนา)

จุดที่ 3 ภาพเขียนสีเป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าและพระพุทธรูปประวัติบางตอน เขียนด้วยเทคนิคการลงสีดำ แดง และขาว กลุ่มภาพสูงจากพื้นประมาณ 2 – 4 เมตร ประกอบด้วย ภาพบนสุดเป็นภาพพระพุทธรูปนั่งเรียงกันประมาณ 15 องค์ ยังคงชัดเจนอยู่ 3 องค์ เป็นภาพพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย มีพระสาวก 2 องค์ขนานข้าง ด้านล่างลงมาเป็นภาพพระพุทธรูปปางนาคปรก ปางสมาธิ ธิดาพญามารทั้ง 3 คือ ตัณหา ราคา และอรดี ถัดไปเป็นพระพุทธรูปประทับยืนปางลีลา รัตนจงกลม และพระพุทธรูปปางมารวิชัยประทับนั่งบนบัลลังก์สูงมีพระโพธิสัตว์หรือพระสาวกขนานข้าง ด้านล่างของภาพพระพุทธรูปปางสมาธิจะเป็นภาพขนาดเล็ก ซึ่งอาจจะเป็นภาพของพลมาร ด้านล่างของภาพพระพุทธรูปนั่งเรียงกันจะเป็นภาพเทวดาเหาะเขียนด้วยสีแดง ปรากฏอยู่ที่ผนังถ้ำด้านตะวันตก (ศิลป์ พีระศรี 2501)

ภาพที่ 115 ภาพพุทธประวัติ และพระพุทธรูปปางต่างๆ บริเวณผนังถ้ำด้านตะวันตกของถ้ำศิลป์
ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา, “แหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีเขาชะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”,
เอกสารกลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, ม.ป.ป. (อัคราเสนา)

ภาพที่ 116 ภาพพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย พร้อมพระสาวก 2 องค์ขนานข้าง เป็นภาพที่
ชัดเจนที่สุดในกลุ่มภาพทั้งสิ้น 15 ภาพ บริเวณผนังถ้ำด้านตะวันตกของถ้ำศิลป์
ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา, “แหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีเขาชะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”,
เอกสารกลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, ม.ป.ป. (อัคราเสนา)

หลักฐานทางโบราณคดีจากการขุดค้น ซึ่งมีการขุดค้นเพียงครั้งเดียว ในปี พ.ศ. 2548 โดยสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา และบริษัท ชาญรุ่งโรจน์ จำกัด ได้ขุดค้นทางโบราณคดีทั้งสิ้น 4 หลุมขุดค้น คือ ถ้ำศิลป์ มีการขุดค้น 3 หลุม และเพิงผาถ้ำศิลป์ ซึ่งตั้งอยู่ต่ำลงมาขุดค้น 1 หลุม ครอบคลุมพื้นที่ 31 ตารางเมตร ซึ่งขุดค้นพบหลักฐานทางโบราณคดี ได้แก่

๑ เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน (Earthenware) เป็นภาชนะดินเผาเนื้อดินแบบผิวเรียบ และแบบตกแต่งผิวด้วยลวดกดประทับแบบเส้นตรงและลายคล้ายดอกไม้ ลายเชือกทาบ สันนิษฐานว่าเป็นภาชนะดินเผาสมัยประวัติศาสตร์ และเป็นภาชนะดินเผาที่ใช้ในครัวเรือนซึ่งน่าจะผลิตจากแหล่งเตาในพื้นที่ใกล้เคียง นอกจากนี้ยังพบเศษภาชนะดินเผาที่มีผิวเรียบ บางชิ้นมีเนื้อละเอียด สีภายนอกและในมีสีขาว-นวล สันนิษฐานว่ามีความคล้ายคลึงกับภาชนะดินเผาประเภทกุ่มที่จากแหล่งเตาปะโอ โดยเป็นสิ่งที่น่าเข้ามาพร้อมกับติดต่อกับชุมชนอื่นบริเวณชายฝั่งอ่าวไทย

ภาพที่ 117 เศษภาชนะเนื้อดิน หลุมขุดค้นที่
1 ระดับผิวดิน ถ้ำศิลป์

ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้น
โครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลป์ : งาน
ขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำศิลป์และแหล่ง
โบราณคดีเพิงผาถ้ำศิลป์ ตำบลหน้าถ้ำ
อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอ
สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร,
2548. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 118 เศษภาชนะเนื้อดิน หลุมขุดค้นที่
2 ระดับผิวดิน ถ้ำศิลป์

ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้น
โครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลป์ : งาน
ขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำศิลป์และแหล่ง
โบราณคดีเพิงผาถ้ำศิลป์ ตำบลหน้าถ้ำ
อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอ
สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร,
2548. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 119 เศษภาชนะเนื้อดิน หลุมขุดค้นที่
3 ระดับที่ 1 ถ้ำศิลป์

ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้น
โครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลป์ : งาน
ขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำศิลป์และแหล่ง
โบราณคดีเพิงผาถ้ำศิลป์ ตำบลหน้าถ้ำ
อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอ
สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร,
2548. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 120 เศษภาชนะเนื้อดิน หลุมขุดค้นที่
3 ระดับที่ 3 ถ้ำศิลป์

ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้น
โครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลป์ : งาน
ขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำศิลป์และแหล่ง
โบราณคดีเพิงผาถ้ำศิลป์ ตำบลหน้าถ้ำ
อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอ
สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร,
2548. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 121 เศษภาชนะเนื้อดิน หลุมขุดค้นที่
4 ระดับผิวดิน เฟืองผาถ้ำศิลป์
ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้น
โครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลป์ : งาน
ขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำศิลป์และแหล่ง
โบราณคดีเฟืองผาถ้ำศิลป์ ตำบลหน้าถ้ำ
อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอ
สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร,
2548. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 122 เศษภาชนะเนื้อดิน หลุมขุดค้นที่
4 ระดับที่ 5 เฟืองผาถ้ำศิลป์
ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้น
โครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลป์ : งาน
ขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำศิลป์และแหล่ง
โบราณคดีเฟืองผาถ้ำศิลป์ ตำบลหน้าถ้ำ
อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอ
สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร,
2548. (อัดสำเนา)

๑ เศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง (Stoneware) เป็นภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง
ตกแต่งด้วยเคลือบใสแตกราน จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบ สันนิษฐานได้ว่าเป็นเครื่องถ้วยจีนอายุ
ราวพุทธศตวรรษที่ 18 – 20 และเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาเมืองสุโขทัยเก่า อายุราวพุทธศตวรรษที่
19 – 20 ซึ่งอาจจะเป็นการนำเข้ามาพร้อมกับการติดต่อกับชุมชนอื่นตามชายฝั่งอ่าวไทย และตาม
เส้นทางข้ามคาบสมุทรม

ภาพที่ 123 เศษภาชนะเนื้อแกร่งเคลือบ หลุม
ขุดค้นที่ 1 ระดับผิวดิน ถ้ำศิลป์
ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้น
โครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลป์ : งาน
ขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำศิลป์และแหล่ง
โบราณคดีเพิงผาถ้ำศิลป์ ตำบลหน้าถ้ำ
อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอ
สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร,
2548. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 124 เศษภาชนะเนื้อแกร่งเคลือบ
หลุมขุดค้นที่ 2 ระดับผิวดิน ถ้ำ
ศิลป์
ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้น
โครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลป์ : งาน
ขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำศิลป์และแหล่ง
โบราณคดีเพิงผาถ้ำศิลป์ ตำบลหน้าถ้ำ
อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอ
สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร,
2548. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 125 เศษเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาสุโขทัย หลุมขุดค้นที่ 3 ระดับที่ 1 ถ้ำศิลป์
ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้นโครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลป์ : งานขุดค้นแหล่ง
โบราณคดีถ้ำศิลป์และแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำศิลป์ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”,
รายงานเสนอสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, 2548. (อัดสำเนา)

๑ กระดูกสัตว์ ได้แก่ กระดูกสัตว์จำพวกกวาง เก้ง หมู นก กบ สันนิษฐานว่าเป็นสัตว์ที่ถูกล่ามาเพื่อเป็นอาหารของมนุษย์ในอดีต จากแหล่งอาหารใกล้เคียงกับ แหล่งโบราณคดี เนื่องด้วยชั้นดินที่ขุดพบนั้นมีการปะปนของโบราณวัตถุหลายสมัย จึงไม่สามารถ วิเคราะห์อายุสมัยของกระดูกสัตว์เหล่านี้

ภาพที่ 126 กระดูกสัตว์ หลุมขุดค้นที่ 2 ระดับผิวดิน ถ้ำศิลป์

ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้น โครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลป์ : งานขุดค้นแหล่ง โบราณคดีถ้ำศิลป์และแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำศิลป์ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, 2548. (อัดสำเนา)

๑ เครื่องมือกระดูกสัตว์ปลายแหลม

ภาพที่ 127 เครื่องมือกระดูกสัตว์ปลายแหลม หลุมขุดค้นที่ 4 ระดับที่ 7 เพิงผาถ้ำศิลป์

ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้น โครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลป์ : งานขุดค้นแหล่ง โบราณคดีถ้ำศิลป์และแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำศิลป์ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, 2548. (อัดสำเนา)

๑ ชิ้นส่วนเขากวาง

ภาพที่ 128 ชิ้นส่วนเขากวาง หลุมขุดค้นที่ 4 ระดับที่ 9 เฝิงผาด้าศิลปะ
ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้นโครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลปะ : งานขุดค้นแหล่ง
โบราณคดีถ้ำศิลปะและแหล่งโบราณคดีเฝิงผาด้าศิลปะ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”,
รายงานเสนอสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, 2548. (อัดสำเนา)

๑ เปลือกหอยและเปลือกหอยเจาะรู ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นหอยน้ำจืด
หรือหอยทะเล (น้ำเค็ม) และไม่ทราบถึงหน้าที่ใช้งาน

ภาพที่ 129 เปลือกหอยเจาะรู หลุมขุดค้นที่ 4 ระดับ 9 เฝิงผาด้าศิลปะ
ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้นโครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลปะ : งานขุดค้นแหล่ง
โบราณคดีถ้ำศิลปะและแหล่งโบราณคดีเฝิงผาด้าศิลปะ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”,
รายงานเสนอสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, 2548. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 130 เปลือกหอยกาบ 2 ผา หลุมขุดค้นที่ 4 ระดับที่ 8-12 เฟิงผาด้าศิลป์

ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้นโครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลป์ : งานขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำศิลป์และแหล่งโบราณคดีเฟิงผาด้าศิลป์ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, 2548. (อัดสำเนา)

๑ ลูกปัดเปลือกหอย

ภาพที่ 131 ลูกปัดเปลือกหอย หลุมขุดค้นที่ 3 ระดับผิวดิน ถ้ำศิลป์

ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้นโครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลป์ : งานขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำศิลป์และแหล่งโบราณคดีเฟิงผาด้าศิลป์ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, 2548. (อัดสำเนา)

๑ ชิ้นส่วนพระพิมพ์ดินดิบ

ภาพที่ 132 ชิ้นส่วนพระพิมพ์ดินดิบ หลุมขุดค้นที่ 2 ระดับที่ 1 ถ้ำศิลป์
ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้นโครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลป์ : งานขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำศิลป์และแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำศิลป์ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, 2548. (อัดสำเนา)

๑ ชิ้นส่วนปูนฉาบปิดทอง

ภาพที่ 133 ชิ้นส่วนปูนฉาบปิดทอง หลุมขุดค้นที่ 2 ระดับผิวดิน ถ้ำศิลป์
ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้นโครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลป์ : งานขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำศิลป์และแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำศิลป์ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, 2548. (อัดสำเนา)

๑ ก้อนแร่เหล็ก

ภาพที่ 134 ก้อนแร่เหล็ก หลุมขุดค้นที่ 4 ระดับที่ 8 เฝิงผาด้าศิลปะ

ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้นโครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลปะ : งานขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำศิลปะและแหล่งโบราณคดีเฝิงผาด้าศิลปะ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, 2548. (อัดสำเนา)

๑ ขวานหินขัด

ภาพที่ 135 ขวานหินขัด หลุมขุดค้นที่ 4 ระดับที่ 7 เฝิงผาด้าศิลปะ

ที่มา : ชาญรุ่งโรจน์, “รายงานเบื้องต้นโครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลปะ : งานขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำศิลปะและแหล่งโบราณคดีเฝิงผาด้าศิลปะ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, 2548. (อัดสำเนา)

การแปลความคิดโปรแกรม หลักฐานทางโบราณคดี และผลกำหนดอายุเบื้องต้น

ศิลปกรรมบนผนังหินของภาพกลุ่มคนล่าสัตว์ด้วยธนู และคนเป่าไม้ซาง (เป่าลูกดอก) บริเวณผนังถ้ำด้านตะวันออก สะท้อนให้เห็นถึงภาพเขียนสีแดงกับการเขาระบบธรรมชาติ (Naturalistic) หรือภาพเสมือนจริง (Realistic) หรือภาพรูปสัญลักษณ์ (Figures) ภาพคนในทำเนียบกำลังเป่าไม้ซางอยู่ตรงกลาง และมีรูปคนกำลังยิงธนูและรูปสัตว์อยู่รอบ ๆ เป็นลักษณะวงกลม ถัดไปเป็นภาพคนและสัตว์เป็นแนวตรงทั้งสองด้านของภาพที่เป็นวงกลม แสดงให้เห็นว่ามีการสร้างสรรค์งานศิลปะทั้งที่เป็นเรื่องราวของการดำเนินชีวิตประจำวัน และอาจทำให้เห็นถึงความเชื่อออกมาเป็นภาพสัญลักษณ์ เทคนิควิธีการเขียนภาพเขียนสีจะเขียนสีด้วยถ่านผสมยางไม้ ดร.อมรา ศรีสุชาติ (2532) สันนิษฐานว่าเป็นกลุ่มคนที่ดำรงชีวิตด้วยการหาของป่า-ล่าสัตว์ (Hunter-Gatherer) และเป็นลักษณะพิเศษของภาพคน คือ การเขียนภาพแขนทั้งสองข้างมาบรรจบกัน โดยการใช้เส้นโค้งและการวาดภาพส่วนศีรษะยื่นแหลมคล้ายศีรษะนก ซึ่งอาจแสดงถึงลักษณะการนับถือโทเท็มประจำเผ่า และรองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม (2546) กล่าวว่า เป็นลักษณะสืบทอดมาจนถึงพวกเขมังกาไกหรือพวกเงาะที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เขตจังหวัดยะลา และประเทศมาเลเซียในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามก็มาจากชุดค้นทางโบราณคดีโดยสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา และบริษัทชาญรุ่งโรจน์จำกัด (2548) บริเวณถ้ำศิลปะที่ตั้งของภาพเขียนสีเหล่านี้ และเพิงผาถ้ำศิลปะ พบหลักฐานการอยู่อาศัยของกลุ่มคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ราว 3,000 ปีมาแล้ว จึงกำหนดอายุภาพเขียนสีรูปกลุ่มคนล่าสัตว์ด้วยธนูและเป่าไม้ซางถูกเขียนขึ้นในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ราว 3,000 ปีมาแล้ว

ศิลปกรรมบนผนังหินเกี่ยวกับพุทธศาสนา ศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี และอาจารย์ เขียน ยิ้มศิริ (2501) กำหนดอายุจากการเปรียบเทียบได้ไม่เก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 15 เขียนด้วยสีดินสกุลงาช้างท้องถิ่น ตามแบบศิลปะสมัยศรีวิชัย สืบเนื่องเรื่อยมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 19 - 20 ตามแบบศิลปะสมัยสุโขทัย อิทธิพลทางศิลปะจากศิลปะประเทศอินเดีย โดยเฉพาะพระพุทธรูปปางลีลา ที่สอดคล้องกับการชุดค้นทางโบราณคดีบริเวณถ้ำศิลปะที่พบหลักฐานการใช้พื้นที่เป็น ศาสนสถานเพื่อประกอบพิธีกรรมตามเชื่อทางศาสนาพุทธ ราวพุทธศตวรรษที่ 14 - 20 สมัยศรีวิชัยและใช้งานสืบเนื่องเรื่อยมาจนถึงสมัยสุโขทัย

หลักฐานทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ จากการชุดค้นทางโบราณคดีโดยบริษัท ชาญรุ่งโรจน์จำกัด (2548) และภาพเขียนสีด้านบริเวณผนังถ้ำด้านตะวันออก แสดงให้เห็นถึงสภาพวิถีชีวิตของมนุษย์ในอดีตที่เข้ามาใช้พื้นที่บริเวณแหล่งโบราณคดีในด้านต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบจากการขุดค้นบริเวณถ้ำศิลป์ หลุมขุดค้นที่ 1 – 3 ประกอบด้วย ลูกปัดเปลือกหอย เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน และบริเวณเพิงผาถ้ำศิลป์หลุมขุดค้นที่ 4 ประกอบด้วย เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน เปลือกหอยกาบ เปลือกหอยเลียบ เปลือกหอยทาก ชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ เครื่องมือกระดูกปลายแหลม เปลือกหอยเจาะรูไม้ทราบประโยชน์การใช้งาน เครื่องมือหินขัดและก้อนแร่เหล็ก ซึ่งหลักฐานเหล่านี้สะท้อนถึงความเป็นหลักฐานในชั้นวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน ไม่มีการรบกวนเหมือนถ้ำศิลป์ ทั้งยังแสดงให้เห็นว่าพื้นที่บริเวณถ้ำศิลป์และเพิงผาถ้ำศิลป์มีการเข้ามาใช้พื้นที่ประกอบกิจกรรม ทั้งเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เป็นต้นมา โดยพื้นที่บริเวณเพิงผาถ้ำศิลป์นั้น มีการใช้เป็นที่อยู่อาศัยเฉพาะสมัยก่อนประวัติศาสตร์เท่านั้น ซึ่งน่าจะเป็นเพียงระยะเวลาไม่นานมากนัก หลังจากนั้นจึงถูกทิ้งร้างไป บริเวณถ้ำศิลป์ยังคงมีการใช้พื้นที่ต่ออย่างต่อเนื่องมาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ แต่เปลี่ยนจากการใช้พื้นที่สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยเป็นการใช้พื้นที่เพื่อเป็นศาสนสถานที่สำคัญในพุทธศาสนา

เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน ลักษณะของเศษภาชนะดินเผาที่พบนั้นเป็นภาชนะดินเผาเนื้อดิน ตกแต่งด้วยลายเชือกทาบ มีการทาดิน รมควันที่ผิวอีกครั้งหนึ่ง

ชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ และเครื่องมือกระดูกสัตว์ปลายแหลม จากการจัดจำแนกพบชิ้นส่วนกระดูกของหนู นก หมู กวาง วัว/ควาย เป็นต้น ซึ่งทำให้ทราบถึงว่าน่าจะมีการล่าสัตว์มาจากบริเวณใกล้ ๆ กับแหล่งโบราณคดี เนื่องจากชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ที่พบนั้นมีหลายชิ้นส่วนปะปนทั้งชิ้นส่วนขา และลำตัว พบทั้งกระดูกสันหลัง ซี่โครง ชิ้นส่วนกะโหลก ลักษณะของป่าที่เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญนั้นจากประเภทของสัตว์ที่พบ สามารถบอกได้ว่าเป็นป่าเบญจพรรณและทุ่งหญ้า นอกจากจะล่าสัตว์มาเป็นอาหารแล้วยังพบว่า มีการจับสัตว์น้ำจากแหล่งน้ำบริเวณใกล้เคียงกับแหล่งโบราณคดี เช่น ปลา โดยเศษกระดูกสัตว์บางส่วนนำเอาชิ้นส่วนกระดูกชิ้นยาวมาขัดฝนให้มีความแหลมคมเพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับล่าสัตว์ต่อไป เครื่องมือปลายแหลมทำจากกระดูกสัตว์ จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำหมอบีเยว จังหวัดกระบี่ และแหล่งโบราณคดีถ้ำชาไก จังหวัดตรัง จึงกำหนดอายุโดยการเปรียบเทียบได้ราว $3,020 \pm 230$ ปีมาแล้ว (สุรินทร์ ภู่อจร 2539, หน้า 25) นอกจากนี้การขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาหลังโรงเรียนก็พบเครื่องมือกระดูกที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน (แอนเดอร์สัน 1986 ; รัสมิ์ ชูทรงเดช 2545) จึงทำให้ทราบได้ว่าวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ถ้ำศิลป์ และเพิงผาถ้ำศิลป์มีอายุอยู่ในช่วงเวลาตั้งแต่ประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการล่าสัตว์น่าจะประกอบด้วยเครื่องมือปลายแหลม ซึ่งอาจจะเป็นลูกศรสำหรับยิงธนู หรืออาจเปรียบเทียบกับภาพเขียนสีบนทิวเขาเหตุการณ์การล่าสัตว์ภายในบริเวณถ้ำศิลป์

เปลือกหอย ทำให้ทราบได้ว่ามีการหาหอยน้ำจืดชนิดต่าง ๆ มาเป็นอาหาร สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ซึ่งมีแนวลำน้ำธรรมชาติขนาดเล็กไหลผ่านด้านหน้าของแหล่งโบราณคดี นอกจากนี้ยังอาจจะมีการติดต่อกับชุมชนที่อยู่ใกล้กับชายฝั่งทะเลที่อยู่ห่างไกลออกไป เนื่องจากพบเปลือกหอยทะเลร่วมอยู่ในชั้นวัฒนธรรมด้วยกัน

ลูกปัดเปลือกหอย พบเพียงชิ้นเดียวที่บริเวณถ้ำศิลป์ มีลักษณะกลมแบน น่าจะทำมาจากเปลือกหอยทะเลที่มีความหนาค่อนข้างมาก จึงเป็นไปได้ว่าเป็นของที่มาจาก การติดต่อกับแหล่งโบราณคดีที่อยู่ห่างไกลออกไป และเปลือกหอยเจาะรู เป็นสิ่งที่สามารถผลิตขึ้น ภายในแหล่งโบราณคดี เนื่องจากมีวัตถุดิบอยู่แล้วในพื้นที่ โดยอาจจะนำใช้เปลือกหอยที่เก็บมาเป็น อาหารมาเจาะรูด้วยเครื่องมือปลายแหลม ส่วนหน้าที่การใช้งานเปลือกหอยเจาะรูน่าจะทำขึ้นเพื่อ เป็นเครื่องประดับลักษณะเดียวกับลูกปัด

เครื่องมือขวานหินขัด ทำมาจากหินเชิร์ต (Chert) เนื้อละเอียด แต่จากการ ขุดค้นนั้นไม่พบหินลับซึ่งเป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งที่ใช้ในการผลิต จึงสันนิษฐานได้ว่าขวานหินขัดที่ พบนี้อาจนำมาจากพื้นที่อื่นด้วยการนำติดตัวเข้ามา หรือเป็นสิ่งที่ทำขึ้นภายในแหล่งโบราณคดี จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำหมอบีเยว จังหวัดกระบี่ และแหล่งโบราณคดีถ้ำชาโก จังหวัด ตรัง โดยศาสตราจารย์ ดร.สุรินทร์ ภูงจร (2539) ได้พบเครื่องมือปลายแหลมทำจากกระดูกสัตว์ และขวานหินขัดอยู่ในชั้นวัฒนธรรมเดียวกัน ซึ่งกำหนดอายุโดยการเปรียบเทียบได้ราว $3,020 \pm 230$ ปีมาแล้ว จึงอาจเป็นไปได้ว่าวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่แหล่งโบราณคดีถ้ำศิลป์ และ แหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำศิลป์มีอายุอยู่ในช่วงเวลาเดียวกันหรือตั้งแต่ประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว

หลักฐานทางโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ พบจากการขุดค้นเฉพาะแหล่ง โบราณคดีถ้ำศิลป์หลุมขุดค้นที่ 1 – 3 เท่านั้น ประกอบด้วย เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน เศษภาชนะดิน เผาเนื้อแกร่ง ชิ้นส่วนปูนฉาบปิดทอง และชิ้นส่วนพระพิมพ์ดินดิบ รวมไปถึงหลักฐานที่เป็น ภาพเขียนสีเกี่ยวกับพุทธประวัติลงสีดำ สีแดง และสีขาว อยู่ทางผนังถ้ำด้านทิศตะวันตก

หลักฐานประเภทภาชนะดินเผาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เศษภาชนะดิน เผาเนื้อดิน ตกแต่งด้วยลายกดประทับ ลักษณะคล้ายดอกไม้ น่าจะเป็นภาชนะที่ผลิตขึ้นจากแหล่ง เตาพื้นเมือง ส่วนที่มีผิวเรียบไม่มีการตกแต่ง สีของภาชนะมีสีขาว/นวล เนื้อละเอียด น่าจะเป็น ภาชนะที่ของแหล่งเตาปะโอจากบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ โดยนำเข้ามาพร้อมกับการติดต่อ ระหว่างชุมชนและนำเข้ามาใช้ในหน้าที่เฉพาะ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ ศาสตราจารย์ ดร.ผาสุข อินทรารุช

(2527) กล่าวไว้ว่า ลักษณะเนื้อดินของหม้อกู่ฉีที่พบในคาบสมุทรภาคใต้ว่า แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเนื้อค่อนข้างหยาบ มักจะพบมากในพื้นที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี และกลุ่มดินเนื้อละเอียด พบบริเวณคาบสมุทรสทิงพระในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราชและสงขลา ผลิตออกขายเป็นจำนวนมากในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 19 – 20

สำหรับเครื่องถ้วยจีนและเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาเมืองสุโขทัยเก่า กำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 18 – 20 และ 19 – 20 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่ามีการติดต่อกับชุมชนภายนอกที่มีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศหรืออาจจะเป็นการส่งผ่านมาจากชุมชนขนาดใหญ่ที่อยู่ไม่ห่างจากแหล่งโบราณคดีมากนัก เช่น เมืองโบราณยะรัง ซึ่งเป็นเมืองโบราณที่ตั้งอยู่ในเส้นทางข้ามคาบสมุทรระหว่างเส้นทางสายรัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซีย ผ่านจังหวัดยะลาและจังหวัดปัตตานี (อมรา ศรีสุชาติ 2530)

ในด้านศาสนาความเชื่อของชุมชนบริเวณถ้ำศิลป์ พบหลักฐานจากการขุดค้น คือ ชิ้นส่วนพระพิมพ์ดินเผา แต่จากสภาพของพระพิมพ์ที่พบนี้ไม่สมบูรณ์ เหลือเฉพาะบริเวณมุมเท่านั้น จึงไม่สามารถทราบได้ว่าเป็นพระพิมพ์รูปแบบใด อย่างไรก็ตาม รองศาสตราจารย์ ศรีสักร วัลลิโภดม (2546) ได้กล่าวถึงโบราณวัตถุที่พบจากแหล่งโบราณคดีวัดถ้ำคูหาภิมุข ซึ่งตั้งอยู่บนภูเขาใกล้กับถ้ำศิลป์ โดยกล่าวถึงว่า พระพิมพ์ดินดิบแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ แบบพระพิมพ์ขนาดใหญ่ มีรูปพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาท พระพุทธรูปยืน และพระพุทธรูปนั่งขนาบข้างด้วยสลูทั้งสองด้าน ลักษณะคล้ายกับศิลปะทวารวดีในภาคกลางของไทย และแบบพระพิมพ์ขนาดเล็ก ส่วนใหญ่เป็นรูปพระโพธิสัตว์ปางองค์มีจารึกกำกับอยู่ด้านหลัง ลักษณะเป็นศิลปะแบบศรีวิชัย นอกจากพระพิมพ์ดินดิบแล้วยังพบพระพุทธรูปสำริด อายุราวพุทธศตวรรษที่ 14 – 15 และพระพุทธรูปรุ่นหลังลงมา ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 18 ลงมาถึงสมัยอยุธยา และจากการลำดับสมัยวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีในพื้นที่คาบสมุทรภาคใต้โดย ดร.อมรา ศรีสุชาติ (2530) ได้กล่าวถึงในช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16 – 18 มีการค้าขายกับจีนโดยเฉพาะการค้าขายเครื่องถ้วยชาม อิทธิพลของพุทธศาสนamahayan กลับมาฟื้นฟู มีการทำพระพิมพ์ฝังตามถ้ำซึ่งถือเป็นศาสนสถาน ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ยังคงทำการค้าขายกับสุโขทัยและอยุธยา เนื่องจากพบหลักฐานที่สำคัญ คือ เครื่องถ้วยชามสังคโลก จากการลำดับสมัยวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีในพื้นที่คาบสมุทรภาคใต้ จะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับหลักฐานทางโบราณคดีที่พบจากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำศิลป์ในพื้นที่หลุมขุดค้นที่ 1 – 3 ที่มีอายุอยู่ในช่วงเวลาเดียวกัน ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 14 -15 เป็นต้นมา (ชาญรุ่งโรจน์ 2548 : 79-84)

5.4.2 เขายะลา ตำบลลิคิลและตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา มีการสำรวจและเผยแพร่ข้อมูลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา สำรวจทางโบราณคดี

พบเป็นครั้งแรก ปี พ.ศ. 2542 สํารวจและขุดขั้้นทะเบียนโบราณสถานครั้งที่ 1 ปีพ.ศ. 2543-2544 สํารวจเพิ่มเติมและแก้ไขแผนผังขุดขั้้นทะเบียนให้ครอบคลุมพื้นที่ระเบิดหิน ปี พ.ศ. 2544 แหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีเขาชะลา ประกาศขุดขั้้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 118 ตอนพิเศษ 127ง หน้า 6 และปี พ.ศ. 2549 สํานักศิลปากรที่ 13 สงขลา ร่วมกับห้้างหุ้นส่วนจำกัดคูน้้าคันดินสํารวจเพื่อกันเขตป้องกันแหล่งศิลปกรรมและโบราณสถานจากเหมืองหินปูน

สภาพที่ตั้ง เขาชะลา เป็นภูเขาหินปูนทอดตั้ตามแนวแกนทิศเหนือ – ใต้ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจั้หวัดยะลา มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 80 – 270 เมตร ยาวประมาณ 2.7 กิโลเมตร กว้างที่สุดทางตอนใต้ประมาณ 1 กิโลเมตร จากการสํารวจทางโบราณคดีจึงพบแหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินตั้ทั้งสิ้น 4 พื้นที่ คือ ภาพเขียนสีแดงบริเวณเพิงผาตอแล หรือตอด้้านตะวันตกเฉียงใต้ของเขาชะลา ภาพเขียนสีดำบริเวณโพรงถ้้าด้านตะวันออกเฉียงใต้ของเขาชะลา ภาพเขียนสีแดงบริเวณเพิงผาด้านตะวันออกเฉียงใต้ของเขาชะลา และภาพเขียนสีบริเวณด้านทิศใต้ของเขาชะลา และแหล่งที่อยู่อาศัยขั้้นคราวรวมทั้งประกอบกิจกรรมทั้ไปทั้ทั้งสิ้น 2 พื้นที่ คือ บริเวณหุบเขาและโพรงถ้้าด้านตะวันตกของเขาชะลา และบริเวณหน้าเพิงผาภาพเขียนสีด้านตะวันออกเฉียงใต้ของเขาชะลา สําหรับแหล่งโบราณคดีใกล้เคียงและพบโบราณวัตถุสําคัญได้แก่ โพรงถ้้าในหุบเขาทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเขาชะลาพบเครื่องมือหินกะเทาะและโคลนก่อนทำขวานหินขัด วั้เจ้าเมืองเก่าบริเวณทิศตะวันตกเฉียงใต้ เครื่องถ้วยยุโรปจากประเทศฮอลแลนด์ และเยอรมันปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 รวมไปถึงเครื่องถ้วยจีนและญี่ปุ่นซึ่งพบทั้เต็มใบและเศษภาชนะ และเหรียญรัชกาลที่ 5 และ 8 สุสานหรือกูโบร์โบราณตามศาสนาอิสลามประจำบ้านชะลา และแหล่งโบราณคดีถ้้าศิลป แหล่งที่อยู่อาศัย มีการเขียนภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ รวมทั้งประกอบกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์หลังจากนั้นใช้เป็นพุทธศาสนสถานสมัยประวัติศาสตร์ ซึ่งตั้งอยู่ห่างไปทางทิศตะวันตกประมาณ 4 กิโลเมตร เป็นต้น (สํานักศิลปากรที่ 13 สงขลา ม.ป.ป. ; ศิริพร ลิมศิริวงษ์ 2543 ; คูน้้าคันดิน 2549 ; สุภาวดี อินทรประเสริฐ 2551)

ลักษณะของศิลปกรรมบนผนังหิน

จุดที่ 1 ภาพเขียนสีแดงเป็นภาพมือทาบและภาพสัญลักษณ์ พบบริเวณเพิงผาด้านทิศตะวันตกของเขาชะลา กลุ่มภาพหันไปทางทิศตะวันตก กระจายตัวกว้างประมาณ 2 เมตร สูงประมาณ 1 เมตร ภาพล้้าสุดสูงจากพื้นดินประมาณ 0.40 เมตร เขียนด้วยเทคนิคการลงสี (Pictograph) ด้วยสีแดง สันนิษฐานว่าเขียนด้วยดินสีแดงหรือแร่เฮมาไทต์ (Hematite) ทั้ทั้งสิ้น 13 ภาพ แบ่งตามการวางตัวของภาพได้เป็น 10 กลุ่ม ประกอบด้วยภาพมือทาบด้วยมือซ้ายไม่มีการ

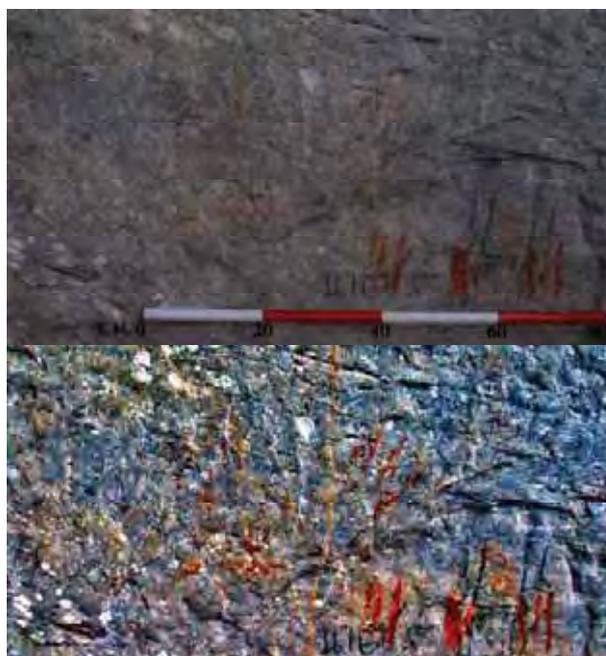
ตกแต่งภายในจำนวน 1 ภาพ กลุ่มภาพเส้นตรงจำนวน 7 ภาพ กลุ่มภาพเส้นตรงสลับจุดปะจำนวน 2 ภาพ ภาพคล้ายบันไดจำนวน 1 ภาพ และ 2 ภาพไม่สามารถระบุได้

ภาพที่ 136 ภาพเขียนสีเทคนิคลงสีแดงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เพิงผาต่อแลหรือต่อหลัง เขายะลา

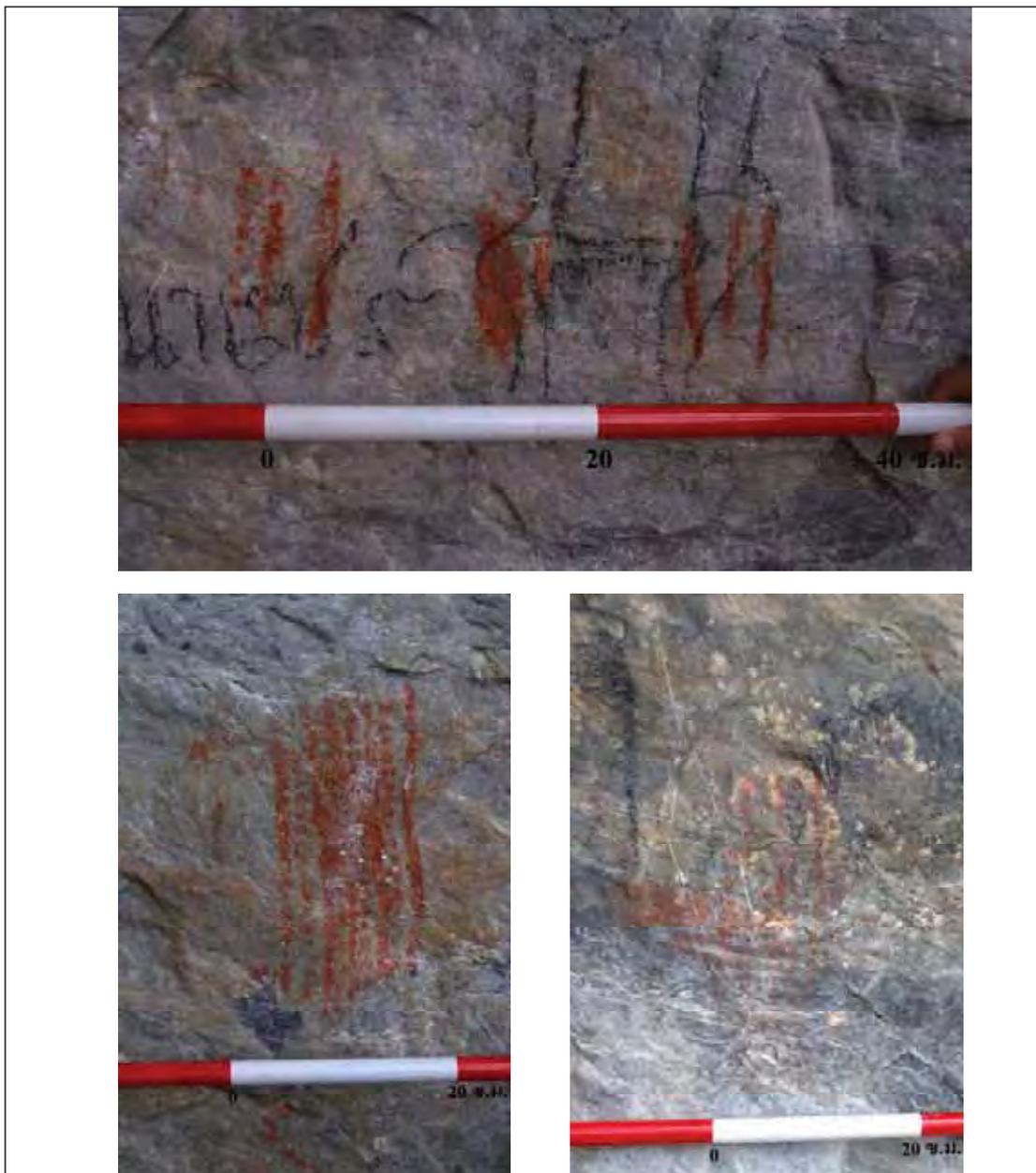
ภาพที่ 137 ภาพเขียนสีเทคนิคลงสีแดงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เพิงผาต่อแลหรือต่อหลัง เขายะลา

ภาพที่ 138 ภาพมือทาบ เพิงผาต่อแลหรือต่อหลัง เขายะลา (รูปบน) และใช้การปรับแต่งด้วยโปรแกรม Photoshop CS เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพภาพดิจิทัลโดยคอกเตอร์โรเบิร์ต มาร์ค (Dr.Robert Mark) (รูปล่าง)

ภาพที่ 139 ภาพเขียนสีลายเส้นบันได เฟิงผาต่อแลหรือต่อหลัง เขายะลา

ภาพที่ 140 ตัวอย่างภาพเขียนสีลายขีดเส้นขนาน เฟิงผาต่อแลหรือต่อหลัง เขายะลา

จุดที่ 2 ภาพเขียนสีแดงเป็นภาพคนเป่าไม้ซาง (เป่าลูกดอก) พบเป็นภาพเดี่ยวบริเวณเพิงผาด้านทิศใต้ของเขายะลา หันไปทางทิศใต้ เขียนแบบลงสี (Pictograph) จากดินสีแดงหรือแร่เฮมาไทต์ (Hematite) เป็นแบบกึ่งไม้ (Stick man) สีระเป็นภาพครึ่งวงกลมมีเส้นตรงยื่นออกจากปาก

ภาพที่ 141 ภาพเขียนสีแดงรูปคนเป่าไม้ซาง (เป่าลูกดอก) เพิงผาด้านทิศใต้ของเขายะลา
ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา, “แหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีเขายะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”,
เอกสารกลุ่มวิชาการ โบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, ม.ป.ป. (อัคราณา)

จุดที่ 3 ภาพเขียนสีดำเป็นภาพกลุ่มคน คนติดอาวุธ โขลงช้าง และช้างติดสัปคับ โพรงถ้ำทางทิศใต้ของเขายะลา ปากถ้ำหันไปทางทิศใต้ ภาพเขียนสีหันไปทางทิศเหนือ พื้นราบรอบเขาอยู่สูงกว่าพื้นภายในโพรงถ้ำประมาณ 1 เมตร ภายในถ้ำมีแสงสว่างน้อย พื้นทรายในถ้ำยังคงมีน้ำท่วมขังและชุ่มชื้น ภาพเขียนสีเขียนด้วยการลงสีดำ (Black Pictograph) อาจเขียนจากวัตถุดินเช่น ดินดำ (Black Soil) ซึ่งเป็นวัตถุดินจากธรรมชาติที่พบได้ทั่วไปบนภูเขา หรือผงฝุ่นถ่านไฟ จากการก่อกองไฟโดยมนุษย์ในอดีต บนผนังหินที่ตั้งแบ่งระหว่างภายในถ้ำและพื้นราบด้านนอกจึงทำให้แสงสว่างมีน้อยมาก ภาพเขียนสีสามารถแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ช้างผูกสัปคับ มีทั้งสิ้น 3 ภาพ โดยเชือกแรก มีลักษณะเป็นช้างงายาวเดินนำหน้าขบวนหันหน้าไปทางทิศตะวันตก มีความสูงขางบนคอ ผูกสัปคับมีหลังคาคลุมบนหลังขางภายในมีคนนั่ง เชือกที่สอง มีลักษณะเป็นช้างงายาวหันหน้าไปทางทิศตะวันตก เดินในกลุ่มนายทหารคุ้มกัน ผูกสัปคับหลังคาคลุมบนหลังขางภายในมีคนนั่ง เชือกที่สาม อยู่เหนือเชือกที่สอง มีลักษณะเป็นช้างงายาวหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เดินในกลุ่มนายทหารคุ้มกัน ผูกสัปคับหลังคาคลุมบนหลังขางภายในมีคน

นั่ง กลุ่มคนติดอาวุธหรือนายทหาร นับได้จำนวนทั้งสิ้น 26 นาย บางกลุ่มไม่ติดอาวุธ อาวุธที่เห็นได้จากภาพสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ การสะพายหอกหรือง้าวสำหรับทะลวงฟันในระยะห่างเฉียงอยู่ด้านหลัง เดินคุ้มกันขบวนหลังซึ่งมีช้างติดสัปคับเพียงเชือกเดียว และมีเพียงคนเดียวที่ถือมีดดาบสั้นในมือซ้ายและมีขนาดใหญ่กว่าภาพอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัด และโขลงช้างจำนวนทั้งสิ้น 12 เชือก ประกอบด้วยช้างมิงา 6 เชือก ช้างไม่มีงา 3 เชือก และช้างมีควาญช้าง 2 เชือก ช้างแต่ละเชือกมีขนาดแตกต่างกัน บางกลุ่มหันหน้าเข้าหากันดูคล้ายการต่อสู้หรือชนช้าง (สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา ม.ป.ป. ; คุน้ำคันดิน 2549)

ภาพที่ 142 ภาพเขียนสีเทคนิคลงสีดำในโพรงถ้ำทางทิศใต้ เขายะลา

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา, “แหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีเขายะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, เอกสารกลุ่มวิชาการ โบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, ม.ป.ป. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 143 ภาพเขียนสีเทคนิคลงสีดำในโพรงถ้ำทางทิศใต้ เขายะลา

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา, “แหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีเขายะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”,
เอกสารกลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, ม.ป.ป. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 144 ภาพเขียนสีเทคนิคลงสีดำในโพรงถ้ำทางทิศใต้ เขายะลา

ภาพที่ 145 ตัวอย่างภาพนายทหารติดอาวุธที่สันนิษฐานว่าสะพายหอกหรือง้าวสำหรับฟันใน
ระยะห่าง และข้างมีงาดัดสับคัมมีหลังคาคลุมในกลุ่มหลัง (เชือกที่ 2)

ภาพที่ 146 ตัวอย่างภาพเขียนสีภาพช้างเชือกที่หนึ่ง มีลักษณะงายาวเดินนำหน้าขบวน มีความสูงช้างบนคอ ผูกสัปคับมีหลังคาคลุมบนหลังช้างภายในมีคนนั่ง

ภาพที่ 147 ตัวอย่างภาพเขียนสีภาพช้างเชือกที่สองและสาม มีลักษณะงายาว มีความสูงช้างบนคอ ผูกสัปคับมีหลังคาคลุมบนหลังช้างภายในมีคนนั่ง

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา, “แหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีเขาชะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, เอกสารกลุ่มวิชาการ โบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, ม.ป.ป. (อัดสำเนา)

ภาพที่ 148 ตัวอย่างข้างมีงา สันนิษฐานเบื้องต้นว่าเป็นข้างป่า หรือข้างอาศัยตามธรรมชาติ

หลักฐานทางโบราณคดีจากการสำรวจ ได้แก่

๑ ชิ้นส่วนกะโหลกศีรษะมนุษย์ สํารวจพบในปี พ.ศ. 2551 พื้นที่บริเวณ
หน้าภาพเขียนสีแดงจุดที่ 1 เฟิงผาต่อแลหรือต่อล้งด้านตะวันตกเฉียงใต้ของเขายะลา

ภาพที่ 149 ชิ้นส่วนกะโหลกศีรษะผู้ใหญ่พบบริเวณหน้าภาพเขียนสีแดงจุดที่ 1 เฟิงผาต่อแลหรือต่อ
ล้ง เขายะลา

ที่มา: สุภาวดี อินทรประเสริฐ, “หลักฐานใหม่ที่พบ ณ แหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีเขายะลา ตำบลลิ
ดล และตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, ใน การสัมมนาทางวิชาการเรื่อง สมัยก่อน
ประวัติศาสตร์ในประเทศไทย วันที่ 4 – 5 สิงหาคม, (กรุงเทพฯ : สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร,
2551).

๑ ชิ้นส่วนกระดูกไม่สามารถระบุประเภทได้ พบจากการสำรวจพื้นที่บริเวณหน้าภาพเขียนสีแดงจุดที่ 1 เฟิงผาต่อแลหรือตอลังด้านตะวันตกเฉียงใต้ของเขายะลา

ภาพที่ 150 ชิ้นส่วนกระดูกไม่สามารถระบุประเภทได้พบจากการสำรวจพื้นที่บริเวณหน้าภาพเขียนสีแดง จุดที่ 1 เฟิงผาต่อแลหรือตอลัง เขายะลา

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา, “แหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีเขายะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, เอกสารกลุ่มวิชาการ โบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, ม.ป.ป. (อัคราณา)

๑ เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน (Earthenware sherd) พบจากการสำรวจพื้นที่บริเวณหน้าภาพเขียนสีแดงจุดที่ 1 เฟิงผาต่อแลหรือตอลังด้านตะวันตกเฉียงใต้ของเขายะลา (สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา ม.ป.ป. ; ศิริพร ลิ่มวิจิตรวงษ์ 2543)

ภาพที่ 151 เศษภาชนะดินเผาเนื้อดินที่พบจากการสำรวจบริเวณหน้าภาพเขียนสีแดงที่เพิงผาตอแลหรือตอปลั่ง เขายะลา

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา, “แหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีเขายะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, เอกสารกลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, ม.ป.ป. (อัดสำเนา)

๑ เศษภาชนะเนื้อแกร่งเคลือบ (Glazed Stoneware) สํารวจพบในปี พ.ศ. 2549 พื้นที่โพรงถ้ำในหุบเขาด้านตะวันออกเฉียงใต้ของเขายะลา เป็นส่วนก้นภาชนะมีฐานเคลือบใสทั้งด้านนอกและด้านในไม่มีลวดลาย ด้านในมีร่องรอยไม่มีเคลือบใสเป็นวงกลม สันนิษฐานว่าเป็นรอยของการวางภาชนะซ้อนในขั้นตอนการเผาจึงทำให้เคลือบหลุดติดไปกับส่วนฐานของภาชนะอีกใบที่วางซ้อนไว้ ด้วยลักษณะของเศษภาชนะชิ้นนี้กำหนดอายุในเบื้องต้นได้ว่าเป็นสมัยประวัติศาสตร์ แต่ไม่ทราบถึงแหล่งเตาผลิตหรืออายุสมัยที่ชัดเจน (คุนน้ำคั่นดิน 2549)

ภาพที่ 152 เศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งเคลือบส่วนก้นภาชนะมีฐาน โพรงถ้ำในหุบเขาศตะวันออกเฉียงใต้ของเขายะลา

ที่มา : คุนน้ำคั่นดิน, “รายงานการสำรวจทางโบราณคดีภูเขายะลา ตำบลลิคิล อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอจังหวัดยะลา และสำนักงานศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, 2549. (อัดสำเนา)

๑ เครื่องมือหินกะเทาะ (Stone tool) สํารวจพบในปี พ.ศ. 2549 พื้นที่โพรงถ้ำในหุบเขาตํานตะวันออกเฉียงใต้ของเขายะลา ใช้งานเป็นเครื่องมือชูดสับ (Chopper tool) (คู่มือค้นคืน 2549)

ภาพที่ 153 เครื่องมือกะเทาะ หรือเครื่องมือแกนหิน โพรงถ้ำในหุบเขาทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเขายะลา

ที่มา : คู่มือค้นคืน, “รายงานการสำรวจทางโบราณคดีภูเขายะลา ตำบลลิคิล อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอจังหวัดยะลา และสำนักงานศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, 2549. (อัดสำเนา)

๑ โกลนขวานหินขัด (Pre-Polished Axe) สํารวจพบในปี พ.ศ. 2549 พื้นที่โพรงถ้ำในหุบเขาตํานตะวันออกเฉียงใต้ของเขายะลา (คู่มือค้นคืน 2549)

ภาพที่ 154 โกลนก่อนทำขวานหินขัด โพรงถ้ำในหุบเขาทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเขายะลา

ที่มา : คู่มือค้นคืน, “รายงานการสำรวจทางโบราณคดีภูเขายะลา ตำบลลิคิล อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอจังหวัดยะลา และสำนักงานศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, 2549. (อัดสำเนา)

๑ ขวานหินขัดไม่มีใบ ชาวบ้านพบบริเวณบึงน้ำธรรมชาติเชิงเขาชะลาทิศ ตะวันตก (คูน้ำคันดิน 2549)

ภาพที่ 155 ขวานหินขัดไม่มีใบ ชาวบ้านพบบริเวณบึงน้ำธรรมชาติเชิงเขาทิศตะวันตกของเขาชะลา ที่มา : คูน้ำคันดิน, “รายงานการสำรวจทางโบราณคดีภูเขาชะลา ตำบลลิถล อำเภอมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอจังหวัดยะลา และสำนักงานศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, 2549. (อัคราณา)

๑ ดินสีแดง ตั้งอยู่ในถ้ำกลางหุบเขาบริเวณทิศตะวันตกของเขาชะลา หรือ ชาวบ้านเรียกว่า “ถ้ำค้างคาว” ห่างจากแหล่งภาพเขียนสีแดงภาพสัญลักษณ์ที่เพิ่งผาต่อแลหรือต่อลงไปทางทิศเหนือประมาณ 1 กิโลเมตร (คูน้ำคันดิน 2549) จากการวิเคราะห์โดยนาย บัณฑิตย์ สมประสงค์ นักวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์โบราณคดี ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร สีดินมีสีแดงคล้ำ หรือค่าสีดิน 2.5YR 3/6 dark red ค่า pH8.5 ค่าปานกลาง สามารถละลายในน้ำเปล่าบริสุทธิ์ แต่ไม่ละลายในกรด Hydro-colic การวิเคราะห์ด้วยวิธี Hydrometer ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ขนาดอนุภาคของดิน (Soil particle size analysis) ทำให้ทราบในเบื้องต้นว่าดินสีแดงเป็น Silty Clay Loam ซึ่งมีปริมาณดินเหนียวสูงกว่าทรายแป้ง เป็นสัดส่วน 2 : 1 มีอนุภาคของทรายน้อย (percent sand 6.74, percent silt 61.28, percent clay 31.97) การทดสอบหาอินทรีย์วัตถุในดิน (Soil Organic Matter Determination) ไม่พบว่ามีอินทรีย์วัตถุในดิน

ภาพที่ 156 ดินสีแดง สันนิษฐานว่าเป็นวัตถุที่ดิบที่ใช้ในการเขียนภาพเขียนสีสีแดง ภายในถ้ำกลาง
หุบเขาทางทิศตะวันตกของเขายะลา

การแปลความศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี และกำหนดอายุเบื้องต้น การสำรวจในหลายๆ ครั้งที่ผ่านมา มีการสำรวจพบแหล่งโบราณคดี หลักฐานทางโบราณคดี และโบราณสถาน ทั้งบนภูเขายะลา และพื้นที่โดยรอบภูเขายะลา (สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา ม.ป.ป. ; มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา 2539 ; สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา 2543 ; คู่มือค้นดิน 2549) จึงขออ้างถึงผลการวิเคราะห์แปลความและการกำหนดอายุหลักฐานทางโบราณคดีเฉพาะที่พบบนภูเขายะลาเท่านั้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

ศิลปกรรมบนผนังหินของภาพเขียนสีแดงเป็นภาพมือทาบและภาพสัญลักษณ์ พบบริเวณเพิงผาด้านทิศตะวันตกของเขายะลา ภาพเขียนสีแดงที่เพิงผาดอแลหรือต่อหลัง สะท้อนให้เห็นถึงการเขียนแบบคตินิยม (Idealism) หรือภาพสัญลักษณ์ (Symbolism) หรือภาพรูปสัญลักษณ์ (Non-figures) ซึ่งพิจารณามองดูไม่ทราบถึงความหมายที่ชัดเจน แต่จากการพบเศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน (Earthenware sherd) บนลานหน้าเพิงผา ซึ่งเชื่อว่าเศษภาชนะดินเผาเนื้อดินบริเวณหน้าเพิงผามีความสัมพันธ์กับภาพเขียนสีเขายะลา รวมถึงแนวคิดจากการศึกษาเปรียบเทียบภาพเขียนสีเขายะลากับภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งเป็นภาพเขียนสีแดงโดยมีการศึกษาเชื่อมโยงความสัมพันธ์และน่าจะมียุบรวมกับแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย (พิสิฐ เจริญวงศ์ 2532 ; พเยาว์ เข็มนาม 2534) จึงสันนิษฐานว่า มีกลุ่มคนขนาดเล็กเข้ามาอาศัยพักพิงชั่วคราวและสร้างสรรค์ภาพเขียนสีที่เขายะลาในสมัยก่อนประวัติศาสตร์อายุประมาณ 3,000 - 2,000 ปีมาแล้ว (B.P.) โดยภาพเขียนสีอาจเป็นสัญลักษณ์แทนกลุ่มคนเพื่อแสดงความเป็นเจ้าของพื้นที่บริเวณนี้ และอาจจะรู้จักการใช้ระบบ

ตัวเลขหรือการนับกับระบบปฏิทินหรือการนับวันที่ เห็นได้จากภาพลายขีดเส้นขนานหรือลายบันได เพื่อวัตถุประสงค์บางประการที่ไม่อาจทราบได้แน่ชัด และกลุ่มคนเหล่านี้อาจมีพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการใช้มือซ้าย และพิธีกรรมอุดมสมบูรณ์ เพื่อการสร้างขวัญกำลังใจสำหรับการผลิตอาหาร

ศิลปกรรมบนผนังหินของภาพเขียนสีแดงเป็นภาพคนเป่าไม้ซาง (เป่าลูกดอก) พบเป็นภาพเดี่ยวบริเวณเพิงผาด้านทิศใต้ของเขายะลา เป็นภาพที่สะท้อนถึงการเขียนแบบธรรมชาติ (Naturalistic) หรือภาพสัจนิยม (Realistic) หรือแบบรูปลักษณ์ (Figure) จากการศึกษาเปรียบเทียบภาพลักษณะนี้มีความคล้ายคลึงกับภาพเขียนสีรูปคนเป่าไม้ซาง (ลูกดอก) ที่แหล่งภาพเขียนสีถ้ำศิลป์ จังหวัดยะลา ซึ่งตั้งอยู่ห่างไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 4 กิโลเมตร (อมรา ศรีสุชาติ 2532) และแหล่งภาพเขียนสีถ้ำตากุด (Tagut Cave) กัวราเบอริง รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย (Adi Haji Tha 2005)

ศิลปกรรมบนผนังหินของภาพเขียนสีดำเป็นภาพกลุ่มคน คนติดอาวุธ โขลงซ้าง และซ้างติดสัปคับ โพรงถ้ำทางทิศใต้ของเขายะลา จากผลการศึกษาที่ผ่านมาโดยสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร (สุภาวดี อินทรประเสริฐ 2551) กำหนดอายุภาพเขียนสีกลุ่มนี้อย่างคร่าวๆ ซึ่งเขียนสีในช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายและอาจจะมีการเขียนทับซ้อนอีกครั้งในภายหลังในช่วงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น สะท้อนถึงการเขียนแบบแบบธรรมชาติ (Naturalistic) หรือภาพสัจนิยม (Realistic) หรือแบบรูปลักษณ์ (Figure) ทราบถึงเรื่องราวและความหมายของภาพ

ภาพเขียนสีแห่งนี้ อาจจะเป็นการบันทึกเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางหรือการอพยพเคลื่อนย้าย ที่มีลักษณะเช่นเดียวกันกับภาพเขียนสีที่ถ้ำไวกิ้ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล จังหวัดกระบี่ ซึ่งภาพเขียนสีที่เขายะลาประกอบด้วยคนติดอาวุธประเภทหอก และมีด โขลงซ้าง และซ้างติดสัปคับ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับประวัติศาสตร์ในราชสำนักของประเทศไทย จะเห็นได้ว่าการใช้ซ้างติดสัปคับสำหรับพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือเป็นพระคณาธารประเภทหนึ่ง อันหมายถึง ซ้างทรงของกษัตริราช ซ้างพระที่นั่ง ที่มีเครื่องแต่งหลังซ้างใช้งาน 3 ลักษณะคือ พระคณาธารเครื่องม่น สำหรับใช้ในการสงคราม พระคณาธารพุดตานทอง สำหรับผูกซ้างพระที่นั่งทรงซึ่งใช้ในกระบวนอิสริยยศ และพระคณาธารกาญจนลันท์ สำหรับผูกหลังซ้างประดิษฐานพระชัยวัฒน์ ตกแต่งด้วยลวดลายอันประณีต ประดับอาวุธ และวัสดุคุณค่าสูง เช่น ทอง งามไม้สัก และผ้า เป็นต้น ส่วนซ้างผูกสัปคับสามัญสำหรับขุนนาง มเหสี หรือเจ้าเมืองสำคัญ ตกแต่งด้วยความสวยงามรองจากพระคณาธาร และใช้วัสดุทั่วไป เช่น ไม้ และผ้า (ราชบัณฑิตยสถาน 2525: 161 ; 2526: 48) ตามหลักฐานทางศิลปกรรมและโบราณคดีในสมัยต่างๆ มีการใช้งานมา

ตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 19 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 24 จากหลักฐานประติมากรรมรูปช้างทรงเครื่องพระราชาชนองค้ำประดับอัญมณี กรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา พระนครศรีอยุธยา เรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2533 – ปัจจุบัน จากหลักฐานสัปคับงาช้าง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ในพระที่นั่งอภิมุขมณฑลเชียร อาคารหมู่วิมาน จัดแสดงพระราชยาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพมหานคร

โหลงช้างมีลักษณะคล้ายคลึงกับภาพช้างในศิลปกรรมบนผนังหินที่พบในรัฐเปรัก ประเทศมาเลเซีย (Adi Haji Tha 2005) ในปัจจุบันไม่ปรากฏการอยู่อาศัยของช้างตามธรรมชาติในพื้นที่บริเวณจังหวัดยะลาและบริเวณใกล้เคียงแล้ว

คนคิดอาวุธสามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มคนสะพายหอก กลุ่มคนไม่คิดอาวุธ และคนมีดาบสั้นในมือซ้าย การครองอาวุธที่แตกต่างกัน พิจารณาได้ว่าอาจมีการแบ่งตำแหน่งสถานะหรือชั้นยศภายในกลุ่ม ซึ่งภาพคนถือมีดจะเห็นได้ว่าผู้วาดภาพเจตนาเขียนขนาดให้ใหญ่กว่าคนอื่นๆ จึงสันนิษฐานในเบื้องต้นว่าอาจจะเป็นผู้ควบคุม ผู้นำ หรือผู้มีอำนาจในหมู่กลุ่มคนคิดอาวุธและไม่คิดอาวุธ ส่วนภาพคนคิดอาวุธในลักษณะนี้มีความคล้ายคลึงกับภาพเขียนสีรูปคนสะพายหอกที่ถ้ำไวกิ้ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล จังหวัดกระบี่ (สุวิทย์ ชัยมงคล 2533)

ผลการศึกษาที่ผ่านมา หลักฐานบางประเภทที่พบที่เขาชะลายังไม่สามารถกำหนดอายุได้ชัดเจน เนื่องจากการค้นพบจากการสำรวจบนผิวดินซึ่งยังไม่มี การขุดค้นทางโบราณคดี แต่หลักฐานทางโบราณคดีบางประเภทสามารถกำหนดอายุได้ จากการศึกษาเปรียบเทียบกับแหล่งโบราณคดีประเภทต่างๆ ที่มีการกำหนดอายุอย่างแน่นอนหรือการกำหนดอายุด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ โดยสามารถแบ่งหลักฐานทางโบราณคดีตามอายุสมัยได้ดังนี้

หลักฐานทางโบราณคดีที่ยังกำหนดอายุไม่ได้ ได้แก่ ชิ้นส่วนกระดูก โดยระบุได้ในเบื้องต้นว่าเป็นชิ้นส่วนกระดูกมนุษย์ พบในพื้นที่บริเวณหน้าภาพเขียนสีแดงที่เพิงผาคอแลหรือตอลังด้านตะวันตกเฉียงใต้ของเขายะลา จากการวิเคราะห์โดยนาง ประพิศ พงศ์มาส กลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร ระบุว่า เป็นชิ้นส่วนกะโหลกมนุษย์ของวัยผู้ใหญ่ 4 ชิ้น และเป็นชิ้นส่วนกระดูกเชิงกรานมนุษย์ของเด็ก 1 ชิ้น (สุภาวดี อินทรประเสริฐ 2551) ชิ้นส่วนกระดูกที่เหลือไม่สามารถระบุประเภทและหน้าที่การใช้งานได้

หลักฐานทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ได้แก่ เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน (Earthenware sherd) พบจากการสำรวจพื้นที่บริเวณหน้าภาพเขียนสีแดงที่เพิงผาคอแลหรือตอลังด้านตะวันตกเฉียงใต้ของเขายะลา เป็นส่วนปากและส่วนลำตัวขึ้นรูปด้วยปั้นหมุนและมือ

เนื้อเห็นเม็ดกรวดชัดเจนกดประทับลายเชือกทาบและผิวเรียบเคลือบผิวด้วยน้ำดินและขัดมันผิวนอก สันนิษฐานว่าใช้ในวิถีชีวิตประจำวันของคน เช่น การบรรจุหรือการหุงหาอาหารหรือน้ำอุปโภคบริโภค เป็นต้น เปรียบเทียบได้กับแหล่งโบราณคดีอีกหลายแหล่งทั่วภาคใต้โดยเฉพาะแหล่งโบราณคดีถ้ำหมอบีเยว จังหวัดกระบี่ ขุดค้นโดย ศาสตราจารย์ ดร.สุรินทร์ ภูงจร และคณะ (2539) ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งฝังศพ ที่มีผลการกำหนดอายุด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ ในชั้นหลักฐานทางโบราณคดีที่มีการกำหนดอายุประมาณ $3,020 \pm 230$ ปีมาแล้ว (สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา ม.ป.ป.; ศิริพร ลิมวิจิตรวงษ์ 2543)

เครื่องมือหินกะเทาะ (Stone Axe) สํารวจพบในพื้นที่โพรงถ้ำในหุบเขาด้านตะวันออกเฉียงใต้ของเขาชะลา ทำจากหินดินดานปนผลึกทราย (Siliceous shale) มีลักษณะเป็นเครื่องมือแกนหิน (Core tool) ทรงค่อนข้างเหลี่ยมมนและยาว กะเทาะสองหน้าเห็นผิวหินเดิมเพียงด้านเดียว ปลายด้านหนึ่งแหลมมนมีการกะเทาะซ่อมเพื่อใช้งานซ้ำ (Re-sharpening) สันนิษฐานว่าเป็นเครื่องมือใช้ขุดสับ (คูน้ำคันดิน 2549) โกลนขวานหินขัด (Pre-Polished Axe) สํารวจพบในโพรงถ้ำในหุบเขาด้านตะวันออกเฉียงใต้ของเขาชะลาเช่นเดียวกัน ทำจากหินปูน (Limestone) ทรงสามเหลี่ยมบางด้านโค้งมน ส่วนปลายมีรอยฝนขัดด้านเดียว ซึ่งเป็นลักษณะเตรียมหินก่อนทำเป็นขวานหินขัด และมีความคล้ายคลึงโกลนขวานหินขัดและพบร่วมอยู่ในชั้นดินเดียวกันกับเครื่องมือหินกะเทาะ (Hand axe) ที่แหล่งโบราณคดีถ้ำหมอบีเยว จังหวัดกระบี่ จึงกำหนดอายุได้ไม่ต่ำกว่า 4,000 ปีมาแล้ว หรือครอบคลุมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคหินใหม่ตอนต้น (Early Neolithic) (สุรินทร์ ภูงจร 2543 : 17-26) อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจในปีเดียวกัน ได้มีการสำรวจพบขวานหินขัดไม่มีป่าแต่เป็นโบราณวัตถุที่ครอบครองและค้นพบโดยชาวบ้านในเขตบ้านยะลา ตำบลลิถล อำเภอมือเืองยะลา จังหวัดยะลา ซึ่งทำจากหินปูน (คูน้ำคันดิน 2549)

หลักฐานทางโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ได้แก่ เศษภาชนะเนื้อแกร่งเคลือบ (Glazed Stoneware) พบในการสำรวจพื้นที่โพรงถ้ำในหุบเขาด้านตะวันออกเฉียงใต้ของเขาชะลา เป็นส่วนกันภาชนะมีฐาน เคลือบสีทั้งด้านนอกและด้านใน ไม่มีลวดลาย ด้านในมีร่องรอยไม่มีเคลือบสีเป็นวงกลมสันนิษฐานว่าเป็นรอยของการวางภาชนะซ้อนในชั้นตอนการเผาจึงทำให้เคลือบหลุดติดไปกับส่วนฐานของภาชนะอีกใบที่วางซ้อนไว้ ด้วยลักษณะของเศษภาชนะชิ้นนี้กำหนดอายุเบื้องต้นได้ว่าเป็นสมัยประวัติศาสตร์ แต่ไม่ทราบถึงแหล่งเตาผลิตหรืออายุสมัยที่ชัดเจน (คูน้ำคันดิน 2549)

สรุปแล้ว จากข้อมูลดังกล่าวถึงแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้ประเทศไทยทั้งหมด 22 แห่ง จึงทำให้ทราบถึงรายละเอียดจากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาในช่วงปี พ.ศ. 2465 – 2551 เกี่ยวกับสภาพที่ตั้งซึ่งตั้งอยู่ตามเพิงผา หน้าผา และถ้ำ ในพื้นที่ที่ 2 ลักษณะ

คือ พื้นที่ที่ถือกเขา และพื้นที่ภูเขาตามชายฝั่งทะเลหรือหมู่เกาะ ลักษณะทางศิลปกรรมที่มีการจัดแบ่งด้วยองค์ประกอบศิลปะด้านรูปร่าง รูปทรงต่างๆ ความหมายของภาพ และเรื่องราวของภาพรวม โบราณวัตถุที่พบสำรวจพื้นผิวดินเป็นส่วนใหญ่และบางแหล่งมีการขุดค้นทางโบราณคดี ซึ่งโบราณวัตถุที่พบเป็นส่วนสำคัญต่อการแปลความการกำหนดอายุของศิลปกรรมบนผนังหินอีกด้วย และการแปลความลักษณะศิลปกรรมกับหลักฐานทางโบราณคดีทราบถึงผลการศึกษาวิจัยซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นถึงการแปลความสภาพสังคมและวัฒนธรรม ในด้านการดำรงชีวิต และเทคโนโลยี รวมไปถึงการกำหนดอายุ ซึ่งบางแหล่งยังไม่มีกำหนดอายุ บางแหล่งมีการกำหนดแล้วจากการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบลักษณะศิลปกรรม และความสัมพันธ์กับแหล่งโบราณคดีประเภทอื่นๆ ที่ตั้งอยู่ใกล้เคียง และบางแหล่งมีการกำหนดอายุอย่างชัดเจน

จากข้อมูลทั้งหมดสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ชื่อแหล่ง	ที่ตั้ง			ลักษณะศิลปกรรม										หลักฐานทางโบราณคดีจากการศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2465 - 2551	ผลการกำหนดอายุศิลปกรรมบนผนังหินจากการศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2465 - 2551				
	อำเภอ	จังหวัด	เขต	เขตเมือง	เขตชานเมือง	เขตเมืองเก่า	เขตเมืองใหม่	เขตเมืองเก่า	เขตเมืองใหม่	เขตเมืองเก่า	เขตเมืองใหม่	เขตเมืองเก่า	เขตเมืองใหม่			เขตเมืองเก่า	เขตเมืองใหม่	เขตเมืองเก่า	เขตเมืองใหม่
2.1 เขาพระอาดเต่า	ตะกั่วป่า	พังงา	เขตเมืองเก่า	×														1.เศษภาชนะดินเผา 2.ขวานหินขัด 3.เครื่องมือสะเก็ดหิน 4.กระดูกปลา	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว
2.2 เขาระย้า	เมือง	พังงา	เขตเมืองเก่า	×														ไม่พบโบราณวัตถุ	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว
2.3 ถ้ำนาค	ตะกั่วทุ่ง	พังงา	เขตเมืองเก่า															1.กระดูกมนุษย์ 2.กระดูกสัตว์ 3.เศษภาชนะดินเผา 4.เครื่องมือกระดูก ปลายแหลม	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว
2.4 เขาเขียน	เมือง	พังงา	เขตเมืองเก่า	×														ไม่พบโบราณวัตถุ	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว

บทที่ 3 แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้

แนวคิดทฤษฎีและการวิเคราะห์ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักคือ การกำหนดอายุ ศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณ ซึ่งเป็นหนึ่งในเป้าหมายของการศึกษาวิจัยทางโบราณคดี 3 ประการ คือ ประการแรก เพื่ออธิบายลักษณะสังคมวัฒนธรรม ประการที่สอง เพื่อสร้างภาพ ลักษณะสังคมวัฒนธรรม และประการที่สาม เพื่อกำหนดอายุและลำดับอายุสมัย หรือพัฒนาการ หรือกระบวนการเปลี่ยนแปลงลักษณะสังคมวัฒนธรรมในอดีต (สว่าง เลิศฤทธิ 2547 ; Fagan 1978 : 14-18)

1. ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศิลปกรรมบนผนังหิน

การศึกษาวิจัยศิลปกรรมบนผนังหินจะไม่ต่างไปจากระเบียบวิธีการศึกษาทาง โบราณคดีโดยทั่วไป คือ

1.1 กำหนดโจทย์วิจัยศึกษาสังคมวัฒนธรรมด้านต่างๆ ตั้งคำถาม และแนวคิดทฤษฎี ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม และผลการศึกษาวิจัยครั้งก่อนหน้า ซึ่งศิลปกรรมบนผนังหินจะ อธิบายเกี่ยวกับศิลปะ การค้าขายแลกเปลี่ยน อาหารการกิน พิธีกรรมความเชื่อ ความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับสภาพพื้นที่ และระดับเทคโนโลยีในอดีต เป็นต้น

1.2 การจัดเตรียม และขออนุญาต โดยจัดเตรียมแผนที่ การบันทึกข้อมูลหลักฐาน อุปกรณ์ สิ่งของ ยานพาหนะ ที่พัก และพื้นที่ทำงาน ให้เหมาะสมกับการทำงานในภาคสนามใน พื้นที่ต่างๆ และขออนุญาตหน่วยงานราชการควบคุมดูแล หรือเกี่ยวข้อง เพื่อความสะดวก และ ถูกต้องตามกฎหมายต่างๆ

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสำรวจ และการขุดค้นทางโบราณคดีด้วยวิธีต่างๆ สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลจะพบเป็นครั้งแรกจากการสำรวจ ซึ่งมีการบันทึกตำแหน่งที่ตั้ง สภาพพื้นที่ และการคัดลอกลักษณะศิลปกรรม เป็นต้น

1.4 การประมวลข้อมูล การจัดระเบียบข้อมูลให้เป็นระบบ ซึ่งได้อธิบายไว้แล้วใน หัวข้อเกี่ยวกับศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในประเทศไทยโดยสังเขป และศิลปกรรมบนผนัง หินสมัยโบราณในภาคใต้ประเทศไทย

1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล และการค้นหาข้อมูล ได้แก่ กระบวนการเกิดของแหล่ง โบราณคดี และการกำหนดอายุ

1.6 การแปลความหมาย สัณเคราะห์ และประเมินข้อมูลที่ได้จากการประมวลและวิเคราะห์ (ดัดแปลงจาก พิสิฐ เจริญวงศ์ 2531 ; Sharer and Ashmore 1993)

2. แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย

2.1 กระบวนการเกิดของแหล่งโบราณคดี เป็นแนวคิดหนึ่งในการศึกษาเกี่ยวกับธรณีวิทยาโบราณ (Geo-archaeology) ที่ใช้ศึกษาและวิเคราะห์ในภาคสนาม แนวคิดนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการเกิดของแหล่งรวมไปถึงการรบกวนแหล่งเกิดขึ้นจากการควบคุมด้วยปัจจัยทางวัฒนธรรมของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (Butzer 1982 : 37) และถือได้ว่าเป็นการกำหนดอายุเปรียบเทียบสภาพสิ่งแวดล้อมรวมไปถึงหลักฐานทางโบราณคดีประเภทต่างๆ

ธรรมชาติของแหล่งโบราณคดีประเภทต่างๆ พบหลักฐานโบราณคดีประกอบด้วย นิเวศวัตถุ (Ecofact) หมายถึง วัตถุที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ โบราณวัตถุ (Artifact) หมายถึง วัตถุที่เกิดขึ้นจากการกระทำหรือประดิษฐ์คิดค้นโดยมนุษย์ และธรณีวัตถุ (Geofact) หมายถึง วัตถุที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทางธรณีศาสตร์ตามธรรมชาติ รวมไปถึงร่องรอยผิวดิน (Feature) หมายถึง ร่องรอยลักษณะต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจของมนุษย์ในอดีต ซึ่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ พัชรี สาริกบุตร (2523) ได้กล่าวว่านักโบราณคดีได้ประเมินและจัดลำดับความสำคัญของหลักฐานทางโบราณคดีแต่ละประเภท ที่มีผลต่อการวิเคราะห์แปลความของนักโบราณคดี ได้แก่ หลักฐานทางโบราณคดีที่พบโดยบังเอิญ (Chance finds) หลักฐานทางโบราณคดีบนผิวดิน (Surface finds) หลักฐานทางโบราณคดีจากการขุดค้น (Excavate finds) และหลักฐานทางโบราณคดีที่พบร่วม (Association finds) โดยหลักฐานที่นักโบราณคดีเชื่อถือและนำมาวิเคราะห์แปลความเกี่ยวกับกระบวนการเกิดของแหล่ง คือ หลักฐานโบราณคดีจากการขุดค้น เนื่องจากหลักฐานเหล่านั้นพบในชั้นดินจากการขุดค้นทางโบราณคดีอย่างเป็นระบบที่แสดงถึงการทับถมลักษณะต่างๆ โดยเฉพาะการทับถมโดยมนุษย์และธรรมชาติ เกี่ยวเนื่องกับกฎการทับถมเป็นลำดับชั้น (Law of Superposition) และกฎของการแยกชั้นโดยพิจารณาจากองค์ประกอบ (Law of Strata Identified by Contents) ซึ่งทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ของหลักฐานทางโบราณคดีภายในแหล่งโบราณคดีเดียวกันเอง หรือแหล่งโบราณคดีในบริเวณใกล้เคียง และช่วงเวลาของหลักฐานทางโบราณคดีเหล่านั้นเกิดขึ้นหรือถูกรบกวน จะทำให้ทราบได้ถึงอายุสมัย หรือลำดับอายุสมัยได้

2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเกิดของแหล่งโบราณคดี โดย Karl W. Butzer (1982) สรุปไว้ 3 ประการ ได้แก่

2.1.1.1 มนุษย์และสัตว์ เป็นผู้ก่อให้เกิดกระบวนการทางธรณีสัณฐาน โดยทำให้เกิดการทับถมของชั้นดิน ทั้งทางกายภาพ ชีวภาพ และกระบวนการทางวัฒนธรรม ที่ต้องการจัดจำแนกและแปลความหมาย

2.1.1.2 ความแตกต่างของวัตถุหลักฐาน ได้แก่ วัตถุที่มีอยู่แรกเริ่มในแหล่งโดยคนและสัตว์ ซึ่งมีรูปแบบลักษณะดั้งเดิมหรือเป็นผลผลิตที่เสร็จสิ้นแล้ว วัตถุที่เป็นตัวแทนการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการการเกิดของแหล่งหรือการเน่าเปื่อยโดยปัจจัยทางชีวเคมี และวัตถุที่เกิดการเปลี่ยนแปลงของขยะและเศษซากในชั้นทับถมของดินใหม่โดยมนุษย์และการกระทำทางกายภาพลักษณะต่างๆ

2.1.1.3 การประเมินกระบวนการทับถมของชั้นดินทางโบราณคดีช่วยอธิบายการตั้งถิ่นฐานและกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่และช่วงเวลาต่างๆ ในอดีต (Butzer 1982 : 38)

แนวคิดทั้งสาม เกิดขึ้นจากตัวการสำคัญคือ มนุษย์และสัตว์ ซึ่งแนวคิดที่ใช้ได้กับการกำหนดอายุ ได้แก่ กระบวนการทางธรณีสัณฐาน โบราณวัตถุที่พบในชั้นดินทับถมทางโบราณคดีที่ช่วยอธิบายกระบวนการทางวัฒนธรรม เช่น การตั้งถิ่นฐาน และกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น ที่เกิดขึ้นในพื้นที่และช่วงเวลาต่างๆ ในอดีต รวมไปถึงอายุทางอ้อม และลำดับอายุสมัยของกระบวนการทางวัฒนธรรม

กระบวนการเกิดของแหล่งโดยมนุษย์ ซึ่งเป็นแนวคิดเดียวกันกับแบบแผนการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในอดีต โดย G.R. Willey (1953) ถือเป็นนักโบราณคดีคนแรก ที่นำแนวคิดในเรื่องแบบแผนการตั้งถิ่นฐานมาใช้ในงานโบราณคดี เพราะเห็นว่าปัจจัยสำคัญต่างๆ ที่ก่อให้เกิดการตั้งถิ่นฐานนั้น น่าจะปรากฏมาตั้งแต่สมัยอดีตโดยมนุษย์ สังเกตเห็นได้จากตัวอย่างการวิเคราะห์ตามแนวคิดนี้จากกรณีแหล่งโบราณคดีในหุบเขา Viru ประเทศเปรู เป็นการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และการกระจายของแหล่งโบราณคดีที่มีอายุเก่าแก่ในหุบเขานั้น และเชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงนี้กับแนวคิดด้านเศรษฐกิจ สังคม และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แบบแผนการตั้งถิ่นฐานเป็นจุดเริ่มต้นในการแปลความหมายของวัฒนธรรมทางโบราณคดี เนื่องจากสามารถสะท้อนถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ระดับเทคโนโลยี ที่มนุษย์มีการติดต่อสัมพันธ์ และสร้างขนบธรรมเนียมประเพณีมากมายที่มีผลกระทบต่อสภาพสังคมและการควบคุมสังคม

2.1.2 ปัจจัยการตั้งถิ่นฐานมีพลวัตเปลี่ยนแปลงได้อยู่ตลอดเวลา เกิดขึ้นจากปัจจัยด้านต่างๆ ที่สัมพันธ์กับมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ความสัมพันธ์ระหว่างประชากร คือ มนุษย์ ทรัพยากร และสภาพแวดล้อม ปริมาณพลังงานและการใช้ ตลอดจนคุณภาพชีวิต ซึ่ง Trewartha (1969) กล่าวถึงปัจจัยหลักที่มีส่วนกำหนดการตั้งถิ่นฐาน ได้แก่

2.1.2.1 ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Factors) ได้แก่ *สภาพภูมิประเทศ* ซึ่งมนุษย์มักเลือกตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของอาหารและสิ่งอุปโภคบริโภค และมีความปลอดภัย *แนวป้องกันหรือถื่นฐาน* ได้แก่ ภูเขา หุบเขา อ่าว และแนวไม้ เพื่อช่วยป้องกันจากภัยธรรมชาติ เช่น ลมพายุ น้ำท่วม หรือฝนตก เป็นต้น *สภาพภูมิอากาศ* เนื่องจากมนุษย์มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพภูมิอากาศเพื่อความอยู่รอดอย่างปลอดภัย รวมไปถึงเหมาะกับการล่าสัตว์ หาของป่า การเพาะปลูก สำหรับเป็นอาหาร *ดิน* มีความสำคัญต่อการอยู่อาศัยแบบสังคมเกษตรกรรมเพื่อให้ได้ผลผลิตนำไปเป็นอาหารให้เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์ *แหล่งน้ำ* โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้ำจืด สำหรับการอุปโภคบริโภคซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อร่างกายมนุษย์ให้อยู่รอดได้ นอกจากนี้ยังใช้ในการคมนาคม และการติดต่อสัมพันธ์ *ทรัพยากรทางธรรมชาติ* หมายถึง ป่าไม้ สัตว์ป่า แร่ธาตุ เชื้อเพลิง ซึ่งเป็นปัจจัยที่ตอบสนองการดำรงชีวิต อันได้แก่ อาหารการกิน การคิดค้นและประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน และกิจกรรมเฉพาะของมนุษย์ และการสร้างความอบอุ่นในเวลาที่มีภูมิอากาศหนาวเย็น *ละติจูดและระดับความสูง* ส่วนใหญ่มนุษย์จะเลือกตั้งถิ่นฐานในเขตอากาศแบบอบอุ่น และตั้งถิ่นฐานอยู่ในระดับความสูงไม่เกิน 500 เมตรจากระดับน้ำทะเล เพราะพื้นที่สูงจะมีผลโดยตรงต่อภูมิอากาศ โดยเฉพาะอุณหภูมิต่ำ ความกดอากาศสูง และมีผลต่อระบบการหายใจของมนุษย์

2.1.2.2 ปัจจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรม (Cultural Factors) ได้แก่ *สภาพสังคม* เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของประชากรในอดีต และยังมีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานแบบถาวรจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งเห็นได้จากชุมชนบางชุมชนจะเลือกตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ชุมชนใหญ่ หรือใกล้เส้นทางคมนาคมไปสู่ชุมชนใหญ่ เนื่องจากการตอบสนองความต้องการเกี่ยวกับอาหารเป็นหลัก และธรรมชาติของมนุษย์ คือ การคิดร่วม และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน *การแลกเปลี่ยนและค้าขาย* การตั้งถิ่นฐานเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของมนุษย์ในแง่การแลกเปลี่ยนค้าขาย โดยเฉพาะการหาอาหาร การเคลื่อนย้าย การป้องกันภัย และการเกษตรกรรม ร่วมกัน นอกเหนือไปจากการเกษตรกรรมแล้ว การหัตถกรรม การอุตสาหกรรม และการค้าขายแลกเปลี่ยน ถือเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ดึงดูดให้เกิดการตั้งถิ่นฐาน *การเมือง ทัศนคติ และค่านิยม*

2.1.2.3 ปัจจัยเกี่ยวกับประชากร (Demographic Factors) ได้แก่ ความแตกต่างของประชากรเกี่ยวกับการเกิด การตาย การย้ายถิ่น ที่ส่งผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยเกี่ยวกับสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ความขาดแคลนทรัพยากร สภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศ เป็นต้น และปัจจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรม เช่น ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม เป็นต้น

2.1.3 กรอบความคิดทางด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและด้านวัฒนธรรมของมนุษย์ ที่ได้จากผลการศึกษาทางโบราณคดีในประเทศไทยในปัจจุบัน สามารถสรุปได้ถึงระดับและลักษณะของการตั้งถิ่นฐานในช่วงเวลาต่างๆ ในอดีตได้ดังนี้

2.1.3.1 การตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยของมนุษย์ที่ต้องพึ่งพาสิ่งแวดล้อมอย่างมาก คือ สภาพภูมิประเทศ แนวป้องกันหรือถิ่นฐาน สภาพภูมิอากาศ ดิน แหล่งน้ำ ทรัพยากรทางธรรมชาติ และละติจูดและระดับความสูง มีผลสะท้อนโดยตรงอย่างชัดเจนและเข้มข้นกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม ลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นในช่วงสมัยก่อนการเกษตรกรรม หรือสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนต้น อายุเก่ากว่า 10,000 – 5,000 ปีมาแล้ว หรือครอบคลุมยุคหินเก่า หินกลาง หินใหม่ ซึ่งมนุษย์เลือกอยู่อาศัยตามความเหมาะสมกับการดำรงชีวิตแบบหาของป่าล่าสัตว์ หรือแบบเร่ร่อน มีการเคลื่อนย้ายไปตามแหล่งที่อุดมสมบูรณ์มากกว่าพื้นที่เดิม และใช้ประโยชน์หรืออยู่อาศัยในช่วงระยะเวลานานกว่าที่ที่แห่งแล้กว่า รวมไปถึงการตอบสนองความต้องการในการอยู่รอดแตกต่างกันไป เช่น แหล่งล่าสัตว์ แหล่งน้ำ แหล่งสมุนไพร แหล่งวัตถุดิบประเภทหิน แร่ธาตุ ไม้ ที่อยู่ในพื้นที่ต่างๆ แตกต่างกันไป ส่วนมากนักโบราณคดีจะพบหลักฐานแหล่งโบราณคดีอยู่ตามลำริมแม่น้ำ ทะเลสาบหรือชายฝั่งทะเล เนื่องจากหน้าที่และทรัพยากรของแหล่งต่างกัน การเคลื่อนย้ายกำหนดการยึดครองทรัพยากรสมบัติให้ม่น้อยที่สุดเพื่อสะดวกในการเคลื่อนย้าย กำหนดให้อยู่อาศัยสร้างที่พักอย่างเรียบง่ายและมีความสัมพันธ์ในกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ ง่าย ไม่ซับซ้อน เนื่องจากมีคนน้อย การแบ่งงานที่ไม่ชัดเจนมากนัก และปัญหาข้อขัดแย้งเกิดขึ้นอย่างไม่มีรุนแรง กิจกรรมของมนุษย์ในช่วงนี้สูญเสียไปกับการแสวงหาอาหาร และที่อยู่อาศัยเพื่อความเหมาะสมกับวิถีชีวิต

2.1.3.2 การตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยของมนุษย์สามารถควบคุม และพัฒนาการใช้สิ่งแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่อง เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์สามารถใช้สิ่งแวดล้อมได้อย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง หรือกล่าวได้ว่ามนุษย์มีความรู้ความเข้าใจสภาพสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติได้ดีมากขึ้น รู้จักพัฒนาให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต ลักษณะการดำรงชีวิตเริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเกษตรกรรม ที่จำเป็นต้องอยู่อาศัยในพื้นที่เดียวเป็นเวลานาน หรือถาวร มนุษย์จึงเริ่มรู้จักการตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง นอกจากความก้าวหน้าด้านการเพาะปลูกที่พัฒนาอย่างต่อเนื่องแล้ว ยังสามารถนำแร่ธาตุที่พบในสภาพแวดล้อมมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากโลหะประเภทสำริด และเหล็ก เป็นต้น และยังนำไปสู่การพัฒนาตนเองเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากปัจจัยการดำรงชีวิต และการรู้จักใช้สภาพแวดล้อมได้หลากหลาย มีผลผลิตส่วนเกินในการค้าขายแลกเปลี่ยน และมีการสร้างขอบเขตชุมชน เมือง เส้นทางคมนาคมหรือระบบชลประทานอีกด้วย ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย อายุประมาณ

5,000 ปีมาแล้ว หรือครอบคลุมยุคสำริด และเหล็ก เรื่อยมาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ (สุรพล ณะพิณรุ 2550 ; อัมพัน กิจงาม 2524ข ; ชาร์ลส ไฮแอม และ รัชนี ทศรัตน์ 2542)

2.1.4 การใช้งานแหล่งโบราณคดีประเภทต่างๆ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พัชรี สาริกบุตร (2523) พบว่าแหล่งโบราณคดีมีหน้าที่และลักษณะการใช้งานลักษณะประเภทต่างๆ ประกอบด้วย แหล่งที่อยู่ของมนุษย์ในอดีต (Habitation sites) แหล่งฝังศพ (Burial sites) แหล่งที่ผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ (Factory site, Quarry sites, Industrial sites) แหล่งที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ความเชื่อ และศาสนา (Religious sites, Ceremonial sites) และพื้นที่ล่าสัตว์ (Hunting site, Camping site) เป็นต้น

2.1.5 กระบวนการเกิดแหล่งโบราณคดี เกิดขึ้นจากปัจจัย 2 ลักษณะ คือ

2.1.5.1 โดยธรรมชาติ หรือกระบวนการทางธรณีวิทยา ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจากอิทธิพลทางธรรมชาติ เช่น อิทธิพลของธารน้ำไหล อิทธิพลของลม และน้ำทะเล เป็นต้น ทำให้เข้าใจเกี่ยวกับวิวัฒนาการทางธรรมชาติ สภาพสิ่งแวดล้อม และสภาพภูมิศาสตร์ ทั้งยังทำให้เข้าใจวิวัฒนาการผ่านเวลาทางธรณีมานานเท่าใด ซึ่งสองประการแรก พิจารณาเกี่ยวกับ อายุสมัย และลำดับอายุสมัยได้ และท้ายที่สุดทำให้ทราบถึงส่วนประกอบของส่วนเปลือกโลกที่ ประกอบไปด้วยหินและแร่อะไรบ้าง ซึ่งพิจารณาได้ถึงแหล่งแร่ และการประเมินความเหมาะสมของวัสดุและการเลือกวัสดุมาประกอบกิจกรรมของมนุษย์ในอดีต (อภิสิทธิ์ เอี่ยมหน่อ 2526)

2.1.5.2 โดยมนุษย์ จากการทำกิจกรรมต่างๆของมนุษย์ในอดีต กิจกรรมของมนุษย์มีหลากหลายนับไม่ถ้วน อาทิเช่น การผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ การประกอบอาหาร การ ขุดหลุมเพื่อฝังสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นต้น ดังนั้นจึงขึ้นดินหรือหลักฐานทางโบราณคดีที่มีลักษณะและ ขนาดหลากหลายมากมายที่พบ เป็นผลเหลือมาจากการทำกิจกรรมของมนุษย์เหล่านั้นนั่นเอง (Butzer 1982)

2.2 การกำหนดอายุ เป็นเป้าหมายหนึ่งในงานโบราณคดี และส่วนสำคัญอย่างมากต่อการสร้างภาพจำลองถึงวิถีชีวิตในอดีต เนื่องจากการศึกษาทางโบราณคดีจำเป็นต้องทราบถึงอายุของหลักฐานทางโบราณคดีและข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องทุกประเภทเพื่อการอธิบายอย่างซื่อสัตย์และ น่าเชื่อถือ หากให้ความหมายของการกำหนดอายุ จะมีความหมายหลากหลายมากมายและมีความ ก้ำกวมสับสน การกำหนดที่เข้าใจง่ายที่สุดอาจอ้างอิงถึงอายุที่แสดงอยู่บนโบราณวัตถุ ตัวอย่างเช่น เหรียญ หนังสือ หรืออาคารต่างๆ แสดงถึงช่วงเวลาเขียน หรือสร้าง หรือเกิดขึ้น ทั้งยังแสดงถึง ระยะเวลาหรืออายุสมัยของโบราณวัตถุเหล่านั้น (Bednarik 2007 : 115)

การกำหนดอายุในปัจจุบันมีแนวคิด วิธีการ และค่าอายุที่หลากหลาย แต่ใน การศึกษาครั้งนี้จะเน้นลักษณะการกำหนดอายุ 2 ประเภท ได้แก่

2.2.1 Absolute dating หรือกำหนดอายุด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific dating) เป็นการใช้พื้นฐานความรู้เกี่ยวกับคุณสมบัติทางด้านกายภาพ (Physical) หรือทางด้านเคมี (Chemical) ของโบราณวัตถุและแหล่งโบราณคดี ว่ามีกระบวนการเกิดขึ้นอย่างไร และนำมาประยุกต์ใช้กับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ทราบถึงอายุที่ทำให้ทราบถึงเวลา (Chronometric) หรืออายุตามปฏิทิน (Calendar) ที่มีการยืนยันผล (Calibrate) (สุภาพร นาคบัลลังก์ 2551; Brien and Lyman 1999)

การกำหนดอายุจากตัวอย่างสีที่ใช้เขียนหรือหินพื้นหลังของภาพเขียนสีและภาพสลักบนผนังหินที่บอกอายุสมัยทางตรง ซึ่งยังไม่มีกำหนดอายุในลักษณะนี้ในประเทศไทย แต่อย่างไรก็ดีนักโบราณคดีสามารถใช้การกำหนดอายุเช่นนี้กับหลักฐานทางโบราณคดีจากการสำรวจและการขุดค้นที่พบกับศิลปกรรมบนผนังหินทำให้ทราบอายุสมัยทางอ้อมได้ และการใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งพบในแหล่งศิลปกรรมทำให้ทราบอายุสมัยโดยตรงและแน่นอน

2.2.2 Relative dating ที่มีแนวคิดคล้ายคลึงกับการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะ (Art History) เป็นการเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของลักษณะรูปแบบทางศิลปกรรม ได้แก่ ลักษณะสี ลักษณะรูปร่าง ขนาดสัดส่วน องค์ประกอบภาพ และเรื่องราวที่น่าเสนอ เป็นต้น ซึ่งหากมีความเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันศิลปกรรมนั้นมียุบรวมสมัยกันหรือใกล้เคียงกัน แต่หากมีความแตกต่างกันศิลปกรรมนั้นมียุวก่อนกว่า หรือใหม่กว่า ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการกำหนดอายุที่ทำให้ทราบอายุสมัยทางอ้อม (สุภาพร นาคบัลลังก์ 2551)

2.2.2.1 แนวคิดของ Relative dating ผู้เขียนเชื่อว่าเป็นแนวคิดที่คล้ายคลึงกับการศึกษาเปรียบเทียบ (Analogy) ซึ่งมีพื้นฐานและการถูกนำมาใช้ 3 ลักษณะ คือ การศึกษาความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม (Cultural Continuity) เป็นการศึกษาวัฒนธรรมที่มีความสืบทอดจนถึงปัจจุบัน ความคล้ายคลึงของลักษณะทางวัฒนธรรม (Similarity of Cultural Form) ศึกษาเปรียบเทียบกลุ่มที่มีลักษณะทางสังคมหรือวัฒนธรรมที่คล้ายคลึง เพื่อใช้ในการศึกษาปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน และการเปรียบเทียบสภาพสิ่งแวดล้อม (Comparability in Environment) ศึกษาสภาพแวดล้อมปัจจุบัน เพื่อใช้ในการศึกษาเปรียบเทียบกับระบบนิเวศ พืชพรรณ สัตว์ป่า และสิ่งแวดล้อม ในการอธิบายสภาพในอดีต (รัศมี ชูทรงเดช 2549ข : 19)

กรณีของสมัยก่อนประวัติศาสตร์จากการศึกษาที่ผ่านมา มักจะใช้การเปรียบเทียบหลักฐานทางโบราณคดีประเภทต่างๆ ระหว่างแหล่งโบราณคดีในภูมิภาคเดียวกันหรือข้ามภูมิภาค นอกจากนี้แหล่งโบราณคดีบางแหล่งมีการกำหนดอายุด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ที่ให้ค่าอายุแบบสัมบูรณ์ (Absolute dating) จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากการขุดค้นและทำให้

ทราบอายุของชั้นดินหรือชั้นวัฒนธรรมที่ขุดค้นพบ ซึ่งสามารถนำมาเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่บ่งบอกอายุสมัยอย่างชัดเจนหรือโบราณวัตถุประจำท้องถิ่น โดยมีผลต่อการกำหนดอายุหลักฐานทางโบราณคดีหรือโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบแต่ไม่มีการกำหนดอายุด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ได้

กรณีของสมัยประวัติศาสตร์ แนวคิดในการจัดแบ่งอายุสมัยนั้นใช้การจัดแบ่งอายุสมัยรูปแบบศิลปะที่นักวิชาการส่วนมากเชื่อถือและยอมรับ ดังนี้

สมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 16

สมัยศรีวิชัย ราวพุทธศตวรรษที่ 13 – 18

สมัยลพบุรี ราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 18 นักวิชาการบางท่านจะเรียกศิลปกรรมสมัยนี้ว่าสมัยเขมรร่วมในประเทศไทย หรือสมัยเขมร

สมัยเชียงแสน หรือสมัยล้านนาไทย ราวพุทธศตวรรษที่ 19 – 23

สมัยสุโขทัย ราวพุทธศตวรรษที่ 19 – 20

สมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 20 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 24

สมัยธนบุรี ราว พ.ศ. 2310 – 2324

สมัยรัตนโกสินทร์ ราว พ.ศ. 2325 – ปัจจุบัน (มยุรี วีระประเสริฐ 2545 : 19 ; สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ 2537)

2.2.2.2 การจัดเรียงลำดับหลักฐานทางโบราณคดีตามคุณลักษณะที่เหมือนกัน (Seriation of Archaeological Evidence) เป็นการศึกษารูปแบบหนึ่งเพื่อกำหนดอายุแบบ Relative dating มีแนวคิดได้แก่ การเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์ของวัตถุทางวัฒนธรรมหรือรูปแบบศิลปกรรมบนผนังหินจะเกิดในลักษณะซ้ำๆ ค่อยเป็นค่อยไป ดังนั้น วัตถุ (กลุ่มวัตถุ) หรือรูปแบบศิลปกรรมบนผนังหิน (กลุ่มรูปแบบศิลปกรรมบนผนังหิน) ที่มีความเหมือนกันทุกประการ เป็นสิ่งที่ถูกผลิตขึ้นมาในสมัยเดียวกัน และวัตถุ (กลุ่มวัตถุ) หรือรูปแบบศิลปกรรมบนผนังหิน (กลุ่มรูปแบบศิลปกรรมบนผนังหิน) ที่มีความคล้ายกันมาก เป็นสิ่งที่มีอายุสมัยใกล้เคียงกันมาก ในขณะที่วัตถุ (กลุ่มวัตถุ) หรือรูปแบบศิลปกรรมบนผนังหิน (กลุ่มรูปแบบศิลปกรรมบนผนังหิน) ที่มีความแตกต่างกันมาก เป็นสิ่งที่มีอายุสมัยห่างกันมาก

เงื่อนไขในการเลือกชุดข้อมูลวัตถุ หรือรูปแบบศิลปกรรมบนผนังหิน คือ ต้องยอมรับแนวความคิดรวบยอดที่ระบุว่า สิ่งที่คล้ายกันมาก (ในด้านต่างๆ รวมทั้งอายุ) ย่อมมีองค์ประกอบย่อยชนิดเดียวกันประกอบอยู่มาก และใช้ในกรณีที่ขาดข้อมูลด้านลำดับของการทับถม (Stratigraphy) และอายุแบบสัมบูรณ์ (Absolute Date)

วิธีการในการวิเคราะห์ด้วยแนวคิดนี้ Frequency Seriation จะใช้ข้อมูลที่มีการรวบรวมเชิงสถิติ หรือจำนวนของโบราณวัตถุหรือรูปแบบศิลปกรรม ร่วมกับการ

วิเคราะห์ถึงความเหมือนกันหรือแตกต่างกันของลักษณะของโบราณวัตถุหรือศิลปกรรม และแนวคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม จึงสามารถจัดแบ่งเป็นกลุ่มหรือชุดข้อมูลที่มีลักษณะเหมือนกัน เมื่อได้กลุ่มหรือชุดข้อมูลที่เหมือนกันแล้ว จะวิเคราะห์จำนวนของโบราณวัตถุ หากกลุ่มหรือชุดข้อมูลใดมีจำนวนน้อยจะมีอายุเก่าที่สุดที่สะท้อนถึงวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมเริ่มแรก มีการคิดค้นและผลิตออกมาเป็นจำนวนน้อย และหากชุดข้อมูลใดมีจำนวนมากจะมีอายุใหม่กว่า หรือเกิดขึ้นหลังกว่าที่สะท้อนถึงวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมช่วงกลางถึงปลายซึ่งมีการคิดค้นและผลิตออกมาจนเป็นประเพณีที่ได้รับความนิยมหรือเป็นอุตสาหกรรมแล้วนั่นเอง (สรุพล นาถะพินธุ ม.ป.ป.)

2.2.3 แนวคิดหลักในการศึกษากำหนดอายุครั้งนี้จะเน้นการวิเคราะห์แปลความด้วยการการกำหนดอายุเปรียบเทียบหรือ Relative dating ในลักษณะของการศึกษาความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม และความคล้ายคลึงของลักษณะทางวัฒนธรรม โดยทั่วไปจะหมายถึง คุณลักษณะด้านรูปทรง คุณลักษณะด้านลวดลายหรือการตกแต่ง และคุณลักษณะด้านเทคโนโลยี ในการศึกษาครั้งนี้จะกำหนดอายุจากคุณลักษณะด้านลวดลายหรือการตกแต่ง โดยเฉพาะรูปแบบลักษณะของศิลปกรรม ได้แก่ ลักษณะรูปร่างด้านศิลปะ ลักษณะรูปร่างตามแนวคิดเจตนาของศิลปิน เทคนิคการเขียนภาพ และเรื่องราวที่ต้องการนำเสนอ เป็นต้น ซึ่งยังโดยมีความหมายและรายละเอียดดังนี้

2.2.3.1 รูปแบบลักษณะของศิลปกรรมบนผนังหิน สามารถจัดแบ่งตามแนวคิดที่ยอมรับแล้วได้ 3 รูปแบบ คือ

2.2.3.1.1 ภาพเขียนสี (Pictograph) คือ รูปภาพที่สร้างด้วยการลงสี ด้วยสีที่มีต้นกำเนิดจากวัสดุธรรมชาติ เช่น แร่ธาตุ ฟีช ดินไม้ ผลไม้ เป็นต้น มาวาด (drawing) ระบาย (painting) ฟั้น (stenciling) ทาบหรือประทับ (imprinting) และสาด (splating) ลงบนพื้นหิน และหมายรวมถึง ภาพจิตรกรรม

2.2.3.1.2 ภาพสลัก (Petroglyph) คือ รูปภาพที่ทำรูปรอยจากสิ่งของมีคมจากวัสดุต่างๆ เช่น ไม้ สักริด เหล็ก เป็นต้น ด้วยการฝน (abrading) ขูดขีด (scratching) แกะหรือตอก (pecking) และการจาร (engraving)

2.2.3.1.3 ประติมากรรม คือ งานปั้นที่สร้างด้วยปูนประเภทต่างๆ หิน หรือแร่ ด้วยการทำเป็นประติมากรรมนูนต่ำ ประติมากรรมนูนสูง และประติมากรรมลอยตัว

2.2.3.2 ลักษณะรูปร่างของภาพตามแนวคิดเจตนาของผู้ผลิต ผู้สร้าง หรือศิลปิน ที่พยายามจะถ่ายทอดไปสู่ผู้รับ หรือกลุ่มคนผู้รับ แยกได้เป็น 2 รูปแบบใหญ่ๆ คือ

2.2.3.2.1 ภาพธรรมชาติ (Naturalistic) หรือภาพสังนิยม (Realistic) หรือภาพรูปลักษณ์ (Figure) ภาพที่เลียนแบบวัตถุต่างๆ ที่พบเห็นในสิ่งแวดล้อมรอบตัวคนและเขียนได้เสมือนจริง เช่น ภาพคน ได้แก่ ผู้ชาย ผู้หญิง เด็ก ที่แสดงเครื่องเพศ บ้างมีการแต่งกายบริเวณเอว และศีรษะ มือและเท้าคนที่ทำทั้งชายและขวาด้วยเทคนิคต่างๆ เป็นต้น สัตว์ ได้แก่ วัว สุนัข ปลา เต่า กบ นก ไก่ เป็นต้น แมลง ได้แก่ แมลงป่อง ผีเสื้อ เป็นต้น พืชพันธุ์ไม้ ได้แก่ ใบไม้ ต้นไม้ ไม้เลื้อย ดอกไม้ เป็นต้น เครื่องมือเครื่องใช้ ได้แก่ อาวุธ เครื่องดนตรี เครื่องประดับ เป็นต้น

2.2.3.2.2 ภาพสัญลักษณ์ (Symbolic) หรือภาพคตินิยม (Idealistic) หรือภาพอรูปลักษณ์ (Non-figure) ภาพที่ผสมลวดลายต่างๆ เข้าด้วยกันโดยเฉพาะลวดลายเรขาคณิต เช่น เส้นตรง เส้นโค้ง เส้นซิกแซก เส้นคดโค้งลายคลื่น รูปสามเหลี่ยม รูปสี่เหลี่ยม วงกลม วงรี เป็นต้น ที่มีลักษณะคล้ายวัตถุแต่ไม่เสมือนจริง

2.2.3.3 เทคนิคการเขียนภาพหรือการลงสีภาพคนและสัตว์ มีด้วยกัน 5 แบบ คือ แบบเงาทึบ (silhouette) แสดงสัดส่วนกล้ามเนื้อใกล้เคียงของจริง และไม่ได้แสดงสัดส่วนกล้ามเนื้อ แบบโครงร่างภายนอก (outline) ลักษณะคล้ายภาพเอกซเรย์ (X-ray) มองเห็นทะลุภายใน แบบเงาทึบบางส่วน (partial silhouette) เขียนโครงร่างภายนอกและภายใน แบบคนกึ่งไม้ (stick man) เขียนเส้นแกนลำตัว และแขนขา และแบบรูปทรงเรขาคณิตหรือสัญลักษณ์

2.2.3.4 เทคนิคการเขียนภาพมือ โดยทั่วไปจะพบภาพมือที่ทำกันเพียง 2 แบบ คือ มือทาบ (positive) และมือพ่น (negative) แต่ในประเทศไทยภาพมือมี 3 แบบด้วยกัน คือ ภาพมือทาบ (positive) มี 4 วิธีย่อย คือ วิธีทาบฝ่ามือที่ทาบบนผนัง วิธีทาบฝ่ามือที่ทาบบนผนัง แล้วเติมสีในส่วนอุ้งมือที่สีหายไปให้เต็มหรือเขียนเป็นลายเส้น วิธีเขียนรอบมือที่ทาบบนผนัง แล้วระบายสีให้ทึบเต็ม และวิธีทาบสีขุ่นๆ บนฝ่ามือ แล้วจุดสีบางส่วนออกจากนิ้วและอุ้งมือ แล้วทาบบนผนัง ภาพมือพ่น (stencil) มี 4 วิธีย่อย คือ วิธีทาบบนผนัง แล้วพ่นสีผ่านท่อหรืออมสีในปากพ่นบนหลังมือที่ทาบ วิธีพ่นสีบนหลังมือที่ทาบผนัง แล้วระบายสีให้ทึบด้วยมือ วิธีใช้จี๊ซิ่ง ยางไม้ หรือดินเหนียว ดัดเป็นรูปมือบนผนัง แล้วพ่นสีลงไป วิธีพ่นสีบนมือที่ทาบผนัง แล้วเขียนลวดลายบนนิ้วและฝ่ามือ และภาพมือเขียนแบบอิสระ ด้วยการเขียนรอบมือที่ทาบบนผนัง อาจมีการเขียนลวดลายเพิ่มเติมภายในฝ่ามือหรือระบายสีทึบ (อมรา ศรีสุชาติ 2533 : 44-62 ; พัชรี สาริกบุตร 2544)

2.2.3.5 เรื่องราว จากการศึกษาเกี่ยวกับศิลปกรรมบนผนังหินทั่วประเทศ ไทย มีการเสนอว่าน่าจะเกี่ยวเนื่องกับเรื่องราวอย่างน้อย 7 เรื่องราว ได้แก่

2.2.3.5.1 ภาพการล่าสัตว์ จับสัตว์น้ำ หรือหาของป่า ภาพการรื่น
ริง

2.2.3.5.2 ภาพงานรื่นริง งานเต้นรำ

2.2.3.5.3 ภาพการทำนา หรือทำการเพาะปลูก

2.2.3.5.4 ภาพพิธีกรรมหรือเกี่ยวเนื่องกับศาสนา

2.2.3.5.5 ภาพการร่วมเพศ รวมถึงการแสดงอวัยวะเพศ

2.2.3.5.6 ภาพวิถีการดำรงชีวิตทั่วไป

2.2.3.5.7 ภาพประเพณีราชสำนัก

2.2.3.6 การกำหนดอายุจากหลักฐานประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ จารึก ตำนาน พงศาวดาร จดหมายเหตุ คำให้การ บันทึกความจำ เอกสารทางราชการ เอกสารกฎหมาย จดหมายส่วนตัว วรรณกรรม ตำราโบราณ วิทยานิพนธ์ หนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ ต่างๆ เป็นต้น ก่อนที่จะถูกนำมาใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงหรือนำมาใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัย เรื่องหนึ่งเรื่องใดนั้น จำเป็นต้องมีการตรวจสอบและประเมินคุณค่าความน่าเชื่อถือของหลักฐาน ประวัติศาสตร์ ว่าเป็นของแท้ดั้งเดิมหรือเปล่า เพราะเป็นเรื่องสำคัญมาก เพื่อป้องกันไม่ให้เกิด ความสูญเปล่าทางประวัติศาสตร์ หรือป้องกันมิให้เกิดข้อผิดพลาดในการแสวงหาข้อเท็จจริงทาง ประวัติศาสตร์ ถ้าผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ไม่ตรวจสอบให้ดีว่าหลักฐานประวัติศาสตร์ที่นำมาใช้ อ้างอิงเป็นของแท้ดั้งเดิมหรือมีอายุร่วมสมัยกับเหตุการณ์นั้นจริงหรือเปล่า ต่อมาภายหลังถ้ามีการ ตรวจสอบได้ว่าหลักฐานที่ผู้ศึกษาใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงเป็นของปลอมหรือทำขึ้นภายหลัง เหตุการณ์นั้นมาก จะมีผลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ในเรื่องนั้นๆ หรือสมัยนั้นๆ เกิดความคลาด เคลื่อนไปจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์

การตรวจสอบประเมินหลักฐานประวัติศาสตร์เพื่อหาข้อเท็จจริง ทางประวัติศาสตร์ดั้งเดิมของหลักฐาน อันที่จริงคือการทำความรู้จักหลักฐานนั้นๆ ให้มากที่สุดว่า หลักฐานนั้นๆ คืออะไร มีอายุเท่าใด หรือสร้างขึ้นเมื่อใด หลักฐานนั้นมีความหมายว่าอย่างไร และความหมายนั้นๆ มีความสำคัญและน่าเชื่อถือเพียงใด ซึ่งหลักฐานประวัติศาสตร์แต่ละประเภท จะมีวิธีการหรือกลวิธีในการตรวจสอบต่างกัน สำหรับหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น หลักฐานทางโบราณคดี โบราณวัตถุ และโบราณสถานประเภทต่างๆ เป็นต้น ต้องใช้วิธีการหรือ กระบวนการทางโบราณคดีที่อาจจะต้องใช้ศาสตร์ในสาขาอื่นๆ มาช่วยตรวจสอบ ส่วนหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรก็มีวิธีการตรวจสอบและประเมินคุณค่าของหลักฐานที่นักประวัติศาสตร์ เรียกว่า การวิพากษ์หลักฐาน ซึ่งมีการ 2 ขั้นตอน

2.2.3.6.1 การวิพากษ์หลักฐานภายนอก โดยการตรวจสอบถึงลักษณะโดยทั่วไปของหลักฐานเอกสารในเรื่องต่างๆ ได้แก่ ใครเป็นผู้เขียน คือ ผู้แต่งเป็นใคร มีฐานะอย่างไรในสังคมนั้น มีคุณสมบัติที่โดดเด่นในเรื่องใดบ้าง มีความสนใจในเรื่องแต่งขึ้นอย่างไร เรื่องที่แต่งขึ้นได้มาจากการรู้เหตุการณ์ด้วยตนเองหรือฟังมาจากคำบอกเล่าอีกต่อหนึ่ง มีความรู้ทั่วไปหรือมีความสามารถในการเรียนรู้เหตุการณ์และถ่ายทอดเหตุการณ์ที่แต่งไว้หรือไม่ เวลาที่เขียนหรือแต่งขึ้น ต้องตรวจสอบว่าเขียนขึ้นในทันทีที่มีเหตุการณ์นั้นๆ เกิดขึ้นหรือเขียนขึ้นในภายหลังนานเท่าใด ลักษณะการเขียน ตรวจสอบว่าเอกสารนั้นๆ เขียนขึ้นจากความทรงจำ จากการประชุมปรึกษา เขียนขึ้นโดยการเรียบเรียงจากที่มีการตรวจสอบข้อเท็จจริงแล้ว หรือเขียนขึ้นโดยการเรียบเรียงจากเอกสารต้นฉบับหลายๆ ฉบับประกอบกัน และความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเอกสารอื่นๆ ตรวจสอบว่าเอกสารนั้นๆ เขียนขึ้นโดยมีแนวคิดที่เป็นตนเองทั้งหมด หรือมีทั้งที่เป็นแนวคิดของตนเองและแนวคิดที่ได้มาจากเอกสารอื่นๆ ถ้ามีการนำมาจากเอกสารอื่นๆ ต้องพิจารณาและสืบค้นให้ได้ว่านำมาจากเอกสารใด เอกสารนั้นเชื่อถือได้หรือไม่ การนำแนวคิดมาจากเอกสารอื่นนั้นลอกมาทั้งหมดหรือนำเนื้อหามาเรียบเรียงขึ้นใหม่

2.2.3.6.2 การวิพากษ์หลักฐานภายใน หรืออาจเรียกว่าการวิพากษ์ข้อสนเทศคือการตรวจสอบที่เน้นการวิเคราะห์ในส่วนที่เป็นเนื้อหาของสาระของเอกสารนั้นและนำเนื้อความในเอกสารนั้นๆ ไปเปรียบเทียบความในเรื่องเดียวกันที่ปรากฏอยู่ในเอกสารอื่นๆ เพื่อตรวจสอบว่าความในเอกสารนั้น กล่าวตรงตามยุคสมัยและสอดคล้องกับหลักฐานอื่นๆ มีอายุร่วมสมัยหรือไม่ ความในเอกสารนั้นมีจุดมุ่งหมายอย่างไร ความในเอกสารนั้นมีความหมายที่แท้จริงอย่างไร มีความหมายตรงตามตัวอักษรที่บันทึกไว้หรือแฝงความหมายหรือนัยอื่นๆ แทรกไว้ด้วยแล้วจึงนำข้อมูลที่ได้มาจากการตรวจสอบมาพิจารณาว่า ความในเอกสารนั้นน่าเชื่อถือได้มากน้อยเพียงใด มีความถูกต้องและมีคุณค่าเพียงใด (มยุรี วีระประเสริฐ 2545 : 33-49)

สรุปแล้ว จากผลการกำหนดอายุจากการศึกษาที่ผ่านมาในช่วงปี พ.ศ. 2465 – 2551 จึงสามารถวิพากษ์ได้ถึงแนวคิดและวิธีการกำหนดอายุได้เป็นตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 สรุปผลการกำหนดอายุ แนวคิด และวิธีการกำหนดอายุจากการศึกษาที่ผ่านมาในช่วงปี พ.ศ. 2465 – 2551

ชื่อแหล่ง	ผลการกำหนดอายุศิลปกรรมบนผนังหินจากการศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2465 - 2551	แนวคิด และวิธีการกำหนดอายุจากการศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2465 - 2551
เขานาพร้าว	ไม่มีการกำหนดอายุ	
เขาพระอาดเฒ่า	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	<ul style="list-style-type: none"> - การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมบนผนังหินกับถ้ำผีหัวโต จ.กระบี่ และกลุ่มอ่าวลึก จ.กระบี่ - การศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของสภาพที่ตั้งของแหล่งกับถ้ำผีหัวโต จ.กระบี่ และกลุ่มอ่าวลึก จ.กระบี่
เขาชะง่า	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	<ul style="list-style-type: none"> - การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมบนผนังหินสภาพที่ตั้ง - การศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของสภาพที่ตั้งของแหล่งกับถ้ำผีหัวโต จ.กระบี่ และกลุ่มอ่าวลึก จ.กระบี่
ถ้ำนาค	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	<ul style="list-style-type: none"> - การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมบนผนังหินกับถ้ำผีหัวโต จ.กระบี่ และกลุ่มอ่าวลึก จ.กระบี่ - การศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของสภาพที่ตั้งของแหล่งกับถ้ำผีหัวโต จ.กระบี่ และกลุ่มอ่าวลึก จ.กระบี่
เขาเจ็ยน	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	<ul style="list-style-type: none"> - การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมบนผนังหินกับถ้ำผีหัวโต จ.กระบี่ และกลุ่มอ่าวลึก จ.กระบี่ - การศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของสภาพที่ตั้งของแหล่งกับถ้ำผีหัวโต จ.กระบี่ และกลุ่มอ่าวลึก จ.กระบี่
ถ้ำผีหัวโต	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	<ul style="list-style-type: none"> - การศึกษาเปรียบเทียบการขึ้น-ลงของระดับน้ำทะเลในอดีตกับปัจจุบันที่มีการเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการขึ้น-ลงของระดับน้ำทะเลในสมัยโฮโลซีนบริเวณแผ่นดินชุนดา - การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมบนผนังหิน - การศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของโบราณวัตถุกับผลการขุดค้นแหล่งโบราณคดีในบริเวณใกล้เคียงที่มีการกำหนดอายุด้วยวิธีวิทยาศาสตร์แล้ว

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ชื่อแหล่ง	ผลการกำหนดอายุศิลปกรรมบนผนังหินจากการศึกษาในช่วง ปี พ.ศ. 2465 - 2551	แนวคิด และวิธีการกำหนดอายุจากการศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2465 - 2551
แหลมชาวเล	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	- การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมบนผนังหินกับถ้ำผีหัวโต จ.กระบี่ และกลุ่มอ่าวลึก จ.กระบี่ - การศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของสภาพที่ตั้งของแหล่งกับถ้ำผีหัวโต จ.กระบี่ และกลุ่มอ่าวลึก จ.กระบี่
ถ้ำชาวเล	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	- การศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของสภาพที่ตั้งของแหล่งกับถ้ำผีหัวโต จ.กระบี่ และกลุ่มอ่าวลึก จ.กระบี่
แหลมไฟไหม้	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	- การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมบนผนังหินกับถ้ำผีหัวโต จ.กระบี่ และกลุ่มอ่าวลึก จ.กระบี่ - การศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของสภาพที่ตั้งของแหล่งกับถ้ำผีหัวโต จ.กระบี่ และกลุ่มอ่าวลึก จ.กระบี่
แหลมท้ายแรด	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	- การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมบนผนังหินกับถ้ำผีหัวโต จ.กระบี่ และกลุ่มอ่าวลึก จ.กระบี่
เขาเจ้าไหม	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	- การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมบนผนังหินกับถ้ำผีหัวโต จ.กระบี่ และกลุ่มอ่าวลึก จ.กระบี่
ถ้ำศิลป์ 1	3,000 ปีมาแล้ว	- การขุดค้น - การวิเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์ของ โบราณวัตถุจากการขุดค้นกับผลการกำหนดอายุด้วยวิธีวิทยาศาสตร์จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีอื่นๆ ในภูมิภาคเดียวกัน - ไม่พบหลักฐานทาง โบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของศิลปกรรมบนผนังหิน แต่ทำให้ทราบค่าอายุอย่างคร่าวๆ
เขาชะลา 1	3,000 – 2,000 ปีมาแล้ว	- การสำรวจบนพื้นผิวดิน - การวิเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์ของ โบราณวัตถุจากการสำรวจกับผลการกำหนดอายุด้วยวิธีวิทยาศาสตร์จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีอื่นๆ ในภูมิภาคเดียวกัน - ไม่พบหลักฐานทาง โบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของศิลปกรรมบนผนังหิน แต่ทำให้ทราบค่าอายุอย่างคร่าวๆ
เขาชะลา 2	ไม่มีการกำหนดอายุ	

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ชื่อแหล่ง	ผลการกำหนดอายุศิลปกรรมบน ผนังหินจากการศึกษาใน ช่วง ปี พ.ศ. 2465 - 2551	แนวคิด และวิธีการกำหนดอายุจากการศึกษาในช่วง ปี พ.ศ. 2465 - 2551
ถ้ำไวกิ้ง	พุทธศตวรรษที่ 1 – 24	- ลายลักษณ์อักษรภาษาอาหรับบ่งบอกปีศักราช - การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะศิลปกรรมที่พบกับเอกสาร ลายลักษณ์อักษรเรื่องการค้าข้ามภูมิภาค - การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะศิลปกรรมที่พบกับภาพจิตรกรรมฝาผนังตามวัดสมัยอยุธยา
เขาควหา จ. สงขลา	พุทธศตวรรษที่ 12 – 14	- การเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมกับแหล่งโบราณคดี และโบราณวัตถุสมัยศรีวิชัย
ถ้ำคูหา จ. สุราษฎร์	พุทธศตวรรษที่ 14 – 20	- การเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมกับแหล่งโบราณคดี และโบราณวัตถุสมัยทวารวดี ลพบุรี และอยุธยา
ถ้ำศิลป์ 2	พุทธศตวรรษที่ 15 – 20	- การขุดค้น - การเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมกับแหล่งโบราณคดี และโบราณวัตถุสมัยศรีวิชัย สุโขทัย และอยุธยา - การวิเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์ของโบราณวัตถุ จากการสำรวจกับผลการกำหนดอายุด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีอื่นๆ ในภูมิภาคเดียวกัน - ไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของ ศิลปกรรมบนผนัง แต่ทำให้ทราบค่าอายุอย่างคร่าวๆ
ถ้ำศิลป์ 3	พุทธศตวรรษที่ 15 - 20	- การขุดค้น - การเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมกับแหล่งโบราณคดี และโบราณวัตถุสมัยศรีวิชัย สุโขทัย และอยุธยา - การวิเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์ของโบราณวัตถุ จากการสำรวจกับผลการกำหนดอายุด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีอื่นๆ ในภูมิภาคเดียวกัน - ไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของ ศิลปกรรมบนผนัง แต่ทำให้ทราบค่าอายุอย่างคร่าวๆ
เขารับร่อ	พุทธศตวรรษที่ 20 – 24	- การเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมกับแหล่งโบราณคดี และโบราณวัตถุสมัยอยุธยา
ถ้ำเขาสามบาท	พ.ศ. 2150	- การเปรียบเทียบจารึกที่ปรากฏปีศักราชกับเอกสารลาย ลักษณ์อักษรสมัยอยุธยา

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ชื่อแหล่ง	ผลการกำหนดอายุศิลปกรรมบน ผนังหินจากการศึกษาใน ช่วง ปี พ.ศ. 2465 - 2551	แนวคิด และวิธีการกำหนดอายุจากการศึกษาในช่วง ปี พ.ศ. 2465 - 2551
ถ้าพระ	พุทธศตวรรษที่ 20 – 24	- การเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมที่พบกับนิทานสมัย อยุธยา
ถ้าสิงขร	พุทธศตวรรษที่ 20 – 24 มี ก ร ช่อ ม แ ช ม ใน สมัย รัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3	- การเปรียบเทียบจารึกที่ปรากฏปีศักราชกับเอกสารลาย ลักษณ์อักษรสมัยอยุธยา - การเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมกับแหล่งโบราณคดี และโบราณวัตถุสมัยอยุธยา - บันทึกการซ่อมแซมในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3
ถ้าลำ	สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 – 5	- การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะศิลปกรรมที่พบกับเอกสาร ลายลักษณ์อักษรและภาพจิตรกรรมฝาผนังตามวัดสมัยสมัย รัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 - 5
ถ้าสุวรรณคูหา	สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5 – 9	- ปรากฏนามผู้ทำและปีศักราชที่ทำ - การศึกษาเปรียบเทียบกับประเพณีราชสำนัก
เขาชะลา 3	3,000 – 2,000 ปีมาแล้ว และ สมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น	- การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมสมัยก่อน ประวัติศาสตร์ในประเทศมาเลเซีย

บทที่ 4 การวิเคราะห์แปลความ

จากแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาที่ได้กล่าวแล้วในบทที่ 3 ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงนำไปสู่การวิเคราะห์แปลความในบทนี้ โดยเน้นการวิเคราะห์แปลความกระบวนการเกิดของแหล่งโบราณคดีประเภทแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณจากปัจจัยทางธรรมชาติและมนุษย์ และการกำหนดอายุเปรียบเทียบจากคุณลักษณะด้านลวดลายหรือการตกแต่ง

1. กระบวนการเกิดของแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน

1.1 กระบวนการเกิดของแหล่งโดยธรรมชาติ ผลการสำรวจแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้ ในด้านที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์ พบว่าสามารถจัดแบ่งแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน 2 ลักษณะใหญ่ คือ

1.1.1 บริเวณเทือกเขาในพื้นที่แผ่นดิน (Inland) ประกอบด้วยเทือกเขาภูเก็ต ตอนเหนือของภาคใต้ เทือกเขานครศรีธรรมราช ตอนกลางของภาคใต้ และเทือกเขาสันกาลาคีรี ตอนใต้ของภาคใต้ โดยพบศิลปกรรมบนผนังหินบริเวณหน้าผา เิงผา ถ้ำ และหุบเขา

1.1.1.1 เทือกเขาภูเก็ต สภาพธรณีวิทยามีหินฐานเป็นหินแกรนิต ส่วนบนปกปิดด้วยหินตะกอนยุคคาร์บอนิเฟอรัส (Carboniferous) – เพอร์เมียน (Permian) ของกลุ่มหินแก่กระเจานที่เป็นหินทรายและหินโคลนปนกรวด หินดินดาน หินทราย หินทรายแป้ง หินโคลน และหินเชิร์ต เมื่อหินตะกอนของกลุ่มแก่กระเจานถูกเซาะกร่อนออกไป จะปรากฏหินแกรนิตให้เห็นเป็นบริเวณๆ ไป และมีหินปูนยุคเพอร์เมียน ของกลุ่มหินราชบุรีโผล่ให้เห็นเป็นหย่อมๆ ที่สำคัญ เช่น บริเวณเขื่อนรัชชประภา จังหวัดสุราษฎร์ธานี บริเวณอำเภอสวีและอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

1.1.1.2 เทือกเขานครศรีธรรมราช สภาพธรณีวิทยามีหินแกรนิตยุคครีเทเชียสถึงคาร์บอนิเฟอรัสเป็นหินฐานแกนกลาง แต่ส่วนบนจะมีหินตะกอนและหินแปรปกปิดน้อยกว่า จึงเปิดเผยให้เห็นหินแกรนิตค่อนข้างมาก

หินปกปิดด้านบนที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มหินทุ่งสงที่เป็นหินปูนเนื้อดิน หินปูน หินปูนเนื้อโคลโลไมต์ หินอ่อนและหินดินดาน ปรากฏอยู่เป็นหย่อมๆ ทั้งสองด้านของเทือกเขาหินปูนกลุ่มราชบุรีปรากฏให้เห็นเป็นแนวตอนเหนือในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และมีหินในกลุ่มหินตะรุเตากับหินฟิลไลต์เนื้อต่างๆ หลงเหลือให้เห็นเป็นหย่อมๆ อยู่ตามเชิงขอบเทือกเขา

1.1.1.3 เทือกเขาสันกาลาศีรี สภาพธรณีวิทยามีหินฐานเป็นหินแกรนิตยุคครีเทเชียสถึงคาร์บอนิเฟอรัส โดยพื้นที่ในจังหวัดสงขลาจะประกบและปกปิดด้วยหินตะกอนกลุ่มหินลำปางที่เป็นหินโคลน หินปูน หินทราย หินทรายแป้ง และหินกรวดมน ในจังหวัดยะลาปกปิดด้วยหินตะกอน และหินแปร ชนิดหินกรวดมน หินทราย หินทรายแป้ง หินดินดาน และหินฟิลไลต์เนื้อต่างๆ มีหินปูนกลุ่มราชบุรีปรากฏให้เห็นเป็นหย่อม บริเวณอำเภอบันนังสตา และอำเภอธารโต ในจังหวัดยะลา และบางส่วนของจังหวัดนราธิวาส โดยปกคลุมไปด้วยหินแปรชนิดหินฟิลไลต์เนื้อต่างๆ เป็นส่วนน้อย และมีหินแกรนิตปรากฏให้เห็นเป็นส่วนใหญ่ (กวี วรรกวิณ 2547)

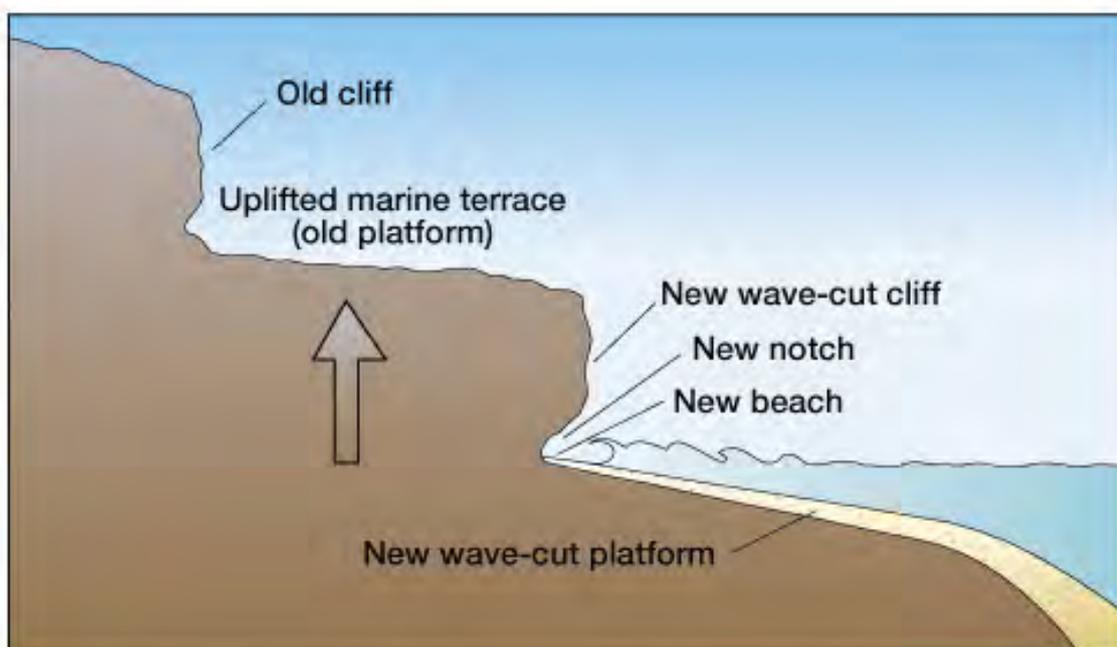
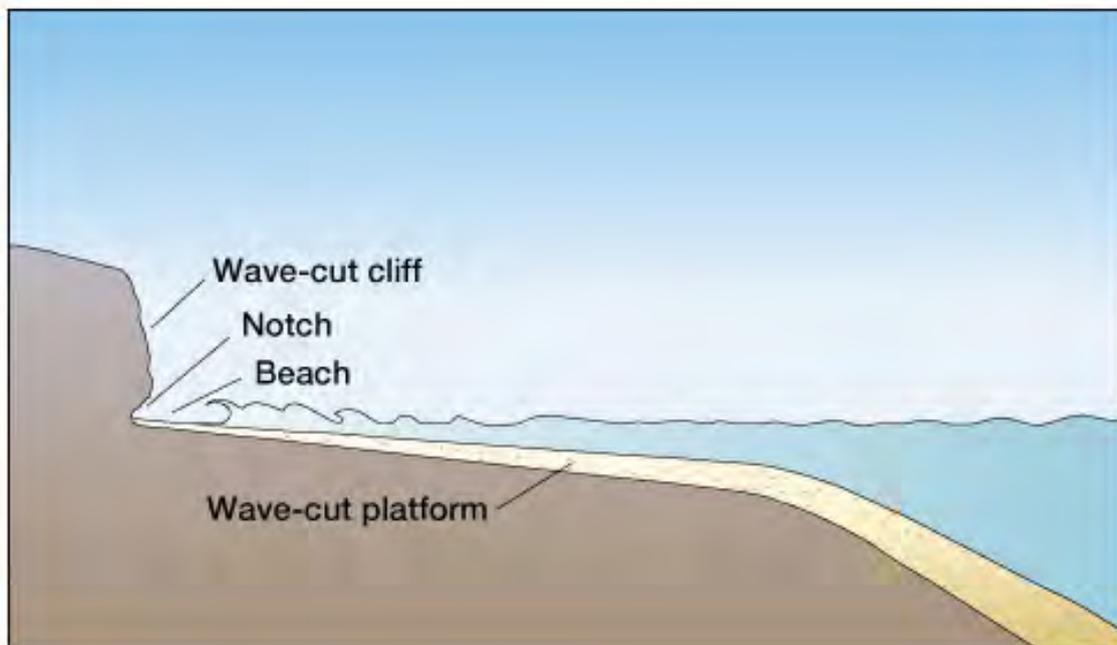
ดังนั้น กระบวนการทางธรณีของเทือกเขาทั้งสามในภาคใต้เป็นกระบวนการของหินแกรนิต และหินปูน ที่ทำให้เกิดภูมิประเทศแบบหน้าผา เิงผา ถ้ำ และหุบเขา

กระบวนการของภูเขาหินแกรนิตเป็นหนึ่งในหินอัคนีแทรกซอน เกิดการแข็งตัวมาจากหินหนืด (Magma) ในเปลือกโลกอย่างช้าๆ ทำให้เกิดพื้นที่ตะปุ่มตะป่ำ โดยมองจากระยะไกลจะเห็นเป็นภูเขาปลายมนมีความลาดชันน้อย ภูเขาหินแกรนิตจะมีการผุพัง (Weathering) ด้วยกระบวนการทำลายจากลมฟ้าอากาศ สารละลายต่างๆ เช่น ฝนกรด การกระทำของต้นไม้แบคทีเรีย และการแตกตัวทางกลศาสตร์จากการเพิ่มอุณหภูมิหรือลดอุณหภูมิสลับกันจนกลายเป็นหน้าผา

กระบวนการของหินปูนเป็นหินตะกอน เมื่อมองจากระยะไกลภูเขาหินปูนจะมีเอกลักษณ์เป็นรูปภูเขาโคด ยอดเขาแหลม บ้างมีลักษณะตั้งเรียวกคล้ายตะปู ภูเขาหินปูนมีองค์ประกอบหลักคือแร่แคลไซต์จึงมักจะถูกกัดกร่อนโดยน้ำใต้ดินและน้ำฝนที่ไหลซึมเข้ามาในโครงสร้างจนทำให้แคลไซต์เสื่อมสลายผุพังหรือที่เรียกกันว่า การก่อตัวแบบคาร์สต์ (Karsts) กลายเป็นถ้ำซึ่งภายในจะประกอบด้วยผนังถ้ำและเพดานถ้ำ และมักจะพบหินงอก หินย้อย เสาหิน รวมถึงเพิงผาหรือหน้าผา และหุบเขา

1.1.2 บริเวณชายฝั่งทะเลและหมู่เกาะในอันดามันทะเลทางตะวันตกของภาคใต้ เป็นส่วนหนึ่งของมหาสมุทรอินเดีย โดยจะพบศิลปกรรมบนผนังหินบริเวณถ้ำหน้าผา (Cliff Notch)

กระบวนการเกิดของชายฝั่งและหมู่เกาะ เกิดจากการกัดเซาะชายฝั่งทะเล (Coastal erosion) จากแรงคลื่นไหวของน้ำทะเลอย่างรุนแรงที่กระทบกับหิน มีผลให้ก้อนหินแตกหักออกได้ตามช่องว่างของหิน รอยแตกของหินจะมีขนาดกว้างขึ้นอย่างช้าๆ จนกลายเป็นร่องหรือถ้ำขึ้น ที่เรียกว่า ถ้ำหน้าผา (Cliff notch) สิ่งที่ถูกพังยุบลงจะถูกน้ำทะเลพัดพาออกไปสู่ทะเลจนกลายเป็นที่ราบของหินเรียกว่า ที่ราบคลื่นตัด (Wave-cut platform) บริเวณที่เป็นหินแข็งจะทนทานมาก และยื่นออกไปสู่ทะเลเรียกว่า แหลม (Headland) และบริเวณที่เป็นหินอ่อนการกัดเซาะจะรุนแรงจนเกิดเป็นอ่าว (อภิสัทธี เอี่ยมหน่อ 2526) (ภาพที่ 157)

ภาพที่ 157 กระบวนการเกิดถ้ำหน้าผา (Cliff Notch) ภูมิประเทศจากการกัดเซาะของน้ำทะเล เกิดขึ้นเฉพาะบริเวณชายฝั่งทะเล และหมู่เกาะ

ที่มา : ชาดิชาย ร่มสนธิ, "Coastal Landform", การบรรยายการสอนรายวิชา 300 252 ธรณีวิทยาและปฐพีวิทยาทางโบราณคดี (Geology and Pedology in Archaeology) ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ม.ป.ป.

ถ้ำหน้าผา (Cliff Notch) เป็นภูมิประเทศที่บ่งบอกถึงระดับน้ำทะเลในอดีต ได้ โดย Douglas Anderson (1990) นาย ศีลวัต สุขยิลวรรณ (2528) และนางสาว จุริกมล อ่อนสุวรรณ (2537) อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำทะเลและสภาพภูมิอากาศในสมัยไพลสโตซีน (Pleistocene) และสมัยโฮโลซีน (Holocene) ของยุคควอเทอนารี (Quaternary) โดยสังเคราะห์ สอดคล้องกับผลการกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์จากแหล่งโบราณคดีสำคัญในพื้นที่อำเภอเวียงพิงกา ได้แก่ การขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำหลังโรงเรียน ถ้ำหมอเขียว และเขาเต่า สามารถสรุป ได้ดังนี้

1.1.2.1 สมัยไพลสโตซีน (Pleistocene) ในช่วงสมัย 45,000 – 18,000 ปีมาแล้ว ระดับน้ำทะเลอยู่ในระดับ -20 ถึง -150 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลางสมัยปัจจุบัน ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำทะเลขึ้นและลงสลับกัน โดยในช่วง 18,000 – 20,000 ปีมาแล้ว น่าจะได้รับผลกระทบจากระยะน้ำแข็งครั้งสุดท้าย (Last Glaciations) ระดับน้ำทะเลลดลงถึงระดับ -120 ถึง -150 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลางสมัยปัจจุบัน จนทำให้เกิดแผ่นดินซุนดา (Sunda Shelf) หรือสะพานแผ่นดิน (Land Bridge) ซึ่งเป็นแผ่นดินเชื่อมต่อไทย มาเลเซีย เกาะบอร์เนียว อินโดนีเซีย และบางส่วนของฟิลิปปินส์เข้าด้วยกัน ซึ่งสนับสนุนด้วยหลักฐานการแพร่กระจายของสัตว์ประจำถิ่นในบางพื้นที่ภายในภูมิภาคนี้ และหลักฐานจากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำหลังโรงเรียน ถ้ำหมอเขียว และเขาเต่า

1.1.2.2 สมัยโฮโลซีน (Holocene) ในช่วงสมัย 10,000 ปีมาแล้ว – ปัจจุบัน ระดับน้ำทะเลเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่ระดับ -38 ถึง 0 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลางสมัยปัจจุบัน ซึ่งในช่วง 4,000 – 6,000 ปีมาแล้ว เป็นช่วงเดียวที่ระดับน้ำทะเลเพิ่มสูงขึ้นประมาณ +1 ถึง +3 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลางสมัยปัจจุบัน โดยมีหลักฐานสนับสนุนจากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำหลังโรงเรียน ถ้ำหมอเขียว และเขาเต่า และหลักฐานนิเวศวัตถุที่พบตามถ้ำและเพิงผา โดยเฉพาะการกำหนดอายุด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์จากเปลือกหอยแครง เป็นหอยทะเลที่พบตามเพิงผาและถ้ำเป็นจำนวนมาก ในพื้นที่จังหวัดกระบี่ จังหวัดพังงา ได้อายุประมาณ 4,000 ปีมาแล้ว

ดังนั้น ถ้ำหน้าผา (Cliff notch) ที่พบศิลปกรรมบนผนังหิน ได้แก่ เขาเจียน และเขากระย้า จังหวัดพังงา ถ้ำผีหัวโต ถ้ำชาวเล แหลมชาวเล และแหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ อยู่ในระดับความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางสมัยปัจจุบันประมาณ 2 – 3 เมตร จึงเป็นตัวแทนที่สามารถพิจารณาอายุของถ้ำหน้าผาเหล่านี้เกิดจากการกัดเซาะของน้ำทะเลและคลื่นในช่วงสมัยโฮโลซีน (Holocene) อายุประมาณ 4,000 – 6,000 ปีมาแล้ว (ภาพที่ 158)

ระดับน้ำทะเลเดิมสมัย
4,000 – 6,000 ปีมาแล้ว ทำให้เกิดถ้ำหน้าผา (Cliff notch) และเป็นระดับของ
ศิลปกรรมบนผนังหิน

ระดับน้ำทะเลปานกลาง
สมัยปัจจุบัน

ภาพที่ 158 ภูเขาหินปูนในเขตอำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ที่ตั้งของแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินถ้ำชาวเล และแหลมชาวเล ถ้ำหน้าผา (Cliff notch) ที่ปรากฏภาพเขียนสี แสดงถึงระดับน้ำทะเลขึ้นสูงประมาณ 2 – 3 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลางสมัยปัจจุบัน ในช่วงอายุประมาณ 4,000 – 6,000 ปีมาแล้ว และสันนิษฐานว่ามนุษย์จึงเข้ามาใช้งานพื้นที่และวาดศิลปกรรมบนผนังหิน

ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ ได้ใช้การศึกษากระบวนการเกิดของถ้ำจากปัจจัยทางธรรมชาติ โดยเฉพาะการขึ้น-ลงของระดับน้ำทะเล กัดเซาะผนังถ้ำและสันนิษฐานถึงระดับน้ำทะเลในอดีตที่แตกต่างจากระดับน้ำทะเลในปัจจุบัน โดยมีการเสนอว่า ระดับการขึ้น-ลงของน้ำทะเลในสมัยทางธรณีวิทยาสมัยโฮโลซีน (Holocene) ช่วง 7,000-5,000 ปีมาแล้ว น้ำทะเลลดระดับลงเรื่อยๆ จนเห็นร่องรอยกองเปลือกหอยทับถม ดังนั้นการเขียนศิลปกรรมบนผนังหินบริเวณผนัง เพดานถ้ำ และเพิงผาที่ถ้ำผีหัวโต จึงน่าจะอยู่ในช่วงเวลาประมาณ 5,700-5,000 ปีมาแล้ว ร่วมกับการกำหนดอายุด้วยวิธีเรดิโอคาร์บอน (Radiocarbon dating) จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเขาเต่า จังหวัดพังงา ซึ่งเป็นแหล่งที่พักอาศัยสมัยก่อนประวัติศาสตร์ไกล์เคียง และตั้งอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลระดับเดียวกัน ได้ค่าอายุประมาณ 4,750±90 และ 5,230±100 ปีมาแล้ว (อมรา ศรีสุชาติ 2532 : 59 ; สุวิทย์ ชัยมงคล และยุภาวดี ชูเทียนธรรม 2533 : 83) ซึ่งถือเป็นการกำหนดอายุควบคู่กับแหล่งโบราณคดีประเภทแหล่งที่อยู่อาศัยพักพิงชั่วคราว และแหล่งฝังศพสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่ตั้งอยู่ใกล้บริเวณเดียวกัน โดยเฉพาะบริเวณอ่าวลึกอ่าวพังงา ในเขต

จังหวัดกระบี่ และจังหวัดพังงา เป็นพื้นที่หนึ่งที่สำรวจพบแหล่งโบราณคดีทั้ง 3 ลักษณะในบริเวณเดียวกันมากที่สุดพื้นที่หนึ่ง

1.2 กระบวนการเกิดของแหล่งโดยมนุษย์

วิเคราะห์และแปลความได้จากหลักฐานทางโบราณคดี โบราณวัตถุจากการสำรวจ และการขุดค้น และชั้นทับถมหรือชั้นดินทางวัฒนธรรมจากการขุดค้นเท่านั้น โบราณวัตถุบางประเภทสามารถนำมากำหนดอายุด้วยวิธีวิทยาศาสตร์วิธีการต่างๆ ที่ทำให้ทราบถึงอายุของชั้นทับถมหรือชั้นดินทางวัฒนธรรมที่ขุดค้นพบโบราณวัตถุนั้นอย่างชัดเจนได้ และลำดับอายุสมัยตามกฎการทับถมเป็นลำดับชั้น นอกจากนี้การศึกษาวิจัยบางกรณีมักใช้การเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งจากการเปรียบเทียบคุณลักษณะของหลักฐานทางโบราณคดีและโบราณวัตถุ จนทราบได้ถึงอายุเวลาที่น่าจะความสัมพันธ์กันระหว่างแหล่งโบราณคดีประเภทต่างๆ

จากแนวคิดข้างต้น จึงจำเป็นต้องสรุปหลักฐานทางโบราณคดี โบราณวัตถุ และค่าอายุที่ได้จากแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินเพื่อนำข้อมูลเหล่านี้มาวิเคราะห์ทบทวนการกำหนดอายุของแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินแต่ละแหล่ง รวมไปถึงกิจกรรมอื่นๆ ที่เกิดขึ้นบริเวณแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน และอธิบายถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น ดังนี้

ตารางที่ 3 สรุปโบราณวัตถุที่พบจากการสำรวจและขุดค้นบริเวณแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน

ชื่อแหล่ง	โบราณวัตถุที่พบจากการสำรวจ	โบราณวัตถุที่พบจากการขุดค้น
เขานาพร้าว	ไม่พบ โบราณวัตถุในบริเวณภาพเขียนสี	ไม่มีการขุดค้น
เขาพระอาดเฒ่า	1. เศษภาชนะดินเผา 2. ขวานหินขัด 3. เครื่องมือสะเก็ดหิน 4. กระดุกปลา	ไม่มีการขุดค้น
เขากระย้า	ไม่พบ โบราณวัตถุในบริเวณภาพเขียนสี	ไม่มีการขุดค้น
ถ้ำนาค	ไม่พบ โบราณวัตถุในบริเวณภาพเขียนสี	ไม่มีการขุดค้น
เขาเขียน	ไม่พบ โบราณวัตถุในบริเวณภาพเขียนสี	ไม่มีการขุดค้น
ถ้ำผีหัวโต	1. กะโหลกศีรษะมนุษย์ 2. เศษภาชนะดินเผา 3. เปลือกหอยทะเล	ไม่มีการขุดค้น
แหลมชาวเล	ไม่พบ โบราณวัตถุในบริเวณภาพเขียนสี	ไม่มีการขุดค้น
ถ้ำชาวเล	ไม่พบ โบราณวัตถุในบริเวณภาพเขียนสี	ไม่มีการขุดค้น
แหลมไฟไหม้	ไม่พบ โบราณวัตถุในบริเวณภาพเขียนสี	ไม่มีการขุดค้น
แหลมท้ายแรด	ไม่พบ โบราณวัตถุในบริเวณภาพเขียนสี	ไม่มีการขุดค้น

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ชื่อแหล่ง	โบราณวัตถุที่พบจากการสำรวจ	โบราณวัตถุที่พบจากการขุดค้น
เขาเจ้าไหม	1.เศษภาชนะดินเผา	ไม่มีการขุดค้น
ถ้ำศิลป์ 1		1.เศษภาชนะดินเผา 2.กระดูกสัตว์ 3.เครื่องมือกระดูกสัตว์ปลายแหลม 4.ชิ้นส่วนเขากวาง 5.เปลือกหอยบางชิ้นมีการเจาะรู 6.ลูกปัดเปลือกหอย 7.ชิ้นส่วนพระพิมพ์ดินดิบ 8.ชิ้นส่วนปูนฉาบปิดทอง 9.ก้อนแร่เหล็ก 10.ขวานหินขัด
เขายะลา 1	1.กระดูกมนุษย์ 2.เศษภาชนะดินเผา	ไม่มีการขุดค้น
เขายะลา 2	ไม่พบ โบราณวัตถุในบริเวณภาพเขียนสี	ไม่มีการขุดค้น
ถ้ำไวกิ้ง	ไม่พบ โบราณวัตถุในบริเวณภาพเขียนสี	ไม่มีการขุดค้น
ถ้ำศิลป์ 2 และ 3		1.เศษภาชนะดินเผา 2.กระดูกสัตว์ 3.เครื่องมือกระดูกสัตว์ปลายแหลม 4.ชิ้นส่วนเขากวาง 5.เปลือกหอยบางชิ้นมีการเจาะรู 6.ลูกปัดเปลือกหอย 7.ชิ้นส่วนพระพิมพ์ดินดิบ 8.ชิ้นส่วนปูนฉาบปิดทอง 9.ก้อนแร่เหล็ก 10.ขวานหินขัด
เขารับร้อ	ไม่พบ โบราณวัตถุในบริเวณภาพเขียนสี	ไม่มีการขุดค้น

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ชื่อแหล่ง	โบราณวัตถุที่พบจากการสำรวจ	โบราณวัตถุที่พบจากการขุดค้น
ถ้าเขาสามบาท	1.เครื่องมือสะเก็ดหิน 2.ภาชนะดินเผาหลายเชือกทาบและหม้อสามขา 3.กระดูกสัตว์ 4.เปลือกหอยแครงเงาะรู 5.กระดองเต่า 6.หอยน้ำจืด 7.กุ่มที่	ไม่มีการขุดค้น
ถ้าพระ	1.พระพุทธรูปปางมารวิชัย 2.พระพุทธรูปไสยาสน์ 3.พระพุทธรูปปางเปิดโลก	ไม่มีการขุดค้น
ถ้าสิงขร	1.เศษภาชนะหม้อสามขา หม้อลายเชือกทาบ 2.เครื่องมือหิน 3.เทวรูปพระนารายณ์สี่กร 4.หีบหินทราย 5.เจดีย์ก่ออิฐถือปูน	ไม่มีการขุดค้น
ถ้าลำ	ไม่พบโบราณวัตถุ	ไม่มีการขุดค้น
ถ้าสุวรรณคูหา	1.ชิ้นส่วนกระดูกมนุษย์ 2.กระดูกสัตว์ 3.เครื่องมือหิน 4.ขวานหินขัด 5.กำไลหิน 6.เศษภาชนะดินเผา 7.ซากเรือสำเภา	ไม่มีการขุดค้น
เขาชะลา 3	ไม่พบโบราณวัตถุในบริเวณภาพเขียนสี	ไม่มีการขุดค้น

จากตารางที่ 3 จึงนำมาใช้ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินกับโบราณวัตถุที่พบ ได้ดังนี้

1.2.1 เขาพระอาคเต่า จังหวัดพังงา สํารวจพบเศษภาชนะดินเผาเนื้อหยาบ แบบเรียบ แบบลายเชือกทาบ ชิ้นส่วนขวานหินขัด เครื่องมือสะเก็ดหิน และกระดูกปลามีรอยฟันขีด (สุวิทย์ ชัยมงคล 2532 : 47) การพบกระดูกปลามีรอยฟันขีดสันนิษฐานได้ว่าน่าจะเป็นผลมาจากการอยู่อาศัยของกลุ่มคนในอดีต และน่าจะเป็นกลุ่มเดียวกันกับผู้เขียนภาพเขียนสีภาพปลาหรือกึ่งบนผนังหิน แต่เป็นที่น่าเสียดายเนื่องด้วยแหล่งศิลปกรรมแห่งนี้ไม่มีการขุดค้นและไม่มีการกำหนดอายุ

1.2.2 ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ พบชิ้นส่วนกะโหลกศีรษะของมนุษย์ เศษภาชนะดินเผา และเปลือกหอยทะเล ซึ่งโบราณวัตถุเหล่านี้มีการรายงานว่าสํารวจพบโดยชาวบ้านในพื้นที่โบราณวัตถุเหล่านี้มีปริมาณน้อยไม่เพียงพอและยากต่อการวิเคราะห์แปลความ

1.2.3 เขาเจ้าไหม จังหวัดตรัง สํารวจพบเพียงเศษภาชนะดินเผาจำนวน 4 ชิ้น โบราณวัตถุเหล่านี้มีปริมาณน้อยไม่เพียงพอและยากต่อการวิเคราะห์แปลความ

1.2.4 ถ้ำศิลป์ จุดที่ 1 จังหวัดยะลา ขุดค้นบริเวณพื้นดินด้านหน้าภาพเขียนสีหลุมขุดค้นที่ 1 - 3 พบหลักฐานทางโบราณคดีและโบราณวัตถุจำนวนมาก โดยโบราณวัตถุที่เป็นวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ประกอบด้วย ลูกปัดเปลือกหอย เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน และวัฒนธรรมสมัยประวัติศาสตร์ประกอบด้วย เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน เศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง ชิ้นส่วนปูนฉาบปิดทอง และชิ้นส่วนพระพิมพ์ดินดิบ นอกเหนือจากนั้นพบในหลุมขุดค้นที่ 4 (ชาญรุ่งโรจน์ 2548)

ผลการวิเคราะห์แปลความจากการขุดค้นครั้งนี้ เชื่อว่าหลักฐานทางโบราณคดีและโบราณวัตถุในชั้นวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์มีอายุประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว และน่าจะมีความสัมพันธ์กับภาพเขียนสีในถ้ำศิลป์จุดที่ 1 เขียนเป็นภาพกลุ่มคนเป่าไม้ซาง ที่น่าจะเป็นกลุ่มคนหาของป่า-สัตว์ แต่เนื่องด้วยโบราณวัตถุในชั้นวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์เหล่านี้มีปริมาณน้อย และไม่ปรากฏโบราณวัตถุที่สามารถบ่งบอกถึงกลุ่มคนหาของป่า-ล่าสัตว์อย่างชัดเจน จึงไม่สามารถยืนยันค่าอายุของโบราณวัตถุเหล่านี้ว่ามีอายุร่วมสมัยกับศิลปกรรมบนผนังหินได้

1.2.5 เขายะลา จุดที่ 1 จังหวัดยะลา สํารวจพบชิ้นส่วนกะโหลกศีรษะมนุษย์ เศษภาชนะดินเผาเนื้อดินผิวเรียบ เชือกทาบ รถม้วน และน้ำดินสีแดง (สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา ม.ป.ป.) เป็นที่น่าสนใจถึงการพบชิ้นส่วนกะโหลกศีรษะมนุษย์ ที่อาจจะสันนิษฐานได้ว่า อาจจะมีการฝังศพบริเวณพื้นผิวดินหน้าเพิงผาภาพเขียนสีแห่งนี้ แต่ปัจจุบันยังไม่มีการขุดค้น จึง

น่าสนใจต่อการขุดค้นต่อไปในอนาคต นอกจากนี้ลักษณะการตกแต่งผิวภาชนะดินเผาเหล่านี้เปรียบเทียบกับเศษภาชนะดินเผาที่พบในแหล่งโบราณคดีอีกหลายแห่งทั่วภาคใต้โดยเฉพาะแหล่งโบราณคดีถ้ำหมอบีญิว จังหวัดกระบี่ ขุดค้นโดย ศาสตราจารย์ ดร.สุรินทร์ ภู่อจรร และคณะ (2539) ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งฝังศพ ที่มีผลการกำหนดอายุด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ ในชั้นหลักฐานทางโบราณคดีที่มีการกำหนดอายุประมาณ $3,020 \pm 230$ ปีมาแล้ว (ศิริพร ลิมวิจิตรวงษ์ 2543) อย่างไรก็ตาม โบราณวัตถุเหล่านี้ไม่อาจจะใช้เปรียบเทียบเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับศิลปกรรมบนผนังหินได้ จึงไม่สามารถยืนยันถึงค่าอายุของโบราณวัตถุที่พบว่ามีอายุร่วมกับศิลปกรรมบนผนังหินหรือไม่

1.2.5 ถ้ำศิลป์ จุดที่ 2 และ 3 จังหวัดยะลา ตามที่ได้กล่าวถึงการขุดค้นที่แหล่งศิลปกรรมแห่งนี้บ้างแล้วว่า มีการขุดค้นพบชั้นวัฒนธรรมสมัยประวัติศาสตร์ ซึ่งพบโบราณวัตถุประกอบด้วย เศษภาชนะดินเผานี้อดิน เศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง ชิ้นส่วนปูนฉาบปิดทอง และชิ้นส่วนพระพิมพ์ดินดิบ (ชาญรุ่งโรจน์ 2548) ซึ่งโบราณวัตถุเหล่านี้บ่งบอกถึงอิทธิพลทางพุทธศาสนาและบ่งบอกถึงการใช้เป็นศาสนสถานประจำศาสนาพุทธในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 – 20 หรือสมัยศิลปะแบบศรีวิชัย สุโขทัย และอยุธยา ซึ่งสอดคล้องและสามารถใช้ในการกำหนดอายุสัมพันธ์กับศิลปกรรมบนผนังหินได้

1.2.6 ถ้ำเขาสามบาท จังหวัดตรัง สํารวจพบเครื่องมือสะเก็ดหิน ภาชนะดินเผาลายเชือกทาบและหม้อสามขา กระดุกสัตว์ เปลือกหอยแครงเงาะรู กระดองเต่า หอยน้ำจืด ซึ่งโบราณวัตถุในกลุ่มแรกนี้สามารถวิเคราะห์ได้ว่ามีโบราณวัตถุสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และภูมิที่ซึ่งเป็นโบราณวัตถุสมัยประวัติศาสตร์ (อมรา ศรีสุชาติ 2534) อย่างไรก็ตามศิลปกรรมบนผนังหินภายในถ้ำนี้ปรากฏเป็นอักษรจารึกตัวอักษรภาษาไทยโบราณ ปรากฏปี พ.ศ. 2150 และภาพภูเขาสามลูกเขียนด้วยสีแดง แต่โบราณวัตถุที่พบมีปริมาณน้อยและได้จากการสำรวจ รวมทั้งไม่ปรากฏความสัมพันธ์ระหว่างโบราณวัตถุที่พบกับศิลปกรรมบนผนังหิน จึงไม่สามารถอธิบายและกำหนดอายุจากโบราณวัตถุได้

1.2.7 ถ้ำพระ จังหวัดพัทลุง สํารวจพบพระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพุทธรูปไสยาสน์ และพระพุทธรูปปางเปิดโลก (สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช 2551) ซึ่งบนศิลปกรรมบนผนังหินปรากฏภาพเขียนสีพระพุทธรูปปางไสยาสน์เช่นเดียวกัน ด้วยลักษณะศิลปกรรมของพระพุทธรูปและภาพเขียนสีพระพุทธรูป จึงสันนิษฐานว่าแหล่งศิลปกรรมแห่งนี้สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 20 - 24

1.2.8 ถ้ำสิงขร จังหวัดสุราษฎร์ธานี สํารวจพบเศษภาชนะหม้อสามขา หม้อลายเชือกทาบ และเครื่องมือหิน ซึ่งเป็นโบราณวัตถุที่แสดงถึงการอยู่อาศัยตั้งแต่สมัยก่อน

ประวัติศาสตร์ พบร่วมกับเทวรูปพระนารายณ์สี่กร รวมไปถึงศิลปกรรมบนผนังหินที่มีลักษณะประติมากรรมประเภทต่างๆ เกี่ยวกับพุทธศาสนาที่มีลักษณะคล้ายคลึงสอดคล้องกัน และมีการใช้เครื่องถ้วยเคลือบตกแต่ง การสันนิษฐานจากการศึกษาก่อนหน้านี้ทำให้เชื่อได้ว่าแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินในถ้ำแห่งนี้มีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20 – 24 สมัยอยุธยา และน่าจะมีการซ่อมแซมรวมถึงตกแต่งเครื่องถ้วยเคลือบตกแต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 (อมรา ศรีสุชาติ 2534)

1.2.9 ถ้ำสุวรรณคูหา จังหวัดพังงา สํารวจพบศิลปกรรมบนผนังหินที่ระบุนวันเดือนปีเขียนไว้ชัดเจน ด้วยการสลักหรือจารบนผนังหินพระปรมาภิไธย นามภิไธย และนามย่อของบุคคลสำคัญ ประกอบด้วย พระนามพระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นสูงแห่งราชจักรีวงศ์ 14 พระนาม ที่สำคัญได้แก่ จ.ป.ร. ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ม.ว. ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เมื่อครั้งเป็นพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ป.ป.ร. ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ก.ป.ร. ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ส.ก. ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ รัชกาลที่ 9 ร.พ. ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ฯลฯ โดยบางภาพมีการระบุปีที่ได้เขียนไว้ด้วย ซึ่งเป็นประเพณีราชสำนักนับตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา (อมรา ศรีสุชาติ 2534 : 74-76)

อย่างไรก็ดีแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินบางแห่งไม่ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีบริเวณใกล้ศิลปกรรมบนผนังหิน แต่แหล่งเหล่านั้นสามารถเปรียบเทียบด้วยคุณลักษณะด้านศิลปกรรมกับแหล่งศิลปกรรมในพื้นที่อื่นๆ ที่มีอายุสมัยเดียวกัน และจะทำการวิเคราะห์ด้วยแนวคิดการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมต่อไป

1.3 การศึกษาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของกระบวนการเกิดด้วยธรรมชาติและมนุษย์
โดยใช้การศึกษาจากข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเกิดแหล่งตามธรรมชาติด้วยกระบวนการทางธรณีวิทยา และวัตถุคิบั กับกระบวนการเกิดแหล่งโดยมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ได้ทิ้งร่องรอยโบราณวัตถุและศิลปกรรมบนผนังหิน จึงสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

1.3.1 ปัจจัยในการเลือกพื้นที่ทำศิลปกรรมบนผนังหินในด้านสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และประชากร มนุษย์ในอดีตจะเลือกพื้นที่ 2 ลักษณะ ดังนี้

1.3.1.1 เฝิงผา หน้าผา และถ้ำ ตามภูเขาบริเวณพื้นแผ่นดินส่วนต่างๆ ของภาคใต้ ได้แก่

เทือกเขาภูเก็ต สันประเทศจากเหนือลงใต้ สลับด้วยที่ราบทอดไปยังฝั่งทะเลที่อกเขาใหญ่ทางด้านตะวันตก มียอดสูงที่สุดคือ เขาหลังคาศึก สูงประมาณ 1,395 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ด้วยระดับสูงและการวางตัวของเทือกเขาภูเก็ตในแนวแกนทิศ

เหนือ – ทิศใต้ ลักษณะทางธรณีที่มีหินแกรนิตเป็นหินฐานล่าง ทำให้พบแร่ดีบุกและวุลเฟรมในปริมาณที่มาก ส่วนบนปกปิดด้วยหินตะกอนยุคคาร์บอนิเฟอรัส – เพอร์เมียน ของกลุ่มหินแก่ กระเจานที่เป็นหินทรายและหินโคลนปนกรวด หินดินดาน หินทราย หินทรายแป้ง หินโคลน และหินเชิร์ต พบแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ 1 แหล่ง ได้แก่ เขานาพร้าว หรือเขาขุนกระโทง จังหวัดชุมพร และแหล่งศิลปกรรมสมัยประวัติศาสตร์ 4 แหล่ง ได้แก่ เขารับร่อ จังหวัดชุมพร ถ้ำสิงขร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ถ้ำสำ จังหวัดพังงา และถ้ำสุวรรณคูหา จังหวัดพังงา

เทือกเขานครศรีธรรมราช เทือกเขาพาดผ่านลงมาทางตะวันออกเฉียงใต้ในแนวแกนทิศเหนือ – ทิศใต้ มียอดเขาที่สูงที่สุด คือ เขาหลวง สูงประมาณ 1,835 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง สภาพป่าไม้เป็นป่าดิบชื้น รวมทั้งป่าชนิดอื่นๆ ที่ขึ้นปะปนอยู่ ธรณีวิทยาของเทือกเขานครศรีธรรมราช มีหินแกรนิตเป็นหินฐานแกนกลาง แต่ส่วนบนจะมีหินตะกอนและหินแปรปกปิดน้อยกว่า จึงเปิดเผยให้เห็นหินแกรนิตค่อนข้างมาก หินปกปิดด้านบนที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มหินทุ่งสงที่เป็นหินปูนเนื้อดิน หินปูน หินปูนเนื้อโดโลไมต์ หินอ่อนและหินดินดาน ปรากฏอยู่เป็นหย่อมๆ พบแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยประวัติศาสตร์ 3 แหล่ง เพียงเท่านั้น ได้แก่ ที่ถ้ำคูหา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ถ้ำพระ จังหวัดพัทลุง และเขาคูหา จังหวัดสงขลา

เทือกเขาสันกาลาศีรี เป็นพรมแดนธรรมชาติกั้นแบ่งเขตแดนระหว่างประเทศมาเลเซียกับประเทศไทย วางตัวในแนวแกนทิศตะวันออก – ทิศตะวันตก ทางตะวันออกติดอ่าวไทย ทางตะวันตกจดทะเลอันดามัน มียอดสูงที่สุดชื่อ สูดุดิตป่าซา สูงประมาณ 1,535 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง เทือกเขาสันกาลาศีรีเป็นต้นน้ำของแม่น้ำสำคัญหลายสาย เช่น แม่น้ำโกลก แม่น้ำปัตตานี แม่น้ำสายบุรี ฯลฯ ซึ่งมีทิศทางการไหลจากใต้ขึ้นเหนือออกสู่อ่าวไทยตอนใต้ นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญ ทั้งป่าดิบชื้น และป่าชนิดอื่นๆ ขึ้นปะปนกัน ธรณีวิทยาของเทือกเขาสันกาลาศีรี มีหินฐานเป็นหินแกรนิต โดยพื้นที่ในจังหวัดสงขลาจะประกอบและปกปิดด้วยหินตะกอนกลุ่มหินลำปางที่เป็นหินโคลน หินปูน หินทราย หินทรายแป้ง และหินกรวดมน ในจังหวัดยะลาปกปิดด้วยหินตะกอน และหินแปร ชนิดหินกรวดมน หินทราย หินทรายแป้ง หินดินดาน และหินฟิลไลต์เนื้อต่างๆ พบแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ 3 แหล่ง ได้แก่ ถ้ำศิลป์ จุดที่ 1 (กลุ่มคนล่าสัตว์ ไม้ซางและธนู) จังหวัดยะลา เขายะลา จุดที่ 1 (กลุ่มภาพสัญลักษณ์) จังหวัดยะลา และเขายะลา จุดที่ 2 (คนป่าไม้ซาง) จังหวัดยะลา และแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยประวัติศาสตร์ 3 แหล่ง ได้แก่ ถ้ำศิลป์ จุดที่ 2 (กลุ่มภาพสัญลักษณ์พุทธศาสนา) จังหวัดยะลา ถ้ำศิลป์ จุดที่ 3 (กลุ่มภาพพุทธประวัติตอนต่างๆ) จังหวัดยะลา และเขายะลา จุดที่ 3 (ขบวนคนและช้าง) จังหวัดยะลา

1.3.1.2 เฝิงผา หน้าผา และถ้ำ ตามเกาะบริเวณชายฝั่งทะเล ซึ่งพบว่ามีเพียงพื้นที่เดียว คือ ชายฝั่งทะเลและทะเลอันดามัน หรือทางตะวันตกของภาคใต้ เป็นชายฝั่งที่มีไหล่ทวีปแคบ ภูเขาอยู่ติดกับชายฝั่งทะเล ลักษณะชายฝั่งเว้าๆ แหว่งๆ ไม่เป็นระเบียบ เป็นชายฝั่งที่สัมพันธ์กับพื้นที่หินปูนกับหินแกรนิต แม่น้ำเป็นสายสั้นๆ ปรากฏแนวของพื้นที่ป่าชายเลนอยู่โดยทั่วไป ตามแนวชายฝั่งมีลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่งคือ เกาะ และกลุ่มเกาะต่างๆ แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ เกาะที่มีหินแกรนิตเป็นหินฐาน และเกาะหินปูน พบแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ 10 แหล่ง ได้แก่ เขาเจ็ยน จังหวัดพังงา เขาระย้า จังหวัดพังงา ถ้ำนาค จังหวัดพังงา เขาพระอาดเฒ่า จังหวัดพังงา ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ ถ้ำชาวเล จังหวัดกระบี่ แหลมชาวเล จังหวัดกระบี่ แหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ แหลมท้ายแรด จังหวัดกระบี่ และเขาเจ้าไผ่ จังหวัดตรัง และแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยประวัติศาสตร์เพียง 2 แหล่งเท่านั้น ได้แก่ ถ้ำไว้ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล จังหวัดกระบี่ และเขาสามบาท จังหวัดตรัง

1.3.1.3 ข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะของปัจจัยการเลือกเขียนศิลปกรรมบนผนังหินของกลุ่มคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์จะเลือกเขียนในพื้นที่ชายฝั่งทะเลอันดามันซึ่งพบมากที่สุดถึง 10 แหล่ง เพื่ออกเขาสันกาลาคีรี 3 แหล่ง และเพื่ออกเขาภูเก็ท 1 แหล่ง ตามลำดับ

แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินบริเวณเพื่ออกเขาสันกาลาคีรี และเพื่ออกเขาภูเก็ท พบว่าเป็นภาพเขียนสีเขียนด้วยสีแดง มีลักษณะเด่นเป็นภาพมนุษย์ถืออาวุธไว้ในมือแสดงถึงการอาวุธที่ใช้ในการล่าสัตว์ประกอบด้วยไม้ซาง และธนู ร่วมกับภาพสัญลักษณ์นามธรรมซึ่งไม่ทราบความหมายที่ชัดเจนได้ แต่สันนิษฐานว่าน่าจะเกี่ยวข้องกับระบบการนับ และการแสดงความเป็นเจ้าของพื้นที่เหนือพื้นที่นั้นๆ ดังนั้นจากลักษณะทั้งสองลักษณะเหล่านี้จึงสนับสนุนว่ามนุษย์ที่เลือกเขียนภาพในพื้นที่เพื่ออกเขาในพื้นที่แผ่นดิน น่าจะดำรงชีวิตด้วยการหาของป่า-ล่าสัตว์ และอาจจะเคลื่อนย้ายเร่ร่อนลักษณะเช่นเดียวกันกับบริเวณชายฝั่งทะเลคือย้ายไปตามแหล่งทรัพยากรอาหาร ทั้งนี้ขอบเขตการเคลื่อนย้ายเร่ร่อนมีพื้นที่ไม่กว้างมากนัก และพื้นที่ทำมาหากินเพียง 2 พื้นที่เท่านั้น ได้แก่ จังหวัดชุมพร และจังหวัดยะลา ประกอบด้วยแหล่งภาพเขียนสีที่เขานาพร้าว จังหวัดชุมพร เขายะลาจุดที่ 2 จังหวัดยะลา และถ้ำศิลปะจุดที่ 1 จังหวัดยะลา

แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามันพบว่า มีสัตว์น้ำหรือสัตว์ทะเล สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ สัตว์บก และสัตว์ปีก ร่วมกับภาพสิ่งของเครื่องใช้ เช่น ตาข่าย และเรือ ? เป็นต้น และลวดลายเรขาคณิต เขียนด้วยสีแดงมากที่สุด สีเหลือง สีน้ำตาล และสีดำ พื้นที่ชายฝั่งทะเลอันดามันจึงน่าจะเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมทั้งในด้านสภาพสิ่งแวดล้อม ที่มีความอุดมสมบูรณ์และมนุษย์พึ่งพาทรัพยากรอาหารจากทะเล และจากพื้นที่ชายฝั่งโดยรอบ ซึ่งในบางฤดูกาลหรือบางช่วงเวลาทรัพยากรอาหารอาจขาดแคลน หรือไม่เพียงพอ

ต่อความต้องการ หรือเกิดการแข่งขันแย่งชิงทรัพยากรอาหาร จึงบีบบังคับให้มนุษย์มีการเคลื่อนย้ายอาจเกิดขึ้นโดยทางเรือ รวมทั้งการเดินทาง เพื่อหาแหล่งทรัพยากรอาหาร นอกจากนี้ ลักษณะรูปแบบของภาพที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน รวมไปถึงสภาพที่ตั้งเกือบทุกแห่งมีความสูงจากระดับน้ำทะเลในปัจจุบันประมาณ 2 – 3 เมตร สันนิษฐานว่ากลุ่มคนผู้วาดน่าจะเป็นกลุ่มคนที่มีวิถีการดำรงชีวิต คือ การร่อนเร่จับสัตว์น้ำ และประเพณีความเชื่อโดยเฉพาะการถือปลาหรือนกในมือซ้าย ที่คล้ายคลึงกันหรือเหมือนกัน ซึ่งอาจจะเป็นกลุ่มคนเดียวกัน ดังนั้นจึงทำให้พบแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินตั้งอยู่กระจายไปตามพื้นที่ต่างๆ ในเขตอ่าวพังงา จังหวัดพังงา อ่าวลึก จังหวัดกระบี่ และจังหวัดตรัง ประกอบด้วยแหล่งภาพเขียนสีที่ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ แหลมชาวเล จังหวัดกระบี่ ถ้ำชาวเล จังหวัดกระบี่ แหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ แหลมท้ายแรด จังหวัดกระบี่ เขาเขียน จังหวัดพังงา เขาระยะยา จังหวัดพังงา ถ้ำนาค จังหวัดพังงา เขาพระอาดเฒ่า จังหวัดพังงา และเขาเจ้าไหม จังหวัดตรัง

1.3.1.4 ข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะของปัจจัยการเลือกเขียนศิลปกรรมบนผนังของกลุ่มคนสมัยประวัติศาสตร์จะเลือกเขียนในพื้นที่ที่ถือเขาเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ ที่อกเขาภูเก็ต 4 แห่ง ที่อกเขานครศรีธรรมราช 3 แห่ง และที่อกเขาสันกาลาศีรี 3 แห่ง นอกจากนี้พบการเขียนบนเพิงผาชายฝั่งทะเล และบนเกาะกลางทะเลอันดามันเพียง 2 แห่งที่ถ้ำไวกิ้ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล จังหวัดกระบี่ และเขาสามบาท จังหวัดตรัง

แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินบริเวณที่อกเขาภูเก็ต ที่อกเขานครศรีธรรมราช ที่อกเขาสันกาลาศีรี และชายฝั่งทะเลกับหมู่เกาะในทะเลอันดามัน มีลักษณะเด่นเป็นเรื่องราวหรือองค์ประกอบในศาสนา โดยเฉพาะศาสนาพุทธ และศาสนาฮินดู เป็นการใช้พื้นที่ถ้ำและเพิงผาเป็นศาสนสถานศาสนาพุทธ เรียกว่า “วัดถ้ำ” ใช้งานเป็นอุโบสถ เนื่องจากส่วนมากไม่พบใบเสมา ได้แก่ ถ้ำคูหา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เขารับร่อ จังหวัดชุมพร เขาสามบาท จังหวัดตรัง ถ้ำพระ จังหวัดพัทลุง และถ้ำสิงขร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ศาสนสถานศาสนาฮินดู เรียกว่า “ครรภคฤหะ” โดยการขุดถ้ำ ได้แก่ เขาคูหา จังหวัดสงขลา นอกเหนือจากนี้อีก 4 แห่ง มีเรื่องราวแตกต่างออกไป โดยมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตที่ถ้ำสำ จังหวัดพังงา และประเพณีราชสำนัก ที่ถ้ำสุวรรณคูหา จังหวัดพังงา รวมถึงภาพการเดินทางที่ถ้ำไวกิ้ง เกาะพีพีเล จังหวัดกระบี่ และเขายะลา จุดที่ 3 (ขบวนคนและช้าง) จังหวัดยะลา

ศิลปกรรมบนผนังหินสมัยประวัติศาสตร์ภายในถ้ำ ทั้งถ้ำธรรมชาติและถ้ำขุดโดยมนุษย์มักจะสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 16 สมัยศรีวิชัย ราวพุทธศตวรรษที่ 13 – 18 สมัยสุโขทัย ราวพุทธศตวรรษที่ 19 – 20 สมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 20 – 24 สมัยธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ ราว พ.ศ.2325 – ปัจจุบัน ซึ่งมีการ

ติดต่อค้าขายและมีความสัมพันธ์กับต่างประเทศที่มีหลักฐานประเภทอื่นๆ สันนิษฐาน เช่น โบราณวัตถุแต่ละประเภท และเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์สมัยโบราณ เป็นต้น รวมทั้งยังนำ อิทธิพลทางศาสนาเข้ามาอีกด้วย และยังเป็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับเส้นทางการค้าขายข้ามคาบสมุทร มาลาที่สำคัญ ซึ่งเส้นทางเหล่านี้เป็นเส้นทางทางบกหรือทางเท้าที่อาจจะเปลี่ยนถ่ายสินค้าหรือ สิ่งของจากเมืองท่าทะเลอันดามันด้านตะวันตกกับเมืองท่าอ่าวไทยด้านตะวันออกก็เป็นได้ ควบคู่ กับการเผยแพร่ศาสนาเข้ามาในพื้นที่ภาคใต้ อันถือว่าเป็นพื้นที่แรกแรกที่มีการได้รับการเผยแพร่ ศาสนาเป็นภาคแรกของประเทศไทย

1.3.1.5 แหล่งน้ำจืด เป็นปัจจัยที่สำคัญเช่นเดียวกัน เนื่องจากมนุษย์ทั้งใน สมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับร่างกาย และ ความ ต้องการน้ำเพื่อความอยู่รอดโดยเฉพาะน้ำจืด จากตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน พบว่าตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำจืดหรือน้ำกร่อย ได้แก่ แม่น้ำ ลำคลอง ที่มีต้นน้ำจากป่าไม้บนเทือกเขา แม่น้ำ ลำคลอง บริเวณปากแม่น้ำ และน้ำภายในถ้ำหรือเพิงผาบนภูเขาเมื่อมีฝนตก

1.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการก่อตัวและประเภทของแหล่งโบราณคดีอธิบายและสรุป ได้ถึงการก่อตัวแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน ที่ได้กล่าวถึงรายละเอียดแล้วในบทที่ 2 พิจารณาด้วย ลักษณะศิลปกรรมบนผนังหินและ โบราณวัตถุที่พบจากการสำรวจและขุดค้นแล้ว น่าจะมีหน้าที่ และการใช้งานในลักษณะอื่นๆ ร่วมกับการทำศิลปกรรมบนผนังหินในบริเวณพื้นที่เดียวกัน ได้แก่ แหล่งที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมความเชื่อ และศาสนา (Religious sites, Ceremonial sites) แหล่งที่อยู่ ของมนุษย์ในอดีต (Habitation sites) และอาจจะเป็นแหล่งฝังศพ (Burial sites)

1.3.3 โบราณวัตถุที่พบจากการสำรวจและขุดค้น สามารถใช้ในการกำหนดอายุ แบบสัมบูรณ์ (Absolute dating) และการกำหนดอายุเชิงเปรียบเทียบ (Relative dating)

อย่างไรก็ดีทะเลอันดามันเป็นส่วนหนึ่งของมหาสมุทรอินเดีย มีอาณาเขต ติดต่อกับอินเดีย ศรีลังกา พม่า อินโดนีเซีย และมาเลเซีย มีหลักฐานทางโบราณคดีมาตั้งแต่ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สันนิษฐานว่าอาจจะมีความสัมพันธ์กับแหล่ง โบราณคดีประเภทแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งฝังศพในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง โดยเฉพาะหลักฐาน จากการขุดค้นที่แหล่งโบราณคดีถ้ำหลังโรงเรียน จังหวัดกระบี่ ชั้นดินที่ 1 – 4 แหล่งโบราณคดีถ้ำ หมอเขียว จังหวัดกระบี่ ชั้นวัฒนธรรมที่ 4 – 5 และแหล่งโบราณคดีเขาเต่า 5 จังหวัดกระบี่ ชั้น วัฒนธรรมที่ 1 – 4 ซึ่งชั้นดินทางโบราณคดีและชั้นวัฒนธรรมเหล่านี้กำหนดอายุได้ประมาณ 5,000 – 7,000 ปีมาแล้ว ที่ถ้ำหมอเขียว และถ้ำหลังโรงเรียน พบเศษภาชนะดินเผา เครื่องมือหินกะเทาะ แบบโฮบินเนียน (Hobinhian) ร่วมกับขวานหินก่อนขัด (Pre-polished axe/adze) และขวานหินขัด

มีกระดูกสัตว์ทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก แต่ปริมาณสัตว์บกขนาดใหญ่ลดลงในขณะที่พบเปลือกหอยทะเลและหอยป่าชายเลนปริมาณเพิ่มมากขึ้น และเขาเผ่า 5 พบเครื่องมือหินกะเทาะแบบโฮบีนเนียน และพบเปลือกหอยชนิดต่างๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งในปัจจุบันนักโบราณคดีในภูมิภาคนี้ ยังไม่ได้ทำการศึกษาในเชิงลึกอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ดี โบราณวัตถุที่มักจะพบร่วมกับศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้ของประเทศไทย ได้แก่ ขวานหินขัด เครื่องมือสะเก็ดหิน กระดุกปลา ที่เขาพระอาดเผ่า จังหวัดพังงา เครื่องมือสะเก็ดหิน ภาชนะดินเผาหลายเชือกทาบและหม้อสามขา ที่ถ้ำเขาสามบาท จังหวัดตรัง เศษภาชนะดินเผาหม้อสามขา หม้อลายเชือกทาบ เครื่องมือหิน ที่ถ้ำสิงขร จังหวัดสุราษฎร์ธานี และเครื่องมือขวานหินขัด กำไลหิน ที่ถ้ำสุวรรณคูหา จังหวัดพังงา จึงสอดคล้องกับผลการกำหนดอายุโบราณวัตถุที่พบในชั้นดินทางโบราณคดีหรือชั้นวัฒนธรรมที่แหล่งโบราณคดีที่มีการขุดค้นที่ถ้ำหม้อเขียว ถ้ำหลังโรงเรียน และเขาเผ่า 5 ว่ามีน่าจะมีการประกอบกิจกรรมหรืออยู่อาศัยลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินเหล่านี้ แต่อย่างไรก็ดี ต้องตรวจสอบจากการกำหนดอายุศิลปกรรมบนผนังหินด้วยการเปรียบเทียบระหว่างแหล่งศิลปกรรมเองว่าลักษณะศิลปกรรมเหล่านั้นสอดคล้องไปทิศทางเดียวกันกับหลักฐานทางโบราณคดีที่พบบริเวณด้านหน้าหรือบริเวณใกล้เคียงหรือไม่ ซึ่งผู้เขียนจะตรวจสอบอีกครั้งในการกำหนดอายุด้วยวิธีการเปรียบเทียบต่อไป

สมัยประวัติศาสตร์ มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชัดเจนเกี่ยวกับการเผยแพร่ศาสนาโดยเฉพาะพุทธศาสนา และศาสนาฮินดู ควบคู่กับการแลกเปลี่ยนสินค้า เมืองท่าและเส้นทางการค้าข้ามคาบสมุทรที่สำคัญในสมัยประวัติศาสตร์ ตั้งแต่สมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 16 สมัยศรีวิชัย ราวพุทธศตวรรษที่ 13 – 18 สมัยสุโขทัย ราวพุทธศตวรรษที่ 19 – 20 สมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 20 – 24 และสมัยรัตนโกสินทร์ ราว พ.ศ.2325 – ปัจจุบัน

ซึ่งแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้ของประเทศไทยที่ปรากฏหลักฐานเหล่านั้น ได้แก่ ที่ถ้ำศิลป์ จังหวัดยะลา ซึ่งภาพที่เกี่ยวข้องน่าจะเป็นภาพที่ถ้ำศิลป์ จุดที่ 2 และ 3 เป็นภาพพระพุทธรูป เขารับร้อ จังหวัดชุมพร พบภาพเขียนสีเป็นภาพพระพุทธรูปชัดเจน ถ้ำเขาสามบาท จังหวัดตรัง ปรากฏจารึกที่มีเนื้อหากล่าวถึงพระพุทธรูปศาสนา ถ้ำพระจังหวัดพัทลุง ปรากฏภาพเขียนสีภาพพระพุทธรูป ถ้ำสิงขร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปรากฏการสร้างวัดในถ้ำ และมีองค์ประกอบส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปและเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา ถ้ำลำจังหวัดพังงา พบภาพเขียนสีเป็นภาพพระพุทธรูป ถ้ำสุวรรณคูหา จังหวัดพังงา พบการสลักหรือการจารวันเวลาที่ทำขึ้นอย่างชัดเจน

2. การกำหนดอายุสัมบูรณ์ (Absolute dating)

เป็นการใช้พื้นฐานความรู้เกี่ยวกับคุณสมบัติทางด้านกายภาพ (Physical) หรือทางด้านเคมี (Chemical) ของโบราณวัตถุและแหล่งโบราณคดี ว่ามีกระบวนการเกิดขึ้นอย่างไร และนำมาประยุกต์ใช้กับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ทราบถึงอายุที่ทำให้ทราบถึงเวลา (Chronometric) หรืออายุตามปฏิทิน (Calendar) ที่มีการยืนยันผล (Calibrate) (สุภาพร นาคบัลลังก์ 2551; Brien and Lyman 1999)

2.1 การกำหนดอายุจากหลักฐานประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินที่พบหลักฐานประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่พบในภาคใต้ของประเทศไทยทั้งสิ้น 3 แหล่ง ซึ่งทำให้ทราบถึงค่าอายุสัมบูรณ์นั้น ได้แก่ ถ้าเขาสามบาท จังหวัดตรัง ถ้าสิงขร จังหวัดสุราษฎร์ธานี และถ้าสุวรรณคูหา ตามลำดับจากแหล่งอายุเก่าที่สุดสู่ใหม่ที่สุด การจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรมีวัตถุประสงค์เพื่อความเชื่อตามประเพณีท้องถิ่น และตามศาสนาโดยเฉพาะศาสนาพุทธ และประเพณีราชสำนักสมัยราชวงศ์รัตนโกสินทร์ โดยแต่ละแหล่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 ถ้าเขาสามบาท จังหวัดตรัง อักษรจารึก พบการเขียนด้วยตัวหนังสือไทยโบราณสีแดงบนพื้นลงสีขาว มีเนื้อหาว่า “กำไว้เพื่อพระบาทเจ้าพระเพด พระศรีคังพระพรมพระพุทริก ษาแลเจาเนนทั้งหลายมาเลิกสาด สนาพระเจ้าในเขาละบาปแลพระเจ้านัน ธรรมาณรายมา... แลวแลพระบาตเจ้ามาเปน พระ...แก...ขุนนางกรมการทั้ง...เมือง แลสัปรุสชายญ...ให้เลิกลาสนา พระพุทเจ้ากับบริบุน แลวแลสัปรุส...ชวนกันฉลองกุศลบุญแลเพื่อวาจะปรา ถนาพันจากทุก...หาสุกกุราชได้สองพันร้อยห้าสิบ เจดปีเจดวันนันแล...สุกกุราชไค...ปีเมื่อญกพระเจาวัน สุกเดือนเจดขึ้นสองค่า...นักสัตรฐสกบอวกไวไหเปน..... สิน...และจุจ...นาไปเมื่อน้ำ” (อมรา ศรีสุชาติ 2534 : 88) โดยจารึกนี้มีระบุศักราชในข้อความว่าเขียนขึ้นในปี พ.ศ. 2150 ซึ่งตรงกับช่วงรัชสมัยของสมเด็จพระเอกาทศรถแห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2148-2163) เป็นจารึกเพื่อการประกอบพิธีอย่างหนึ่ง

2.1.2 ถ้าสิงขร จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบเป็นตัวอักษรโบราณ ภาษาไทย เขียนมองเห็น 12 บรรทัด ในคูหาถ้ำที่ 1 บรรยายเรื่องแปรตรับกันกับภาพประกอบบริเวณโดยรอบ และที่อยู่เหนือขึ้นไปเป็นภาพเขียนเส้นด้วยสีแดงคนกำลังขึ้นต้นจิวมีเทวดาเอาไม้กระทุ้งกันอยู่เบื้องล่าง ยังมีภาพแสดงเรื่องนรกอีกหลายภาพ เช่น ภาพโครงกระดูก มีคำบรรยายตัวอักษรสีดำเขียนว่านรก – เปรต มีภาพคนขึ้นต้นจิว อีกาจิกอยู่เบื้องบนเหนือขึ้นไปเป็นรูปอาคารทรงปราสาท ซึ่งพบอยู่เบื้องขวาของพระประธาน บนผนังติดทางขึ้นด้านซ้ายมือ

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบร่วมกับอักษรไทยในคูหาถ้ำที่ 1 ได้แก่ พระพุทธรูปปางรักเป็นพระประธาน ปางป่าลิไลย์ มีข้างและสิงหมอบเบื้องหน้าสองข้าง เบื้องหน้า

มีเจดีย์ 2 องค์ เบื้องซ้ายมีพระพุทธรูปนั่งเรียงกัน 8 องค์ ช่วงต่อระหว่างคูหา 1 และ 2 ก่ออิฐถือปูน เป็นแท่นฐานประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่ง 2 องค์ ผันตรงข้ามหรือผันทางด้านเหนือก่ออิฐถือปูนเป็นแนวสันกำแพง เจาะเป็นช่องแบบซุ้มพระหรือซุ้มประทีป ตอนล่างทำเป็นรูปช้างโผล่ออกมาครึ่งตัวเรียงต่อกันจำนวน 9 ตัว หันหน้าไปทางพระประธาน เปรียบเสมือนเป็นขบวนช้างล้อมรอบกำแพงและยังรับกับช้างที่เข้ามาถวายน้ำผึ้งพระพุทธเจ้าที่ทำเป็นภาพพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาท (ปางป่าลิไลย์) การตกแต่งลายปูนปั้นลายก้านขดพันธุ์พุกกษาหรือกนกลายไทย ปลายก้านดอกมีรูปเทพพนม รูปสัตว์สี่เท้า กลางดวงดอกติดขามลายคราม เพดานตอนกลางเป็นภาพลงสีประกอบด้วยภาพภิกษุ เทวดา ยักษ์ พนมมือบูชาพระธาตุ มีทั้งมนุษย์และเทวดา พระธาตุ ในภาพหนึ่งอาจเป็นพระเจดีย์พามณีบนดาวดึงส์ซึ่งพระอินทร์นำพระเม้าพิพระพุทธรูปเจ้าบรรจุไว้ บนเพดานตรงปากถ้ำตอนกลางมีภาพเขียนสีแดงเข้มรูปเทวดาหะระดับเครื่องถ้วยชามมากกว่าบริเวณอื่น ดูคล้ายดวงดาวบนท้องฟ้า (สวรรค์) คงใช้แทนดาวเพดานและให้เข้ากับการแสดงภาพเทวดา มีถ้วยชามประดับแทนดวงดาวบนสวรรค์

ระหว่างคูหาที่ 1 และ 2 มีหินย้อยรูปทรงระบอบอกัน เนื่องจากพื้นหินย้อยราบเรียบข้างจึงลงพื้นด้วยปูนขาวเพื่อเขียนภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติต่อเนื่องกันไป ได้แก่ ภาพเสด็จออกมหาภิเนษกรรม ภาพเสวยวิมุตติมุข ณ คงไม้มุจลินท์ฝนตกพราพญานาคแผ่พังพานปกป้องฝนให้พระพุทธองค์ปางนาคปรก และภาพแสดงตอนเจ้าชายสิทธัตถะเห็นนิมิต 4 อย่าง (คนเกิด แก่ เจ็บ ตาย) อันเป็นสาเหตุหนึ่งผลักดันให้ทรงออกบรรพชา ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด หรือเหตุการณ์ในนครราชคฤห์

ผลการกำหนดอายุของอักษรโบราณที่คูหาถ้ำที่ 1 ถ้ำสิงขร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไม่มีการระบุปีที่เขียน ปีที่เขียน ทราบเพียงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับคำสอนในพระพุทธศาสนา จึงต้องกำหนดอายุร่วมกับหลักฐานทางโบราณคดีด้านศิลปกรรม โดยเฉพาะการนำถวายเป็นชามลายครามและเบญจรงค์มาประดับติดบนเพดาน ภาพจิตรกรรมโดยเฉพาะภาพอาคารปราสาทแสดงลักษณะสถาปัตยกรรมที่มีอิทธิพลจีนตามแบบนิยมในจิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 อักษรแสดงข้อความพรรณนาเรื่องนรกบนฝาผนังประกอบภาพเล่าเรื่องนรก และมีเนื้อหาคล้ายคลึงกับพระมาลัยกลอนสวดบางตอน หลักฐานเหล่านี้ทำขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นการบูรณะซ่อมแซมศาสนสถานเนื่องในพระพุทธศาสนาที่มีการใช้งานตั้งแต่สมัยศรีวิชัย (?) เรื่อยมาจนถึงสมัยอยุธยา

2.1.3 ถ้ำสุวรรณคูหา จังหวัดพังงา ที่ถ้ำแจ้ง บนผนังด้านซ้ายมีการแกะเทอะหินปูนแล้วขัดให้เรียบเพื่อสลักหรือจารพระปรมาภิไธย นามภิไธย และนามย่อของบุคคลสำคัญ ประกอบด้วย พระนามพระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นสูงแห่งราชจักรีวงศ์ 14 พระนาม ที่สำคัญ

ได้แก่ จ.ป.ร. ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ม.ว. ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เมื่อครั้งเป็นพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ป.ป.ร. ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ก.ป.ร. ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ส.ก. ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ รัชกาลที่ 9 ร.พ. ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ฯลฯ ซึ่งเป็นเริ่มขึ้นตั้งแต่การดำเนินรอยตามพระราชนิยมในรัชกาลที่ 5 เมื่อทรงประพาสแหล่งถ้ำและเพิงผา ด้วยพระปรมาภิไธย (อักษรย่อพระนาม) และพระราชลัญจกร (ตราประจำพระองค์) ร่วมกับปี พ.ศ. ที่เสด็จ เพื่อให้เป็นที่ระลึกว่าเคยเสด็จมา ณ ที่นี้ ด้วยการสลักด้วยการจารบนผนังหิน บางแห่งใช้สีทองหรือแผ่นทองคำปิดทับพระปรมาภิไธยและพระนามาภิไธย อย่างไรก็ตาม รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา เพื่อการบันทึกแต่มิใช่พิธีกรรมหรือความเชื่อ นอกจากนี้มีการตกแต่งเพดานด้วยเครื่องถ้วยชามเคลือบ ซึ่งเป็นพระราชนิยมในการประดับโบสถ์ เจดีย์ วิหาร ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3

2.2 การกำหนดอายุทางอ้อม (Indirect dating) หรือการกำหนดอายุจากหลักฐานที่พบร่วม (Association finds) มีแนวคิดที่ว่าศิลปกรรมบนผนังหินเกิดขึ้นร่วมกันกับการทับถมจากการใช้งานพื้นที่ของมนุษย์ หรือกองหินร่วง (Rockfall) ตามธรรมชาติบริเวณด้านหน้าเพิงผา และปากทางเข้าถ้ำ ใช้ได้กับกรณีศึกษาแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดีประเภทต่างๆ ที่พบในชั้นทับถมทางโบราณคดีบริเวณหน้าเพิงผาและปากทางเข้าถ้ำที่พบศิลปกรรมบนผนังหินสามารถนำมากำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์ที่ให้ค่าอายุสัมบูรณ์ หรือการประมาณค่าอายุมากที่สุดหรือน้อยสุดของช่วงเวลาที่มีการทำศิลปกรรมบนผนังหิน อย่างไรก็ตาม การกำหนดอายุทางอ้อมมีข้อจำกัดในเรื่องหลักฐานที่นำมากำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์ที่เหมาะสมและยืนยันได้ว่าเกิดขึ้นร่วมกันกับศิลปกรรมบนผนังหินอย่างชัดเจน เนื่องจากการทับถมทางโบราณคดีเกิดขึ้นจากกิจกรรมของมนุษย์ หรือเหตุการณ์ทางธรรมชาติหลายสมัย ต่อเนื่องกันเป็นเวลายาวนาน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพิจารณา วิเคราะห์วิจารณ์ว่าชั้นทับถมทางโบราณคดีชั้นใดที่เกี่ยวข้องกับศิลปกรรมบนผนังหินโดยตรง พบหลักฐานทางศิลปะในชั้นทับถมทางโบราณคดีได้แก่ ตัวอย่างสี อนุกรมหรือสิ่งของเครื่องใช้ที่ใช้ในการวาดเขียนสี และพบร่วมกับหลักฐานที่นำมากำหนดอายุได้ (วลัยลักษณ์ ทรงศิริ และวิวรรธน์ แสงจันทร์ 2545 ; University of New England 2006)

กรณีการขุดค้นในภาคใต้มีการขุดค้นเพียงแหล่งเดียวคือที่ถ้ำศิลป์ จังหวัดยะลา เมื่อปี พ.ศ. 2548 โดยมีผลการศึกษาและแปลความว่าแหล่งโบราณคดีแห่งนี้พัฒนาการทางวัฒนธรรมดังนี้

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในพื้นที่หลุมขุดค้นบริเวณถ้ำศิลป์ หลุมขุดค้นที่ 1 – 3 ประกอบด้วย ลูกปัดเปลือกหอย เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน และบริเวณเพิงผาถ้ำศิลป์หลุมขุดค้นที่ 4 ประกอบด้วย เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน เปลือกหอยกาบ เปลือกหอยเลียบ เปลือกหอยทาก ชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ เครื่องมือกระดูกปลายแหลม เปลือกหอยเจาะรูไม้ทราบประโยชน์การใช้งาน เครื่องมือหินขัดและก้อนแร่เหล็ก โดยการศึกษาเปรียบเทียบเครื่องมือกระดูกปลายแหลมและขวานหินขัดกับแหล่งโบราณคดีที่มีการขุดค้นและกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์ จึงสันนิษฐานว่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ถ้ำศิลป์ จังหวัดยะลา มีอายุประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าไม่มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีเกี่ยวกับศิลปกรรม หรือเครื่องมือที่ใช้ในการทำศิลปกรรมบนผนังหิน

สมัยประวัติศาสตร์ ในพื้นที่ขุดค้นเฉพาะภายในถ้ำศิลป์หลุมขุดค้นที่ 1 – 3 เท่านั้น ประกอบด้วย เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน เศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง ชิ้นส่วนปูนฉาบปิดทอง และชิ้นส่วนพระพิมพ์ดินดิบ และด้วยภาพเขียนสีเกี่ยวกับพุทธประวัติลงสีดำ สีแดง และสีขาว อยู่ทางผนังถ้ำด้านทิศตะวันตกสอดคล้องสัมพันธ์กันอย่างชัดเจนกับหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดค้นพบ จึงสามารถใช้ในการกำหนดอายุได้ประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 – 20

2.3 การกำหนดอายุทางอ้อมจากผลการขุดค้นแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินทั่วประเทศ ไทย

การขุดค้นบริเวณลานดินหน้าศิลปกรรมบนผนังหินเพียง 4 แหล่ง ที่มีข้อมูลอยู่ ณ ขณะนี้ ได้แก่ เพิงผาบ้านไร่ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน (รัศมี ชูทรงเดช และคณะ 2546 ; 2549) ประตู่ผา อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง (สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ 2541 ; วลัยลักษณ์ ทรงศิริ และวิวรรณ แสงจันทร์ 2545) ผาช่อง 1 และ 2 อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย (อำพัน กิจงาม 2524ก ; 2537) และผาแต้มโขงเจียม บริเวณผาขาม ผาแต้ม และผาหมอน อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี (อำพัน กิจงาม 2537 ; สำนักพิมพ์เมืองโบราณ 2538 : 365-368) ทำการขุดค้นโดยกรมศิลปากร คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร และบริษัทเอกชนที่ปรึกษาทางด้านโบราณคดี ซึ่งการขุดค้นพบโบราณวัตถุและหลักฐานทางโบราณคดีที่มีการแปลความหมายทางโบราณคดีแล้วและมีความสัมพันธ์โดยตรงกับศิลปกรรมบนผนังหินพบในชั้นดินทับถมทางโบราณคดีเดียวกัน ร่วมกับโบราณวัตถุและหลักฐานทางโบราณคดีที่สามารถกำหนดอายุด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ ซึ่งตัวอย่างทั้งหมดกำหนดอายุด้วยวิธีเรดิโอคาร์บอน (Radiocarbon Dating) และวิธีเรดิโอคาร์บอนวิธี Accelerator Mass Spectroscopy (AMS Dating)

ผลการกำหนดอายุศิลปกรรมบนผนังหินทั้ง 4 แหล่ง มีรายละเอียดเกี่ยวกับ ตัวอย่างโบราณวัตถุและหลักฐานทางโบราณคดี วิธีการและห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ และ ผลการกำหนดอายุ

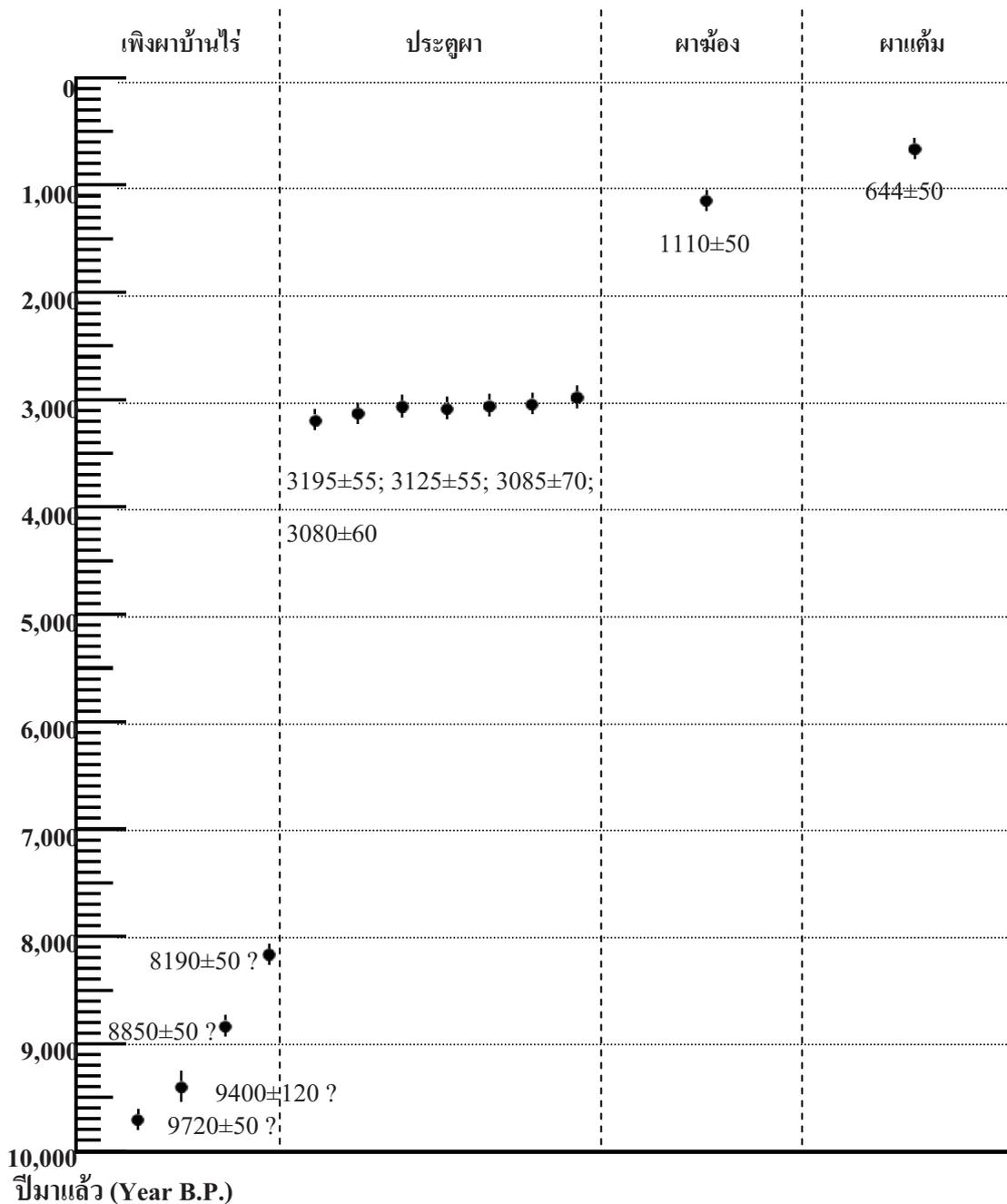
2.3.1 แหล่งภาพเขียนสีที่เพิงผาบ้านไร่ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบ หินปูนที่มีลักษณะเป็นเบ้ามีคราบสีแดงติดอยู่ด้านบนที่สันนิษฐานว่าเป็น จานสี น่าจะเกี่ยวข้องกับ ภาพเขียนสี ซึ่งพบรวมอยู่ในชั้นดินทับถมสมัยเดียวกันกับตัวอย่างถ่านไม้ที่กำหนดอายุด้วยวิธีการบอห์น 14 (C-14) ที่ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์เบต้า อนาลิติกอิงค์ ได้ค่าอายุ cal 9,720±50, 9,400±120, 8,850±50, 8,190±50 ปีมาแล้ว (รัศมี ชูทรงเดช และคณะ 2546 ; 2549) เมื่อเทียบกับ แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินจึงทำให้แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินแห่งนี้มีอายุเก่าที่สุด

2.3.2 แหล่งภาพเขียนสีที่ประคุดผา อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง กำหนดอายุจาก หลักฐานประเภทขี้ว เสน่ใย ไม้ไผ่ ไม้ กระดูกซี่โครงมนุษย์ที่น่าจะเป็นหลักฐานที่มีอายุร่วมกับ ภาพเขียนสีแดง โดยกำหนดอายุด้วยวิธี Accelerator Mass Spectrometer (AMS) ที่ห้องปฏิบัติการ ทางวิทยาศาสตร์แองสตอม เมืองอับซารา ประเทศสวีเดน ได้ค่าอายุ cal 3,085±70, 3,125±55, 3,015±55, 3,195±55, 2,975±65, 3,080±60, 3,060±60 ปีมาแล้ว (สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ 2541 ; วลัยลักษณ์ ทรงศิริ และวิวรรณ แสงจันทร์ 2545)

2.3.3 แหล่งภาพเขียนสีผาซ้อง 1 และ 2 อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย มีการ กำหนดอายุจากตัวอย่างถ่านไม้ด้วยวิธีการบอห์น 14 (C-14) ที่ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์เวลลิ ตัน ประเทศนิวซีแลนด์ ได้ค่าอายุ cal 644±50 ปีมาแล้ว (อำพันธ์ กิจงาม 2524ก ; 2537)

2.3.4 แหล่งภาพเขียนสีผาแต้มโขงเจียม บริเวณผาขาม ผาแต้ม และผาหมอน อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ก้อนดินสีแดงที่มีแร่เฮมาไตน์ (Haematite) สันนิษฐานว่าเป็น วัตถุดิบที่ใช้ในการเขียนสีแดง ที่พบรวมอยู่ในชั้นดินทับถมสมัยเดียวกับตัวอย่างถ่านไม้จำนวน 4 ตัวอย่าง กำหนดอายุด้วยวิธีการบอห์น 14 (C-14) ที่ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัย ไวคาโต ประเทศนิวซีแลนด์ ได้ค่าอายุเพียงตัวอย่างเดียว คือ cal 1,110±50 ปีมาแล้ว (อำพันธ์ กิจ งาม 2537 ; สำนักพิมพ์เมืองโบราณ 2538 : 365-368)

จากข้อมูลผลการกำหนดอายุทางอ้อมทั้งหมด จึงสรุปได้เป็นแผนภูมิที่ 1 ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 แผนภูมิสรุปค่าอายุของศิลปกรรมบนผนังหินทางอ้อม ด้วยวิธี Radiocarbon dating และ AMS dating

ที่มา : อัมพัน กิจงาม, “ภาพเขียนสีบนผนังหินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย : อายุและผู้เขียน”, ศิลปากร 37, 5 (2537) : 59-80. ; วลัยลักษณ์ ทรงศิริ และวิวรรณ แสงจันทร์, แห่งโบราณคดียุคดึกดำบรรพ์ที่ประตู่ผา จังหวัดลำปาง : ภาพเขียนสีพิธีกรรม 3,000 ปีที่ผาศักดิ์สิทธิ์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2545). ; รัศมี ชูทรงเดช บรรณาธิการ, “คน วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมโบราณบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน”, เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ โครงการ โบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ, 2546. (อัครานา)

เมื่อพิจารณาแผนภูมิที่ 1 จึงทำให้ทราบถึงค่าอายุจากการกำหนดอายุแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย ด้วยการกำหนดอายุวิธีวิทยาศาสตร์ทางอ้อม วิธีเรดิโอคาร์บอน (Radiocarbon dating) และ AMS dating มีอายุครอบคลุมช่วงเวลาตั้งแต่ประมาณ 9,600 – 590 ปีมาแล้ว แต่ค่าอายุนี้ยังไม่สามารถใช้ได้กับการกำหนดศิลปกรรมบนผนังหินได้โดยตรง เนื่องจากบางแหล่งจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์เกี่ยวกับสัมพันธ์ของโบราณวัตถุ โดยเฉพาะที่มีร่องรอยเกี่ยวข้องกัศิลปกรรมบนผนังหินโดยตรงในห้่อีกครั้งหนึ่ง

การเปรียบเทียบลวดลายระหว่างภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เพิงผาบ้านไร่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประตู่ผา จังหวัดลำปาง ผาหม่อง จังหวัดเลย ผาแต้มโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ที่มีการกำหนดอายุทางอ้อม กับภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ภาคใต้ ได้แก่ เขานาพร้าว จังหวัดชุมพร ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ แหลมฆาเว จังหวัดกระบี่ ถ้ำชาวเล จังหวัดกระบี่ แหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ แหลมท้ายแรด จังหวัดกระบี่ เขาเขียน จังหวัดพังงา เขาชะง่า จังหวัดพังงา ถ้ำนาถ จังหวัดพังงา เขาพระอาดเฒ่า จังหวัดพังงา เขาเจ้าไหม จังหวัดตรัง เขาชะลา จังหวัดยะลา และถ้ำศิลป์ จังหวัดยะลา พบว่ามีความคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะการเขียนด้วยสีแดง และลักษณะลวดลาย ที่นิยมการเขียนภาพสัญลักษณ์เรขาคณิตแบบเงาที่บ และโครงร่างภายนอก ภาพคนเขียนแบบคนกึ่งไม้ หรือโครงร่างภายนอก และภาพสัตว์แต่ละประเภท แต่แตกต่างกันในด้านเรื่องราว ที่สนับสนุนว่าศิลปกรรมบนผนังหินในภาคใต้มีอายุร่วมกับภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทย โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งคล้ายคลึงกว่าภาคเหนือ และภาคกลางของประเทศไทย

3. การกำหนดอายุเปรียบเทียบ (Relative dating)

เป็นการกำหนดอายุโบราณวัตถุและแหล่งโบราณคดีว่ามีอายุเก่ากว่า หรือใหม่กว่า หรือมีอายุร่วมกันกับโบราณวัตถุและแหล่งโบราณคดีอื่นๆ แต่ไม่สามารถให้ค่าอายุที่แม่นยำได้ (สุภาพร นาคบัลลังก์ 2551; Brien and Lyman 1999; Bintliff, Earle and Peebles 2004)

3.1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Comparative analysis) หรือการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะ (Art History) เป็นการเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของลักษณะรูปแบบทางศิลปกรรม ได้แก่ ลักษณะสี ลักษณะรูปร่าง ขนาดสัดส่วน องค์ประกอบภาพ และเรื่องราวที่นำเสนอ เป็นต้น ซึ่งหากมีความเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันศิลปกรรมนั้นมีอายุร่วมสมัยกันหรือใกล้เคียงกัน แต่หากมีความแตกต่างกันศิลปกรรมนั้นมีอายุเก่ากว่า หรือใหม่กว่า การกำหนดอายุกรณีนี้ใช้ได้กับแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ โดยมีการวิเคราะห์จัดจำแนกได้เป็นตารางที่ 4 ดังนี้

จากตารางที่ 4 จึงทำให้เห็นได้ถึงความเหมือนและความแตกต่างของลักษณะสี ลักษณะรูปร่าง ขนาดสัดส่วน องค์ประกอบภาพ เรื่องราวที่นำเสนอของศิลปกรรมบนผนังหิน สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ ได้ดังนี้

3.1.1 ศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ วาดด้วยสีแดงเป็นหลักในทุกแหล่ง ได้แก่ ที่ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ ถ้ำชาวเล จังหวัดกระบี่ แหลมชาวเล จังหวัดกระบี่ แหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ แหลมท้ายแรด จังหวัดกระบี่ เขาเขียน จังหวัดพังงา เขาชะง่า จังหวัดพังงา ถ้ำนาถ จังหวัดพังงา เขาพระอาดเฒ่า จังหวัดพังงา เขาเจ้าไหม จังหวัดตรัง เขานาพร้าว จังหวัดชุมพร เขาชะลา จุดที่ 1 และ 2 จังหวัดยะลา ถ้ำศิลป์ จุดที่ 1 จังหวัดยะลา บางแหล่งใช้สีแดงร่วมกับสีส้ม สีดำ สีน้ำตาล และสีขาว ตามลำดับ ได้แก่ที่ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ แหลมชาวเล จังหวัดกระบี่ แหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ เขาเขียน จังหวัดพังงา และเขาเจ้าไหม จังหวัดตรัง และมีเพียงแหล่งเดียวที่ทำการเจาะร่องรอบรูปคือที่ถ้ำศิลป์ จังหวัดยะลา

3.1.1.1 ลักษณะการวาด นิยมวาดแบบเงาทึบ (Silhouette) เป็นหลัก บางแหล่งวาดแบบโครงร่างภายนอก (Linear outline) เพียงลักษณะเดียว และบางแหล่งวาดแบบโครงร่างภายนอกควบคู่กับแบบเงาทึบ

3.1.1.2 การวาดภาพคน มีการวาดลักษณะเหมือนกันและแตกต่างกันออกไปโดยแบ่งได้ดังนี้

ภาพคนแบบกึ่งไม้แสดงใบหน้าและผม ถือสิ่งของหรือสัตว์ในมือ พบเพียงแหล่งเดียวที่ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ คนถือปลาในมือซ้าย ร่วมกับภาพคนลักษณะพิเศษคือ ภาพคล้ายคนมีเขา ภายในลำตัววาดเป็นเส้นขนานแนวนอน สันนิษฐานว่าเป็นผู้นำพิธีกรรมหรือหมอผี?

ภาพคนแบบกึ่งไม้และลงสีทึบไม่แสดงใบหน้าและผม ถือสิ่งของหรือสัตว์ในมือ พบที่ถ้ำชาวเล จังหวัดกระบี่ คนถือไม้หรือมีดดาบในมือ แหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ คน 2 คน ลักษณะคล้ายคนกอดกันถือไม้เท้าในมือ เขาเขียน จังหวัดพังงา คนถือปลาในมือซ้าย เขาชะลา จุดที่ 2 จังหวัดยะลา คนถือไม้ซาง (อาวุธ) ในมือ และถ้ำศิลป์ จุดที่ 1 จังหวัดยะลา คนถือไม้ซาง (อาวุธ) และธนูในมือ

ภาพคนแบบกึ่งไม้และลงสีทึบไม่แสดงใบหน้าและผม ไม้ถือสิ่งของหรือสัตว์ในมือ พบที่แหลมชาวเล จังหวัดกระบี่ และแหลมท้ายแรด จังหวัดกระบี่

ภาพมือทาบ พบเพียง 2 แหล่งเท่านั้น ได้แก่ ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ ทำภาพมือทาบ 2 มือ ลงสีทึบ มือข้างหนึ่งวาด 5 นิ้ว และอีกข้างหนึ่งวาด 6 นิ้ว กับที่เขาชะลา จุดที่ 1 จังหวัดยะลา ทำภาพมือซ้ายทาบลากสีลง

แหล่งที่ไม่มีภาพคน ได้แก่ เขาระย้า จังหวัดพังงา ถ้ำนาค จังหวัดพังงา เขาพระอาดเฒ่า จังหวัดพังงา เขาเจ้าไหม จังหวัดตรัง เขานาพร้าว จังหวัดชุมพร และเขายะลา จุดที่ 1 จังหวัดยะลา

ลักษณะการวาดภาพคนแบบกึ่งไม้แสดงใบหน้าและผม และไม่แสดงใบหน้าและผมที่ถือสิ่งของหรือสัตว์ พบว่ามีความแตกต่างกันเป็น 3 กลุ่มย่อย ได้แก่ (1) กลุ่มถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ กับเขาเขียน จังหวัดพังงา คนจะถือปลาหรือนกอยู่ในมือซ้าย (ภาพที่ 159) (2) กลุ่มถ้ำชาวเล จังหวัดกระบี่ กับแหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ คนจะถือสิ่งของ โดยเฉพาะ ไม้ ไม้เท้า หรือมีดดาบ (ภาพที่ 160) และ (3) กลุ่มเขายะลา จุดที่ 1 จังหวัดยะลา กับถ้ำศิลาป จุดที่ 1 จังหวัดยะลา คนจะถือไม้ซาง และธนู ซึ่งเป็นอาวุธในการล่าสัตว์ (ภาพที่ 161) แหล่งที่ไม่มีภาพคน ได้แก่ เขาระย้า จังหวัดพังงา ถ้ำนาค จังหวัดพังงา เขาพระอาดเฒ่า จังหวัดพังงา เขาเจ้าไหม จังหวัดตรัง เขานาพร้าว จังหวัดชุมพร และเขายะลา จุดที่ 1 จังหวัดยะลา ภาพมือทาบ พบเพียง 2 แหล่งเท่านั้น ได้แก่ ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ และเขายะลา จุดที่ 1 จังหวัดยะลา (ภาพที่ 162) ที่แสดงถึงความหลากหลายของสภาพสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านลักษณะทางกายภาพ ทางอ้อม วิธีการดำรงชีวิต และเทคโนโลยี

3.1.1.3 การวาดภาพสัตว์ มีลักษณะที่เหมือนกันและแตกต่างกันออกไป ดังนี้

ภาพสัตว์น้ำ ที่ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ ได้แก่ ปลาจำนวนมาก และกุ้ง แหลมชาวเล จังหวัดกระบี่ ได้แก่ ปู แหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ ได้แก่ ปลา และแมงกะพรุนหรือปลากระเบน เขาเขียน จังหวัดพังงา ได้แก่ ปลา และปลาโลมา ถ้ำนาค จังหวัดพังงา ได้แก่ ปลา เขาพระอาดเฒ่า ได้แก่ ปลา และเขาเจ้าไหม จังหวัดตรัง ได้แก่ ปลา (ภาพที่ 163)

ภาพสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ที่ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ ได้แก่ จระเข้ และเขาเขียน จังหวัดพังงา ได้แก่ ตะกวด (ภาพที่ 164)

ภาพสัตว์บก ที่ถ้ำชาวเล จังหวัดกระบี่ ได้แก่ ม้า หรือล่อ หรือลา แหลมชาวเล จังหวัดกระบี่ ได้แก่ ช้าง แหลมท้ายแรด จังหวัดกระบี่ ได้แก่ แรด และเขาเขียน จังหวัดพังงา ได้แก่ ช้าง และลิง

ภาพสัตว์ปีก ที่ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ ได้แก่ นก และแหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ ได้แก่ นก (ภาพที่ 165)

แหล่งที่ไม่มีภาพสัตว์ ได้แก่ เขานาพร้าว จังหวัดชุมพร เขายะลา จุดที่ 1 และ 2 จังหวัดยะลา และถ้ำศิลาป จุดที่ 1 จังหวัดยะลา

ลักษณะการวาดภาพสัตว์ พบเพียงพื้นที่เดียว และมีความนิยมอย่างมากตามชายฝั่งทะเลและหมู่เกาะทะเลอันดามัน ได้แก่ ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ ถ้ำชาวเล จังหวัดกระบี่ แหลมชาวเล จังหวัดกระบี่ แหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ แหลมท้ายแรด จังหวัดกระบี่ เขาเขียน จังหวัดพังงา ถ้ำนาค จังหวัดพังงา เขาพระอาดเฒ่า จังหวัดพังงา และเขาเจ้าไหม จังหวัดตรัง ที่แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายทางด้านสภาพสิ่งแวดล้อมที่สามารถพบเห็นสัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ สัตว์บก และสัตว์ปีกได้

3.1.1.4 การวาดภาพสิ่งของ แสดงให้เห็นถึงวิถีการดำรงชีวิต และเทคโนโลยี ภาพสิ่งของมีลักษณะที่เหมือนกันและแตกต่างกันออกไป ดังนี้

ภาพอาวุธและเครื่องใช้ในการล่า ได้แก่ ภาพคล้ายดาบสำหรับจับปลา ได้แก่ ที่เขาระย้า จังหวัดพังงา และเขานาพร้าว จังหวัดชุมพร (ภาพที่ 166) ภาพไม้ซางที่เขายะลา จุดที่ 2 จังหวัดยะลา และถ้ำศิลป์ จุดที่ 1 จังหวัดยะลา (ภาพที่ 161) และภาพธนู ที่ถ้ำศิลป์ จุดที่ 1 จังหวัดยะลา

ภาพสิ่งของเครื่องใช้ประจำวัน โดยเฉพาะไม้เท้า เพื่ออุปกรณ์การทรงตัวที่แหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ และมิดคาบที่ถ้ำชาวเล จังหวัดกระบี่ (ภาพที่ 160)

ภาพพาหนะ โดยเฉพาะภาพคล้ายเรือที่ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ แหลมชาวเล จังหวัดกระบี่ และถ้ำนาค จังหวัดพังงา

3.1.1.5 การวาดภาพสัญลักษณ์เรขาคณิต ได้แก่ จุดขนาดต่างๆ เส้นลักษณะและขนาดต่างๆ รูปร่างเรขาคณิตลักษณะและขนาดต่างๆ ได้แก่ ที่ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ แหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ แหลมท้ายแรด จังหวัดกระบี่ เขาเขียน จังหวัดพังงา เขาระย้า จังหวัดพังงา เขานาพร้าว จังหวัดชุมพร และเขายะลา จุดที่ 1 จังหวัดยะลา สัญลักษณ์เหล่านี้อาจมีความหมายเป็นนามธรรม หรือเข้าใจกันเองเฉพาะกลุ่มคนในอดีต

กลุ่มศิลปกรรมบนผนังหินพื้นที่ชายฝั่งทะเลและหมู่เกาะฝั่งตะวันตกของภาคใต้หรือทะเลอันดามัน ที่ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ ถ้ำชาวเล จังหวัดกระบี่ แหลมชาวเล จังหวัดกระบี่ แหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ แหลมท้ายแรด จังหวัดกระบี่ เขาเขียน จังหวัดพังงา เขาระย้า จังหวัดพังงา ถ้ำนาค จังหวัดพังงา เขาพระอาดเฒ่า จังหวัดพังงา และเขาเจ้าไหม จังหวัดตรัง มีภาพคนแสดงใบหน้าและผม หรือไม่แสดงใบหน้าและผม บางภาพถือสัตว์หรือสิ่งของในมือ รวมไปถึงภาพสัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ สัตว์บก และสัตว์ปีก โดยเฉพาะภาพปลาที่พบในเกือบทุกแหล่ง ภาพสิ่งของโดยเฉพาะภาพเรือ และภาพสัญลักษณ์เรขาคณิต มีความเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน ซึ่งน่าจะมีอายุร่วมสมัยกันหรือใกล้เคียงกัน

นอกจากนี้แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินที่เขานาพร้าว จังหวัดชุมพร มีความคล้ายคลึงกันกับที่เขาระย้า จังหวัดพังงา และเขาเขียน จังหวัดพังงา ซึ่งระยะทางระหว่างทั้ง 2 พื้นที่นี้ตั้งอยู่ไม่ไกลกันมาก จึงสันนิษฐานว่าเขานาพร้าว น่าจะมีอายุร่วมกัน หรือมีอายุใกล้เคียงกันกับกลุ่มศิลปกรรมบนผนังหินพื้นที่ชายฝั่งทะเลและหมู่เกาะในทะเลอันดามัน

กลุ่มศิลปกรรมบนผนังหินพื้นที่เทือกเขาสันกาลาคีรี หรือทางตอนใต้ของภาคใต้ ที่ถ้ำศิลป์ จุดที่ 1 จังหวัดยะลา และเขายะลา จุดที่ 1 และ 2 จังหวัดยะลา มีภาพคนไม่แสดง ใบหน้าและผม ถือสิ่งของในมือ คือ ไม้ซาง และธนู ซึ่งเป็นภาพอาวุธ จึงสนับสนุนการวิเคราะห์ การกำหนดอายุด้วยแนวคิดต่างๆ ก่อนหน้านี้ว่ามีอายุร่วมกัน หรืออายุใกล้เคียงกัน

อย่างไรก็ดี ภาพมือทาบ ซึ่งพบเพียง 2 แหล่งเท่านั้นในภาคใต้ คือ ที่ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ และเขายะลา จุดที่ 1 จังหวัดยะลา รวมไปถึงมีการกำหนดอายุในช่วงเวลาเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน จึงสันนิษฐานว่ามนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ทั้ง 2 พื้นที่ อาจจะมีการติดต่อ ปฏิสัมพันธ์กันด้วยการเดินทางเคลื่อนย้าย หรืออาจจะเป็นกลุ่มคนกลุ่มเดียวกันเป็นผู้วาดก็เป็นได้

เมื่อวิเคราะห์ด้วยแนวคิดการจัดเรียงลำดับหลักฐานทางโบราณคดีตามคุณลักษณะ ที่เหมือนกันเชิงสถิติ (Frequency Seriation) ตามการจัดเรียงภาพจากจำนวนน้อยที่จัดวางอยู่ ด้านล่างภาพซึ่งน่าจะมีอายุเก่ากว่าและจำนวนมากที่จัดวางอยู่ด้านบนซึ่งน่าจะมีอายุใหม่กว่าหรือ สมัยหลังกว่าในภาพที่ 159 – 167 จะเห็นได้ถึงลำดับอายุสมัยของศิลปกรรมบนผนังหินในกลุ่ม พื้นที่ชายฝั่งทะเลอันดามันซึ่งปรากฏความคล้ายคลึงกันของกลุ่มชุดภาพคน คนที่ถือปลาหรือนกในมือ และภาพปลา แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าไม่ปรากฏความคล้ายคลึงระหว่างกลุ่มพื้นที่ชายฝั่งทะเลอันดามัน เทือกเขาภูเก็ต และเทือกเขาสันกาลาคีรี

ผลการวิเคราะห์ด้วยแนวคิดนี้ในครั้งนี จึงสันนิษฐานได้ว่าศิลปกรรมบนผนังหินที่เขาเขียน จังหวัดพังงา ถ้ำนาถ จังหวัดพังงา แหลมไผ่ใหม่ จังหวัดกระบี่ และเขาเจ้าไหม จังหวัดตรัง มีอายุเก่ากว่าถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่

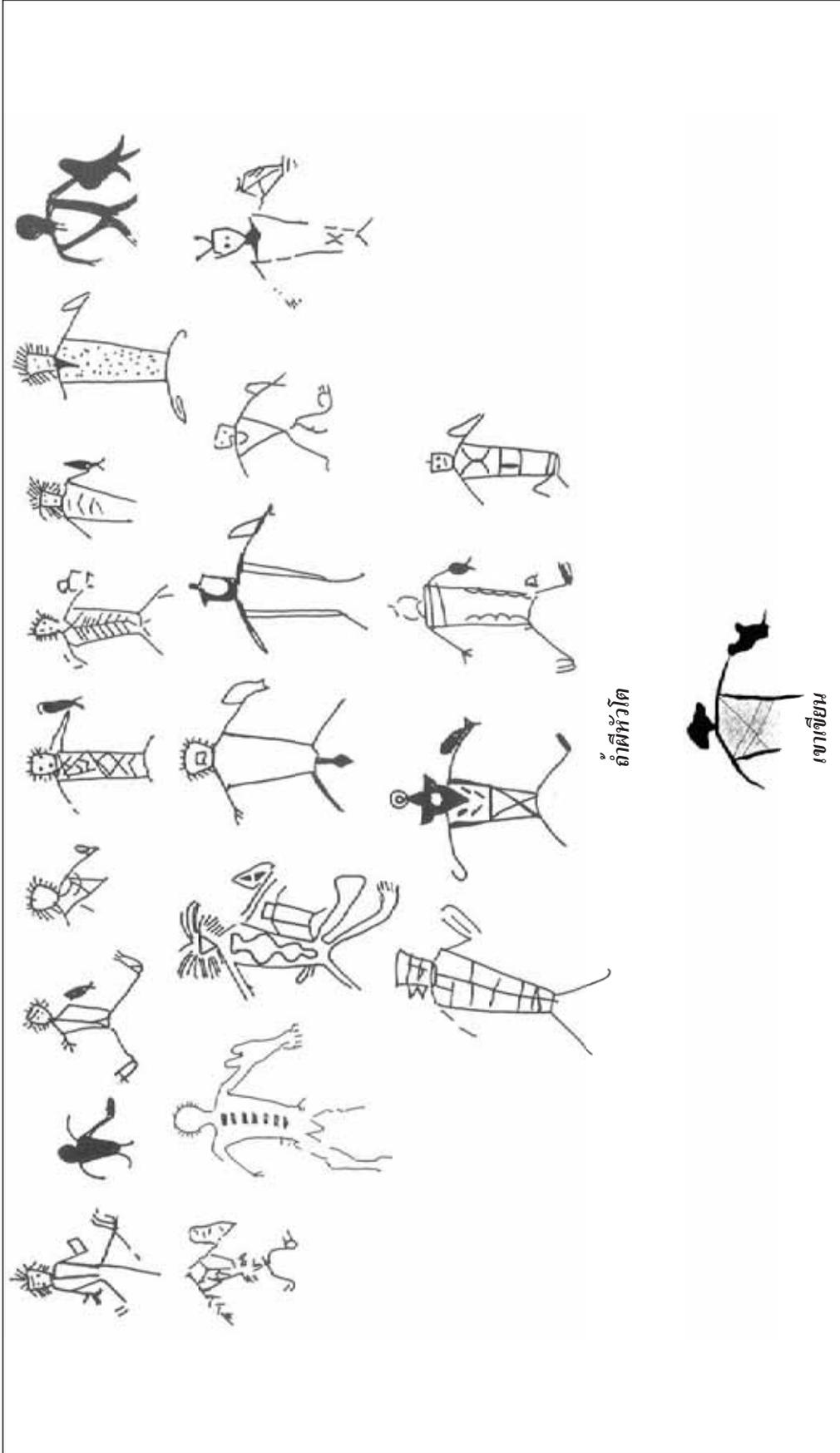
เมื่อศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์กับแหล่งโบราณคดีประเภทที่อยู่อาศัยและการฝังศพที่มีการกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะแหล่งโบราณคดีถ้ำหมอบเขี้ยว จังหวัดกระบี่ ถ้ำหลังโรงเรียน จังหวัดกระบี่ และเขาเฒ่า 5 จังหวัดกระบี่ ปรากฏพบเศษภาชนะดินเผา เครื่องมือหินกะเทาะแบบโฮบินเนียน (Hobinhan) ร่วมกับขวานหินก่อนขัด (Pre-polished axe/adze) และขวานหินขัด มีกระดูกสัตว์ทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก แต่ปริมาณสัตว์บกขนาดใหญ่ลดลงในขณะที่พบเปลือกหอยทะเลและหอยป่าชายเลนปริมาณเพิ่มมากขึ้น กำหนดอายุได้ 7,000 – 5,000 ปีมาแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับโบราณวัตถุที่สำรวจพบที่เขาระย้าเขาพะอาดเฒ่า จังหวัดพังงา ที่ปรากฏศิลปกรรมบนผนังหินร่วมกับขวานหินขัด เครื่องมือสะเก็ดหิน กระดูกปลา จึงสามารถ

สันนิษฐานในเบื้องต้นว่าแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินในกลุ่มชายฝั่งทะเลอันดามันน่าจะมีอายุร่วมสมัยกันหรือใกล้เคียงกัน และสังเกตได้ว่ามีขวานหินขัดเป็น โบราณวัตถุชิ้นเด่นซึ่งน่าจะมีอายุร่วมกับการทำศิลปกรรมบนผนังหิน

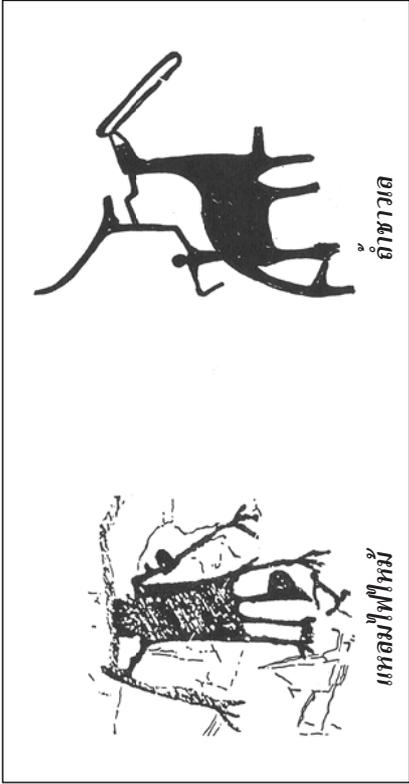
เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะศิลปกรรมบนผนังหินภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคใต้ ที่มีลักษณะทางศิลปกรรมบนผนังหินคล้ายคลึงกันมากกว่าศิลปกรรมบนผนังหินในภาคเหนือและภาคกลาง โดยเฉพาะการเขียนสีด้วยสีแดง ลวดลายนิยมเขียนเป็นรูปเรขาคณิต สัญลักษณ์ และภาพคนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน นอกจากนี้แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินผาซ้อง จังหวัดเลย และแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี มีการขุดค้นและกำหนดอายุด้วยวิธีวิทยาศาสตร์จากถ่านไม้ที่พบในชั้นวัฒนธรรม ได้ค่าอายุประมาณ 1,200 – 600 ปีมาแล้ว แต่ก็พบร่วมอยู่ในชั้นวัฒนธรรมที่ปรากฏเศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน แต่ไม่อาจจะยืนยันถึงความสัมพันธ์ระหว่างชั้นวัฒนธรรมที่ได้ค่าอายุทางวิทยาศาสตร์กับศิลปกรรมบนผนังหินว่ามีอายุร่วมกันจริง และไม่อาจจะยืนยันถึงค่าอายุของศิลปกรรมบนผนังหินได้ (อำพัน กิจงาม 2537 ; สำนักพิมพ์เมืองโบราณ 2538 : 365-368) ที่มีลักษณะคล้ายกับที่สำรวจและขุดค้นพบในแหล่งโบราณคดีภาคใต้

และจากผลการวิเคราะห์โดยกรมศิลปากร ที่เชื่อว่ามีการเตรียมพื้นที่ทำภาพเขียนสี ลักษณะของภาพที่ปรากฏ และเนื้อหาเรื่องราวของภาพ ทำให้สันนิษฐานว่าวาดโดยประชากรทั้งที่ดำรงชีวิตด้วยการหาของป่าล่าสัตว์ และประชากรที่ดำรงชีวิตด้วยการทำเกษตรกรรมและน่าจะมีการใช้เครื่องมือเครื่องใช้จากโลหะแล้ว จึงกำหนดอายุแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินในภาคตะวันออกเฉียงใต้ว่ามีอายุประมาณ 3,000 – 2,500 ปีมาแล้ว (สุรพล นาละพินธุ 2550 : 195 ; สุรพล คำริห์กุล 2524)

ดังนั้น ผู้เขียนจึงสังเคราะห์จากข้อมูลก่อนข้างสับสน และสันนิษฐานว่าแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน ในภาคใต้น่าจะมีอายุเก่ากว่าศิลปกรรมบนผนังหินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยศิลปกรรมบนผนังหินในภาคใต้น่าจะมีอายุตั้งแต่ 5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว โดยเฉพาะแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินในกลุ่มพื้นที่ชายฝั่ง-หมู่เกาะในทะเลอันดามัน ได้แก่ ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ ถ้ำชาวเล จังหวัดกระบี่ แหลมชาวเล จังหวัดกระบี่ แหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ แหลมท้ายแรด จังหวัดกระบี่ เขาเขียน จังหวัดพังงา ถ้ำนาค จังหวัดพังงา เขาชะงู จังหวัดพังงา เขาพระอาดเฒ่า จังหวัดพังงา เขาเจ้าไหม จังหวัดตรัง ซึ่งน่าจะมีพัฒนาการทางวัฒนธรรมสมัยหินใหม่ตอนปลาย ที่มีการใช้ภาชนะดินเผาเนื้อดินเผาได้เนื้อดินค่อนข้างหยาบ และอาจจะมีการผลิตและใช้ขวานหินขัด

ภาพที่ 159 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงถึงภาพคนถือสิ่งของ โดยเฉพาะภาพปลาหรือคนอยู่ในมือซ้ายระหว่างที่ตีหัวโต จังหวัดกระบี่ และเขาเจียน จังหวัดพังงา ที่มา : พเยาว์ เสิมนาค, ศิลปะถ้ำสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2539).

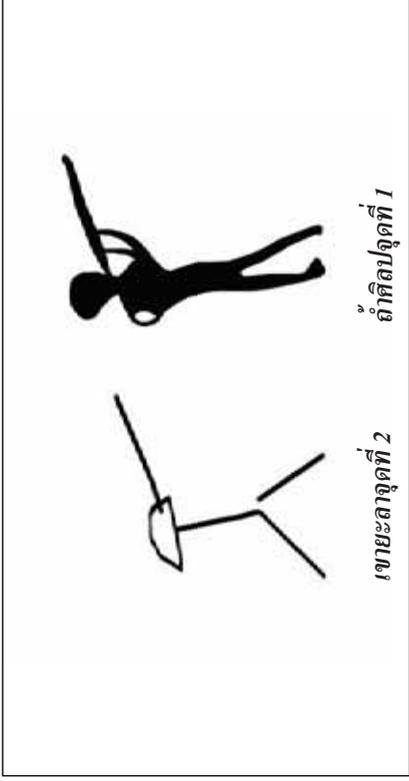
แหลมไฟไหม้

ถ้าชาวเด

ภาพที่ 160 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงสภาพคนเดินถือสิ่งของโดยเฉพาะไม้เท้าอยู่ในเมืองระหว่งที่แหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ และถ้า

ชาวเด จังหวัดกระบี่

ที่มา : พเยาว์ เข็มภาค, ศิลปะถ้ำสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2539).

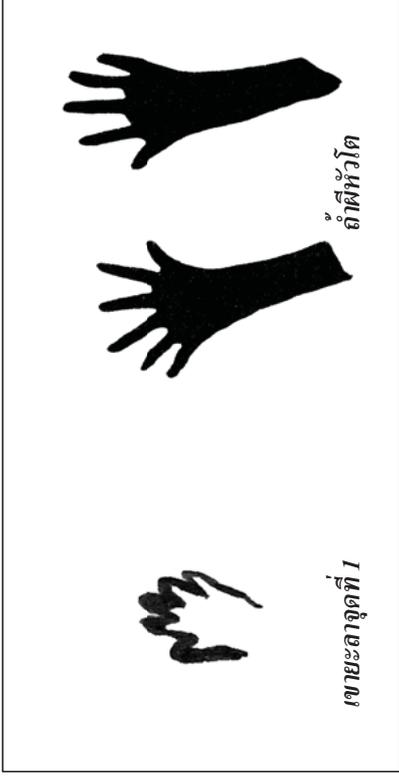
เขยยะลาจุดที่ 2

ถ้าศิลปะจุดที่ 1

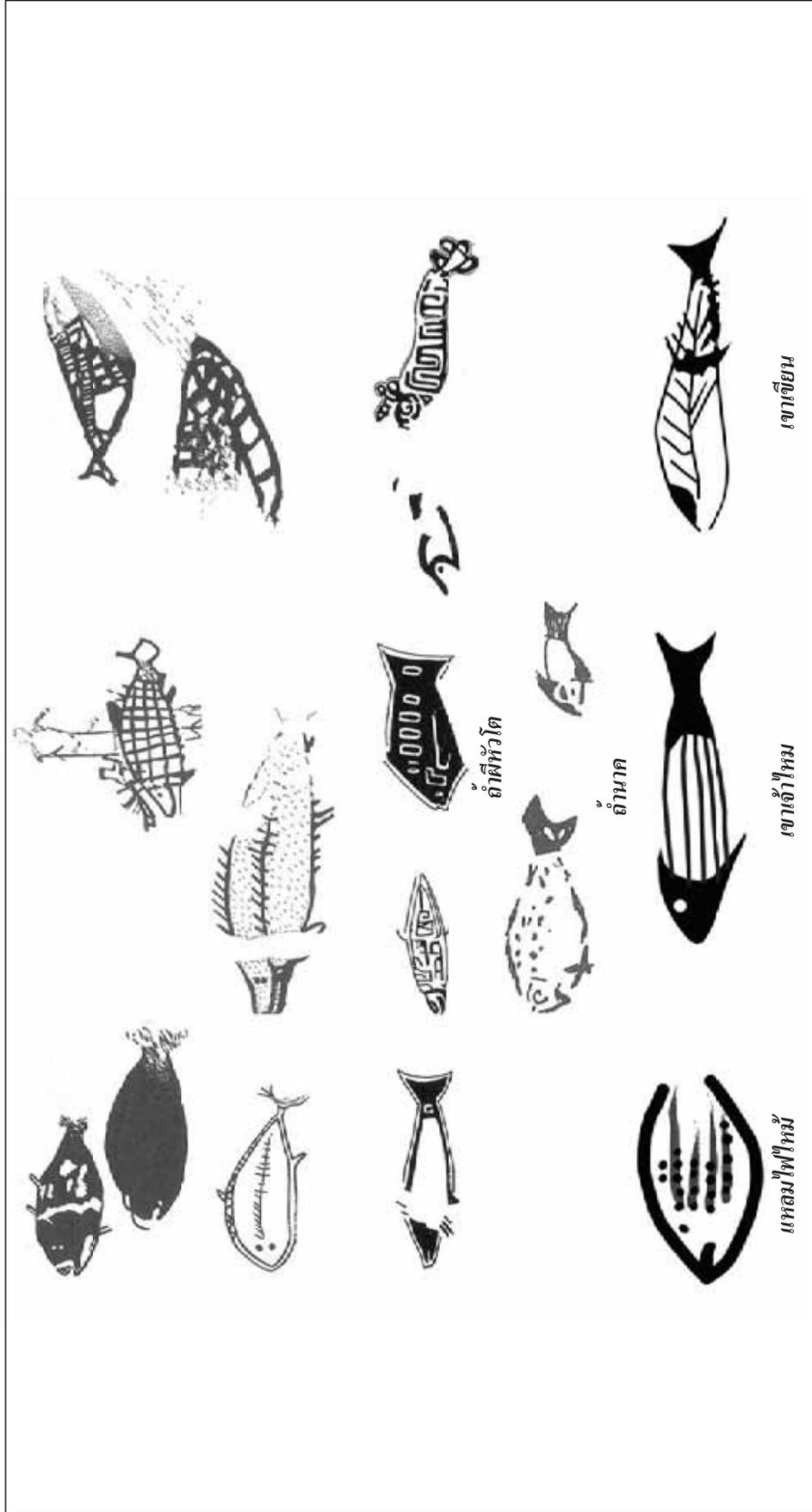
ภาพที่ 161 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงสภาพคนเป่าไม้ซุง (ลูกดอก) ระหว่างที่เขยยะลาจุดที่ 2 จังหวัดยะลา และถ้าศิลปะจุดที่ 1

จังหวัดยะลา

ที่มา : สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา, “แหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีเขยยะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา” เอกสารกลุ่มวิชาการ โบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, ม.ป.ป. (อัสสัมชัญ)

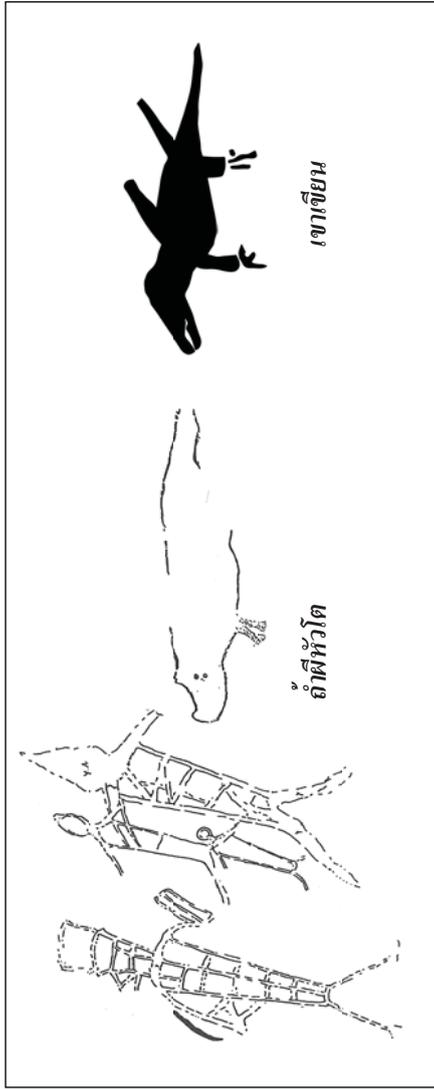
ภาพที่ 162 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงภาพมือทาบในภาคใต้เพียง 2 ภาพเท่านั้นที่เขยาะลาจุดที่ 1 จังหวัดยะลา และฝ่ามือหัวโต จังหวัดกระบี่
ที่มา : พเยาว์ เติมมาก, ศิลปะถ้ำสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2539). ; ศูนย์คันดิน,
“รายงานการสำรวจทางโบราณคดีภูเขยาะลา ตำบลลิโดล อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอจังหวัดยะลา และสำนักงานศิลปากรที่ 13 สงขลา, 2549. (คัดสำเนา)

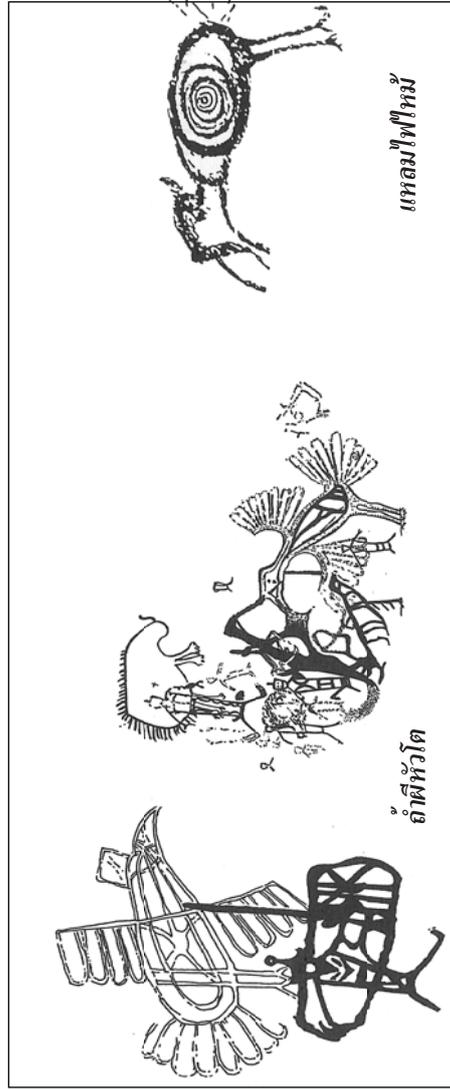
ภาพที่ 163 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงภาพปลา พบเฉพาะในแหล่งภาพเขียนสีพื้นที่ชายฝั่งทะเลอันดามันเท่านั้น ประกอบด้วยหม่อมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่

เขาเจ้าใหม่ จังหวัดกระบี่ เขาเขียน จังหวัดพังงา ถ้ำนาถ จังหวัดพังงา เขาพระฮาดเจ้า จังหวัดภูเก็ต และถ้ำตีหัวโต จังหวัดกระบี่

ที่มา : เพยวี่ เจ็มนาค, คิดปะถ้ำสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2539).

ภาพที่ 164 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงภาพระหว่างที่ถ้าตีหัวโต จังหวัดกระบี่ กับภาพตะกวดที่เขาสีเขม จังหวัดพังงา
ที่มา : พเยาว์ เข้มขนาด, ศิลปะถ้าสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2539).

ภาพที่ 165 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงภาพระหว่างถ้าตีหัวโต จังหวัดกระบี่ และแกลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่
ที่มา : พเยาว์ เข้มขนาด, ศิลปะถ้าสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2539).

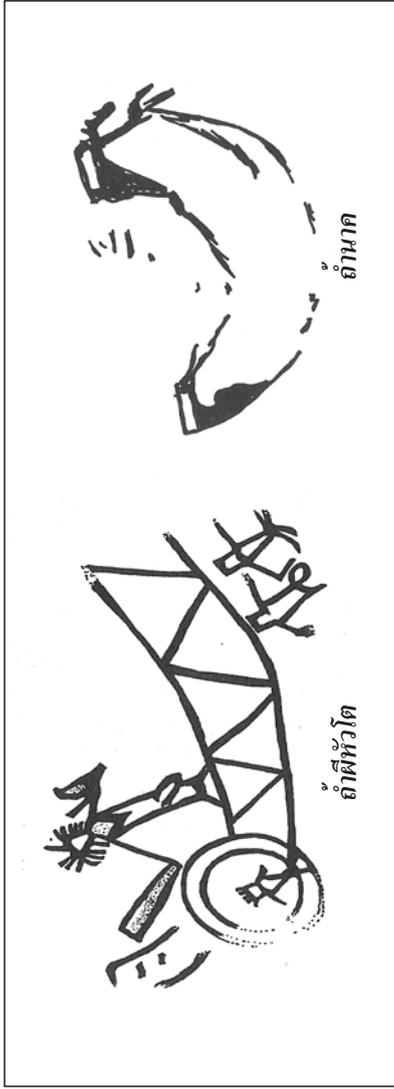

เขาระยะยา

เขานาพร้าว

ภาพที่ 166 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงของภาพตาข่าย? ที่เขาระยะยา จังหวัดพังงา และเขานาพร้าว จังหวัดชุมพร
ที่มา : กรมศิลปากร, ระบบฐานข้อมูลแหล่งมรดกทางศิลปกรรมและระบบสารสนเทศโครงการสำรวจแหล่งมรดกทางศิลปวัฒนธรรม [ออนไลน์], เข้าถึง
เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2552, เข้าถึงได้จาก <http://gis.finearts.go.th/login.asp>.

ภาพที่ 167 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงภาพเรื่อระหว่างถ้ำคีหัวโต จังหวัดกระบี่ และถ้ำมหาค จังหวัดพังงา
ที่มา : พเยาว์ เต็มมาก, ศิลปะถ้ำสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2539).

3.1.2 ศิลปกรรมบนผนังหินสมัยประวัติศาสตร์ มีเทคนิคการทำศิลปกรรมบนผนังหินที่ซับซ้อนและหลากหลายกว่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ได้แก่ การเขียนสีแดง สีน้ำตาล สีดำ และสีขาว อย่างไรก็ตามด้วยเทคนิคและการนิยามศัพท์คำว่า “ศิลปกรรมบนผนังหิน” ในสมัยประวัติศาสตร์นักวิชาการมักจะเรียกว่า “ภาพจิตรกรรมฝาผนัง” เห็นได้จากถ้ำศิลป์ จุดที่ 2 และ 3 จังหวัดยะลา ถ้ำไวกิ้ง จังหวัดกระบี่ เขาควหา จังหวัดสงขลา เขารับร้อ จังหวัดชุมพร ถ้ำเขาสามบาท จังหวัดตรัง ถ้ำพระ จังหวัดพัทลุง ถ้ำสำ จังหวัดพังงา และเขายะลา จุดที่ 3 จังหวัดยะลา การทำปูนปั้นนูนต่ำและนูนสูง เห็นได้จากถ้ำควหา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีการทำปูนปั้นร่วมกับการเขียนสีที่ถ้ำสิงขร จังหวัดสุราษฎร์ธานี และการสลักหรือจารบนผนังหินซึ่งพบเพียงแหล่งเดียวได้ที่ถ้ำสุวรรณคูหา จังหวัดพังงา เป็นต้น

ศิลปกรรมบนผนังหินสมัยประวัติศาสตร์จากการศึกษาที่ผ่านมาในช่วงปี พ.ศ. 2465 – 2551 ทำการศึกษาโดยกรมศิลปากร โดยใช้การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมหรือประวัติศาสตร์ศิลปะในแต่ละสมัย ร่วมกับการวิเคราะห์แปลความหลักฐานทางโบราณคดีที่พบร่วมกับศิลปกรรมบนผนังหิน (สุวิทย์ ชัยมงคล และขวัญใจ พิกเพ็ญ 2533 ; อมรา ศรีสุชาติ 2534; 2535 ; สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช 2551 ; สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา ม.ป.ป.) ลำดับอายุสมัยที่ใช้การศึกษาโดยกรมศิลปากร และในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะใช้เป็นแนวคิดในการจัดแบ่งอายุสมัยนั้น ใช้การจัดแบ่งอายุสมัยรูปแบบศิลปะที่นักวิชาการส่วนมากเชื่อถือและยอมรับ ดังนี้

สมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 16

สมัยศรีวิชัย ราวพุทธศตวรรษที่ 13 – 18

สมัยลพบุรี ราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 18 นักวิชาการบางท่านจะเรียกว่าสมัยเขมรร่วมในประเทศไทย หรือสมัยเขมร

สมัยเชียงแสน หรือสมัยล้านนาไทย ราวพุทธศตวรรษที่ 19 – 23

สมัยสุโขทัย ราวพุทธศตวรรษที่ 19 – 20

สมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 20 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 24

สมัยธนบุรี ราว พ.ศ. 2310 – 2324

สมัยรัตนโกสินทร์ ราว พ.ศ. 2325 – ปัจจุบัน (มยุรี วีระประเสริฐ 2545 : 19 ; สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ 2537)

3.1.2.1 ภาพพุทธศาสนา พบที่ถ้ำศิลป์ จุดที่ 2 และ 3 จังหวัดยะลา ถ้ำควหา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เขารับร้อ จังหวัดชุมพร ถ้ำพระ จังหวัดพัทลุง ถ้ำสิงขร จังหวัดสุราษฎร์ธานี และถ้ำสำ จังหวัดพังงา ด้วยการวาดพระพุทธรูปปางต่างๆ และเจดีย์ รวมไปถึงอาคาร

ปราสาทควบคู่กัน ซึ่งแต่ละแห่งก็มีความแตกต่างกัน จึงสามารถจำแนกเป็นกลุ่มและกำหนดอายุด้วยประวัติศาสตร์ศิลปะในสมัยต่างๆ ได้ดังนี้

ภาพพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย ปางนาคปรก และปางสมาธิ สัญลักษณ์พุทธศาสนา และพุทธประวัติ ที่ถ้ำศิลปะ จุดที่ 2 และ 3 จังหวัดยะลา กำหนดอายุได้ไม่เก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 15 สมัยศรีวิชัย และมีการวาดทับซ้อนในช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19-20 สมัยสุโขทัย

ภาพพระพุทธรูปดินเหนียวปางประทับนั่งห้อยพระบาท และซุ้มอาคาร ที่ถ้ำคูหา จังหวัดสุราษฎร์ธานี กำหนดอายุได้พุทธศตวรรษที่ 15 สมัยทวารวดี

ภาพพระพุทธรูปปางนาคปรกและซุ้มพญานาค ที่ถ้ำคูหา จังหวัดสุราษฎร์ธานี กำหนดอายุได้พุทธศตวรรษที่ 18 สมัยเขมร สมัยเขมรร่วมในประเทศไทย หรือสมัยลพบุรี

ภาพพระพุทธรูปปางไสยาสน์ และพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัยและปางสมาธิ ที่ถ้ำคูหา จังหวัดสุราษฎร์ธานี กำหนดอายุได้พุทธศตวรรษที่ 20 สมัยอยุธยา ภาพพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ที่ถ้ำอ้ายเตี้ย เขารับร่อ จังหวัดชุมพร กำหนดอายุได้สมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 20-24 ภาพพระอันดับ เจดีย์ ยักษ์แบก ชูชกกัณฑ์และชาลีในเรื่องพระเวสสันดรชาดก ที่ถ้ำพระ จังหวัดพัทลุง กำหนดอายุได้สมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 20-24 ลายปูนปั้นรูปลายก้านขดพันธุ์พุกกษา แถวข้างปูนปั้นที่ผนัง และลายเขียนรูปเทวดา ที่ถ้ำสิงขร จังหวัดสุราษฎร์ธานี กำหนดอายุได้สมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 20-24

ขามลายครามและเบญจรงค์ประดับบนพื้นเขียนสีแดง ภาพอาคารปราสาท และจารึกพรรณนาเรื่องนรก ที่ถ้ำสิงขร จังหวัดสุราษฎร์ธานี กำหนดอายุได้สมัยรัตนโกสินทร์ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ภาพพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย และปางสมาธิ ภาพบัลลังก์หรือฐานปัทม์ ภาพยักษ์ถือกระบอง ภาพหญิง-ชายแต่งชุด ภาพดอกไม้ นก และผีเสื้อ ที่ถ้ำสำ จังหวัดพังงา กำหนดอายุได้ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5

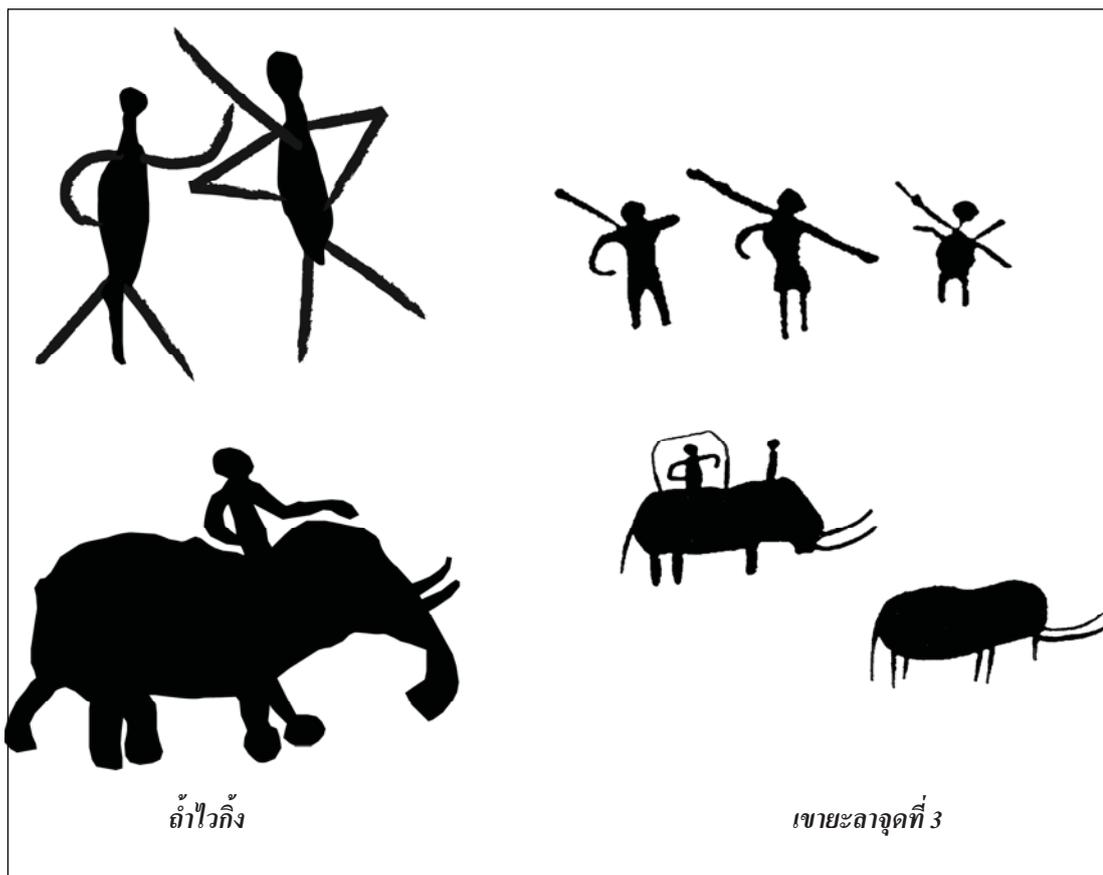
3.1.2.2 ภาพศาสนาฮินดู พบเพียงภาพเดียวที่เขาคูหา จังหวัดสงขลา เขียนเป็นภาษาสันสกฤต คำว่า “โอม” สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-14 สมัยศรีวิชัย

3.1.2.3 ภาพประเพณีความเชื่อ คือ ที่ถ้ำเขาสามบาท จังหวัดตรัง พบเป็นจารึกอักษรไทย ภาษาไทย มีการระบุศักราชในข้อความว่าเขียนขึ้นในปี พ.ศ. 2150 ซึ่งตรงกับช่วง

รัชสมัยของสมเด็จพระเอกาทศรถแห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2148-2163) เป็นจารึกเพื่อการประกอบพิธีอย่างหนึ่ง

3.1.2.4 ประเพณีราชสำนัก คือ ที่ถ้ำสุวรรณคูหา จังหวัดพังงา มีความนิยมการสลักหรือการจารพระปรมาภิไธย พระนามาภิไธย และนามย่อของบุคคลสำคัญบนผนังหิน ซึ่งความนิยมนี้เริ่มต้นมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เรื่อยมาจนถึงรัชสมัยปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9

3.1.2.5 ภาพขบวนการเดินทาง พบเพียง 2 แหล่งเท่านั้น คือ ที่ถ้ำไวกิ้ง จังหวัดกระบี่ และเขายะลา จุดที่ 3 จังหวัดยะลา ซึ่งภาพเหล่านี้เกี่ยวข้องกับสมัยประวัติศาสตร์ตั้งแต่ช่วงแรกเริ่มจนถึงสมัยปัจจุบัน ซึ่งมีการค้าขายแลกเปลี่ยนทั้งในภูมิภาคและข้ามภูมิภาค

ภาพที่ 168 ภาพเปรียบเทียบความคล้ายคลึงของภาพช่าง ช่างผูกสัปคับ และคนติดอาวุธ ระหว่างที่
ถ้ำไวกิ้ง จังหวัดกระบี่ และเขายะลาจุดที่ 3 จังหวัดยะลา

ที่มา : สุวิทย์ ชัยมงคล และขวัญใจ พิกพันธ์, ศิลปะถ้ำพญานาค กระบี่ (กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2533). ; คุณน้ำคันดิน, “รายงานการสำรวจทางโบราณคดีภูเขายะลา ตำบลลิดล อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”, รายงานเสนอจังหวัดยะลา และสำนักงานศิลปากรที่ 13 สงขลา, 2549. (อัดสำเนา)

ภาพเรือสำเภา จากประเทศจีน และเรือกำปั่น เรือกลไฟชาติตะวันตก ที่ถ้ำไวกิ้ง จังหวัดกระบี่ รูปแบบลักษณะของเรือที่ปรากฏในภาพวาด จากการศึกษาเปรียบเทียบกับประวัติศาสตร์พาณิชย์นาวีในช่วงสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยาพบว่ามีการค้าขายแลกเปลี่ยนกับต่างประเทศ จึงสันนิษฐานใหม่ว่าเป็นเรือที่เดินทางเข้ามาในทะเลอันดามันราวพุทธศตวรรษที่ 18 – 19 เดินทางด้วยเรือท้องฉิมที่มีรูปแบบเรียบง่าย เช่น เรือพาย หรือเรือใบร่วมกับพาย เรือสำเภาไทย เรือสำเภาจีน และเรือกำปั่นยุโรป เรือยมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 24 จึงมีเดินทางด้วยเรือกลไฟ รวมถึงภาพคนแบกอาวุธ และภาพช่าง ซึ่งคล้ายคลึงกับที่เขายะลา จุดที่ 3 อีกด้วย

ภาพขบวนช้างผูกสลัปลับและคนติดอาวุธ ที่เขาชะลา จุดที่ 3 จังหวัดยะลา การตั้งขบวนช้างผูกสลัปลับและคนติดอาวุธ เป็นการเดินทางเฉพาะกับพระมหากษัตริย์ พระราชินี พระราชสำนัก ขุนนาง เจ้าเมือง เอกอัครราชทูต และแขกชาวต่างชาติ ซึ่งมีการจัดขบวนแตกต่างกันไปตามวาระ การตั้งขบวนเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยอยุธยา พุทธศตวรรษที่ 20 – 24 สมัยธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 – ปัจจุบัน

การวิเคราะห์แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินที่เขาชะลา จุดที่ 3 แห่งนี้ เมื่อวิเคราะห์อย่างรอบคอบในการศึกษาค้นคว้า พบว่ามีการผลการวิเคราะห์ที่แตกต่างไปจากผลการศึกษาที่ผ่านมาในช่วง ปี พ.ศ. 2465 – 2551 โดยเฉพาะแหล่งภาพเขียนสีดำที่เขาชะลา จุดที่ 3 ซึ่งการศึกษาโดยสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร เชื่อว่ามีอายุตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ แต่ผลการกำหนดอายุในครั้งนี้เชื่อว่าเป็นภาพขบวนช้างและคนติดอาวุธ ซึ่งเป็นภาพที่พบเห็นในสมัยประวัติศาสตร์รวมถึงภาพถ่ายส่วนพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5

3.2 ลำดับอายุสมัย (Chronology) เป็นการอธิบายการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมในอดีต จากการประมวล หรือสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทางโบราณคดีทั้งหมด โดยเฉพาะผลการวิเคราะห์กระบวนการเกิดของแหล่งโบราณคดี (Site formation process) และผลการกำหนดอายุแบบเปรียบเทียบ (Relative dating) จึงทำให้การลำดับอายุสมัยของศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้ของประเทศไทยโดยสังเขป ได้ดังนี้

3.2.1 สมัยก่อนประวัติศาสตร์ อายุประมาณ 5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว มนุษย์ได้วาดภาพเขียนสีแดงบนผนังหินดังนี้

เก่าที่สุด ที่พื้นที่ชายฝั่ง-หมู่เกาะในทะเลอันดามัน ได้แก่ ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ ถ้ำชาวละ จังหวัดกระบี่ แหลมชาวละ จังหวัดกระบี่ แหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ แหลมท้ายแรด จังหวัดกระบี่ เขาเขียน จังหวัดพังงา เขากระย้า จังหวัดพังงา ถ้ำนาถ จังหวัดพังงา เขาพระอาดเต่า จังหวัดพังงา เขาเจ้าไหม จังหวัดตรัง เขาชะลา จุดที่ 1 จังหวัดยะลา และเขานาพร้าว จังหวัดชุมพร

หลังจากนั้น มีการวาดภาพเขียนสีแดงบนผนังหินที่เขาชะลา จุดที่ 2 และถ้ำศิลป์ จุดที่ 1 จังหวัดยะลา อย่างไรก็ดี มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้ที่วาดภาพเขียนสีทั้งหมดนี้อาจจะเป็นคนละกลุ่มวัฒนธรรม เนื่องจากเรื่องราวของศิลปกรรมบนผนังหินแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน

3.2.2 สมัยประวัติศาสตร์ อิทธิพลทางวัฒนธรรม และศาสนา โดยเฉพาะศาสนา พุทธ และศาสนาฮินดู ได้แพร่กระจายเข้ามาในภาคใต้ นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 จนถึงปัจจุบัน โดยลำดับพัฒนาการได้ดังนี้

เก่าที่สุด ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 – 14 มีการแพร่กระจายของศาสนา ฮินดู สมัยศิลปะแบบศรีวิชัยที่เขากูหา จังหวัดสงขลา

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 มีการแพร่กระจายของศาสนาพุทธ สมัยศิลปะ แบบศรีวิชัย ที่ถ้ำศิลา จุดที่ 2 และ 3 และถ้ำกูหา จังหวัดสุราษฎร์ธานี สมัยศิลปะแบบทวารวดี ซึ่งมีการใช้งานและซ่อมแซมต่อเนื่องในพุทธศตวรรษที่ 18 สมัยศิลปะแบบเขมร หรือเขมรร่วมในประเทศไทย หรือลพบุรี และพุทธศตวรรษที่ 20 สมัยศิลปะแบบอยุธยา

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 มีการเดินทางของเรือต่างชาติเข้ามาที่ถ้ำไวกิ้ง จังหวัดกระบี่ ซึ่งมีการวาดต่อเนื่องในพุทธศตวรรษที่ 18 – 19 และพุทธศตวรรษที่ 24

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 – 24 มีการแพร่กระจายของศาสนาพุทธ สมัย ศิลปะแบบอยุธยาสูงสุด โดยพบที่เขารับร่อ จังหวัดชุมพร ซึ่งที่ถ้ำนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากสมัย ศิลปะแบบทวารวดี ถ้ำพระ จังหวัดพัทลุง ถ้ำสิงขร จังหวัดสุราษฎร์ธานี และถ้ำเขาสามบาท จังหวัดตรัง

ประมาณ พ.ศ. 2325 ถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นสมัยศิลปะแบบรัตนโกสินทร์ ได้แก่ ที่ถ้ำสำ จังหวัดพังงา ถ้ำสุวรรณคูหา จังหวัดพังงา และเขายะลา จุดที่ 3 จังหวัดยะลา

บทที่ 5

สรุปและเสนอแนะ

ผลการกำหนดอายุในครั้งนี้ ด้วยแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเกิดของแหล่งโดยธรรมชาติและมนุษย์ การกำหนดอายุแบบสัมบูรณ์ด้วยหลักฐานประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร การกำหนดอายุทางอ้อมจากหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดค้นพบบริเวณหน้าศิลปกรรมบนผนังหิน และการกำหนดอายุเปรียบเทียบ จึงทำให้เห็นถึงผลการกำหนดอายุซึ่งบางแหล่งตรงกับการศึกษาที่ผ่านมาในช่วงปี พ.ศ. 2465 – 2551 แต่บางแหล่งให้ผลการกำหนดอายุได้ใหม่ และบางแหล่งที่ยังไม่ได้รับการกำหนดอายุจึงให้ผลการกำหนดอายุเพิ่มเติมดังนี้

1. ผลการกำหนดอายุและสภาพสังคมวัฒนธรรมในแต่ละแหล่งโดยสังเขป

1.1 การกำหนดอายุจากกระบวนการเกิดของแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน วิเคราะห์จากกระบวนการเกิดของแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและโดยมนุษย์ ถือได้ว่าเป็นการกำหนดอายุเปรียบเทียบจากผลการศึกษาด้านโบราณคดีธรณีวิทยา สภาพสิ่งแวดล้อม และทำให้ทราบถึงลำดับพัฒนาการของสภาพสังคมและวัฒนธรรม

การทำศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณโดยมนุษย์ในอดีตปรากฏอยู่ตามเพิงผา หน้าผา และภายในถ้ำ ในเขตพื้นที่ภูเขาหินแกรนิต และหินปูน รวมไปถึงในเขตภูเขาหินปูนพื้นที่ชายฝั่งทะเล-หมู่เกาะในทะเลอันดามัน โดยหิน 2 ประเภทนี้เกิดขึ้นจากกระบวนการเกิดทางธรรมชาติจนกลายเป็นหน้าผา เพิงผา และถ้ำ ที่เหมาะสมกับการเป็นผนังสำหรับการทำศิลปะ นอกจากนี้พื้นที่ของภูเขาหินลักษณะนี้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยวัตถุดิบสำหรับการนำมาทำศิลปกรรม ซึ่งเกิดขึ้นจากกระบวนการทางธรณีทางธรรมชาติ อาทิเช่น ดินแดง ดินเทศ หรือแร่เฮมาไทต์ ที่ให้สีแดง ถ่านไม้ เกิดจากป่าไม้ หรือดินดำ ที่ให้สีดำ ซึ่งเป็นสีที่นำมาใช้เป็นหลักกับแหล่งศิลปกรรมบนผนังหิน โดยเฉพาะที่เขานาพร้าว จังหวัดชุมพร เขาพระอาดเฒ่า จังหวัดพังงา เขาระย้า จังหวัดพังงา ถ้ำนาค จังหวัดพังงา เขาเขียน จังหวัดพังงา ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ แหลมชาวเล จังหวัดกระบี่ ถ้ำชาวเล จังหวัดกระบี่ แหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ แหลมท้ายเรด จังหวัดกระบี่ เขาเจ้าไหม จังหวัดตรัง เขาชะลาจูดที่ 1, 2 และ 3 จังหวัดยะลา ถ้ำศิลปจูดที่ 1, 2 และ 3 เขารับร้อ จังหวัดชุมพร ถ้ำไวกกิง จังหวัดกระบี่ ถ้ำเขาสามบาท จังหวัดตรัง ถ้ำพระ จังหวัดพัทลุง ถ้ำสิงขร จังหวัดสุราษฎร์ธานี และถ้ำสำ จังหวัดพังงา

เป็นที่น่าสังเกตว่า แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในพื้นที่ชายฝั่งทะเล- หมู่เกาะในทะเลอันดามันเกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพกับการขึ้น-ลงของระดับน้ำทะเล และผลการกำหนดอายุ ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเขาเต่า 5 ถ้ำหมอเขียว และถ้ำหลังโรงเรียน จังหวัดกระบี่ ซึ่งสนับสนุนว่าแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินน่าจะเขียนขึ้นเมื่อประมาณ 5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว โดยสันนิษฐานว่าเป็นพัฒนาการทางวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคหินใหม่ ตอนปลายซึ่งปรากฏการใช้งานขวานหินขัด ร่วมกับการใช้ภาชนะดินเผาเนื้อดินลักษณะเนื้อ ก่อนข้างหยาบ และเครื่องมือหินกะเทาะ ซึ่งพบร่วมและน่าจะสัมพันธ์กับศิลปกรรมบนผนังหินในพื้นที่ชายฝั่งทะเล-หมู่เกาะในทะเลอันดามันเพียงแหล่งเดียวที่เขาพระอาดเต่า จังหวัดพังงา (สุรินทร์ ภู่อจร 2539 ; สุวิทย์ ชัยมงคล 2532 : 17 ; สุรพล นาละพินธุ 2550 : 24 – 35)

แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณที่ปรากฏโบราณวัตถุที่พบร่วมกับ ศิลปกรรม แต่ส่วนมากจะเป็นโบราณวัตถุจากการสำรวจพื้นผิวดินและมีเพียงแหล่งเดียวที่มีการขุด ค้นแล้ว โดยเห็นได้ว่าไม่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์หรือยืนยันได้ว่าเกี่ยวข้องกับหรือร่วมสมัยกับ ศิลปกรรมได้ ทั้งนี้โบราณวัตถุเหล่านี้ทำให้ทราบถึงอายุสมัยของแหล่งอย่างคร่าวๆ จากการศึกษา เปรียบเทียบ และทำให้ทราบได้ว่าแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินบางแหล่งมีกิจกรรมของมนุษย์ เกิดขึ้นในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ได้แก่ เขาพระอาดเต่า จังหวัดพังงา ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ เขาเจ้าไหม จังหวัดตรัง (?) และเขาชะลาจุดที่ 1 จังหวัดยะลา บางแหล่งมีกิจกรรมของมนุษย์ เกิดขึ้นในสมัยประวัติศาสตร์ ได้แก่ ถ้ำพระ จังหวัดพัทลุง และถ้ำสุวรรณคูหา จังหวัดพังงา และ บางแหล่งมีกิจกรรมของมนุษย์เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และใช้งานอีกครั้งหรือต่อเนื่อง เรื่อยมาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ ได้แก่ ถ้ำศิลปจุดที่ 1, 2 และ 3 จังหวัดยะลา ถ้ำเขาสามบาท จังหวัดตรัง และถ้ำสิงขร จังหวัดสุราษฎร์ธานี

นอกจากนี้โบราณวัตถุที่พบสามารถบ่งบอกถึงลักษณะกิจกรรมหรือการใช้งาน แหล่งของมนุษย์ทั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในอดีตบริเวณพื้นที่ ด้านหน้าศิลปกรรมบนผนังหิน ได้แก่ แหล่งที่อยู่ของมนุษย์ในอดีต (Habitation sites) พิธีกรรม ความเชื่อและศาสนา (Religious sites, Ceremonial sites) หมายรวมถึงศาสนสถานและสถานที่ตาม ประเพณีราชสำนัก และอาจจะเป็นแหล่งฝังศพ (Burial sites) โดยเฉพาะแหล่งศิลปกรรมบนผนัง หินที่เขาชะลาจุดที่ 1 จังหวัดยะลา ซึ่งพบโบราณวัตถุชิ้นเด่นเป็นเศษภาชนะดินเผาเนื้อดินและชิ้นส่วน โครงกระดูกมนุษย์ แต่ยังไม่มีการขุดค้นบนพื้นที่ด้านหน้าศิลปกรรม และสันนิษฐานว่ามนุษย์ที่ทำ ศิลปกรรมบนผนังหินมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ในแหล่งโบราณคดีประเภทต่างๆ ในบริเวณ โดยรอบ

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณมักจะตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำจืด ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำหรับการอุปโภคบริโภค เช่นเดียวกันกับแบบแผนการตั้งถิ่นฐานแหล่งโบราณคดีประเภทอื่นๆ เนื่องจากน้ำจืดเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์

1.2 การกำหนดอายุแบบสัมบูรณ์ (Absolute dating) การกำหนดอายุแหล่งศิลปกรรมบางแหล่งปรากฏการจารึกด้วยการเขียนสีแดงเป็นอักษรไทยภาษาไทยซึ่งเกิดขึ้นในสมัยประวัติศาสตร์เพียงเท่านั้นที่พบในแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินที่ถ้ำเขาสามบาท จังหวัดตรัง ถ้ำสิงขร จังหวัดสุราษฎร์ธานี และถ้ำสุวรรณคูหา จังหวัดพังงา และเมื่อตรวจสอบและวิพากษ์ถึงความน่าเชื่อถือตามแนวคิดของการใช้หลักฐานประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร (มยุรี วีระประเสริฐ 2545 : 33-49) เห็นได้ว่ายังคงมีความถูกต้อง และสามารถใช้ในการกำหนดอายุที่ทำได้ก่อนหน้านี้ในช่วงปี พ.ศ. 2465 – 2551 ได้ ดังนั้นจึงทำให้ทราบว่าการเขียนอักษรจารึกจะนิยมในช่วงสมัยอยุธยา พ.ศ. 2148-2163 และสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นการทำอักษรจารึกเนื่องในศาสนาพุทธ ประเพณีราชสำนัก และประเพณีความเชื่อท้องถิ่น

การกำหนดอายุในครั้งนี้นี้ยังคงไม่สามารถกำหนดอายุด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์จากตัวอย่างศิลปกรรมบนผนังหินโดยตรง รวมทั้งการวิเคราะห์ศิลปกรรมบนผนังหินด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ กรณีศึกษาในประเทศมาเลเซีย (Noel Hidalgo Tan and Stephen Chia 2009; 2010) ประเทศออสเตรเลีย (Bednarik 2002 ; 2007 ; Cole and Wachtman 2005 ; University of New England 2006) และสหรัฐอเมริกา (Russ, Hyman, Shafer and Rowe 1990 ; Rowe 2009) โดยมีขั้นตอนตั้งแต่การระบุวัตถุที่ใช้ทำภาพด้วยวิธีการวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์ วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบทางเคมีและทางกายภาพ, X-ray fluorescence (XRF) spectrometers และ X-ray diffraction (XRD) analysis เพื่อการศึกษาเปรียบเทียบวัตถุที่ใช้ในการทำศิลปกรรมบนผนังหิน รวมถึงการเลือกวิธีการกำหนดอายุด้วยวิธีการต่างๆ ให้เหมาะสม โดยวิธีการกำหนดอายุด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันที่มีการคิดค้น ทดลอง และยอมรับแล้วนั้น ได้แก่ Radiocarbon Dating, Accelerator Mass Spectrometer (AMS Dating), Cation Ratio (CR), Amino Acid Racemisation, Optically Stimulated Luminescence (OSL), Lichenometry และ Micro-erosion analysis เป็นต้น

น่าเสียดายว่าในปัจจุบัน ในประเทศไทยยังไม่มีค่าอายุของศิลปกรรมบนผนังหินทางตรงจากเนื้อสีหรือวัตถุที่ใช้ทำภาพ เนื่องจากการสัมมนาทางวิชาการจัดโดยสำนักโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปี พ.ศ. 2551 ไม่อนุญาตให้มีการกะเทาะเนื้อสีที่ใช้เขียนศิลปกรรมบนผนังหินโดยเด็ดขาด เพราะเป็นการทำลายโบราณสถานประเภทแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 ซึ่งต้องได้รับการอนุมัติจากอธิบดีกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม เพื่อทำการศึกษาวิจัยเพียงเท่านั้น

นอกเหนือจากการกำหนดอายุด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ศิลปกรรมบนผนังหินโดยตรง คือ การกำหนดอายุด้วยวิธีวิทยาศาสตร์จากหลักฐานทางโบราณคดีจากการขุดค้นบริเวณใกล้เคียงศิลปกรรมบนผนังหินซึ่งถือเป็นการกำหนดอายุศิลปกรรมบนผนังหินทางอ้อม จากกรณีแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มีการขุดค้นบริเวณด้านหน้าเพิงผาในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย ได้แก่ ภาคเหนือ คือ เพิงผาบ้านไร่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประตุมหาจังหวัดลำปาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ ผาหม้อ 1 และ 2 จังหวัดเลย ผาแต้มโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งพบหลักฐานทางโบราณคดีที่มีการกำหนดอายุด้วยวิธี Radiocarbon dating และ Accelerator Mass Spectrometer (AMS) dating ทำให้ทราบว่าอายุของศิลปกรรมบนผนังหินในประเทศไทยทางอ้อมครอบคลุมช่วงเวลาตั้งแต่ประมาณ 9,600 – 590 ปีมาแล้ว แต่ทั้งนี้ควรมีการประเมินและวิพากษ์ชั้นดินทับถมหรือชั้นวัฒนธรรมทางโบราณคดีที่มีการกำหนดอายุด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ว่าปรากฏหลักฐานที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับศิลปกรรมบนผนังหิน อาทิเช่น เนื้อสีที่มีการทดสอบทางวิทยาศาสตร์แล้วว่ามีส่วนประกอบทางเคมีตรงกัน หรืออุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกันกับการทำศิลปกรรมบนผนังหิน เป็นต้น เพื่อที่จะยืนยันว่าค่าอายุสัมบูรณ์ที่ได้จากการขุดค้นเป็นค่าอายุร่วมกันกับศิลปกรรมบนผนังหิน อย่างไรก็ตามในภาคใต้ยังไม่มีการกำหนดอายุศิลปกรรมบนผนังหินทางอ้อมรวมถึงการขุดค้นที่มีการกำหนดอายุด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์

1.3 การกำหนดอายุเปรียบเทียบ (Relative dating) ทำให้ทราบถึงผลการกำหนดอายุว่ามีอายุเก่ากว่า หรือใหม่กว่า หรืออายุร่วมกัน แต่ไม่สามารถให้ค่าอายุที่แม่นยำได้ รากฐานของการกำหนดอายุเปรียบเทียบ คือ การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะทางศิลปกรรม ได้แก่ ความเหมือนและความแตกต่างของลักษณะสี ลักษณะรูปร่าง ขนาดสัดส่วน องค์ประกอบภาพ และเรื่องราวที่นำเสนอ ของศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์

1.3.1 ศิลปกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มนุษย์มักจะวาดด้วยสีแดงเป็นหลักในทุกแหล่ง บางแหล่งใช้สีแดงร่วมกับสีส้ม สีดำ สีน้ำตาล และสีขาว ตามลำดับ ซึ่งพบว่าสามารถแบ่งเป็นกลุ่มต่างๆ ได้ คือ กลุ่มศิลปกรรมบนผนังหินพื้นที่ชายฝั่งทะเล-หมู่เกาะฝั่งในทะเลอันดามัน ประกอบด้วยถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ ถ้ำชาวละ จังหวัดกระบี่ แหลมชาวละ จังหวัดกระบี่ แหลมไฟไหม้ จังหวัดกระบี่ แหลมท้ายแรด จังหวัดกระบี่ เขาเจียน จังหวัดพังงา เขากระย้า จังหวัดพังงา ถ้ำนาค จังหวัดพังงา เขาพระอาดเฒ่า จังหวัดพังงา และเขาเจ้าไหม จังหวัดตรัง มีภาพคนแสดงใบหน้าและผม หรือไม่แสดงใบหน้าและผม บางภาพถือสัตว์หรือสิ่งของในมือ รวมไปถึงภาพสัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ สัตว์บก และสัตว์ปีก โดยเฉพาะภาพ

ปลาที่พบในเกือบทุกแหล่ง ภาพสิ่งของโดยเฉพาะภาพเรือ และภาพสัญลักษณ์เรขาคณิต มีความเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน จึงสนับสนุนการวิเคราะห์การกำหนดอายุด้วยแนวคิดต่างๆ จากการศึกษาก่อนหน้านี้ว่าศิลปกรรมบนผนังหินพื้นที่นี้มีอายุร่วมกัน หรืออายุใกล้เคียงกัน ในช่วงอายุประมาณ 5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว แหล่งศิลปกรรมบนผนังหินที่เขานาพร้าว จังหวัดชุมพร จากการศึกษาก่อนหน้านี้ยังไม่มีกำหนดอายุ แต่มีความคล้ายคลึงกันกับที่เขาระยะยา จังหวัดกระบี่ และเขาเจ็ยน จังหวัดพังงา ซึ่งระยะทางระหว่างทั้ง 2 พื้นที่นี้อยู่ไม่ไกลกันมาก เช่นเดียวกัน ภาพมือทาบที่เขายะลา จุดที่ 1 จังหวัดยะลา มีลักษณะเหมือนกับที่ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ จึงสันนิษฐานว่าเขานาพร้าว จังหวัดชุมพร กับกลุ่มภาพเขียนสีบริเวณชายฝั่งทะเล-หมู่เกาะในทะเลอันดามัน และที่เขายะลา จังหวัดยะลา น่าจะมีอายุร่วมกัน หรือมีอายุใกล้เคียงกันกับกลุ่มศิลปกรรมบนผนังหินพื้นที่ชายฝั่งทะเลและหมู่เกาะฝั่งตะวันตกของภาคใต้หรือทะเลอันดามัน อายุประมาณ 5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว กลุ่มศิลปกรรมบนผนังหินพื้นที่เทือกเขาสันกาลาศีรี หรือทางตอนใต้ของภาคใต้ ที่ถ้ำศิลป์ จุดที่ 1 จังหวัดยะลา และเขายะลา จุดที่ 2 จังหวัดยะลา มีภาพคนไม่แสดงใบหน้าและผม ถือสิ่งของในมือ คือ ไม้ซาง และธนู ซึ่งเป็นภาพอาวุธ จึงสนับสนุนการวิเคราะห์การกำหนดอายุด้วยแนวคิดต่างๆ ก่อนหน้านี้เช่นเดียวกันว่ามีอายุร่วมกัน หรืออายุใกล้เคียงกัน ในช่วงอายุประมาณ 5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว เช่นเดียวกัน

ภาพมือทาบ ซึ่งพบเพียง 2 แหล่งเท่านั้นในภาคใต้ คือ ที่ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ และเขายะลา จุดที่ 1 จังหวัดยะลา รวมไปถึงมีการกำหนดอายุในช่วงเวลาเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน จึงสันนิษฐานว่ามนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ทั้ง 2 พื้นที่ อาจจะมีการติดต่อปฏิสัมพันธ์กันด้วยการเดินทางเคลื่อนย้าย หรืออาจจะเป็นกลุ่มคนกลุ่มเดียวกันเป็นผู้วาดก็เป็นได้

เรื่องราวของศิลปกรรมบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ จะเกี่ยวข้องกับ การล่าสัตว์ จับสัตว์น้ำ และสัญลักษณ์ที่อาจจะเข้าใจได้เฉพาะมนุษย์ในอดีตเท่านั้น

1.3.2 ศิลปกรรมบนผนังหินสมัยประวัติศาสตร์ มีมาตั้งแต่สมัยศรีวิชัย ประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 – 18 สมัยทวารวดี ประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 – 16 สมัยเขมร หรือสมัยเขมรร่วมในประเทศไทย หรือสมัยลพบุรี ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 สมัยสุโขทัย ประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 – 20 สมัยอยุธยา ประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 – 24 และสมัยรัตนโกสินทร์ ประมาณ พ.ศ. 2325 – ปัจจุบัน ศิลปกรรมบนผนังหินในสมัยต่างๆ มีเทคนิคการทำศิลปกรรมบนผนังหินที่ซับซ้อนและหลากหลายกว่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ได้แก่ การเขียนสีแดง สีน้ำตาล สีดำ และสีขาว อย่างไรก็ตามด้วยเทคนิคและการนิยามศัพท์คำว่า “ศิลปกรรมบนผนังหิน” ในสมัยประวัติศาสตร์นักวิชาการมักจะเรียกว่า “ภาพจิตรกรรมฝาผนัง” การทำปูนปั้นนูนต่ำและนูนสูง การทำปูนปั้นร่วมกับการเขียนสี และการสลักหรือจารบนผนังหิน โดยมีเนื้อหาเรื่องราวไม่

แตกต่างหรือเปลี่ยนแปลงมากนัก ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา โดยเฉพาะภาพพระพุทธรูป พุทธประวัติ และสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา ศาสนาฮินดู โดยเฉพาะภาพสัญลักษณ์ ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น ประเพณีราชสำนัก และขบวนการเดินทาง ที่สันนิษฐานว่าเกี่ยวข้องกับการค้าขายแลกเปลี่ยนภายในภูมิภาคเดียวกัน หรือข้ามภูมิภาค

2. ลำดับอายุสมัย

ลำดับอายุสมัยทำให้เห็นถึงลำดับพัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมของมนุษย์จากผลการกำหนดอายุด้วยแนวคิดต่างๆ ซึ่งในการกำหนดอายุครั้งได้ผลจากการกำหนดอายุเปรียบเทียบกระบวนการเกิดของแหล่งหรือสิ่งแวดล้อม และคุณลักษณะทางศิลปกรรม ได้แก่ ลักษณะสี ลักษณะรูปร่าง ขนาดสัดส่วน องค์ประกอบภาพ และเรื่องราวที่น่าเสนอ เป็นหลัก ซึ่งมีบางแหล่งเท่านั้นที่ให้ค่าอายุสัมบูรณ์โดยเฉพาะแหล่งที่ปรากฏลายลักษณ์อักษรบ่งบอกช่วงเวลาที่ยืนยัน แต่ก็ไม่มีการกำหนดอายุด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ทั้งจากศิลปกรรมบนผนังหินโดยตรง และจากหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากการขุดค้นบริเวณด้านหน้าศิลปกรรมบนผนังหิน จึงทำให้การลำดับอายุในการศึกษาครั้งนี้ทำได้อย่างคร่าวๆ และอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงได้หากมีการศึกษาครั้งใหม่หลังจากนี้เพิ่มเติมขึ้น

ผลการกำหนดอายุในการศึกษาครั้งนี้ยังพบว่าแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินบางแหล่งสามารถใช้ผลการกำหนดอายุจากการศึกษาที่ผ่านมาในช่วงปี พ.ศ. 2465 – 2551 บางแหล่งที่ได้รับผลการกำหนดอายุแล้วจากการศึกษาที่ผ่านมาในช่วงปี พ.ศ. 2465 – 2551 เมื่อประเมินและวิพากษ์จากการศึกษาครั้งนี้พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงไป และบางแหล่งที่ยังไม่มีการกำหนดอายุการศึกษาครั้งนี้จึงทำให้ทราบถึงผลการกำหนดอายุ โดยสรุปได้เป็นตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5 สรุปผลการกำหนดอายุจากการศึกษาที่ผ่านมาในช่วงปี พ.ศ. 2465 – 2551 และการศึกษาครั้งนี้

ชื่อแหล่ง	ผลการกำหนดอายุศิลปกรรมบนผนังหินจากการศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2465 - 2551	ผลการกำหนดอายุศิลปกรรมบนผนังหินจากการศึกษาครั้งนี้
เขานาพร้าว	ไม่มีการกำหนดอายุ	5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว
เขาพระอาดเต่า	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว
เขาชะง่า	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว
ถ้ำนาค	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว
เขาเจ็ยน	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว
ถ้ำผีหัวโต	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว
แหลมชาวเล	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ชื่อแหล่ง	ผลการกำหนดอายุศิลปกรรมบน ผนังหินจากการศึกษาใน ช่วง ปี พ.ศ. 2465 - 2551	ผลการกำหนดอายุศิลปกรรมบนผนังหินจากการศึกษา ครั้งนี้
ถ้ำชาวล	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว
แหลมไฟไหม้	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว
แหลมท้ายแรด	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว
เขาเจ้าไหม	5,000 – 3,000 ปีมาแล้ว	5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว
ถ้ำศิลป์ 1	3,000 ปีมาแล้ว	5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว
เขาชะลา 1	3,000 – 2,000 ปีมาแล้ว	5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว
เขาชะลา 2	ไม่มีการกำหนดอายุ	5,000 – 2,000 ปีมาแล้ว
ถ้ำไวกิ้ง	พุทธศตวรรษที่ 1 – 24	พุทธศตวรรษที่ 18 - 24
เขาควหาจ . สงขลา	พุทธศตวรรษที่ 12 – 14	พุทธศตวรรษที่ 12 – 14
ถ้ำควหาจ . สุ ราษฎร์	พุทธศตวรรษที่ 14 – 20	พุทธศตวรรษที่ 14 – 20
ถ้ำศิลป์ 2	พุทธศตวรรษที่ 15 – 20	พุทธศตวรรษที่ 15 – 20
ถ้ำศิลป์ 3	พุทธศตวรรษที่ 15 - 20	พุทธศตวรรษที่ 15 - 20
เขารับร้อ	พุทธศตวรรษที่ 20 – 24	พุทธศตวรรษที่ 20 – 24
ถ้ำเขาสามบาท	พ.ศ. 2150	พ.ศ. 2150
ถ้ำพระ	พุทธศตวรรษที่ 20 – 24	พุทธศตวรรษที่ 20 – 24
ถ้ำสิงขร	พุทธศตวรรษที่ 20 – 24 มีการซ่อมแซมในสมัย รัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3	พุทธศตวรรษที่ 20 – 24 มีการซ่อมแซมในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3
ถ้ำสำ	สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 – 5	สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 – 5
ถ้ำสุวรรณคูหา	สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5 – 9	สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5 – 9
เขาชะลา 3	3,000 – 2,000 ปีมาแล้ว และ สมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น	สมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 20 – 24 หรือสมัย รัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2325 เป็นต้นมา

จากการจัดแบ่งด้วยสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ 2 ลักษณะ คือ พื้นที่เทือกเขาในแผ่นดิน และพื้นที่ชายฝั่งทะเล-หมู่เกาะในทะเลอันดามัน และผลการกำหนดอายุ จึงสามารถสรุปได้ถึงจำนวนแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ทั้ง 2 ลักษณะของภาคใต้ในตารางที่ 6 และสรุปได้ถึงลำดับอายุสมัยจากการศึกษาครั้งในแผนภูมิที่ 2 ได้ดังนี้

ตารางที่ 6 สรุปจำนวนแหล่งศิลปกรรมบนผนังหินสมัยโบราณในภาคใต้ของประเทศไทย

พื้นที่ \ ผลการกำหนดอายุ	สมัยก่อนประวัติศาสตร์ (แหล่ง)	สมัยประวัติศาสตร์ (แหล่ง)	พบรวมทั้งสมัยก่อน ประวัติศาสตร์และสมัย ประวัติศาสตร์ในแหล่ง เดียวกัน
1. เทือกเขาภูเก็ต	1	4	0
2. ชายฝั่งทะเล-หมู่เกาะใน ทะเลอันดามัน	10	2	0
เทือกเขานครศรีธรรมราช	0	3	0
เทือกเขาสันกาลาคีรี	0	0	2

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมศิลปากร. ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2533.
(จัดพิมพ์ในโอกาสแสดงนิทรรศการพิเศษเทศกาลเข้าพรรษาประจำปี 2522 ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร, 2523)
- กวี วรรกวิน. แผนที่ความรู้ท้องถิ่นไทยภาคใต้. กรุงเทพฯ: บริษัท พัฒนาคุณภาพวิชาการ, 2547.
- ห้างหุ้นส่วนจำกัด คุณน้ำคันทิน. “รายงานการสำรวจทางโบราณคดีภูเขายะลา ตำบลลิคิล อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”. รายงานเสนอจังหวัดยะลา และสำนักงานศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, 2549. (อัดสำเนา)
- จूरีกมล อ่อนสุวรรณ. “การศึกษาแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในบริเวณอ่าวลึกและอ่าวพังงา: กรณีศึกษาความสัมพันธ์ของการอยู่อาศัยและภาพเขียนสี”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2537.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ภูมิทัศน์ประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์, 2534.
- บริษัทจำกัด ชาญรุ่งโรจน์. “รายงานเบื้องต้นโครงการอนุรักษ์โบราณสถานถ้ำศิลป์ : งานขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำศิลป์และแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำศิลป์ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”. รายงานเสนอสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, 2548. (อัดสำเนา)
- ชาญณรงค์ เทียงธรรม. “ภาพเขียนสีถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ : ศิลปะเพื่อชีวิตและชุมชน”. ศิลปวัฒนธรรม. 19, 6 (2541) : 128-142.
_____. “ภาพเขียนสีแห่งใหม่ที่ยะลา”. ศิลปวัฒนธรรม. 20, 6 (2542) : 131-133.
- ชาติชาย ร่มสนธิ์. “Coastal Landform”. การบรรยายการสอนรายวิชา 300 252 ธรณีวิทยาและปฐพีวิทยาทางโบราณคดี (Geology and Pedology in Archaeology) ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ม.ป.ป. (Power Point)
- ชาร์ลส ไฮแอม และ รัชนี ทศรัตน์. สยามดีกดำบรรพ์ : ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ริเวอร์บุ๊กส์, 2542.
- ชิน อยู่ดี. “ภาพเขียนสีบนผนังถ้ำในเมืองไทย”. ศิลปากร. 6, 3 (2505) : 26-37.
_____. “ภาพเขียนสีบนผนังถ้ำสมัยก่อนประวัติศาสตร์พบในประเทศไทย”. ศิลปากร. 8, 4 (2507) : 40-51.
_____. อดีต: รวมเรื่องราวก่อนประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิชาการนักศึกษาคณะโบราณคดี, 2517.

_____ . **สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2529. (จัดพิมพ์เนื่องในงานเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร, 2529)

ชิน อยู่ดี และจำรัส เกียรติก้อง. “จิตรกรรมในถ้ำศิลปะจังหวัดยะลา” **ศิลปากร**. 2, 3 (2501) : 51 – 55.

ชินฉวี วิทยาลัย. “การศึกษาแหล่งภาพเขียนสีค่ายประดู่ผา อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ คณะโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542.

_____ . **ภาพเขียนสีประดู่ผาจังหวัดลำปาง**. เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2548.

ด็กลาส ดี แอนเดอร์สัน. **การขุดค้นเพิงผายุคโพลสโตซีนในจังหวัดกระบี่และสมัยก่อนประวัติศาสตร์ทางของประเทศไทย**. แปลโดย ชลิต ชัยครรชิต. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.

ด็กลาส ดี แอนเดอร์สัน และพรชัย สุจิตต์. “ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่”. **เมืองโบราณ**. 6, 2 (2522 - 2523) : 6 – 18.

ดุจฤดี คงสุวรรณ. “การศึกษาพิธีกรรมปลงศพ ณ แหล่งโบราณคดีค่ายประดู่ผา อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ คณะโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544.

ต่อสกุล อธิพัฒน์, ภาวิทย์ มหัทธนาสิงห์ และสมภพ พงษ์พัฒน์. “การศึกษาเปรียบเทียบภาพเขียนสีรูปคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในแหล่งศิลปะถ้ำภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540.

ธราพงศ์ ศรีสุชาติ และจุฑารัตน์ ขุนทอง. **ศิลปะถ้ำเขาจันทร์งาม นครราชสีมา**. กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2521.

นพวัฒน์ สมพิน. **สีเขียนภาพผนังถ้ำ ยุคโบราณในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2545.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. “ศิลปะถ้ำและชาวสุวรรณภูมิ”. **เอกสารเผยแพร่แบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้**. กรุงเทพฯ: โครงการสถาบันสุวรรณภูมิสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549 : 6-15.

บังอร กรโกวิท. “ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่อำเภอบ้านผือ”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2519.

ปรานี วงษ์เทศ. **พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2534.

- _____ . “นาค-ผี ศาสนาของผู้หญิงในสุวรรณภูมิ”. เอกสารเผยแพร่แบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้. กรุงเทพฯ : โครงการสถาบันสุวรรณภูมิสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549 : 16-23.
- ประวัติ โสภานนท์. “ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ถ้ำผีหัวโต อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523.
- ประสิทธิ์ เอื้อตระกูลวิทย์. “พิธีกรรมและความเชื่อของชาวเล : ศึกษาจากภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้ประเทศไทย”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2534.
- ปรีชา กาญจนาคม. “ภาพเขียนและภาพแกะสลักสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย”. โบราณคดี. 4, 2 (2515.) : 227-228.
- _____ . ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2521.
- _____ . “ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์แห่งใหม่ อายุ 3,000 ปี ที่อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี”. ศิลปวัฒนธรรม. 9, 7 (2531) : 84-87.
- _____ . “แบบประเพณีการฝังศพคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้นในประเทศไทย”. ศิลปากร. 44, 2 (2544) : 54 - 61.
- ผาสุข อินทรารุช. “หม้อกุ่มทีในคาบสมุทรภาคใต้ของไทย”. เมืองโบราณ. 10, 1 (2527) : 103 – 111.
- พยุง วงษ์น้อย และคณะ. ศิลปะถ้ำเขาสามร้อยยอด. ราชบุรี: สำนักงานศิลปากรที่ 1 ราชบุรี กรมศิลปากร, 2547.
- เพียวว์ เข็มมาค. “ลวดลายบนผิวภาชนะวัฒนธรรมบ้านเชียง”. ศิลปากร. 34, 5 (2534) : 61-95.
- _____ . ศิลปะถ้ำจังหวัดเลย. กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2534.
- _____ . “การสำรวจแหล่งศิลปะถ้ำ ถ้ำเขาหวด-เขนม อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก”. ศิลปากร. 38, 4 (2538) : 81-95.
- _____ . ศิลปะถ้ำสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2539.
- เพียวว์ เข็มมาค และรัชณี บรรณานุกรมย์. “รายงานเรื่องหลุมฝังศพก่อนประวัติศาสตร์วัดโพธิ์ศรีในบ้านเชียง”. เอกสารโครงการศึกษาค้นคว้าวิจัยแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ฝ่ายวิชาการ กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2535. (อัดสำเนา)

เพยาวี เข้มนาค และมนต์จันทร์ น้าทิพย์. **ศิลปะถ้ำกลุ่มบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี**. กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2533.

เพยาวี เข้มนาค, อมรา ศรีสุชาติ และขจร มุกมีค่า. **ศิลปะถ้ำผาแต้มโขงเจียม**. กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2532.

เพยาวี เข้มนาค, ประพิศ ชูศิริ และโสมนสุดา รัตน์นิน. **แผนที่แหล่งโบราณคดีภาคใต้**. กรุงเทพฯ: โครงการสำรวจแหล่งโบราณคดี สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, 2533.

พรชัย สุจิตต์. “ภาพเขียนสีที่บ้านกุ่ม ริมฝั่งแม่น้ำโขง”. **ศิลปวัฒนธรรม**. 2, 11 (2524) : 16-23.

_____. “ข่าวและข้อมูลใหม่ทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ : ภาพเขียนสีที่จังหวัดพังงา”. **เมืองโบราณ**. 12, 3 (2529) : 92-93.

พัชรี สาริกบุตร. “เทคโนโลยีสมัยโบราณ (Primitive Technology)”. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 311 233 เทคโนโลยีสมัยโบราณ 1 (Primitive Technology 1) ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523. (อัดสำเนา)

_____. “ภาพเขียนสีและภาพสลักสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย”. ใน **เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง พัฒนาการทางโบราณคดี 24-25 สิงหาคม**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544. (อัดสำเนา)

พัฒนร์พี ชันธกาญจน์. “ภาพเขียนก่อนประวัติศาสตร์ที่เขาคันทรงงาม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดราชสีห์มา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร**, 2522.

พิสิฐ เจริญวงศ์. **ศิลปะถ้ำในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, 2531.

_____. **ศิลปะถ้ำในอีสาน**. กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2532.

พิบูล สุภกิจวิเลขการ. **การศึกษาภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เขาดง ตำบลแม่แลบ อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี และถ้ำตาด้วง ตำบลช่องสะเดา อำเภอเมืองจังหวัดกาญจนบุรี**. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533.

เพลงเมธา ขาวหनुนา. “การศึกษาทำเลที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีในกลุ่มแม่น้ำป่าดानीช่วงสมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 19”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร**, 2550.

ภัทรวดี กุลแก้ว. “ภาพเขียนสีที่โขงเจียมกับชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคอีสาน”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร**, 2525.

- ยศ สันตสมบัติ. **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.
- รัศมี ชูทรงเดช. “ปัญหาการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมแหล่งโบราณคดีศิลปะผนังถ้ำ”. **เมืองโบราณ**. 22, 1 (2539) : 137-149.
- _____. “โบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของกระบี่”. **วารสารดำรงวิชาการ**. 1, 2 (2545) : 45 – 73.
- _____. “คน วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมโบราณบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน”. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2546. (อัคราณา)
- _____. “พลวัตทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน : งานวิจัยบูรณาการโบราณคดีเชิงพื้นที่แบบครบวงจร”. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่ 2, 2549ก. (อัคราณา)
- _____. “โบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย”. เอกสารคำสอนรายวิชา 300 221 โบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549ข. (อัคราณา)
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2525.
- _____. **พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2526.
- มยุรี วีระประเสริฐ. “หลักฐานประวัติศาสตร์และหลักฐานโบราณคดีในประเทศไทย”. ใน **โบราณคดีและประวัติศาสตร์ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545. (ฉบับคู่มือครูสังคมศึกษา)
- มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา. **รายงานการสำรวจและจัดทำข้อมูลสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดยะลา**. ยะลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, 2539.
- วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ และวิวรรณ แสงจันทร์. **แหล่งโบราณคดียุคดึกดำบรรพ์ที่ประตูผา จังหวัดลำปาง : ภาพเขียนสีพิธีกรรม 3,000 ปีที่ผาศักดิ์สิทธิ์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2545.
- วิยะดา ทองมิตร และบังอร กรโกวิท. “ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ภูปลาร้า”. **เมืองโบราณ**. 5, 5 (2522) : 4-18.

ศิริลักษณ์ กัณทศรี. “การศึกษาเปรียบเทียบศิลปะถ้ำอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กับถ้ำ
ลี้ก จังหวัดกระบี่ และถ้ำพังงา จังหวัดพังงา”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต
ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

ศิริพร ลิมวิจิตรวงศ์. “แหล่งโบราณคดีภูเขายะลา”. *สารกรมศิลปากร*. 13, 7 (2541) : 22-24.

ศรีศักร วัลลิโภดม. “ภาพเขียนสีที่ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี อายุ 2 พันกว่าปี
เท่านั้น”. *ศิลปวัฒนธรรม*. 13, 9 (2534) : 126-134.

_____. *คู่อารยธรรมแหลมทองคาบสมุทรมไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมเณศ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์,
2546.

_____. *ระบบฐานข้อมูลแหล่งมรดกทางศิลปกรรมวัฒนธรรม และระบบสารสนเทศโครงการ
สำรวจแหล่งมรดกทางศิลปวัฒนธรรม* [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2552.
เข้าถึงได้จาก <http://gis.finearts.go.th/login.asp>.

ศิลป์ พีระศรี. “ภาพเขียนสีในถ้ำ จ. ยะลา”. แปลโดย เขียน ยิ้มศิริ. *ศิลปากร*. 2, 3 (2501) : 41-45.

_____. “ภาพเขียนสีในถ้ำจังหวัดยะลา”. ใน *นำชมโบราณสถาน โบราณวัตถุวัตถุหาภิมุข*. แปล
โดยเขียน ยิ้มศิริ. กรุงเทพฯ : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูยะลา, 2531.

สีลวัต สุขิวรรณ. “แผ่นดินชุนดา ธารน้ำแข็งสุดท้ายการปรับตัวการอยู่อาศัยของมนุษย์ และการ
กระจายวัตถุทางวัฒนธรรม”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.

สถาบันทักษิณคดีศึกษา. “ถ้ำอ้ายเตย์”. *สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้* เล่ม 4 (2529) : หน้า 1435-
1436.

สร้อยศรี และสมโชค อ่องสกุล. “รายงานการสำรวจเบื้องต้น : ภาพเขียนสียุคก่อนประวัติศาสตร์ที่
ห้วยแสนฮูด อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่”. *ศิลปวัฒนธรรม*. 11, 10 (2533) : 33-35.

สว่าง เลิศฤทธิ์. *โบราณคดี : แนวคิดและทฤษฎี*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การ
มหาชน), 2547.

สมพงษ์ คงทอง. *ศิลปะถ้ำสมัยก่อนประวัติศาสตร์ กับศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ต่างกันอย่างไร*
[ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2552. เข้าถึงได้จาก <http://www.tsu.ac.th/>

สุจิตต์ วงษ์เทศ. *ชาติพันธุ์สุวรรณภูมิ: บรรพชนคนไทยในอุษาคเนย์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน
, 2547.

_____. *คนไทยมาจากไหน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2548.

สุด แสงวิเชียร, วัฒนา สุภวัน และสมศักดิ์ ประมาณกิจ. “ภาพเขียนสี พิธีกรรมที่เพิงผาหน้าถ้ำตา
ด้วง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี”. *ศิลปวัฒนธรรม*. 10, 10 (2532) : 114-119.

สุภาพร นาคบัลลังก์. **ก่อนประวัติศาสตร์**. เชียงใหม่ : ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

สุภาวดี อินทรประเสริฐ. “หลักฐานใหม่ที่พบ ณ แหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีเขาชะลา ตำบลลิค และตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”. ใน “สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย”. เอกสารในการสัมมนาเรื่องสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2551 จัดโดยสำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, 2551. (อัคราเนนา)

สุมลรัตน์ สวัสดิ์สาดี. “การศึกษาเปรียบเทียบแหล่งภาพเขียนสี อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2541.

สุรพล คำริห์กุล. “ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในอุครธานี”. **เมืองโบราณ**. 4, 4 (2521) : 27-53.

_____. “ภูผาแห่งความตายที่โจงเจียม”. **ศิลปวัฒนธรรม**. 2, 11 (2524) : 6-15.

_____. **แผ่นดินอีสาน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2549.

สุรพล นาถะพินธุ. **รากเหง้า บรรพชนคนไทย : พัฒนาการทางวัฒนธรรมก่อนประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2550.

_____. “การหาค่า Relative Date ของหลักฐานทางโบราณคดี”. การบรรยายการสอนรายวิชา 311 104 โบราณคดีปฏิบัติ 2 (การขุดค้น) (Field Archaeology II Excavation) ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ม.ป.ป.

สุรินทร์ ภู่อจ. **รายงานขั้นสรุปการขุดค้นที่ถ้ำหมอเขียว จังหวัดกระบี่, ถ้ำชาไถ จังหวัดตรังและการศึกษาทางชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณคดี ชนกลุ่มน้อยเผ่าชาไถ จังหวัดตรัง**. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2539.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, หม่อมราชวงศ์. **ศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย : ภูมิหลังทางปัญญา-รูปแบบทางศิลปกรรม**. กรุงเทพฯ : มติชน, 2537.

สุวีรัตน์ นุบผา. “การศึกษาเปรียบเทียบแหล่งศิลปะถ้ำระหว่างกลุ่มผาแต้มกับกลุ่มบ้านฝื่อ”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2539.

_____. “ถ้ำสิงห์ : ภาพเขียนสีแห่งล่าสุดบนเทือกเขาภูพาน”. **ศิลปากร**. 47, 2 (2547) : 54-63.

สุวิทย์ ชัยมงคล. “ภาพเขียนสีแหล่งใหม่ที่เขาเขียน อ่าวพังงา”. **ศิลปากร**. 31, 3 (2530) : 4-14.

_____. **โบราณคดีภาคใต้ อ่าวลึก อ่าวพังงา**. กรุงเทพฯ: โครงการสำรวจแหล่งโบราณคดี ฝ่ายวิชาการ กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2532.

สุวิทย์ ชัยมงคล และขวัญใจ พิกเพ็ญ. **ศิลปะถ้ำพญานาค กระบี่**. กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2533.

สุวิทย์ ชัยมงคล และยุภาวดี ชูเทียนธรรม. **ศิลปะถ้ำผีหัวโต กระบี่**. กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2533.

สุวิทย์ ชัยมงคล ยุภาวดี ชูเทียนธรรม และสุวิมล วัลย์เครือ. **ก่อนประวัติศาสตร์ ภาคใต้ ชุมพร ระนอง ตรัง สตูล**. กรุงเทพฯ: เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 4/2534 กรมศิลปากร, 2534.

สำนักพิมพ์เมืองโบราณ. “ข้อมูลใหม่ ภาพผนังและผู้เขียนที่ผาแต้มโขงเจียม : ข้อเสนอพื้นฐานใหม่จากการขุดค้น”. **เมืองโบราณ**. 21, 1-4 (2538) : 365-368.

สำนักศิลปากร 8 เชียงใหม่. **รายงานเบื้องต้นการขุดค้นศึกษาและคัดลอกภาพเขียนสีแหล่งโบราณคดีประตู่ผา อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง**. เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ กรมศิลปากร, 2541.

สำนักศิลปากร 8 เชียงใหม่. “การขุดค้นที่แหล่งภาพเขียนสีศาลเจ้าพ่อประตู่ผา : คำถามเรื่องอายุของภาพเขียน”. **ศิลปากร**. 25, 1 (2542) : 112-116.

สำนักศิลปากรที่ 12 พิมาย. **รายงานการขุดค้นแหล่งภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2535.

สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา. “แหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีเขาชะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”. เอกสารกลุ่มวิชาการ โบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, ม.ป.ป. (อัดสำเนา)

_____. **โครงการการสำรวจ ศึกษา ค้นคว้าการตั้งถิ่นฐานสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ ลุ่มแม่น้ำปัตตานี – สายบุรี**. สงขลา: สำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร, 2543.

สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช. “รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีภาคใต้ จังหวัดชุมพร นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และพัทลุง”. เอกสารสำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช กรมศิลปากร, 2551. (อัดสำเนา)

สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต. **ภาพถ่าย. “แหล่งภาพเขียนสีถ้ำไวกิ้ง หรือถ้ำพญานาค เกาะพีพีเล จังหวัดกระบี่ พ.ศ. 2552”**.

อำพัน กิจงาม. “ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ถ้ำผาม่อง บ้านห้วยส้มใต้ ตำบลผานกเค้า อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย”. **ศิลปากร**. 25, 5 (2524 ก) : 1-6.

_____ . “หลักฐานใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูก และการเลี้ยงสัตว์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”.

ศิลปากร. 25, 3 (2524 ข) : 34-46.

_____ . “ภาพเขียนสีบนผนังหินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย : อายุและผู้เขียน”.

ศิลปากร. 37, 5 (2537) : 59-80.

อรรถสิทธิ์ สุขขำ และ Stephen Chia. “ความสัมพันธ์ของภาพเขียนสีบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในคาบสมุทรมลายู ประเทศไทย และประเทศมาเลเซีย”. เมืองโบราณ. 36, 1 (มกราคม – มิถุนายน 2553) : 42 – 47.

อพิสิทธิ์ ธีระจาวรธรรม. รูปเขียนดึกดำบรรพ์ “สุวรรณภูมิ” 3,000 ปีมาแล้ว ต้นแบบงานช่างเขียนปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2549.

อภิสิทธิ์ เอี่ยมหน่อ. ธรณีวิทยา. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2526.

อมรา ชันติสิทธิ์. “การศึกษาแนวความคิดจากภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521.

อมรา ศรีสุชาติ. “โบราณคดีชายฝั่งทะเลอันดามัน: ข้อมูลเก่า – ใหม่”. ศิลปากร. 31, 3 (2530) : 15 – 27.

_____ . “ศิลปะถ้ำสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย : ภาพสะท้อนของคนในสังคมแห่งบรรพกาล”. ศิลปากร. 33, 4 (2532) : 44-62.

_____ . ศิลปะถ้ำเขาปลาร้า อุทัยธานี. กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2533.

_____ . ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้. กรุงเทพฯ : เอกสารกองโบราณคดี หมายเลข 12/2534 กรมศิลปากร, 2534.

_____ . ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ : เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 2/2535 กรมศิลปากร, 2535.

_____ . สายรากภาคใต้ : ภูมิทัศน์ รูปทัศน์ จิตทัศน์. กรุงเทพฯ : สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2544.

อมรา ศรีสุชาติ และรักชนก โตสุพันธุ์. “ศิลปะถ้ำผากระดานเลข 31 ปี แห่งการค้นพบ”. ศิลปากร. 32, 5 (2531) : 46-60.

อมรา ศรีสุชาติ และจุฑารัตน์ ขุนทอง. ศิลปะถ้ำจังหวัดกาญจนบุรี. กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2532.

อมรา ศรีสุชาติ, พเยาว์ เข็มมาศ และพวง วงษ์น้อย และคณะ. ศิลปะถ้ำสกลนคร. กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2532.

ภาษาอังกฤษ

- Anderson, Douglas D. **Lang Rongrien rockshelter: a Pleistocene – early Holocene archaeological site from Krabi, Southwestern Thailand**. Philadelphia : The University Museum, 1990.
- Ascher, Robert. “Function and Prehistoric Art”. **Man**. 61 (1961) : 73-75.
- Bednarik, Robert G. “The dating of rock art: a critique”. **Journal of Archaeological Science**. 29 (2002) : 1213-1233.
- _____. **Rock Art Science : The Scientific Study of Palaeoart**. New Delhi: Aryan Books International, 2007.
- Bintliff, John; Earle, Timothy and Peebles, Christopher S. **A Companion to Archaeology**. Oxford: Blackwell Publishing, 2004.
- Boonlop, Korakot and Bubpha, Sureeratana. **Prehistoric people from Ban Chiang, NE Thailand a physical anthropology perspective on a Southeast Asian Agrarian population**. Accessed on December, 2008. Available from <http://www.sac.or.th>.
- Brien, Michael J.O. and Lyman, R. Lee. **Seriation, Stratigraphy and Index Fossils: The Backbone of Archaeological Dating**. London: Kluwer academic/plenum publisher, 1999.
- Butzer, Karl W. **Archaeology as Human Ecology: method and theory for a contextual approach**. USA : Cambridge University Press, 1982.
- Charoenwongsa, Pisit and Khemnakh, Phayo. **An Inventory of Rock Art Sites in Northeastern Thailand**. Prepared for SEAMEO Projects in SPAFA. Bangkok, Archaeology Division, 1985.
- Cohen, Ronald and Haselberger, Herta. “On the Method of Studying Ethnological Art”. **Current Anthropology**. 4, 2 (1963) : 211-213.
- Cole, Noelene and Watchman, Alan. “AMS dating of rock art in the Laura Region, Cape York Peninsula, Australia – protocols and results of recent research”. **Antiquity**. 79 (2005) : 661-678.
- DiMaggio, Paul. “Classification in Art”. **American Sociological Review**. 52, 4 (1987) : 440-455.
- Dorn, Ronald I. Nobbs, Margaret and Cahill, Tom. “Cation-Ratio dating of rock-engravings from the Olary Province of arid Australia”. **Antique**. 62 (1988) : 681-689.

- Fagan, Brian M. **In The Beginning: An Introduction to Archaeology**. California: Little, Brown and Company, 1978.
- Hegmon, Michelle. "Archaeological Research on Style". **Annual Review of Anthropology**. 21 (1992) : 517-536.
- Jolly, Pieter. "Symbiotic Interaction between Black Farmers and South-Eastern San: Implications for Southern African Rock Art Studies, Ethnographic Analogy, and Hunter-Gatherer Cultural Identity". **Current Anthropology**. 37, 2 (1996) : 277-305.
- Kirsch, Darryl. **Problems in Dating and Interpreting Rock Art in British Columbia** [Online]. Accessed on December, 2005. Available from <http://www.sfu.ca/archaeology/museum/papers/contents/rockar1/html>.
- Layton, Robert. "The Cultural Context of Hunter-Gatherer Rock Art". **Man**. 20, 3 (1985) : 434-453.
- Lewis-Williams, J. D. "The Economic and Social Context of Southern San Rock Art". **Current Anthropology**. 23, 4 (1982) : 429-449.
- Lynch, Mark and Robbins, Lawrence H. "Animal and The Interpretation of Rock Art in East Africa." **Current Anthropology**. 18, 3 (1977) : 538-539.
- _____. "Namoratunga : The First Archeoastronomical Evidence in Sub-Saharan Africa." **Science**. 200, 4343 (1978) : 766-768.
- Mark, Robert and Billo, Evelyn. "Computer-Assisted Photographic Documentation of Rock Art". **Coalition**. 11 (2006).
- Mathews, R. H. "The Rock Paintings and Carvings of the Australian Aborigines". **The Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland**. 25 (1896) : 145-163.
- Mohen, Jean-Pierre. **Prehistoric Art: The Mythical Birth of Humanity**. Italy: Pierre Terrail, 2002.
- Noel Hidalgo Tan and Stephen Chia. "Current Research on the Rock Art at Gua Tambun, Perak, Malaysia". The 19th Indo-Pacific Prehistory Association Conference at Hanoi, Vietnam of December, 2009.
- _____. " 'New' Rock Art from Gua Tambun, Perak, Malaysia". **Rock Art Research**. 27, 1 (May 2010) : 9-18.

- Rosenfeld, Andree. "Rock-Art Research: World Congress in Australia". **Current Anthropology**. 30, 3 (1989) : 410-411.
- Robb, John E. "The Archaeology of Symbols". **Annual Review of Anthropology**. 27 (1998) : 329-346.
- Rowe, Marvin W. "Radiocarbon dating of ancient rock painting". **Analytical Chemistry** [Online]. Accessed on December, 2009. Available from <http://pubs.acs.org>.
- Russ, Jon; Hyman, Marian; Shafer, Harry J.; and Rowe, Marvin W. "Radiocarbon Dating of Prehistoric Rock Painting by Selective Oxidation of Organic Carbon". **Nature**. 348 (December 27, 1990) : 710 – 711.
- Sangwan, Niti. "Some Rock Painting Sites in the Phangnga and Krabi Bay Area". In **SPAFA Final Report: Seminar in Prehistory of Southeast Asia (T-W11)**. Bangkok: SPAFA, 1987.
- Saraikabutara, Pacharee. "Bird, Fish and Boat : Mysterious Beliefs in the Rock Painting; Particularly of Them Phi Hua To, Krabi Province, Southern Thailand". In **SPAFA Final Report: Seminar in Prehistory of Southeast Asia (T-W11)**. Bangkok SPAFA, 1987.
- Sharer, Robert J. and Ashmore, Wendy. **Archaeology: Discovering Our Past**. Second edition. California: Mayfield Publishing, 1993.
- Srisuchat, Amara. "Prehistoric Cave and Some Important Prehistoric Sites in Southern Thailand". In **SPAFA Final Report: Seminar in Prehistory of Southeast Asia (T-W11)**. Bangkok: SPAFA, 1987.
- Swanson, Steve. **South Mountain Rock Art Project Field Manual: Recording Rock Art as Archaeology in the South Mountains, Arizona**. USA: School of Human Evolution and Social Change Arizona State University, 2007.
- University of New England. **Dating Rock Art** [Online]. Accessed on August, 2006. Available from <http://www.une.edu.au/archaeology/WolrdRockArt/dating.php>
- Wreschner, Ernst E. "Red Ochre and Human Evolution: A Case for Discussion". **Current Anthropology**. 21, 5 (1980) : 631-644.
- White, Randall. **Prehistoric Art: The symbolic journey of humankind**. USA : Harry N. Abrams, 2002.

White, Joyce C. **Ban Chiang: Discovery of a Lost Bronze Age**. USA: University of Pennsylvania, 1982.

_____. "The Ban Chiang Chronology Revised". In **Southeast Asian Archaeology**. Edited by Ian and Emily Glover. London: Institute of Archaeology and University College of London, 1986. (Proceedings of the First Conference of the Association of Southeast Asian Archaeologists in Western Europe 8th - 10th September 1986)

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ-สกุล นายอรรถสิทธิ์ สุขขำ
- อีเมลล์ uzzy_arch061@hotmail.com ; uzzyarch061@gmail.com
- ประวัติการศึกษา
- พ.ศ. 2548 สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต วิชาเอกโบราณคดี วิชาโท ประวัติศาสตร์ศิลปะ จากคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
- พ.ศ. 2549 ศึกษาต่อระดับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดี สมัยก่อนประวัติศาสตร์ คณะโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
- การเข้าร่วมการสัมมนาทางวิชาการ
- 2009 Certificate of Attendance in the 19th Indo – Pacific Prehistory Association (IPPA) Congress at Vietnam Academy of Social Sciences, Vietnam Institute of Archaeology on November 29th – December 5th, 2009. In title of “prehistoric rock paintings at Yala Mountain and Silpa Cave, Yala Province, Southern Thailand”
- ประวัติการทำงาน
- พ.ศ. 2548 – 2549 นักโบราณคดีในโครงการขุดแต่งและบูรณะเสริมความมั่นคง กำแพงเมืองจังหวัดกำแพงเพชร โดยห้างหุ้นส่วนจำกัด สามเพชร และอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
- พ.ศ. 2549 นักโบราณคดีในโครงการขุดแต่งและปรับปรุงภูมิทัศน์สระน้ำโบราณ โบราณสถานสระมรกต ตำบลโคกไทย อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี โดยห้างหุ้นส่วน เอกพรไพศาล และสำนักศิลปากรที่ 5 ปราจีนบุรี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

- พ.ศ. 2549 นักโบราณคดีในโครงการงานปรับปรุงและพัฒนาสรรค์ศิลปะที่ 4 ตำบลท่าเสา จังหวัดสุพรรณบุรี อำเภอเมืองสุพรรณบุรี โดยห้างหุ้นส่วนจำกัด จ.แสนสมหวัง และสำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
- พ.ศ. 2549 นักโบราณคดีในโครงการสำรวจโบราณสถานเขาชะลา อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา โดยห้างหุ้นส่วนจำกัด คุณ้ำคันดิน และสำนักศิลปากรที่ 13 สงขลา กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
- พ.ศ. 2550 – 2552 ผู้ช่วยนักวิจัยด้าน โบราณคดีในโครงการพัฒนาข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์และโบราณคดีของราชมรรคาสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โดย พ.อ.พ.ศ.ดร. สุรัตน์ เลิศล้ำ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า หัวหน้าโครงการ ร.ศ.สุรพล นาถะพินธุ มหาวิทยาลัยศิลปากร คุณ พงศ์ธันว์ สำเภางเงิน กรมศิลปากร และคณะ งบประมาณสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- พ.ศ. 2552 – ปัจจุบัน ผู้ช่วยนักวิจัยด้าน โบราณคดีในโครงการศึกษาความเชื่อมโยงของวัฒนธรรมท้องถิ่นสมัยอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลวัฒนธรรมและอารยธรรมโบราณในพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงและคาบสมุทรมลายู โดย พ.อ.พ.ศ.ดร. สุรัตน์ เลิศล้ำ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า หัวหน้าโครงการ ร.ศ.สุรพล นาถะพินธุ มหาวิทยาลัยศิลปากร คุณ พงศ์ธันว์ สำเภางเงิน กรมศิลปากร และคณะ งบประมาณสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บทความที่ได้รับการเผยแพร่

- พ.ศ. 2549 “ข้อคิดเห็นใหม่ : ลำดับอายุสมัยของลวดลายเขียนสีแดงบนภาชนะในหลุมฝังศพสมัยปลาย ที่วัดโพธิ์ศรีใน แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี” ดำรงวิชาการ: วารสารรวมบทความวิชาการคณะโบราณคดี ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ก.ค.-ธ.ค. 2549)
- พ.ศ. 2553 “คนกับสัตว์บนภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ ถ้าทัมบุน รัฐเปรู มาเลเซีย” วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 36 ฉบับที่ 1 (ม.ค.-มี.ค. 2553)
- พ.ศ. 2553 อรรถสิทธิ์ สุขขำ และ Associate Professor Dr. Stephen Chia “ความสัมพันธ์ของภาพเขียนสีบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ใน

คาบสมุทรมลายู ไทย-มาเลเซีย” วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 36 ฉบับที่ 1
(ม.ค.-มี.ค. 2553)